

Figyeljetek ránk!

*A gyermekjogok helyzete
Magyarországon 2006-2012*

FigyeljeteK ránk!

A gyermekjogok helyzete Magyarországon 2006-2012

A kötet elkészítését az Open Society Foundation és a Holland Nagykövetség támogatta.

A kötet elkészítésében részt vettek:

Almási Judit
Alpár Vera
Bíró Dalma
Bíró Endre
Jásper András
Kereki Judit
Lux Ágnes
Sebhelyi Viktória
Varga Éva Flóra
ELTE ÁJK Gyermekjogi Kör
GYERE Gyerekesély Közhasznú Egyesület
Magyar Helsinki Bizottság
Mental Disability Advocacy Center
S.O.S. Gyermekfalu Magyarország
UNICEF Magyar Bizottság

Szerkesztette: Herczog Mária

A kötetben szereplő rajzokat az Alapvető Jogok Biztosa Hivatala által meghirdetett rajzpályázatra érkezett rajzok közül válogattuk, amelyekért ezúton is köszönetet mondunk. A borítón Nánási Bettina rajza szerepel.

Layout: Szücs Nyomdaipari Kft

Nyomdai munkák: F&F Print line Kft.

Felelős Kiadók: Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület

Tartalomjegyzék

<i>Bevezető</i>	5
<i>A végrehajtás általános intézkedései</i>	7
4. cikk – Az Egyezményben szereplő jogok végrehajtása	7
42. cikk – Az Egyezmény széleskörű megismertetése	17
44. cikk (6) bekezdés – A részes államok jelentéstételi kötelezettségei	20
 <i>A gyermek meghatározása</i>	25
1. cikk	25
 <i>Átfogó elvek</i>	27
2. cikk – A diszkrimináció tilalma	27
3. cikk – A gyermek legfőbb érdeke	29
6. cikk – A gyerek joga az élethez, fejlődéshez	30
12. cikk – A gyermek véleményének tiszteletben tartása	32
 <i>Polgári- és szabadságjogok</i>	37
13. cikk – Jog a véleménynyilvánítás szabadságára	37
14. cikk – A gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság	39
17. cikk – A gyermek joga a megfelelő tájékoztatáshoz	40
A testi fenytés tilalma és alkalmazása (37(a), 28(2))	42
39. cikk – A gyermekkorú áldozatok rehabilitációja	47
 <i>Családi környezet és helyettesítő gondoskodás</i>	49
5. cikk – Szülői iránymutatás és a gyermek kibontakozó képességei	49
9. cikk – A szülőktől való elválasztás	51
10. cikk – Be- vagy kiutazás az országokba családegyesítés céljából	57
11. cikk – A gyermekek törvényellenes külföldre utaztatása és ott tartása	60
19. cikk – A gyermek joga az erőszak minden formájától való védelemhez	65
Gyermekek bántalmazás	65
20. cikk – A családjuktól megfosztott gyermekek	79
21. cikk – Örökbefogadás	95

25. cikk – A gyermek joga a beavatkozások időszakos felülvizsgálatához	99
27. cikk – A gyermek joga a megfelelő életminőséghez.....	102
<i>Alapvető egészség és jóllét, fogyatékoság, mentális egészség</i>	<i>105</i>
6. cikk – A gyermek joga az élethez, és az életben maradás és fejlődés legnagyobb mértékű biztosítása.....	105
18. cikk – A szülők közös felelőssége az állam támogatásával.....	108
23. cikk – Fogyatékosággal élő gyermekek jogai	114
Fogyatékos csoportok szerinti kirekesztődés	116
24. cikk – A gyermek joga az egészséghez és az egészségügyi szolgáltatásokhoz	125
26. cikk – A gyermek joga a szociális biztonsághoz	135
27. cikk – A gyermek joga a megfelelő életminőséghez.....	142
<i>Oktatás, szabadidős és kulturális tevékenységek</i>	<i>149</i>
28. cikk – (1. bekezdés) A gyermekek joga az oktatáshoz	149
<i>Speciális védelmi intézkedések</i>	<i>167</i>
22. cikk – Menekült gyermekek	167
28. cikk – A fegyveres konfliktusban érintett gyermekek védelme	171
37. cikk – Kínzás, megalázó bánásmód és szabadságtól való megfosztás	172
40. cikk – A fiatakorúakat illető igazságszolgáltatás alkalmazása	175
32. cikk – Gyermekmunka	178
33. cikk – A gyerekek és a kábítószerrel való visszaélés.....	181
34. cikk – A gyermekek szexuális kizsákmányolása.....	184
35. cikk – Az elrablástól, eladástól és emberkereskedelemtől való védelem.....	188
30. cikk – A kisebbségi és őslakos gyermekek	191
<i>Hivatkozások jegyzéke.....</i>	<i>192</i>
<i>Hivatkozott ombudsmani jelentések.....</i>	<i>203</i>
<i>Hivatkozott törvények jegyzéke</i>	<i>205</i>

A Gyermek jogairól szóló egyezmény az első olyan egyezmény a történelem során, amely azokat a jogokat foglalja össze, amelyeket az egyezményt aláíró államoknak a gyermekek jóléte és jóléte érdekében minimálisan biztosítaniuk kell. A gyermekek jogairól szóló egyezmény a világon a legszélesebb körben ratifikált emberi jogi dokumentum, 3 ország kivételével (Szomália, Dél-Szudán, Amerikai Egyesült Államok), akik eddig csak aláírták, minden ország ratifikálta. Magyarország a Gyermek jogairól szóló, 1989. november 20.-án kelt ENSZ egyezményt az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki.

Három ún. kiegészítő jegyzőkönyv készült az Egyezmény elfogadása óta. A 2009. évi CLX tv. a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló egyezményhez fűzött jegyzőkönyv és a 2009 évi CLXI tv. a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv, mindkettőt 2000-ben fogadta el az ENSZ közgyűlése és 2002-ben léptek hatályba, a szükséges ratifikációkat követően. A harmadik fakultatív jegyzőkönyv, amelyet 2011-ben fogadott el az ENSZ közgyűlése a gyerekek egyéni panaszmechanizmusáról, vagyis, hogy jogsérelem esetén gyerekek maguk, vagy képviselőjük közvetlenül is fordulhatnak a Gyermekjogi Bizottsághoz. Ez utóbbi még nem lépett életbe, tekintve, hogy nem történt elégséges ratifikáció.¹

Az egyezményt ratifikáló országoknak az egyezmény 44. cikke alapján ötévente jelentésben kell beszámolniuk arról, hogy mit tettek az egyezmény végrehajtása érdekében. A benyújtott jelentések alapján az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága a civil szervezetek képviselőivel és a kormányzatokkal való személyes dialógust követően zárószerveleteket, ajánlásokat fogalmaz meg, és azok széleskörű megismertetését, megvitatását és figyelembevételét szorgalmazza. Magyarország eddig háromszor, 1996-ban, 2003-ban és 2012-ben nyújtott be jelentést az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának², legutóbb a Fakultatív Jegyzőkönyvekhez kapcsolódóan is.^{3 4} A kormányjelentéseket országonként kiegészítheti a civil szervezetek által összeállított alternatív jelentés. Magyarországon 2005-ben készült először ilyen civil jelentés, majd 2012-ben ismét. Mind a kétszer a Család, gyermek, ifjúság Egyesület összehangoló munkájával, szerkesztésében.

1 Committee on the Rights of the Child: Monitoring children's rights <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/>

2 Szociális és Munkaügyi Minisztérium: Egyezmény a Gyermek Jogairól
<http://www.szmnm.gov.hu/main.php?folderID=16310&articleID=31433&ctag=articlelist&iid=1>

3 Magyarország 3-4-5. időszakos jelentése a Gyermek Jogairól Szóló Egyezményben elismert jogok érvényesítése érdekében elfogadott intézkedésekről

<http://www.kormany.hu/download/8/e6/b0000/Gyermekek%20jogai%2C%20%20JELENTES%202012.pdf#!DocumentBrowse>

4 A gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a gyermek jogairól szóló Egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv 12. cikkének 1. bekezdése alapján Magyarország által benyújtott Első Jelentés
http://www.kormany.hu/download/3/90/c0000/Gyermekek_eladasarol_szolo_Jelentes.pdf#!DocumentBrowse

Ez az összefoglaló kiadvány annak érdekében jött létre, hogy a korlátozott terjedelmű alternatív – civil – jelentésnél bőségebb információ álljon rendelkezésre mindazoknak, akik a Gyermekjogi Egyezmény cikkelyei szerinti felosztás mentén szeretnék követni a gyermekjogok magyarországi helyzetét, alkalmazásának módját, illetve látni akarják a tennivalókat. A kötet, gyermekvédelmi, gyermekjogban jártas szakemberek és civil szervezetek széles körű összefogásával készült, hazai szakemberek, egyetemi, főiskolai hallgatók és érdeklődő olvasók számára.

A kiadvány struktúrája megegyezik az 2012. évi civil jelentés felépítésével. Minden fejezet tartalmazza a Gyermekjogi Egyezmény hivatalos vonatkozó szövegét, ezt követik a civil szervezetek, szakértők megállapításai, javaslatai.

A jelentés elkészítése során különféle (családban fogyatékkal élő, állami gondoskodásban nevelkedő, etnikai kisebbséghez tartozó) gyerekcsoportokkal konzultáltunk arról, hogy mit tudnak a gyerekjogokról, hogyan értékelik lehetőségeiket, és milyen javaslataik vannak. E vélemények részben írásos, részben rajzos formában bekerültek a jelentésbe és a kötetbe is. Készítettünk egy CD-ROM-ot is olyan híradásokból, riportokból, dokumentumfilmekből, amelyek illusztrálják és kiegészítik az írásos anyagokat. Ezúton is köszönjük mindazoknak, akik hozzájárultak alkotásaik, műsoraik felhasználásához.

A 2012. évi árnyékjelentés letölthető a www.csagy.hu oldalról, a korábbi jelentések és a Gyermekjogi Bizottság záróészrevételei mellett.

Magyarországon még nincs olyan civil szövetség, formalizált együttműködés, amely rendszeresen segíthetné a gyermeki jogok megismertetését, a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazását és annak monitorozását.

Ezzel a kiadvánnyal is szeretnénk hozzájárulni egy olyan jövőbeni ernyőszervezet kialakulásához, amely a közös, gyermekjogi megközelítés alapján képes lesz a civil szervezetek, szakemberek erőit egyesíteni, megszokszorozni.

Ezúton is köszönjük az Open Society Institute (OSI) és a Holland Nagykövetség támogatását, amely lehetővé tette a civil jelentés, a háttérkötet és a hozzá kapcsolódó CD elkészítését, nyomtatását és széles körű megismertetését.

A végrehajtás általános intézkedései

4. cikk - Az Egyezményben szereplő jogok végrehajtása

„Az Egyezményben részes államok meghoznak minden olyan törvényhozási, közigazgatási vagy egyéb intézkedést, amelyek az Egyezményben elismert jogok érvényesüléséhez szükségesek. Amennyiben gazdasági, szociális és kulturális jogokról van szó, ezeket az intézkedéseket a rendelkezésükre álló erőforrások határai között, és szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében hozzák meg.”

2006 óta a következő gyerekekre vonatkozó nemzetközi és fontosabb hazai jogszabályokat fogadtak el, módosítottak:

1. Nemzetközi kötelezettség szerinti ratifikációk

2006. évi CII. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről.

A Jegyzőkönyv célja az emberkereskedelem megelőzése, az ellene való fellépés, az áldozatok - különösen a nők és gyermekek - védelme, támogatása és ellátása. Az államok számára előírja szakpolitikák, programok és intézkedések létrehozását az emberkereskedelem megelőzésére, az áldozatok védelmére és ismételt áldozattá válásuk megakadályozására. Előírja az érintett államok hatóságainak együttműködését az áldozatok hazatelepülése lehetőségének biztosítására.

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

A törvény értelmében a ratifikáló államok mindent megtesznek a hátrányos megkülönböztetés ellen, az egyenlő esélyek megteremtéséért a különböző társadalmi alrendszerek és intézmények területén, elismerik a szociális védelemhez, megfelelő életminőséghez való jogokat. Figyelemmel kísérik a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak védelmét és előmozdítását. A fogyatékkal élő nők, lányok és gyermekek helyzetét elismerve olyan intézkedések meghozatalára kerül sor, amelyekkel valamennyi emberi- és alapvető szabadságjog gyakorlását élvezhetik. A fogyatékossgal élő személyek jogainak elismerése érdekében növelik a társadalmi tudatosságot, az önálló életvitelhez szükséges szolgáltatásokhoz való hozzáférés megkönnyítésére intézkedéseket hoznak.

A 2009. évi CLXI. törvény a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről.

Az Országgyűlés e törvénnyel felhatalmazást adott az egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv kötelező hatályának elismerésére. Ennek értelmében tiltják a gyerekek eladását, a gyermekprostitúciót és a gyermekpornográfiát, kizsákmányolást. Ezt a rendelkezést tartalmazza a büntetőjog is, az elkövetőket a büntetésekkel szankcionálja, az áldozatoknak védelmet garantálnak.

2009. évi CLX. törvény a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról, a Gyermek jogairól szóló ENSZ egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről.

Az egyezmény aláírói biztosítják, hogy a gyerekek nem sorozhatók be kötelezően fegyveres erőbe, biztosítják, hogy nem vesznek részt közvetlenül ellenségeskedésben, és megállapodnak az

önkéntes toborzás korhatárában. Az aláíró államok arra is garanciát vállalnak, hogy állami fegyveres erőkhöz kívüli csoportokba sem toboroznak vagy alkalmaznak háborús cselekményhez kiskorúakat, és nem soroznak be, oktatnak katonai iskolában 18 évesnél fiatalabbakat.

2009. évi XV. törvény a hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló, 1961. augusztus 30.-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény kihirdetéséről.

Azok a személyek, akik hontalanok lennének, de meghatározott kapcsolattal kötődnek az adott államhoz, ugyan nem feltétel nélkül, de állampolgárságot kaphatnak. A feltételek szerint a kérelmet benyújtónak állandó („szokásos”), legalább 10 éves tartózkodási hellyel kell rendelkeznie; nem lehet elítélt öt éves vagy azt meghaladó szabadságvesztésre, illetve nemzetbiztonság elleni bűncselekmény miatt; ha születése óta hontalanként él, de anyja rendelkezik az adott állam állampolgárságával.

Az Európa Tanács a gyermekek szexuális kihasználása ellen létrejött megállapodása (Lanzarote-i Egyezmény)⁵

Az egyezményt Magyarország 2010. november 29-én aláírta, de nem ratifikálta⁶. Az egyezmény a gyerekekre irányuló szexuális erőszak összes formáját, (beleértve a gyermekprostitúciót, a pornográfiát, a gyerekek szexuális bántalmazásának és kihasználásának minden formáját) tiltja, és a gyermekkorú áldozatok jogainak védelmét célozza.

2. Hazai törvények

A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény

Kísérő nélküli kiskorú kérelmezése esetén a menekültügyi hatóság minden esetben – függetlenül attól, hogy a kiskorú cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes-e – köteles a kiskorú képviselőjét ellátó ügygondnok kirendelése iránt intézkedni. Az Egyezmény értelmében a kísérő nélküli kiskorú ugyanolyan bánásmódra jogosult, mint amilyen a befogadó országban jogszerűen tartózkodó gyerekeket megilleti.

2009. évi CVI. törvény a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosításáról.

A törvénymódosítás alapján, az iskolákban iskolaőrök – korábbi, kordedvezményrel nyugdíjazott rendőrök – segítik a fegyelem fenntartását. Az iskolaőrök bizonyos esetekben testi erőt is alkalmazhatnak. A törvény hatálybalépése után a tanulóval szembeni fegyelmi eljárás szabályai is változnak, mely szerint a tanuló eltiltható lesz az adott iskolában a tanév folytatásától és fegyelmi büntetésként ki is zárhatják az iskolából⁷. A törvény „azonnali végrehajtást” tesz lehetővé abban az esetben, „...Ha a végrehajtás elmaradása a többi tanuló jogait súlyosan sértené vagy más elháríthatatlan kárral, veszéllyel járna”⁸.

2010. évi XXXIX. törvény (2010. február 22.) az egyes szociális és munkaügyi tárgyú törvényeknek az új polgári törvénykönyv (Ptk.) hatálybalépésével összefüggő módosításáról.

A törvény – többek között - a szülői együttműködés kötelezettségének deklarálása mellett lehetővé teszi a gyermekvédelmi közvetítői eljárás elrendelését.

5 Az Európa Tanács Egyezménye a gyermekek védelméről a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás ellen Lanzarote - 2007.10.25. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_hu.pdf

6 Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse CETS No.: 201 <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=201&CM=&DF=&CL=ENG>

7 2011. évi CXCV. törvény 58. § (5) bekezdése

8 2011. évi CXCV. törvény 68. § (13) bekezdése

A családok átmeneti otthonára vonatkozóan úgy rendelkezik, hogy az otthontalanná vált szülő kérelmére itt együttesen helyezhető el a gyermek, szülője és a gyermek (legfeljebb 21 éves korú) nagykorú testvére, ha a gyereket a lakhatási elégtelenség miatt el kellene választani a szüleitől vagy a családjától.

2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról.

A jogszabály szerint a médiatartalom nem károsíthatja a kiskorúak szellemi, lelki, erkölcsi és fizikai fejlődését. Azon médiatartalmak, amelyek veszélyeztetik a gyermekek fejlődését csak olyan módon tehetők elérhetővé, amely biztosítja, hogy a kiskorúak átlagos körülmények között nem férhetnek hozzájuk.

2010. évi CLXXI. törvény az egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról.

A törvény bevezeti az örökbefogadói GYES jogintézményét, mellyel a 10. életévét még be nem töltött gyermek örökbefogadását követően az örökbefogadó szülők valamelyike legfeljebb 6 hónapig akkor is igénybe veheti a GYES-t, ha az általános szabályok szerint arra már nem, vagy 6 hónapnál rövidebb időre lenne jogosult. A bentlakásos gyermekintézményben, a helyettes szülőnél és a nevelőszülőnél biztosított személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátásnál és gyermekvédelmi szakellátásnál bevezeti a felügyelt kapcsolattartást a gyermek saját családjába való visszaszakerülésének elősegítésére.

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény. Ennek keretében b) a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 11. (2) bekezdését hatályon kívül helyezték, vagyis utalás sem maradt erre a jogintézményre.

Az alapvető jogok biztosa tevékenysége során – különösen a hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a *gyermekek* jogainak védelmére, továbbá a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett, a *fogyatékossgal élő* személyek jogairól szóló egyezmény végrehajtásának segítésére, védelmére és ellenőrzésére. Az alapvető jogok biztosa ellátja a 2011. évi CXLI. törvénnyel kihirdetett, a *kínzás* és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyve 3. cikke szerinti nemzeti megelőző mechanizmus feladatai.

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény.

A törvény hároméves kortól teszi kötelezővé az óvodába járást 2013. szeptember 1.-től, a tankötelezettség korhatárát ugyanakkor 18 évről tizenhatra csökkenti, emellett választható oktatási formaként meghatározza az egész napos iskola feltételeit is. A tankötelezettség felső határa leszállításának legfőbb indoka, hogy a kötött iskolai rendszertől, a közismereti oktatástól elforduló, motiválatlan tanuló mielőbb átléphessen a munka világába. A szakiskolai képzést ennek megfelelően megrövidítik, és a korábbi 1/3 arány helyett, csak heti 12 órában fognak közismereti tárgyakat tanítani, a képzést pedig gyakorlat orinétálttá teszik. Új elem, hogy a jövőben az érettségi vizsga megkezdésének feltétele ötven óra közösségi szolgálat elvégzésének igazolása. A nagyobb állami részvételt a tartalmi szabályozás, a központilag garantált pedagógusbérek, az igazgatók kinevezése és a pedagógusok munkájának központi ellenőrzése jelenti.

A 2012. évi LXII. törvény a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

A Btk. kiegészült azzal a rendelkezéssel, miszerint az erős felindulásban elkövetett emberölés, a személyi szabadság megsértése, az emberrablás, az emberkereskedelem, a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, valamint a három évnél súlyosabban büntetendő szándékos súlyos testi sértés esetében - ha a bűncselekmény elkövetésekor a sértett, az üzletszerű kénjelgést bordélyházban foly-

tató személy vagy az üzletszerű kéjelgést folytató kitartó a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, és a bűncselekmény büntethetősége huszonharmadik életévének betöltése előtt elévülne - az elévülési idő meghosszabbodik a sértett, az üzletszerű kéjelgést bordélyházban folytató személy vagy az üzletszerű kéjelgést folytató kitartó huszonharmadik életévének betöltéséig, vagy addig az időpontig, amikor a huszonharmadik életévét betölti.

2012. évi CXVIII. törvény az egyes szociális tárgyú és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról.

A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt ezentúl természetbeni - utalvánnyal történő - biztosítása váltja, a családi pótlék helyetti iskoláztatási támogatást, az iskolába nem járó gyermek után elvonja, és visszamenőleges kifizetésére sem kerülhet sor. Az iskoláztatási támogatás szüneteltetése 16 éves kor alatt magával vonja a védelembe vételt. A törvény szabályozza a védelembe vett gyerekekre vonatkozó ellátásokat (foglalkozást helyettesítő támogatás és rendszeres szociális segély természetbeni szociális ellátás adható). A települési önkormányzatoknak (és a fővárosi kerületi önkormányzatnak) kötelező működtetniük gyermekjóléti szolgálatokat. A gyermekjóléti szolgálatokra vonatkozó adat-nyilvántartási, befogadási szabályok is változtak. A bölcsődékben ezentúl – a fenntartó döntése értelmében - térítési díjat lehet kérni⁹.

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

Az új Büntető Törvénykönyv legfontosabb változása a kiskorúak tekintetében a büntethetőségi korhatár változása. 14 éves kor alatt – amennyiben képes belátni a bűncselekmény következményeit – büntethető az emberölés, az erős felindulásban elkövetett emberölés, a testi sértés, a rablás és a kifosztás elkövetője¹⁰; a gyermekprostitúció kihasználása¹¹ (a kiskorúak által biztosított haszonszerzésre való törekvés, kitartottság, a kiskorúval ellenszolgáltatásért nyújtott szexuális szolgáltatások és bordélyházban kiskorút alkalmazók büntetése) a gyermekpornográfia¹² (kiskorúról készített pornográf felvétel készítése, megszerzése, tartása, forgalomba hozatala, felvételben való szereplésre biztatás) és a gyermekmunka.¹³

A kiskorúakkal való kapcsolattartás akadályozása, az elhelyezés megváltoztatása (bíróság döntését követő, az elhelyezés megváltoztatását célzó elvitel, elrejtés) miatt kiszabható büntetés szigorodik.

2012. évi CXCI. törvény az egyes szakosított szociális és gyermekvédelmi szakellátási intézmények állami átvételéről és egyes törvények módosításáról.

A Gyvt. 7. § (2) bekezdése helyébe a következő szöveg lép: „A gyermeknek joga van – örökbe fogadó családban vagy más, családot pótló ellátás formájában – a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelemhez. A tizenkét év alatti gyermek átmeneti gondozását és ott-hont nyújtó ellátását befogadó szülőnél kell biztosítani, kivéve, ha a gyermek tartósan beteg, súlyosan fogyatékos, a testvéreket nem lehet együttesen a befogadó szülőnél elhelyezni, vagy más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása, továbbá gyermekek átmeneti gondozása esetén az intézményes elhelyezést a szülő, törvényes képviselő kéri és az nem ellentétes a gyermek érdekével.”¹⁴

9 Erdős Zsuzsanna: Tájékoztató a gyermekvédelmi törvény módosításáról, 2012. július - 2012. évi CXVIII törvény egyes szociális tárgyú és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról.

http://www.macsgyoe.hu/downloads/szakmai_anyagok/tajgyvtmod201207.pdf

10 16. §

11 203. §

12 204. §

13 209. §

14 Magyar Közlöny 164 szám, 2012 <http://magyarkozlony.hu/pdf/15186>

3. Rendeletek

A 16/2008. (IV. 30.) OKM rendelettel módosításra került a *nevelési-oktatási intézmények működéséről* szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet.

A módosított rendelet kiegészült többek között azzal, hogy ha a középfokú iskola nemzeti, etnikai kisebbségi nyelven (is) oktat, a hozzá jelentkezett tanulók szövegértési kompetenciáinak a vizsgálatához a központilag kiadott egységes, kompetenciaalapú magyar nyelvi feladatlapok helyett helyben készített, kompetenciaalapú, nemzetiségi nyelvű szövegértési feladatsort használhat. A felvételi kérelmek elbírálásánál a felvételi feltételeknek megfelelő, az adott nemzetiséghez tartozó tanulókat előnyben kell részesíteni.

32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szól.

A rendelet szerint a rendőrség nyomozó hatósága a 14 évesnél fiatalabb gyerek meghallgatását kizárólag olyan gyermekmeghallgató szobában végezheti, amelyben biztosítható, hogy az eljárás gyermekkorú lehetőség szerinti kíméletével, a gyermek mindenképp felett álló érdekét szem előtt tartva valósul meg. A szobát a gyermekkorú életkori sajátosságainak megfelelően kell kialakítani, berendezni és felszerelni annak érdekében, hogy biztosítsa a gyermek lelki és fizikai biztonságát. A Budapesti Rendőr-főkapitányságnak és a megyei rendőr-főkapitányságoknak az illetékességi területükön legalább egy gyermekmeghallgató szoba kialakítását biztosítaniuk kell.

A 9/2012. (II. 27.) KIM rendelet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet módosításáról szól.

A rendelet melléklete szerint többek között, gyermekmeghallgató szobának minimum olyan alapterületűnek kell lennie, hogy abban egyidejűleg egyszerre legalább 4 fő tartózkodhasson. A gyermekmeghallgató szoba belmagasságát legalább 2,5 méterben indokolt meghatározni, legalább 1,3 négyzetméter felületű, természetes megvilágítást biztosító üvegfelülettel kell rendelkeznie.

Nemzeti Akció Terv (National Action Plan)

Magyarországon nem készült nemzeti akcióterv a gyermeki jogok megismertetése és alkalmazása, monitorozása céljából, de 2007-ben, az ENSZ Gyermekjogi Bizottság ajánlását követően a kormány kidolgoztatta a „Legyen jobb a gyerekeknek” nemzeti stratégiát,¹⁵ amely a gyermekszegénység és kirekesztettség felszámolásához szükséges feladatokat határozta meg a következő 25 évre. A stratégia a gyermeki jogok figyelembe vételével, és a gyerekek mindenképp felett álló érdekére¹⁶ tekintettel, horizontális célként jelölte meg az etnikai és területi hátrányok csökkentését.

A stratégia megvalósításához cselekvési tervet dolgoztak ki, amely a szükséges jogszabályi, szakmai, szervezeti feltételek kidolgozásának feladatait, felelőseit, közreműködőit határozta meg a határidők és a szükséges források megjelölésével. A Kormány 2007 végén született határozata¹⁷ a Stratégiában meghatározott célkitűzések végrehajtása érdekében az első három éves kormányzati cselekvési terv¹⁸ kiemelt fejlesztési területeiként a szegénység újratermelődési ciklusainak megszakítását, a gyermekes szülők munkavállalási esélyeinek javítását, a gyermekes háztartások szegény-

¹⁵ 47/2007. (V. 31.) OGY határozat

¹⁶ Az Egyezmény magyar fordításakor hibásan került a magyar szövegbe a „mindenképp felett álló érdek” a „best interest” (legfőbb érdek) helyett, és ezt azóta sem javították ki, ami sok félreértés forrása.

¹⁷ 1092/2007. (XI. 29.) Korm. Határozat a „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiáról, 2007-2032 szóló 47/2007. (V. 31.) OGY határozat végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról (2007-2010.)

¹⁸ 2007 és 2010 közötti évekre vonatkozóan

ségének csökkentését, a gyerekeknek nyújtott szolgáltatások minőségének javítását, ezen intézmények együttműködésének fejlesztését és a gyerekek jólétének emelését jelölte meg.

A program szakmai tartalmát kormányzati felkérésre az MTA Gyerekszegénység Elleni Programiroda (a továbbiakban GYEP) dolgozta ki 2005-2006-ban¹⁹. A program fejlesztése érdekében kísérleti programot („Szécsényi Gyerekesély Program”) hoztak létre egy hátrányos helyzetű kistérségben.

Annak ellenére, hogy a Gyermekszegénység program nagyon ígéretesen indult, fenntarthatósága nem volt biztosított, pénzügyi forrásait pályázatok útján kellett pótolni, melyek 2011-ben kimerültek²⁰. A GYEP számításai szerint az első év céljainak teljesítéséhez mintegy 80 milliárd Ft-ra lett volna szükség. A kormány 3 éves cselekvési terve az első, 2008. évre 6 milliárd forintot irányzott elő hazai forrásból, illetve úgy számolt, hogy „az Európai Unió társfinanszírozásával megvalósuló fejlesztések 7 év alatt a szinergikus hatású programok együttes figyelembevételével mintegy 60-80 milliárd forintot tesznek ki”²¹ Ez a szükséges összeg töredéke, évente a GDP legfeljebb fél százaléka, hazai forrásból talán 1-2 ezreléke.

A programot folyamatosan monitorozták, az első eredmények rávilágítottak a program sikeres megvalósítását hátráltató tényezőkre; a kistérségben hiányzó szolgáltatásokra, az ezekhez való hozzáférésre, a szociális munka eszköztelenségére, a szakemberek hiányos jelenlétére és képzettségére.

A 2012. március 29-én közzétett monitoring jelentés²² a „gyermekszegénységet, romaügyet, hátrányos helyzetű térségeket érintő stratégiákat tekinti át, egy átfogó, a 2011-2020 közötti időintervallumot magába foglaló felzárkóztatási program érdekében.

Gyermeki jogokról, az Egyezmény alkalmazásáról nem esik szó a több mint 100 oldalas jelentésben.

Az MTA Gyerekszegénység Elleni Programiroda volt munkatársai 2010-ben megalapították a Gyerekesély Közhasznú Egyesületet a civil részvétel biztosítása érdekében, és 2011-ben elkészítették a Civil jelentés a gyerekesélyekről című tanulmányt. Fő céljuk „a gyerekek életésélyeinek javítása, a gyerekszegénység újratermelődésének megakadályozása kutatásokkal, a nyilvánosság tájékoztatásával, szolgáltatásokkal. Feladatuknak tekintik, hogy az Egyesület lehetőleg kétfévente megjelentessen egy civil jelentést a gyerekek helyzetének, esélyeinek alakulásáról.”²³

Önkormányzatok elkülönített támogatási formái

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága a gyermekvédelmi feladatok ellátására az önkormányzatok számára elkülönített támogatás biztosítását ajánlotta, mivel a normatívák célzott felhasználása nem volt kötelező érvényű. Ez nem történt meg, viszont a gyerekek ellátását célzó önkormányzati költségvetési normatíva 2007-2012 között erőteljesen csökkent.

A kormányváltást követően, 2010 óta a szociális és gyermekvédelmi bentlakásos és intézményi támogatások közel a harmadával csökkentek.²⁴

19 Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program. Rövid program. Budapest 2006. www.gyerekesely.hu

20 MTI: Esélyegyenlőség - Szécsényi Gyerekesély Program http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1475%3Amti-eselyegyenlseg-szecsényi-gyerekesely-program&Itemid=1

21 MTA Gyerekprogram Iroda véleménye az Előterjesztés a kormány részére a „Legyen jobb a gyermekeknek!” 2007-2032 Nemzeti Stratégia végrehajtását szolgáló 3 éves kormányzati cselekvési terv tartalmáról c. anyagról, 4. o.

22 Jelentés a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottsága 2011. évi feladatainak végrehajtásáról www.romagov.kormany.hu

23 Civil jelentés a gyerekesélyekről (Ferge Zsuzsa – Darvas Ágnes szerk.) www.gyere.net/downloads/Civil_jelentes_2011.pdf

24 Költségvetési törvény önkormányzatokra vonatkozó éves költségvetési előirányzatai

Az önkormányzatok költségvetési normatívája 2007-2012 években (millió Ft)

Költségvetési tétel/év	2007	2008	2009	2010	2011	2012
TEGYESZ működtetése	-		-	1211,7	167,5	167,5
Szociális és gyermekjóléti alapszolgáltatások	16391,3	44642,7	42075,3	37745,6	39246,4	39246,4
Hajléktalanok átmeneti intézményei	1068,0	-	-	-	-	-
Gyerekek napközbeni ellátása	6052,4	-	-	-	-	-
Gyermek- és ifjúságvédelmi szociális szolgáltatások	29538,4	-	-	-	-	-
Szociális és gyermekvédelmi bentlakásos és átmeneti intézményi ellátások	32719,0	59623,8	57670,3	52273,6	21513,6	21513,6
Szoc. és gyermek össz.:	85769,1	104266,5	99745,6	91230,9	60927,5	60927,5
Közzoktatási hozzájárulások	428697,0	432879,9	418887,5	373584,6	290203,4	290203,4
Inflációs ráta KSH	7,9%	6%	4%	4,7%	3,9%	

1. táblázat Forrás: költségvetési törvények

Államosítás

A köznevelési törvény módosításának értelmében 2013 januárjától állami felügyelet alá vonják az iskolákat. A közoktatási intézmények fenntartója a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ²⁵ lesz, amely az egyházi, magán- és alapítványi intézmények kivételével az ország összes általános iskoláját, középiskoláját, szakiskoláját, kollégiumát és pedagógiai szakszolgálatát átveszi az önkormányzatoktól. Az általános és középiskolák a járási tankerületekhez, a pedagógiai szakszolgálatok és a szakiskolák a megyei tankerületekhez, az óvodák pedig az önkormányzatokhoz tartoznak január elsejétől. Az oktatási rendszer átalakítását számos szervezet²⁶ bírálta. A Hálózat a Tanszabadságért kezdeményezés álláspontja szerint az új rendszernek „sem a szabályozási (jogi és tartalmi), sem a szervezeti, sem a személyi, sem az anyagi (pénzügyi) feltételei nem látszanak biztosítottaknak, az átalakítás folyamatának szakmai és társadalmi egyeztetése elégtelen, az átalakítás folyamata erőltetett, ennek eredményeként az oktatási rendszer a működésképtelenség helyzetébe kerülhet.”²⁷

Az önkormányzatok rendszerét a szintén 2013 januárjától bevezetésre kerülő járási rendszer²⁸ váltja fel. A járások az állam szervezetének legalacsonyabb szintű területi egységeként fognak működni, az oktatás területén illetékességük megegyezik a tankerületek illetékességi területével, ahol az intézményfenntartó központ területi szervei működnek majd. Az államigazgatási feladato-

²⁵ <http://www.klik.gov.hu>

²⁶ Sztrájkbizottság alakult (többek között) a köznevelési törvény végrehajtásának felfüggesztésére az alábbi szervezetek bevonásával: Pedagógusok Szakszervezete (PSZ), a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete (PDSZ), a Magyar Közzoktatási és Szakképzési Szakszervezet (MKSZSZ), az Oktatási Vezetők Szakszervezete (OVSZ) és a Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezete (MZTSZ), továbbá a Hálózat a Tanszabadság alapító tagjai és csatlakozó intézményei, stb.

²⁷ Az oktatási rendszer átalakításának jelen állása, és javaslatok a kormány felé 2012.10.12.

<http://www.tanszabadsag.hu/blog/az-oktatasi-rendszer-atalakitasanak-jelen-allasa-es-javaslatok-a-kormany-fele/> (2012.11.04.)

²⁸ A Kormány 1299/2011. (IX. 1.) Korm. Határozata a járások kialakításáról

kat ezentúl (a jegyző és a települési önkormányzat helyett) a kormányhivatalok által irányított központi kirendeltség látja el²⁹, ellentmondva ezzel a szubszidiaritásnak³⁰.

Az oktatási intézményekhez hasonlóan központi irányítás alá kerülnek a gyermekvédelmi szakellátás és más szociális intézmények is, elsősorban a költségek racionalizálása miatt³¹. A központosítás kiterjed a gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézményekre is. E változás összesen 119 gyermekvédelmi szakellátási intézményt és 328 nevelőszülőt érint. Az állam fenntartói feladatait a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság útján látja el³². A rendelet alapján a Főigazgatóság joga felmondani az átvett feladathoz kapcsolódó ellátási szerződéseket és megállapodásokat, mely nemcsak komoly bizonytalanságot okoz a területen működő, ellátási szerződés alapján feladatot ellátó szervezeteknek, hanem alkotmányossági aggályokat is felvet.

Az önálló gyermekjogi ombudsmani intézmény

A bizottsági ajánlás szerint szükség lenne önálló gyermekjogi ombudsmani intézmény létrehozására. A magyar kormányok a jelen értékelési időszakban nem tettek ennek eleget.

A gyermeki jogok védelmét az általános ombudsmanként működő állampolgári jogok országgyűlési biztosa látta el. Az általános ombudsman ennek a feladatának az ellátását 2008 óta minden évben tematikus projektek kidolgozásával igyekezett végrehajtani, amelynek során a hagyományos panaszkezelésre összpontosító ombudsmani munka mellett a proaktív, jogtudatosító attitűd fejlesztésére is lehetőség nyílt a nyilvánosság széles körének bevonásával. A tematikus gyermekjogi projekt 2008-ban a gyermekek jogtudatosítását, 2009-ben a gyermekek erőszakkal szembeni védelmét, 2010-ben a család szerepét a gyermeki jogok biztosításában, 2011-ben pedig a gyermekek szerepét az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférésben vizsgálta³³. Az ombudsman gyermekjogi honlapot indított, valamint Facebook oldalt működtet³⁴. Az ombudsman a Legyen jobb a gyermeknek stratégia Értékelő Bizottságának munkájában kezdettől részt vett, mint a gyermeki jogok védelméért felelős országgyűlési biztos. Proaktív tevékenysége kiemelt jelentőségű a gyermekek védelmében, hiszen preventív módon igyekszik megelőzni az alapjogi visszaosságokat.

A 2011. évi CXI. törvény az alapvető jogok biztosáról, a korábbi négy ombudsman helyett egyetlen, feladat- és hatáskörében „erősebb” biztosi poszt létrehozását rendeli el, és hozzá delegálta a gyermeki jogok védelmét (a nemzetiségi jogok, a jövő nemzedékek érdekeinek és a rászoruló társadalmi csoportok jogainak védelme mellett), ugyanakkor nem utalt e feladat ellátásához külön forrást.

Egyéb kezdeményezések

A 2006 és 2012 között civil és állami szervezeteknek a gyermekjogok implementációját támogató néhány aktivitása:

Az ombudsman a tematikus gyermekjogi projektek lezárásaként évente, a Gyermeki Jogok Nemzetközi Napijához kapcsolódva konferenciát rendez.

A Magyar Szegénységellenes Hálózat, az európai hálózat részeként különféle programokkal igyekszik a figyelmet felhívni a fokozódó elszegényedésére³⁵.

29 Gyermekvédelmi, gyermekjogi, szociális, környezetvédelmi, természetvédelmi, igazgatási, munkaügyi, okmányirodai ügyek tartoznak majd hozzájuk elsősorban. Forrás: www.kormany.hu

30 „Megvalósíthatatlan és cinikus” - Radó Péter oktatáspolitikai szakértő a köznevelési törvényről, 2012/4 <http://magyarnarancs.hu/belpol/megvalosithatatlan-es-cinikus-78448/?orderdir=novekvo> (2012.12.01)

31 A Kormány 1299/2011. (IX. 1.) Korm. Határozata a járássok kialakításáról

32 316/2012 (XI.13.) Korm. rendelet

33 <http://www.gyermejjogok.ajbh.hu>

34 www.facebook.com/Gyermejjogok

35 Magyar Szegénységellenes Hálózat: Szegénység Elleni Küzdelem Világnapja http://www.msze.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=38&Itemid=76&limitstart=25

2009-ben a Magyar Posta, az ombudsman kezdeményezésére és vele szoros szakmai együttműködésben, az Egyezmény elfogadásának 20. évfordulójára az ombudsman gyermekjogi honlapjának illusztrációiból összeállított ünnepi képeslapot adott ki.

2012. december 10-én, az Emberi Jogok Napján a magyar és a lengyel gyermekjogi ombudsman közösen emlékezett meg Janus Korczakról Magyarországon elsőként emléktábla avatásával, kiállítással, az ombudsmani Panasziroda Korczak-teremmé nevezésével.

A Janus Korczak év keretében (2012-ben) a több konferenciát (Magyar Pedagógia Társaság, Ombudsmani Hivatal, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület) rendeztek, az iskolai és gyermekotthoni nevelésre és a gyermeki jogok kérdéseire egyaránt felhívva a figyelmet.

A Jogismeret Alapítvány Gyermekjogház címmel indított projektet és információs portált a gyermekjogi szektor aktívabb együttműködése érdekében. A Diákjogi szektor olyan kezdeményezés, mely az ifjúsági és oktatási területeken működő, a diákjogok érvényesülése érdekében dolgozó intézményeket fog össze.

Az UNICEF Magyar Bizottsága 2012-ben az egyezmény széles körű megismertetése céljából „gyerekbárát nyelven” hangos könyvet jelentetett meg³⁶. Az UNICEF kampányt indított, „Gyerek, de joggal” címmel, melyben a gyerekek jogainak tudatosítását, a jogsérelmet szenvedett gyerekek jogainak ismertetését tűzték ki célul. A kampányt egy poszter kísérte, amely bántalmazás és erőszak esetén hívható telefonszámokat, alkalmazható információkat tartalmaz.

Az etnikai származás szerint részletezett adatok

Az etnikai származás szerinti adatok gyűjtésének és nyilvánosságra hozásának tilalma – a bizottsági ajánlás ellenére – nem változott az előző jelentés megírása óta. Kutatások rámutatnak, hogy az etnikai adatgyűjtés, az etnikai származás szerint lebontott adatok hiánya a szakpolitikai döntéseket és folyamatokat is megnehezíti. Az etnikai adatok nyilvánosságára hozatalára biztatnak a szakemberek,³⁷ mert ennek hiányában a gyermekszegénység elleni programokban a „célcsoport, a szegény gyerekek és családjaik azonosítása nem egyértelmű”. (Pulay, 2009)

2009-ben a Magyar Szociológiai Társaság Társadalomstatistikai Szakosztálya és a Fényes Elek Műhely az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézettel (MTA ENKI) és a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetével konferenciát rendezett a nemzeti-etnikai adatok kezeléséről és rögzítéséről „Népszámlálások-nemzeti adatok” címmel. A konferencia az etnikai adatok kezelését a történeti környezettel összefüggésben is vizsgálta. „Megítélésünk szerint a népszámlálások etnodemográfiai vonatkozásainak több értelmezési lehetősége is van. Egyrészt a nagy és reprezentatív minta által kapott eredmények kétségtelenül jelentős támpontot nyújtanak az etnikai folyamatok területi elemzésére is. Másrészt az eredmények tükrözik a társadalmi légkört, a kisebbségekkel szembeni magatartást, amely a kisebbségi identitás megvallása iránti hajlandóságban mutatkozik meg, és kisebbségenként jelentős eltérést is mutathat. Bármely szempontot vegyük is szemügyre, a népszámlálási adatok nem mindig elégségesek, ámde megkerülhetetlenek annak megértéséhez, ami egy társadalomban a többségi-kisebbségi folyamatok értelmezése és kezelése terén folyik.”³⁸

36 Unicef: Gyerekjogok gyereknyelven

<http://unicef.hu/ismerje-meg/mire-forditjuk-az-adomanyokat/gyermekjogok/gyerekjogok-gyereknyelven>

37 Bass-Darvas-Farkas-Ferge (2008); Pulay (2009); ERRC (2011)

38 Nemzeti-etnikai adatok - Vitaülés a népszámlálások nemzeti-etnikai adatairól <http://fenyeselekegyesulet.wordpress.com/eloadasok/konf2/sahdl/>

2009-ben az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) tett közzé állásfoglalást a „magyarországi bűnözési helyzetről, az elkövetők etnikai hovatartozásának nyilvántartásáról és a „cigánybűnözésről”. Ebben – többek között – a tömegtájékoztatási eszközök felelősségére is felhívják a figyelmet, mert annak ellenére, hogy a médiában egyre növekvő számban szerepel a tudósításokban a bűncselekmények és a cigánybűnözés kapcsolata, „az egyes etnikai csoportokhoz tartozó bűnelkövetők vagy cselekményeik számszerű alakulására vonatkozó állítások és feltételezések jogszerűen gyűjtött és feldolgozott tényadatokkal nem támaszthatók alá”³⁹. A média „bűnképére” a torzítás jellemző, a súlyos és erőszakos esetek felnagyításával és hangsúlyozott megjelenítésével.

A jogszabályok szempontjából az etnikai hovatartozás különleges adatnak minősül, kezeléséhez az érintett írásbeli hozzájárulása szükséges.⁴⁰

Az Európai Roma Jogok Központja több alkalommal vizsgálódott, és ezek eredményeit kötetekben adta közre a magyarországi roma gyerekek helyzetéről, identitásukról, az etnikai alapú kiakasztásról.⁴¹

Elkészült egy tanulmánykötet, amelyben szakértői egyeztetéseket követően ajánlásokat tettek egy ún. családi legendárium készítésére minden gyerek esetében, hogy ebből követhetőek legyenek a család különféle jellemzői, ezek változásai, amelyek ugyanakkor nem kategorizálják a gyerekeket. Pilot program indult, melynek eredménye még nem ismert⁴². A program keretén belül „családtörténet, családi fotók elemzése” címmel akkreditált képzés indult 2011-ben⁴³.

Ajánlások:

- Önálló, a gyermeki jogok védelméért felelős országgyűlési biztos intézményének létrehozása;
- Nemzeti Stratégia kidolgozása a gyermeki jogok alkalmazásáról;
- Nemzetközi egyezmények, ajánlások magyar nyelvre fordítása, nyilvánosságra hozatala, terjesztése, megismertetése, a bennük foglaltak végrehajtása;
- Az etnikai adatok gyűjtéséhez szükséges szabályozás elfogadása és alkalmazása.

39 Egy 2005-ös TÁRKI-elemzés szerint a magyar felnőtt lakosság 62% értett egyet azzal, hogy a bűnözési hajlam a romák vérében van. (Ez az arány 2000-ben még 55, 2002-ben 53% volt. Forrás: Ombudsmani jelentés 2006.) Egy 2008-as vizsgálatban az úgynevezett „cigánybűnözést” már a megkérdezettek 91 %-a tartotta létező jelenségnek. (Forrás: A kulcsszó: közbiztonság? Nézőpont Intézet, 2008. augusztus 27.) Idézi: OKRI állásfoglalás

40 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról http://www.dura.hu/html/linkek/6922_1992_lxiii.pdf

41 Dis-Interest of the Child: Roma Children in the Hungarian Child Protection System, és Life Sentence: Romani Children in State Care in Hungary: <http://www.errc.org/cms/upload/media/02/8F/m0000028F.pdf>
<http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-romani-children-in-state-care-in-hungary-20-june-2011.pdf>

42 Családtörténet, családi legendárium, NCSSZI, http://ncsszi.hu/dokumentumtar-1_5/csaladtortenet,-csaladi-legendarium---kepzesi-anyag-3 48

43 Gyermekjóléti körkép 2011/1 <http://zeggyermek.nyuma.hu/>

42. cikk: Az Egyezmény széleskörű megismertetése

„A részes államok kötelezik magukat, hogy az Egyezmény elveit és rendelkezéseit hatékony és arra alkalmas eszközökkel a felnőttek és a gyermekek széles körében ismertetik.”

Az Eurobarometer 2008-as és 2009-es felmérésének eredményei szerint, az európai uniós országok közül Magyarországon ismerik legkevésbé a gyermekjogokat az érintettek (a megkérdezettek 38%-a), illetve itt tudja a legkevesebb gyerek, hogy a 18 évesnél fiatalabbakat különleges jogok illetik meg (2008-ban a válaszadók 61%-a⁴⁴, 2009-ban 60%-a⁴⁵ nem tudott erről).

A Bizottság által 1998-ban megfogalmazott ajánlást figyelembe véve a kormányzat elkészítette a Gyermekjogi Egyezmény fordítását, a 13 magyarországi nemzeti és etnikai kisebbség nyelvére, de ezek terjesztése, megismertetése nem történt meg.

Az UNICEF és a SINOSZ együttműködésében elkészült a Gyermekjogi Egyezmény jelnyelvi változata, a vakok számára pedig hangfelvétel készült róla, amely az interneten elérhető, letölthető. Az UNICEF gyermekjogi plakátokat is készített „gyerek, de joggal” címmel, az Egyezmény megismertetése érdekében, gyermekbarát nyelvezeten.

Az ombudsman 2008. évi gyermekjogi projektje középpontjába a gyermekek jogtudatosítását helyezte, átfogó jelentésben vizsgálta az oktatási intézmények tanterveit a gyermeki jogok szempontjából⁴⁶. Ugyancsak ebben az évben indította gyermekjogi honlapját: www.gyermejjogok.ajbh.hu, amelyre azóta több száz kérdés, panasz érkezett. Az ombudsman gyermekjogokat vizsgáló kutatására a jelentés sok cikkében hivatkozunk, sokszor egyedüli forrásként.

A Gyermekjogi Egyezmény magyarországi ismertségének növelése érdekében civil szervezetek kezdeményeztek programokat. Ilyen a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület Európai Unió forrásból finanszírozott projektje keretében „Van jogod!” címmel létrehozott program a gyermekjogi egyezmény elveinek ismertetésére és alkalmazására 2009-ben. A program egyik eredményeként megjelent az ENSZ gyermekjogi egyezmény alkalmazási kézikönyvének magyar változata is, mely ingyenes terjesztésre került 2000 példányban, illetve további két kiadvány készült⁴⁷ az Egyezmény széleskörű megismertetésére, köztudatba emelésére, gyakorlati alkalmazásának elősegítése céljából, gyerekek, szülők, és szakemberek számára.

Ugyancsak 2009-ben jelent meg az Európa Tanács által kiadott „Kiskompasz Kézikönyv a gyermekek emberi jogi neveléséhez”⁴⁸ című kiadványának magyar fordítása, két civil szervezet – a Mobilitás és a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület – munkája nyomán, az Európa Tanács anyagi támogatásával, mely elméleti és módszertani segítséget nyújt az emberi jogokról a gyermekekkel foglalkozó szakemberek számára.

44 Eurobarometer: The Rights of the Child, 2008.

45 Eurobarometer: The Rights of the Child, 2009.

46 Az állampolgári jogok biztosának jelentése: OBH 2006/2008

47 Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény Alkalmazásához, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, 2010, Van jogod! Kézikönyv gyerekeknek, Van jogod! Kézikönyv felnőtteknek a gyermeki jogokról, 2010

48 A Compasito – Manual on human rights education for children kiadvány magyar nyelvre fordított változata, Mobilitás, Budapest, 2010

A Jogismeret Alapítvány továbbképzéseket tart jogászok és szakemberek számára a gyermekjogokkal kapcsolatban, gyermekjogász hálózatot, 2010-ben gyermekjogi munkakonferenciát szervezett⁴⁹, illetve Gyermekjogház nevű programjával gyermekjogokkal foglalkozó jogászok együttműködését, és a gyermekjogi ügyekben való segítségnyújtást támogatják.

2011-12-ben az Európai Unió Alapjogi Ügynökségétől (FRA) elnyert pályázati forrásból a Speak up! elnevezésű projekt - egy nyolc országban végzett kvalitatív, összehasonlító program keretében - a gyermekjogok gyermekek általi ismertségét kutatta, különféle gyerekcsoportok esetében, különös tekintettel azokra a gyerekekre, akik helyzetük, vagy adottságuk miatt sérülékenyebbek, kiszolgáltatottabbak társaiknál. Azért esett a választás a különféle okok miatt hátrányos helyzetű gyerekcsoportokra, mert a sérülékeny gyerekek helyzetükből, életkörülményeikből adódóan gyakrabban tapasztalnak jogsértést, és esetükben a legkevésbé valószínű, hogy ezeknek hangot tudnak adni. Magyarországon három csoportban, gyermekotthonban és nevelőszülőknél élő 13-17 éves gyermekeket, illetve kontrollcsoportként alternatív iskolába járó gyerekeket kérdeztek a kutatók arról, hogyan látják a gyerekek saját jogait, mennyire ismerik, gyakorolják azokat. A fókuszcsoportos beszélgetésekből kiderült, hogy az intézményekben és nevelőszülőknél élők soha nem hallottak korábban a gyermeki jogokról, ahogy például a testi fenytés törvényi tiltásáról sem.

A beszélgetés során sokszor felmerült, hogy a fiatalok rossz viselkedésükért, jogaik megsértéséért vagy nem teljesüléséért kizárólag magukat hibáztatják. Úgy gondolják (az általános közvélekedéssel összhangban), hogy amennyiben kötelességeiket nem teljesítik, jogaik sem lehetnek, „nem érdemlik meg” azokat.

A gyermekotthonban élők számára a Gyermekjogi Egyezményben szereplő összes jog közül a legfontosabb a részvételhez való jog, amiről elmondták, hogy érzésük szerint ez gyakran sérül esetükben, véleményükre sokszor nem kíváncsiak a felnőttek, illetve hiányoznak a lehetőségeik is, hogy elmondják, mit gondolnak.

A nevelőszülőnél élő gyerekek is úgy gondolták, hogy nevelőszüleik nincsenek kellőképpen felkészülve problémáik kezelésére, és a traumáik feldolgozásához is a kelletténél kevesebb segítséget kapnak. A részvételhez, meghallgatáshoz való joguk azért is sérül ezeknek a gyermekeknek, mert a szüleik/nevelőik/oktatóik nem fektetnek kellő hangsúlyt arra, hogy a fiatalok képesek legyenek megfogalmazni problémáikat, és hogy bevonják őket a sorsukat befolyásoló döntések meghozatalába.

Mind a három gyerekcsoport (gyermekotthonban élők, nevelőszülőknél élők, kontroll csoport) a legfontosabb 4 gyermekjog közé választotta az egyenlőséghez való jogot és a visszaélésektől, bántalmazástól való védelem jogát. Két csoport szerint kiemelkedően fontos a véleménynyilvánításhoz való jog, 1-1 csoport pedig az oktatáshoz, az egészséghez, a szabadsághoz és az identitáshoz való jogokat választotta a 4, számára legfontosabb gyermekjog közé.⁵⁰

A nyolc országra kiterjedő kutatás ajánlásai szerint rendkívül fontos a gyermekjogok megismertetése a fiatalokkal, hiszen azok az eddigi törekvések ellenére sem közismertek, különösképpen a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermekek körében. A gyerekeket sok hátrányos megkülönböztetés éri kizárólag a koruk miatt is, fontos ennek megakadályozása. A közösségi portálok és az internet pedig megfelelő fórum lehetne az Egyezmény megismertetésére a fiatalok szerint.

49 Gyermekjogi munkakonferencia meghívó <http://www.gyermek.joghaz.hu/dokumentumok/Gyermekjogi-Munkakonferencia-meghivo.pdf>

50 Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelkedően közhasznú Egyesület: Speak up! Projekt: <http://csagy.hu/projektek/aktualis/speak-up/dokumentumok/item/415-speak-up-modszertani-keret>

Gyermekjogi kártyajáték

A Speak up! projektben a gyerekek kiscsoportokban piktogramokat és tömör definíciókat tartalmazó gyermekjogi kártyák segítségével ismerkedtek a jogaikkal. A kártyák között az ENSZ Gyermekjogi Egyezményben szereplő jogokon kívül meglehetősen tréfás, nem létező „áljogok” is szerepeltek (például: „Minden gyereknek joga van az ágyban reggelizni”). A gyerekeknek először ki kellett válogatni az igazi jogokat, majd konszenzussal kellett dönteni a csoportjuk számára 4 legfontosabbról, és választásuk indokait is meg kellett fogalmazniuk. Ennek a módszernek az erőssége, hogy a gyerekek játékosan ismerkedhetnek meg a jogaikkal, és elgondolkodhatnak, megvitathatják tartalmát, jelentőségét, stb.

2012-ben az UNICEF magyar bizottsága „Gyermekszemmel a gyermekjogi egyezmény” címmel, a Gyermekjogi Egyezményhez kapcsolódó alternatív jelentés elkészítésére szerveződött civil koalíció tagjaként indított projektet. A projekt célja a gyerekek gyermekjogokkal kapcsolatos aktivitásának, részvételének erősítése volt a jelentések készítése során. Különböző programelemeiben (kérdőív és interaktív foglalkozások) 2800 gyerek vett részt. Tapasztalataik szerint a megkérdezett gyerekeknek kevés információjuk és véleményük van a saját jogaikról, a jogokat ugyan elismerik, de nem gondolják, hogy ők maguk is a részesei lennének. A kérdőíves megkérdezések általános tapasztalata az volt, hogy a gyermekek alapvetően jól válaszoltak a saját jogaikra, jogi helyzetükre vonatkozó kérdésekre. A résztvevő gyerekek 90%-a tudta, hogy a 18 éven aluliak számítanak gyermeknek (és csupán 3%-uk gondolta, hogy csak az 1 évnél fiatalabbak a gyerekek). A gyermekek 83%-a érezte úgy, hogy az ő véleményét is meg kell hallgatni abban a kérdésben, hogyan szeretne a különélő szülőjével találkozni. A válaszadók 91%-a tudta, hogy egy esetleges iskolai kudarc nem csak a gyermek hibája, és a helyzet javításában a felnőtteknek segítséget kell nyújtani a gyermekek számára. A fogyatékossággal élő gyerekek érdekében szükséges közös felelősségvállalás és segítség a résztvevő gyermekek 87,5%-a számára volt egyértelmű, míg a minden korábbinál egységesebb megítélést a büntetendő cselekményt elkövető gyermekekkel szembeni fellépésnél tapasztaltak. A válaszadó gyerekek 94%-a érezte helyes megoldásnak, hogy boltból játékot lopó gyerek esetében a felelősségvállalás és a jóvátétel lehetőségének biztosítása a legjobb válasz.

A Nemzeti Alaptantervnek nem része a gyermekjogok témaköre. A gimnázium 10.-12. évfolyamán választhatóan oktatható heti 1 órában.

Ajánlások:

- A nemzeti alaptanterv hangsúlyos részévé kell tenni a gyermeki jogok oktatását minden korosztály számára;
- Szakemberek és a nyilvánosság tájékoztatása a gyermekjogokról, és alkalmazásuk jelentőségéről;
- Kampány a gyermeki jogok megismertetéséért, széleskörű használatáért, annak tudatosításával, hogy Magyarországon a belső jog része az Egyezmény.

44. cikk (6) bekezdés – A részes államok jelentéstételi kötelezettségei.

„Az Egyezményben részes államok jelentéseiket széles körben terjesztik saját országukban.”

Az Egyezmény oktatási rendszeren keresztüli megismertetése

A Bizottság ösztönzi Magyarországot arra, hogy támogassa az Egyezmény megismertetését minél szélesebb körben, a gyerekekkel foglalkozó szakemberek képzése során és az oktatási rendszeren keresztül. A gyermeki jogok megismertetése és gyakorlati alkalmazása a tények és tapasztalatok alapján nem volt, és ma sem prioritás a kormányzatok számára.

Hiányzik a rendszerszintű, átfogó megközelítés, nem gyermekjogi alapú a gyerekek megközelítése, és ebből adódóan az ismeretek átadása nem része a gyerekekkel foglalkozó szakemberek képzésének. A helyzetet jól jellemzi, hogy az oktatási jogok biztosa (oktatási ombudsman) jelentéseiben elő sem fordul a gyermeki jog kifejezés, nem utal sehol az Egyezményre, az általa vizsgált, elemzett ügyek, esetek nem gyermeki jogi megközelítésűek, nem emeli fel a szavát súlyos jogsértések, pl. szegregáció, diszkrimináció, az oktatási rendszer átalakítása, gyerekek kirekesztése esetén sem.⁵¹ Az alábbi vizsgálati eredmények sem tőle, hanem az általános ombudsmantól származnak.

Az állampolgári jogok biztosa gyermekjogi projektjének tapasztalatai⁵² szerint az iskolai tantervek és szabályzatok általában nem tartalmazzák a gyermeki jogokat, vagy ha említésre kerülnek, akkor sem biztosítottak a megismerés feltételei, módszerei, az alkalmazás feltételei. Egyre több iskolán belül van lehetősége a diákoknak az iskolai vezetésben való képviselő útján véleményük jelzésére, noha ennek elterjedtségéről, formáiról és eredményességéről nincsenek adatok, információk.

Az iskolai házirendek diákjogi megközelítéséről utoljára 1997-ben készült felmérés⁵³. A vizsgálat többek között megállapította, hogy az iskolai házirendekben a diákok jogai ugyan 90%-ban megjelennek, azonban a jogok gyakorlati alkalmazásának módszerére vonatkozóan nincs kidolgozott útmutató. A kutatás eredményeképpen az Országos Diákjogi Tanács ajánlást adott ki a jogszabály szerinti házirend elkészítéséhez, és egy minisztériumi rendelet⁵⁴ elrendelte a házirendek törvényességi felülvizsgálatát, ennek eredményei nem ismertek.

2010-ben a házirendek szabályozása nem volt eredményes, (pl. az iskolai agresszióval kapcsolatos) jogsértés esetén nem állt rendelkezésre olyan (helyreállító) módszer és technika, melynek segítségével probléma esetén az érintettek jelezni tudnak.

Az Egyezmény alkalmazását az érintett, az oktatási rendszerben résztvevő gyerekek ismeretei alapján is lehet mérni, az előítéletesség mértéke megfelelő indikátor lehet. Egy 2010-ben, középiskolások körében, ezerfős mintán végzett felmérés⁵⁵ eredményei szerint a megkérdezettek nagy része előítéletes a romákkal szemben (33%-uk szélsőséges válaszokat, 72% elutasító választ adott a ro-

51 Beszámoló Az Oktatási Jogok Biztosának éves beszámolója <http://www.oktbiztos.hu/ugyek/indexugyek.htm>

52 Gyermekjogi projekt 2009 ÁJOB Projektfüzetek 2010/1.

53 Bíró: 1998

54 11/1994. (VI. 8.) MKM rendeletet módosító 8/2000. (V. 24.) OM rendelet 30. § (5) bekezdése

55 Váradi Luca: Utánpótlás. Felmérés a tizenévesek előítéletességéről. In: Magyar Narancs, 2011/35. szám

mákkal kapcsolatos összes kérdésre), így arra is, hogy el tudják-e képzelni, hogy roma fiatalokkal barátkozzanak illetve hogy roma padtársuk lehetne-e.

Egy 2011. évi nemzetközi kutatás⁵⁶ - melyben Magyarország is részt vett - rámutatott arra, hogy a szociális, kulturális és gazdasági különbségek, az iskolák közötti és iskolákon belüli szelekció és társadalmi diszkrimináció meghatározóak a roma és a többségi középiskolás tanulók oktatási feltételeinek különbözőségére. Ezek a különbségek erőteljesen hatnak a tanulmányi eredményen kívül a továbbtanulási, és életesélyekre is.

A Bizottság javasolta az emberi jogok beemelését a tananyagba, valamint olyan kampányok szervezését, melyben a gyerekeket megismertetik a jogaikkal. Az ombudsman vizsgálatot indított 2008-ban arról, hogy a képzési rendszerben hogyan jelennek meg a gyermek- és alapjogi ismeretek, és hogyan használják őket a gyakorlatban. A vizsgálat a középiskolákra és a felsőoktatásra fókuszált. Az ombudsman megállapította, hogy a gyermeki jogok megismertetését nem követi a jogok gyakorlati érvényesülése, a gyerekjogokról szóló képzések elérhetősége nem teljesíti a kötelezettségeket, és a kulcskompetenciák fejlesztése nem járul hozzá azok gyakorlati megvalósulásához.⁵⁷

2013 szeptemberétől hatályos az új Nemzeti alaptanterv⁵⁸. Az új tantervben a gyermeki jogok nem hangsúlyosak, csupán néhány helyen hivatkoznak rá. Ilyen a tanulási esélyegyenlőségről szóló fejezetet, ahol a gyerekek jogai a társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek tantárgy keretében a társadalmi szabályok feldolgozása között található.

Az Egyezmény megismertetése a különösen védtelen, veszélyeztetett gyerekekkel

A Bizottság ösztönzi Magyarországot, hogy támogassa az Egyezmény megismertetését migránsokkal, etnikai és nyelvi kisebbségekkel. A roma, fogyatékos és migráns gyerekek ebben a tekintetben is hátrányt szenvednek, nem készült még olyan képzési anyag, gyermekbarát változat, amely számukra megismerhetővé tenné az Egyezményt, és ezt civil szervezetek sem segítették elő mindeddig.

A Fogyatékosügyi Egyezményhez kapcsolódó civil jelentés elkészítése és az érintett bizottsággal való kormányzati dialógus felhívta a figyelmet e területre, így itt a közeli jövőben várható érdemi előrelépés.⁵⁹

A Mental Disability Advocacy Centerrel kötött együttműködés keretében a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület 2012-ben játékos fókuszcsoportos beszélgetéseket szervezett értelmi fogyatékosággal, pszichés és/vagy magatartási problémákkal élő gyerekeknek, annak érdekében, hogy a fiatalok véleményét megismerjék jogaikkal kapcsolatos ismereteikről, azok érvényesüléséről, illetve ezek akadályairól. A hat alkalommal megtartott találkozókön alkalmanként 4-12 családban vagy szakellátásban élő gyerek vett részt, de közülük csupán 1 olyan fiú akadt (az országos diákszövetség gyermekotthonának delegáltja), aki önállóan meg tudott nevezni két konkrét gyermeki jogot.

A csoportos beszélgetések (amellett hogy ismét bebizonyosodott, hogy a gyerekek nem ismerik jogaikat), azt is alátámasztotta, hogy a fiatalok veszélyeztetett csoportjainak és a velük dolgozó szakembereknek kiemelten fontos lenne az Egyezmény megismerése. A következőkben a megkérdezett fiataloktól idézünk néhány gondolatot.

⁵⁶ Ferenczi Borbála: Kivel ülünk egy padban? Etnikai különbségek az oktatásban. *Educatio Folyóirat* 2012/I. szám Magyar kisebbségek az oktatásban

⁵⁷ Gyermekjogi Projekt, 2010, OBH 2096/2008, <http://www.obh.hu/allam/2009/pdf/gyermekjogi.pdf>, 43-49 oldal

⁵⁸ A Kormány 110/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

⁵⁹ A Fogyatékosügyi Civil CAUCUS Árnýkjelentés és a Kormány Jelentés összehasonlító tanulmánya <http://www.hilscher.hu/hilscher-folyoirat/item/a-fogyatekosuegyi-civil-caucus-arnyekjelentes-es-a-kormany-jelentes-osszehasonlito-tanulmánya>

„Igaz, hogy egyenlők vagyunk, de az nem jogunk, mert egyenlők vagyunk.”

„Minden gyereket vernek. Egy ütés az mi? Nem a világ vége.”

„K: Szerintetek a jogok vagy a kötelességek a fontosabbak?

V: Mind a kettő egyszerre, mert ha nem teljesítjük a kötelességeinket, akkor nincsenek jogaink.”

„A jog nem függ semmitől.”

„K: Szerintetek mi értelme volt annak, hogy a gyerekjogokat pontokba szedték, és felsorolták? Kinek szól ez első sorban?

V2: A gyerekeknek.

V3: és a felnőtteknek is, mivel vannak gyerekjogok és vannak felnőtt jogok.

V: A rendőröknek is. Attól, hogy játszunk, nem szólnak oda, meg nem jelentenek fel, mert ha egy kicsit hangosabban kiabálunk, akkor csak ránk szólnak.”

„V: Én sorba tettem. Első „A fogyatékkal élő gyerekeknek joguk van a különleges gondozáshoz”

K: Miért ez a legfontosabb szerinted?

V: Ők el vannak zárva a világtól, ezért én inkább úgy tennék, hogy mindent inkább elsőnek nekik, hogy tudják ők is jól érezni magukat, és ne azzal törődjenek, hogy most velük mi történt. Ne bánatosak legyenek egész nap, egy kis boldogságot adnék ezzel nekik.”

„K: Minden gyereknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz. Ez miért fontos?

V: Ez nem csak a gyerekeknek, hanem minden embernek fontos. Bejöttünk ide, itt is megszólalhatunk, beszélhetünk, kérdezhettünk, válaszoltunk, mozgottunk.”

„K: Minden gyerekre igaz, hogy fontos, hogy egyenek, játszanak, tanuljanak, elvigyék őket az orvoshoz, ha betegek?

V: (többen): igen, igen, naná!

K: Ez arra a gyerekekre is igaz, aki rossz?

V (többen): nem!”

„K: Kapsz elég információt? Tudod, hogy mi fog veled történni, mit csinálhatsz?

V: Kapok információt. Most például voltunk a bíróságon, hogy hová kerülök, amikor kijártam a sulit, mit szeretnék csinálni? Elmondta a bíró és a nevelők is, hogy mit várhatok, felkészítenek. Elmondták, hogy készüljek fel.”

Ajánlások:

- Készüljön felmérés a szakemberek körében a gyermeki jogokkal kapcsolatos ismeretekről, véleményekről és attitűdökről;
- A szakemberek alapképzésének és továbbképzésének legyen szerves része a gyermeki, emberi jogok tanítása, alkalmazásának elsajátítása;
- Az iskolai tanterveknek váljon részévé a gyermeki jogok megismertetése, alkalmazása, a panaszjogok széleskörűvé tétele;
- Ismertessék meg a közvéleménnyel az Egyezményt, a gyermeki jogok tiszteletben tartásának fontosságát;
- Gyűjtsenek adatokat a különböző veszélyeztetett gyerekek szükségleteiről, mivel ennek hiányában nem lehet integrációs programokat készíteni, monitorozni, értékelni.

A gyermek meghatározása

1. cikk

„Az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”

Magyarország 2012-ben életbelépett, az Alkotmányt felváltó Alaptörvénye szerint a magzatot a fogantatástól kezdve védelem illeti meg, de ez nem jelent változást a korábbi magzati védelemről szóló törvényhez képest a gyakorlatban.⁶⁰

„Az Alaptörvény a magzati életről az állam intézményvédelmi kötelezettségével összefüggésben rendelkezik, és a minden embert megillető élet és emberi méltósághoz való jogot tárgyaló résznél külön tagmondatban mondja ki, hogy „a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg”. Ez a hatályos alkotmánybíróági gyakorlat kodifikálása, amely az állam magzatvédelmi kötelezettségét fejezi ki. E rendelkezésből nem következik a hatályos abortuszszabályozás szigorítása.”⁶¹

Az Alaptörvény preambuluma tárgyalja az állampolgárok jogait, amelyben az egyéni méltósághoz való jogot elismeri („Valljuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság”), a szabadsághoz való jogot már szűkíti, csak kitétellel fogadja el („Valljuk, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki”), majd az együttélés keretként, a társadalom legkisebb egységként a családot, és nem az egyént jelöli meg („Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet”)⁶².

60 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről vö. Alaptörvény, Szabadság és felelősség fejezet, II. cikk

61 Emberi Jogi Kézikönyv: <http://www.kormany.hu/download/3/01/90000/Emberi%20Jogi%20Kezikonyv.pdf>, 5. oldal

62 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) , Preambulum, Nemzeti Hitvallás fejezet

Bukta Jusstina rajza

2. cikk - A diszkrimináció tilalma

„1. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek, vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképzetlensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül.

2. Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket arra, hogy a gyermeket hatékonyan megvédjék minden, bármely formában jelentkező megkülönböztetéstől és megtorlástól, amely szülei, törvényes képviselői vagy családtagjai jogi helyzete, tevékenysége, véleménynyilvánítása vagy meggyőződése miatt érhetné.”

A megkülönböztetés/diszkrimináció tilalmával összefüggésben a Bizottság több ajánlást is megfogalmazott a hátrányos helyzetű gyerekek támogatására, a diszkriminatívan működő intézményi kezelet megszüntetésére vonatkozóan, a magántanulóvá nyilvánítással kapcsolatban. Az ismétlések elkerülése végett a témához kapcsolódó kritikákat és a hozzájuk tartozó részletes magyarázatokat a szöveg további - a 23., 26., 27. és a 30. cikkek – részében tárgyaljuk.

A megkülönböztetés tilalmának a kormányzatok nem tettek eleget, sem a fogyatékos, sem a roma kisebbséghez tartozó vagy odatartozónak vélt gyerekek, sem pedig a migráns, menekült, kísértő nélküli kiskorúak esetében.

A közvélemény hallgatolagos támogatását élvező megkülönböztető, gyakran kirekesztő magatartás ellen, illetve azt megváltoztatni célzott átfogó fellépésre nem került sor. Nem készült ismerető anyag, kampány, média program, sem felnőttek sem pedig gyerekek számára, ami a gazdasági krízis, elszegényedés és egzisztenciális félelem miatt fokozottan veszélyezteti a kiszolgáltatott, sokszorosan hátrányos helyzetben levő gyerekek jogainak érvényesítését, és gyakran őket magukat is fizikai és lelki értelemben egyaránt.

A jelentéstételi időszakban megszaporodtak a gyűlölet-bűncselekmények, amely a romák elleni gyilkosságsorozatban csúcsosodtak ki, és a romák elleni erődemonstrációs felvonulással folytatódta Gyöngyöspátán, Hajdúhadházon⁶³. A gyűlölet bűncselekmények olyan bűncselekmények, melyekben a motiváció a meghatározó a tettel ellentétben⁶⁴, az agresszió indoka az áldozat valamilyen csoporthoz való tartozása. Hatása túlmutat az agresszió, „szimbolikus értelemben azok mindig az egész közösséget ért támadások”⁶⁵ Az utóbbi években a gyűlölet-bűncselekmények kapcsán gyakori, hogy a támadás - erődemonstráció jelleggel – a megtámadott fél gyerekei szeme láttára/bevonásával történik⁶⁶.

63 Gyöngyöspata: nem sokat árul el a rendőrségi statisztika, HVG, 2011. március 23. http://hvg.hu/itthon/20110323_gyongyospata_hajduhadhaz_rendorseg (2011. 11. 27.)

64 Utasi Judit: A gyűlöletbűnözés háttere: http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_48_2011/008_6_utasi_115-126.pdf

65 Gyűlöletbűncselekmény adatbázis <http://athenaintezet.hu/gyuloletbuncselekmeny/>

66 Rémálom a Bánya utcában, Index, 2009. március 19. http://index.hu/belfold/2009/03/19/gyerekei_szeme_lat-tara_terrorizaltak_a_cigany_not/ (2011.10.08.)

Az alapvető jogok biztosa a tavaly elfogadott családvédelmi törvény egyes - a család fogalmáról, valamint a törvényes öröklés rendjéről szóló - szabályait diszkriminatívnak találta, és június elején kezdeményezte alkotmánybírói vizsgálatukat. Az Alkotmánybíróság a család törvényben szereplő definícióját kifogásolta, mert a bírák úgy ítélték meg, hogy indokolatlanul szűkíti a család fogalmát.

Az AB megállapította, hogy a vizsgált rendelkezések alaptörvénybe ütköznek, és ezért megsemmisítette őket. Indoklása szerint a családjogi törvény túlságosan szűkre szabta a család fogalmát, amikor azt egy férfi és egy nő házasságára, az egyenesági rokon kapcsolatra vagy családba befogadó, gyámságra épülő kapcsolatrendszerként határozta meg. Továbbá kimondta azt is: az alaptörvényből nem következik, hogy az azonos célra irányuló, kölcsönös gondoskodáson alapuló, tartós érzelmi és gazdasági életközösségekre - például az egymás gyermekeiről gondoskodó és őket felnevelő életársakra - ne vonatkozna ugyanúgy az állam intézményvédelmi kötelezettsége.

A határozat kiter arra is, hogy az alaptörvényből fakadó követelmény, hogy a házasságot és a családot érintő intézményvédelmi kötelezettség nem eredményezheti a gyermekek bármilyen közvetlen vagy közvetett jellegű hátrányos megkülönböztetését azon az alapon, hogy szüleik házasságban vagy más típusú életközösségben nevelik őket. A családvédelmi törvény családfogalma azonban az alaptörvényhez képest is leszűkítő, nem képes eleget tenni a szélesebb körű állami intézményvédelmi kötelezettségnek.

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a családokat megillető alaptörvényi védelem kiterjed azokra a tartós párkapcsolatokra is, amelyekből közös gyermek származik. Ebben az esetben az állam intézményvédelmi kötelezettségének az a vonatkozása kerül előtérbe, amely az új életet hivatott oltalmazni, függetlenül attól, hogy az a jogalkotó által milyen szinten szabályozott vagy esetleg nem szabályozott együttélési formából származik.⁶⁷

⁶⁷ A családok védelméről szóló 2011. évi CXXI. törvény család-fogalmának és öröklési szabályának megsemmisítéséről <http://www.mkab.hu/sajto/kozlemenyek/a-csaladok-vedelmerol-szolo-2011-evi-cxxi-torveny-csalad-fogalmanak-es-oroklesi-szabalyanak-megsemmisiteserol>

3. cikk – A gyermek legfőbb érdeke

„1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.

2. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelességeit, biztosítják a jólétéhez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket.

3. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.”

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottság 2006 évi 22. számú észrevétele szerint „Miközben a Bizottság elismeri a gyermek mindenek felett álló érdekének alapelvét, és ezt a jogszabályok következetesen megkövetelik, aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy a gyakorlatban nem mindig veszik figyelembe, különösen a legvédtelenebb csoportokhoz tartozó gyerekek, pl. menekültek, menedéket keresők, etnikai kisebbségek, főként romák esetében”.

A 2012 januárjától hatályos Alaptörvényben (az Alkotmánytól eltérően) a gyermeki jogokkal kapcsolatosan fennálló jogérvényesítési kötelezettségek hiányosak.⁶⁸ Az Alkotmány az Egyezmény több cikkét érintette azzal, hogy a „családok és az ifjúság helyzetével és védelmével kapcsolatos állami feladatokat” külön jogszabályokba utalja, így jogalkotási kötelezettséget írt elő a tárgykörről kapcsolatosan. Az Alaptörvény is tartalmazza a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való jogát, de a címzettek (család, állam, társadalom) nevesítése nélkül.

A hatályos magyar jogszabályok több helyen nem veszik figyelembe a gyermekjogi egyezmény 3. cikkét; a gyermek legfőbb érdekét (pl. igazságszolgáltatásban az elzárással összefüggésben, a testi fenyítés alkalmazásakor, bántalmazás kezelésekor, gyermekelhelyezés, bántalmazás esetén, stb.).

Az Alkotmány 67. § (1)⁶⁹ bekezdésének helyét az Alaptörvény XVI. cikk (1)⁷⁰ bekezdése tölti be, de az állam jogérvényesítési kötelezettsége helyett csak a gyermek jogának deklarációját tartalmazza. Súlyos visszalépésnek minősíthető ez a gyermeki jogok alkotmányos szintű és erejű védelme tekintetében.

A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló törvény 2012 évi szavazása során több olyan módosításra is sor került, ami kifejezetten a gyermek legfőbb érdekének elvét emelte be más jogszabályokba (Polgári Törvénykönyv, eljárási törvények, végrehajtási szabályok, stb.), de kérdéses, hogy ennek megfelelő értelmezés és szakmai vita, tisztázás hiányában hogyan szereznek majd érvényt.

A gyerekek legfőbb érdekével kapcsolatos kötelezettségekre, és azok be nem tartására szinte valamennyi ombudsmani vizsgálat felhívja a figyelmet, ezekről a civil jelentésben különböző cikkekben található információ.

⁶⁸ Alkotmányos hátraarc, 2011

⁶⁹ „A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.”

⁷⁰ „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”

6. cikk - A gyerek joga az élethez, fejlődéshez

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy minden gyermeknek veleszületett joga van az életre.

2. Az Egyezményben részes államok a lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését.”

A szegény, deprivált családokba születő gyerekek, különösen a halmozottan hátrányos helyzetűek (lakhely, egyszülős családok, tartósan munkanélküli szülők, tizenéves anyák, koraszülött, kissúlyú csecsemők, függőséggel küzdő környezet) kiemelten veszélyeztetettek, és ennek ellenére éppen ők nem kapnak megfelelő, magas színvonalú segítséget tekintettel arra, hogy lakóhelyük többnyire hátrányos helyzetű kistérségekben van, erőforrásaik szűkösek, vagy hiányoznak. Ez súlyosan veszélyezteti a gyerekek jogát a fejlődéshez. Különösen igaz ez a mélyszegénységben élő cigánygyerekekre, akiket többszörös megkülönböztetés és hátrány sújt.

Magyarországon az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzájutás vertikálisan és horizontálisan is egyenlőtlen, az ellátás régió-specifikus, a hátrányos helyzetű kistérségekben a gyerekek megfelelő fejlődéshez való joga sérül. Egyre több helyen hiányzik a gyermekorvos és a védőnői ellátás is sok problémával küzd, különösen a leghátrányosabb helyzetű településeken.

2009-ben a fokozott gondozást igénylő 0-6 éves gyermekek aránya az észak-magyarországi, az észak-alföldi és a dél-dunántúli (hátrányos helyzetű) régiókban volt a legmagasabb.⁷¹ Míg a területi védőnő által gondozott családok száma Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon a legmagasabb, a betöltetlen területi védőnői állások száma éppen ebben a két régióban kiemelkedően magas a többi régióhoz képest. A területi védőnői jelentések alapján az országosan nyilvántartott, gondozott családok több mint 10%-a él a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben, ugyanakkor a települések felében gondot jelent a védőnői ellátás megszervezése.

Az újszülött gyilkosságok megelőzésére vezette be a kormányzat 1996-ban a kórházak elé kitett inkubátorok rendszerét, azonban ez a kezdeményezés súlyosan sérti a gyerekek jogait. Erről részletesen a gyermekbántalmazásnál (19. cikk) beszélünk.

⁷¹ Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.): Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. (MTA Budapest 2010.) 224-242.

Egy levél a sok közül⁷²

„Hétfőn beszéltem-al, aki mondta, kérjek segítséget a fiam gyógyszerének kiváltáshoz, de amíg tart a kivizsgálás nem írnak fel gyógyszert. De szeretném a segítségüket kérni, ha tudnak, a kislányom szemüvege eltört, de nem tudom kicseréltetni, mert a mostani is 18 000 Ft volt. Közben nekem is szemüvegre lenne szükségem, mert nem látok jól sem írni, sem olvasni, de meg sem merem nézetni, úgysem tudnám megcsináltatni.”

„Nóra néni, ha valamiben tudnának segíteni, vagy tanácsot adni, hova forduljak segítségért, szívesen fogadnám. A családom helyzete kilátástalan és elkeserítő, hogy nem tudom tisztelettel ellátni a gyermekeimet sem egy cipőt, sem egy ruhát nem tudok venni neki. Itt a tél, a fiam cipője tönkrement, alufóliával bélelem, hogy ne ázzon be, és ne fázzon fel, amikor reggel a 6 óriási busszal megy iskolába, ez a sok baj már teljesen elkeserített amellet, hogy az én egészségem is kezd romlani, mert a sok ideg teljesen felemészt.”

Fellai Leila rajza

⁷² L. Ritók Nóra: 346. Egy levél a sok közül <http://nyomorszeleblog.hvg.hu/2013/01/22/346-egy-level-a-sok-kozul/>

12. cikk – A gyermek véleményének tiszteletben tartása

„1. Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét; a gyermek véleményét figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.

2. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírósági vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.”

A vélemény tisztelete a bírósági eljárásokban

A 14 évesnél fiatalabb gyerekeket csak kivételes esetekben hallgatják meg bármilyen ügyben tanúként, legtöbbször szakértő véleményt kér a bíróság a válási, gyermek-elhelyezési ügyekben. Büntetőügyekben a gyerek tanút többnyire ugyancsak nem hallgatják meg a bíróság előtt, de korábban a rendőrségi vizsgálat alatt több alkalommal is. Ennek egyik oka, annak magyarországi tisztázatlansága, hogy mikortól és miért tekinthető egy gyerek érettnak és kompetensnek az őt érintő ügyekben. E kérdésről nem folyt mindeddig szakmai vita, szemben a nemzetközi gyakorlattal.

Az igazságügyi szakértők nem kapnak Magyarországon semmilyen speciális felkészítést, szakmai támogatást, szupervíziót, nincsenek szakmai szttenderdek, protokollok, így teljességgel esetleges, hogy ki lesz szakértő, milyen szakmai felkészültséggel tud igazságügyi szakértői feladatokat ellátni, és képes-e a gyerek életkorának, érettségének megfelelő kérdéseket megfogalmazni, értékelni. Ez különösen a gyermekbántalmazás és elhanyagolás eseteiben vezet súlyos anomáliákhoz, évekig húzódó eljárásokhoz, de hasonló a helyzet a gyermek-elhelyezési, kapcsolattartási ügyekben is.

A mediáció igénybevétele nem terjedt el a jogszabályi feltételek megléte ellenére, ez nagyban akadályozza a családi konfliktusok hatékony kezelését, a későbbi láthatási problémák megelőzését. A tervezett új polgári törvénykönyvben a mediációt kötelezővé kívánják tenni, ami nagyon ellentmondásos szabályozás, és alapos vitára szorulna. Nem derül ki a tervezetből, hogy közvetítői eljárás esetén a gyereket hogyan vonnák be a döntés előkészítésébe és a mediációba.

A törvényjavaslat 4:180 §-a szerint: „(5) A bíróság indokolt esetben kötelezheti a szülőket, hogy a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – külön törvényben szabályozott közvetítői eljárást vegyenek igénybe.”⁷³ Ezt az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a családi közvetítésről szóló R (98) 1. sz. Ajánlása is alátámasztja. Az Ajánlás a felsorolt esetekben a közvetítésre való kötelezést ajánlja a tagállamoknak, ami több országban már gyakorlat, de bevezetése és alkalmazása jelentős előkészítést és körültekintést igényelne.

A becslések szerint Magyarországon évente 100 ezer gyereknek kell megjelennie bíróság vagy valamilyen hatóság (gyámhivatal, rendőrség) előtt, ez nagyjából minden tizedik gyerek érintettségét

⁷³ Új Polgári Törvénykönyv – A Kodifikációs Főbizottság javaslata, 2012
<http://www.kormany.hu/download/0/d7/70000/Új%20Polgári%20Törvénykönyv%20-%20a%20Kodifikációs%20Főbizottság%20Javaslat%20-%20közzétételre.pdf>, 187. oldal

jelenti. Közülük évente négyezer 14 év alatti követ el büntetendő cselekményt, és húszezren válnak áldozattá, további ötvenezer gyermek családjogi vitákban érintett. Akiket meghallgatnak, azok viszont sokszor évekig húzódó eljárásokban tucatszor kell, hogy elismételjék a velük történeteket, mert nincs kötelező protokoll az egyszeri, rögzített meghallgatásról. Sem ők, sem az őket meghallgatók nem kapnak ehhez megfelelő segítséget.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás éve

A gyerekek meghallgatáshoz való jogának szélesebb körű érvényesülése érdekében pozitív változásként értékelhető, hogy az igazságügyi miniszter a 2012. évet a gyermekbarát igazságszolgáltatás évének nyilvánította, az Európai Bizottság 2011-es gyermekjogi ütemtervének⁷⁴, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása⁷⁵ értelmében. 2012-ben az alapvető jogok biztosa a gyermekbarát igazságszolgáltatás témája köré szervezte éves munkáját, kapcsolódva a Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózatához is.

A miniszter elrendelte, hogy 2014-ig minden megyeszékhelyen a bűncselekmények áldozatává vált, illetve a büntetőeljárásban tanúként résztvevő gyermekek számára külön rendeletben szabályozott protokollnak megfelelő gyermekmeghallgató szobákat kell létesíteni, amelyeket minden 14 évesnél fiatalabb gyerek esetében - tekintettel legfőbb érdekére és lehetőség szerinti kímélésére -, alkalmazni kell⁷⁶.

A gyerekek meghallgatására létrehozott speciális szobák kialakításának standardjait kormányrendelet⁷⁷ szabályozza.

A fiatalok meghallgatása esetén nem automatikusan, néhány esetben használják csak a gyermekmeghallgató szobákat, ezt külön kell kérvényezni annak ellenére, hogy a büntetőeljárásról szóló törvény előírja kötelező használatukat. Csak rendőrségi kihallgatásra rendezték be a szobákat, a bíróság és az ügyészség, orvos, pszichológus nem itt hallgatja meg a gyerekeket. Nem biztosított, hogy a lánygyerekeket minden esetben nők hallgassák, vizsgálják meg. A gyerekeket meghallgatók számára előzetes képzés, szakmai protokoll nem készült, rejtett kamerával veszik fel a vallomást, a gyerek gyakran nem kap megfelelő tájékoztatást, segítséget a történet megértéséhez. A bíróságot nem kötelezi sem jogszabály, sem szakmai, etikai szabály a felvételek igénybevételére, így gyakran ott újra meghallgatják.

Eddig 22 ilyen helyiséget alakítottak ki az országban, azonban ezek közül csak kettő felel meg az említett kritériumoknak.⁷⁸ Az elemzések felhívják a figyelmet, hogy a gyermekbarát kihallgató szobák mellett olyan szakemberekre is szükség van, akik megfelelő szaktudással rendelkeznek a gyerekek meghallgatása tekintetében. Fontos továbbá, hogy ne csak a bűncselekmény áldozatává vált, vagy azzal összefüggésben tanúként érintett gyermekek esetében alkalmazzák ezeket a szobákat és meghallgatási módszereket, hanem az elkövetők kihallgatása során is. Az alternatív jelentés meg-

⁷⁴ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az EU gyermekjogi ütemterve
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0060:hu:NOT>

⁷⁵ Az Európa Tanács iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról
<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM>

⁷⁶ 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról

⁷⁷ 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelete rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról

⁷⁸ Áldozatbarát büntető törvénykönyv készül <http://gyerekjog.kormany.hu/aldozatbarat-bunteto-torvenykonvyv-keszul>

írásának időpontjában a közigazgatási egyeztetés szakaszában tart a vonatkozó eljárásjogi jogszabályok módosítása.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás éve ellenére az elmélet gyakran nem tükröződik a gyakorlatban.

2012 elején a bíróság két és fél évre javítóintézetbe küldte azt a 14 éves fiút, aki társával csokoládét lopott egy üzletből és közben fellökte az eladót, tehát rablást követett el.⁷⁹

2011-ben három tizenöt éves lány egy belvárosi üzletben megpróbált ellopni néhány bizsut. A lányokat elkapták, rendőrt hívtak, majd a rendőrkapitányságra vitték és 72 órára bent is tartották őket. A fiatalok sokkos állapotba kerültek, az egyik lányt át kellett szállítani a Szent János Kórház pszichiátriájára. A három fiatal brahamiból, társaik ugratására lopott, azelőtt nem kerültek összetűzésbe a törvénnyel.⁸⁰

⁷⁹ Két és fél év javító csokirablásért egy 14 éves fiúnak, MTI, 2012.02.28.
http://www.kisalfold.hu/belfold_hirek/ket_es_fel_ev_javito_csokirablasert_egy_14_eves_fiunak/2266916/
(2012.12.04.)

⁸⁰ Jobban járhat aki többet lop, Index, 2010.09.04. <http://index.hu/video/?s=tag%3Afiatalkor%3A> (2012.12.05.)

Kerschner Dorottya rajza

Szalma Réka rajza

Polgári- és szabadságjogok

13. cikk – Jog a véleménynyilvánítás szabadságára

„1. A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez a jog magában foglalja mindenfajta tájékoztatás és eszme határokra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon meg szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában.

2. Ennek a jognak a gyakorlása csak a törvényben kifejezetten megállapított korlátozásoknak vethető alá, amelyek

a) mások jogainak és jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg

b) az állam biztonsága, a közrend, a közegészségügy vagy közerkölcs védelme érdekében szükségesek.”

A Bizottság véleménynyilvánításra vonatkozó ajánlása szerint hangsúlyt kell fektetni a gyermek azon jogára, hogy kifejtthesse véleményét minden őt érintő kérdésben. Ennek formáját meg kell teremteni azzal, hogy a gyerekek otthon és az intézményekben, elsősorban az oktatási intézményekben, egészségügyben meghallgatásra találjanak, a felnőttek vegyék figyelembe a gyerekek álláspontját.

A Gyermekvédelmi törvény értelmében⁸¹ a gyermeki jogok védelme minden olyan személy kötelessége, aki a gyerekek nevelésével, oktatásával, ellátásával, ügyeinek intézésével foglalkozik. Ennek részeként a gyermekjogi képviselő feladata a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyerek jogainak védelme, a gyermek segítése jogai gyakorlásában és érvényesítésében. A gyermekjogi képviselői rendszer működésével kapcsolatosan, az ombudsman 2011-ben, majd 2012-ben is vizsgálatot indított (AJB-1059/2012).

Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Közalapítvány

2004-től a kormányzattól független irányítású Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Közalapítvány foglalkoztatta, irányította, szervezte, ellenőrizte a gyermekjogi képviselői intézményt, és látta el a gyermekvédelmi gondoskodásban és a szociális szolgáltatásban részesülő gyermekek és felnőttek jogainak érvényesítését. A Közalapítvány együttműködött a gyermekvédelmi szakszolgálatokkal, a gyerekek teljes körű képviselői, védelmi, problémáik megoldását szorgalmazta, országos jogvédői hálózatot valamint ingyenesen hívható zöld számot épített ki a gyerekeknek nyújtott minél színvonalasabb és hatékony jogsegély ellátása érdekében. A szolgáltatás eredményességéről nincsenek adatok. Pénzügyi okok miatt a kezdetektől kevés szakembert foglalkoztattak, és hiányoztak a megfelelő képzési, működési szabályok, monitorozás, értékelés, de fontos kezdeményezésként értékelhető működésük, melynek továbbfejlesztésére minden tekintetben nagy szükség lenne.

A kormányváltást követően 2010-ben a Közalapítványt megszüntették, a gyermekjogi képviselők megbízatásait felülvizsgálták, létszámukat felére redukálták, fizetett óraszámukat lecsökkentették. A gyermekjogi képviselők irányítása 2011-től a Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal, 2012 szeptemberétől az Országos Betegjogi, Ellátottjogi, Gyermekjogi és Dokumentációs Központ feladata.⁸²

⁸¹ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 11/A. §

⁸² <http://www.obdk.hu>

Gyermekotthonok

Az AJB 797/2011 számú ombudsmani vizsgálat során meglátogatott többcélú intézmények különleges ellátást nyújtó egységeiben többször előfordult, hogy gyermekjogi képviselő évek óta nem tett ott személyes látogatást, illetve telefonon volt csak elérhető, holott a Gyermekvédelmi törvény 11/A § (1) bekezdése szerint: „a gyermekjogi képviselő kiemelt figyelmet fordít a különleges vagy speciális ellátást igénylő gyermek védelmére”. A vizsgált többcélú intézmények között azonban volt olyan is, ahol hetente, kéthetente, rendszeresen tartott fogadóórát a gyermekjogi képviselő.

A Gyermekvédelmi törvény nem kötelezi a gyermekjogi képviselőt a gyerekek gondozási helyén történő felkeresésére. A képviselők száma kevés, nagyon sok gyermek ügyével kell foglalkozniuk, helyzetük kiszámíthatatlan, jelenleg önkénteseket keresnek a betöltetlen álláshelyekre, több régióban.

A szakellátásban élő gyerekek panasztételi lehetőségei nagyon korlátozottak, a gyámügyi tanácsadók nem tudják, sokszor nem is akarják saját kollegáikkal szemben az eseteket megfelelően kivizsgálni, ahogyan a gyermekjogi képviselőknek is nagyon korlátozottak voltak a lehetőségei, úgy a gyámügyi tanácsadók lehetőségei is tovább csökkentek.

A szakszolgálatok gyámi tanácsadóinak kötelessége (többek között) a gyermekek, gyámok rendszeres látogatása, a gondozottak náluk is tehetnek ilyenkor panaszt.

A gyermekotthonokban kötelező kifüggeszteni a gyermekjogi képviselők elérhetőségeit és fogadóóráit. A tapasztalatok szerint a gyermekek szívesen fordulnak a képviselőkhöz, amikor mástól nem kapnak segítséget. A gyermekotthonokban emellett érdekképviselői fórum és gyermekönkormányzat működik, változó hatékonysággal.

14. cikk - A gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság

„1. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a gyermek jogát a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságra.

2. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a szülőknek vagy, adott esetben, a gyermek törvényes képviselőinek azt a jogát és kötelességét, hogy a gyermeket e jogának gyakorlásában kibontakozó képességeinek megfelelően irányítsák.

3. A vallás vagy meggyőződés kinyilvánításának szabadságát, csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a közbiztonság, a közrend, a közegészségügy, a közérkölc, vagy mások alapvető jogai és szabadságai védelmének érdekében szükségesek.”

Az új köznevelési törvény⁸³ kötelezővé teszi a hittan vagy erkölcstan választását a tanulók részére. Az erkölcstan oktatása, annak tartalma valamint követelményei a Nemzeti alaptanterv által szabályozott, a hitoktatás pedig (a hivatkozott köznevelési törvény alapján) az adott egyház és az annak nevében eljáró jogi személy hatásköre.

A hit és erkölcstan kötelezővé tétele sérti a vallás és lelkiismereti szabadságot, mert általa (a hitoktatás „választása révén”) nyilvánvalóvá válik, hogy ki milyen vallású, illetve, az, hogy nem kíván vallásoktatásba részesülni.

Az új szabályozás miatt a több szervezet, önkormányzat az Alkotmánybírósághoz fordult, álláspontjuk szerint a népszámláláson sem kötelező nyilatkozni a vallás és felekezeti hovatartozást illetően, de a köznevelési törvény szabályozása révén levonhatóak az erre vonatkozó következtetések. Az Alaptörvény szerint nem kötelezhetőek a szülők arra, hogy nyilatkozzanak, mely valláshoz tartoznak.⁸⁴ Az Alaptörvény szerint:

„Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa, vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.”⁸⁵ A szakértő másrészt kiemelte, hogy a hittan oktatás megnehezítheti a gyerekek, a szülők és az iskola dolgát is azzal, hogy „éppen az az egyház, amelynek a hittanórájára járatná a szülő a gyermekét, nem szerepel az állam által meghatározott körben”.⁸⁶

Ugyancsak kirekesztő gyakorlat, hogy a növekvő számú egyházi iskolában – azon a településen is, ahol nincs másik iskola – a dolgozóktól is megkövetelik (kimondva, vagy kimondatlanul) az adott egyházhoz tartozást és a vallásgyakorlást. Ezek az iskolák többnyire súlyosan diszkriminatív politikát folytatnak, válogatnak a gyerekek között. Ugyanakkor az egyházi státuszuktól megfosztott közösségek⁸⁷ elesnek a kiemelt egyháznak járó támogatástól, így az iskoláikba járó, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek esélyei jelentősen romlanak.

⁸³ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 35. § (1)

⁸⁴ Beadvány az Alkotmánybírósághoz: Budapest XIII. kerület Önkormányzatának alkotmányjogi panasza <http://www.tanszabadsag.hu/blog/beadvany-az-alkotmanybirosaghoz-budapest-xiii-kerulet-onkormanyzatanak-alkotmanyjogi-panasza/>

⁸⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) Szabadság és felelősség, VII. cikk

⁸⁶ Bizonytalanságok a Hoffmann-féle erkölcstan körül, HVG, 2012. február 16. http://hvg.hu/itthon/20120216_erkolcstan_vitak_nat (2012.06.08.)

⁸⁷ Pl. a buddhista Ambedkar iskola és Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség

17. cikk – A gyermek joga a megfelelő tájékoztatáshoz

„Az Egyezményben részes államok elismerik a tömegtájékoztatási eszközök feladatának fontosságát, és gondoskodnak arról, hogy a gyermek hozzájusson a különböző hazai és nemzetközi forrásokból származó tájékoztatáshoz és anyagokhoz, nevezetesen azokhoz, amelyek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdítását, valamint fizikai és szellemi egészségét szolgálják. Ebből a célból a részes államok:

- (a) Előmozdítják azt, hogy a tömegtájékoztatási eszközök a 29. cikk szellemének megfelelően a gyermek számára szociális és kulturális szempontból hasznos tájékoztatást és anyagokat terjesszenek;
- (b) Előmozdítják a nemzetközi együttműködést a különféle hazai és nemzetközi, kulturális forrásokból származó ilyenfajta tájékoztatás és anyagok előállítására, cseréje és terjesztése érdekében;
- (c) Előmozdítják a gyermekkönyvek előállítását és terjesztését;
- (d) Előmozdítják, hogy a tömegtájékoztatási eszközök különösen vegyék figyelembe az őslakossághoz, illetőleg a kisebbségi csoportokhoz tartozó gyermek nyelvi szükségleteit;
- (e) Elősegítik a gyermek jólétére ártalmas információk és anyagok elleni védelmét megfelelően szolgáló irányelvek kidolgozását a 13. és a 18. cikk rendelkezéseinek figyelembevételével.”

A bizottsági ajánlás szerint a médiatartalmak szabályozását a kiskorúak védelmére tekintettel kell kialakítani.

Az ombudsman 2008-ban átfogó vizsgálatában foglalkozott a média felelősségével a gyermeki jogok vonatkozásában. OBH 2057/2008 számú jelentésében felhívta a figyelmet arra, hogy nem elég „nem káros” tartalmakat közvetíteni a gyerekeknek szóló műsorsávban, hanem fejlődésüket, tájékozottságukat növelő műsorokat kell szolgáltatni.

Az új Médiatörvény⁸⁸ külön alcím keretében foglalkozik a gyerekek védelmével. A jogszabály kimondja, hogy a médiatartalom nem károsíthatja a kiskorúak szellemi, lelki, erkölcsi és fizikai fejlődését, azon médiatartalmak, melyek veszélyeztetik a gyermekek fejlődését csak olyan módon tehetők elérhetővé, amely biztosítja, hogy a kiskorúak átlagos körülmények között nem férhetnek hozzájuk. A védelem mellett ugyanakkor nagyon fontos lenne biztosítani a gyermekek számára, hogy tényleg hozzá is juthassanak az életkoruknak megfelelő információkhoz.

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) 2008-ban a karácsonyi ünnepeket követően öthetes kampánnyal hívta fel a figyelmet a szülők felelősségére. A projekt keretében a hazai televíziókban és online felületeken drámai szpotok közzétételével igyekeztek a közvéleményt felrázni. Arról nincs adat, hogy milyen eredménnyel zárult a több mint egy hónapos sorozat.

A káros hatások kiszűrésének biztosítékeként módosították a klasszifikációs rendszert, a gyermekek és kiskorúak védelmét szolgáló kategóriák kerültek meghatározásra, új elemként bevezetve a „hat éven aluliak számára nem ajánlott” kategóriát. Egy évvel a törvény hatálybalépését követően az NMHH vizsgálatot készített⁸⁹, amelyből kiderült, hogy bár a TV csatornák műsoraikat az új rendszernek megfelelően minősítették, a gyermekbarát piktogramot – mivel nem volt kötelező a használata – nem alkalmazták.

⁸⁸ 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról

⁸⁹ <http://nmhh.hu/> ; <http://csaladi.hirnok.hu/cikkek/18-egyeb-cikkek-erdekessegek/371-gyermekbarat-jelzes-a-televizioiban>

Az NMHH lépett először az internet biztonságosabbá tétele érdekében, mégpedig az Internet Hotline szolgáltatás működtetésével. A honlap segítségével lehetőség nyílik arra, hogy a világhálón található jogellenes, illetve a kiskorúak számára káros tartalmakat bárki bejelentsen. Civil szervezetek (Magyarországi Tartalomszolgáltatók Egyesülete, Egyszervolt – a Magyar Gyermek- és Ifjúságvédelmi Közhatalnok Alapítvány, Internetszolgáltatók Tanácsa) működtetik az ún. Biztonságos Gyermekoldalt és Online Tartalom minősítő rendszerét, amely jelzi, hogy az interneten mely oldalakon böngészhetnek biztonságosan a gyerekek. Ez utóbbihoz ugyancsak egy sajátos piktogram társul, amely garantálja a gyerekeknek, szülőknek valamint pedagógusoknak, hogy a kiskorú böngészés közben nem találkozik a honlapon felnőtteknek szóló tartalommal.

A Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány, a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat és a Puskás Tivadar Közalapítvány Európai Unió társfinanszírozásban safer internet⁹⁰ programot működtet. A Safer Internet Plus Program az Európai Bizottság által 2004-ben indított program, az Internet és az új technológiák használatának biztonságosabbá tételét tűzte ki célul.

Az internetbiztonsággal kapcsolatban segélyszolgálatot és tanácsadást működtet telefonos ügyfélszolgálat és konzultáció formájában a Kék vonal Gyermekkrízis Alapítvány⁹¹.

A Puskás Tivadar Közalapítvány a gyermekek biztonsága érdekében működtet honlapot⁹², és kifejlesztett az általános és középiskolák számára hálózatsbiztonsági oktató programot.

Az Unicef 2012-ben a gyermekek jogairól szóló, négy részből álló sorozatot vetített a Minimax gyermekcsatorna híradójában⁹³. A sorozat egyes részeinek témái a véleménynyilvánításhoz, egészséghez való jogot, megkülönböztetés elleni tilalmat, és a világ gyerekeinek helyzetét dolgozták fel.

90 <http://www.saferinternet.hu/>

91 Elérhetőségük a 116-111-es telefonszámon, vagy a konzultacio@kek-vonal mail címen lehetséges.

92 www.biztonsagosinternet.hu

93 A gyerekek jogairól szóló sorozat a Minimax Híradóban <http://www.minimax.hu/?a=41>

A testi fenytés tilalma és alkalmazása (37(a), 28(2))

(37) „Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy

a) gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytig tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni;”

(28/2.) „Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést annak érdekében, hogy az iskolai fegyelmet a gyermeknek mint emberi lénynek a méltóságával összeegyeztethetően és az Egyezménynek megfelelően alkalmazzák.”

A Bizottság 2006-ban készült záró észrevételeiben üdvözölte a családon belüli testi fenytés alkalmazásának – jogszabályban lefektetett – teljes tilalmát, ugyanakkor aggodalmát fejezte ki a testi fenytés iskolai alkalmazását illetően, és tilalom érvényesítése érdekében kampányok szervezését javasolta.

Annak ellenére, hogy a gyermekvédelmi törvény 6§ (5) pontja szerint: „A gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal –, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenytésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak.”⁹⁴

A jogszabály 2005. évi hatálybalépése óta nem történt érdemi előrelépés a jogszabály megismertetése és alkalmazása érdekében. Sem a szülők, sem a gyerekek, sem a szakemberek nem tudnak róla, illetve nem került sor kampányra, ismeretterjesztésre, és alternatív technikák megtanítására sem. A családon belüli testi fenytést a bírók egy része nem tekinti tiltottnak, mivel az nem a Büntető Törvénykönyvben, hanem a gyermekvédelmi törvényben került szabályozásra. Ugyan a családon belüli erőszak témáját feldolgozva születtek kutatások a vizsgált időszakban, ám azok fókuszában nem a gyermek, hanem leggyakrabban a nők és az idősök elleni erőszak áll.

Az új Büntető Törvénykönyvbe bekerült a kiskorú veszélyeztetésével kapcsolatban az érzelmi abúzus elkövetési magatartása is: „A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából folyó kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy *érzelmi* fejlődését veszélyezteti, büntetett követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”⁹⁵

A hatályos közoktatási törvény

A 2012 szeptemberéig hatályos közoktatási törvény⁹⁶ szerint az iskolai fegyelmezésnek három szintje van; a pedagógiai eszközök, a fegyelmező intézkedések, és a fegyelmi büntetések. Az intézményeknek lehetőségük van arra, hogy alternatív magatartás-befolyásoló eljárásokat, eszközöket alkalmazzanak. A pedagógiai eszközök és fegyelmező intézkedések választása alapvetően az intézmény hatásköre, a törvény szerint a gyermek és a tanuló nem vethető alá testi fenytésnek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak. E törvényi megszorításból az következik, hogy fegyelmező intézkedésként sem alkalmazható testi fenytés és a megalázó büntetés is tilos.

94 2004. évi CXXXVI. törvény 53. §. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV

95 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 195. §

96 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról, 10. §

Az iskolai fegyelmezés rendelkezései látszólag összhangban vannak az egyezményvel, és nem sértik a tanuló méltóságát, alaposabban megvizsgálva azonban kiderül, hogy a fegyelmi eljárások részeként alkalmazott meghallgatásra vonatkozó szabályozás hiányzik, nem tisztázott a szülők részvétele az eljárásban.

Kutatási eredmények az iskolai agresszióról

Az iskolai agresszió jelenségével több kutatás⁹⁷ és a média is intenzíven foglalkozott a 2008-2010-es években. Az eredmények a közoktatási rendszer strukturális problémáival szembesítették a döntéshozókat. Az agresszív magatartások iskolatípus, földrajzi elhelyezkedés és település szerinti különbségeket mutattak.

Egy, a Kölyöknet által végzett kutatás szerint iskolai fegyelmezés címén a tanárok a diákok közel 25%-át bántalmazták. A vizsgálat kimutatta, hogy a megkérdezett iskolák többségében a tanulók „szokásos” viselkedési formái (egymás közötti kommunikáció, konfliktusok kezelése) és a tanárok kiégése okozzák a legnagyobb problémát. Az agresszió legsúlyosabb formái a szakközépiskolákban és a kelet-magyarországi általános iskolákban fordulnak elő leggyakrabban. (Földes-Lannert, 2009)

„Az iskolai agresszió tükrében is ugyanazt tapasztaljuk, mint az iskolai eredményesség terén: közoktatásunk működésére markánsan rányomja bélyegét a szelekció és a szegregáció. Az agresszív viselkedések a többnyire rossz társadalmi körülmények közül érkező szakiskolások körében jellemzőek, az általános iskolások érintettsége pedig leképezi a gazdasági fejlettség országrészek szerinti eltéréseit”⁹⁸. A kutatás arra is rávilágított, hogy az agresszió szempontjából érintett iskolák igénylik az ellátórendszerrel való együttműködést, és konfliktusaik rendezésére – amennyiben lehetőségük adódik – szívesen vonnak be külső szakembereket, alternatív vitarendezési technikákat.

Egy másik, az iskolai agresszió jelenségét vizsgáló kutatás kimutatta, hogy az iskolák belső világában fellelhető körülmények (pl. az iskolai légkör oldottsága, pedagógusi eszköztár, iskolák típusa) összefüggenek az agresszív viselkedési megnyilvánulásokkal, vagyis minél haladóbb szellemű az iskola, annál kevesebb az agresszív megnyilvánulások száma. (Paksi, 2009)

Az oktatási ombudsman számára készült kutatás azt mutatta, hogy a diákok egymással szemben leggyakrabban a kiabálás, káromkodás (59,9%), megszegényítés (47,5%) és a kiközösítés típusú lelki bántalmazási formáknak voltak elszenvedői. A fizikai agresszió gyengébb formáit (rángatás, lökdösődés, ütés) többen, az erősebb megnyilvánulásokat (verés, verekedés) kevesebben alkalmazzák. A diákok nem csak elszenvedői, elkövetői is az egymás elleni erőszakos cselekményeknek, ennek minőségét befolyásolja az iskola (osztály)⁹⁹ képzési formája: a gimnazisták között a legalacsonyabb az érintettség (elkövetői és elszenvedői egyaránt), a szakközépiskolások körében magasabb a nem verbális agressziót elkövetők aránya. A tanár-diák agresszió tekintetében arra a megállapításra jutott az ombudsman, hogy a verbális agresszió létező probléma a két célcsoport esetében, míg a fizikai agresszió „nagyon ritka”. (Hajdú-Sáska, 2009)

97 Mayer József (szerk.): Frontvonalban. Az iskolai agresszió néhány összetevője.; Paksi Borbála: Felmérés a közoktatás rendszerében alkalmazott prevenció/szűrés/egészségfejlesztő programokról és az agresszióval kapcsolatban megjelenő vélekedésekről, reagálásokról; Hermann Zoltán, Imre Anna, Kádárné Fülöp Judit, Nagy Mária, Sági Matild, Varga Júlia: Pedagógusok az oktatás kulcsszereplői. Összefoglaló jelentés az OECD nemzetközi tanárkutatás (TALIS) első eredményeiről; Földes Petra-Lannert Judit: On-line kérdőíves kutatás az iskolai erőszak kezeléséről; Hajdu Gábor-Sáska Géza (szerk.): Iskolai veszélyek. Az oktatási jogok biztosának vizsgálata

98 Földes Petra: Az iskolai erőszak természete 2009. szeptember 22. <http://www.koloknet.hu/?903-az-iskolai-erszak-termszete>

99 A kutatás az agresszió szempontjából megkülönböztette a homogén és heterogén iskolákat, utóbbiba azok az oktatási intézmények kerültek, ahol az iskola többféle képzési formát nyújtott.

„Brutálisan megverték és megrugdostak osztálytársai egy ötödikes diákot a Bocskai Általános Iskolában. A tanulók rendszeresen verték társukat, az egyik verést egy mobiltelefon kamerájával rögzítették is. A szociológusok szerint ez a típusú örömet okozó agresszió egyre inkább felütközik a gyerekek között.”¹⁰⁰

Jelentős problémát okoz, hogy az iskolák az esetek túlnyomó részében nem ismerik, nem használják az erőszakmentes kommunikációs technikákat, sem megelőzés, sem a megtörtént esetek feldolgozása céljából, hanem a legtöbb esetben a problémás(nak tekintett) gyerektől akarnak megszabadulni, vagy olyan büntetéseket alkalmaznak, amelyek nem alkalmasak a probléma kezelésére.

„Hogy párszor, csak hát félek én is megütni, mert nehogy a csigolyája eltörjön. Félnék, csak hát sokszor nem tudsz mit csinálni, ki nem küldheted óráról, térddepelteni eszedbe ne jusson, igazgató nem engedi, jó, néha muszáj. Olyan, hogy egyes, vagy szaktárgyi figyelmeztető, az abszolút nem használ, tehát csak a fizikai erőszak. Azért párszor nekem kellett, és utána már helyrerázódott a dolog... nem az a baj, hogy a cigánygyerekek „hülyék”, hanem, hogy „primitívek”, mocskosak és bűdösek, és a szülőknek sem lehet megmondani, hogy neveljék meg. Népművelő intézetekre kellene költeni a milliárdokat, hová 4-8 évig járhatnának a gyerekek.”¹⁰¹

A köznevelési törvény

A 2012. szeptemberétől hatályos köznevelési törvény értelmében az iskolákban iskolaőrök – korábbi rendőrök - segítik a fegyelmet. Az iskolaőrök bizonyos esetekben testi erőt is alkalmazhatnak, ami kifejezetten ellentétes a Bizottság ajánlásával és a hatályos magyar jogszabályokkal. Az új törvény hatálybalépése után a tanulóval szembeni fegyelmi eljárás szabályai is változnak, ugyanis a tanuló eltiltható lesz az adott iskolában a tanév folytatásától, és fegyelmi büntetésként ki is zárhatják az iskolából¹⁰². A törvény a körütekintő, megfontolt lépések helyett „azonnali végrehajtást” tesz lehetővé abban az esetben, ha „...a végrehajtás elmaradása a többi tanuló jogait súlyosan sértene vagy más elháríthatatlan kárral, veszéllyel járna”¹⁰³.

Az oktatási jogok biztosa éves beszámolóiban 2003 óta foglalkozik az iskolai erőszak kérdésével. Több helyen említi¹⁰⁴, hogy az iskolai erőszak esetén a pedagógusok eszköztelenek, nem ismerik be, hogy kudarcot vallanak, ezért nem kérnek segítséget, ha nehézségeik vannak a diákokkal közös munkában.

Néhány, nagy médiafigyelmet kapott ügyben szülők bántalmazták a tanárokat a gyerekeiket ért valós vagy vélt sérelem miatt. Ezen esetekben a szülő, mint közfeladatot ellátó személlyel szemben

100 Terhes Brigitta: Mindennapos az erőszak az iskolában, Dehír, 2011. október 13.

<http://www.dehir.hu/debrecen/mindennapos-az-eroszak-az-iskolaban/2011/10/13/> (2012.11.18.)

101 Zubor Zsolt: „Nehogy a csigolyája eltörjön” - vizsgálják a cigányozó tanár ügyét, HVG, 2013. január 28. http://hvg.hu/itthon/20130125_Vizsgalat_indul_a_ciganyozo_konyari_tanar#utm_source=hirkereso&utm_medium=list&utm_campaign=hirkereso_2013_1_28 (2013.02.01.)

102 2011. évi CXCV. törvény 58. § (5) bekezdése

103 2011. évi CXCV. törvény 68. § (13) bekezdése

104 Iskolai agresszió jelentés, az oktatási biztos 2009, 2010-es beszámoló

erőszakot elkövetőjét ítélik el, nincs érdemi kivizsgálás, elemzés és alternatív kezelés, ami segítene minden szereplőnek az együttműködésben, és megelőzhetné a további eseteket.

„Egy 39 éves nő tegnap bántalmazta Hódmezővásárhely egyik általános iskolájának tanárát. Az előzmények: a tanár egy nappal korábban figyelmeztette a nő felső tagozatos lányát, hogy ne tépkedje a fák levelét. A kislány durván visszaszólt a tanárnak, aki kissé meghúzta a gyermek haját, „hogya megmutassa neki, mit érez a fa”. A gyerek otthon elmondta az esetet, mire az édesanya bement az iskolába és rátámadt a tanárra: szidalmazta, megütötte, haját húzkodta. A jelenetnek a többi tanár vetett véget. A szülő ellen közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntetvények megalapozott gyanúja miatt indul eljárás.”¹⁰⁵

„Másfél év, két évre felfüggesztett börtönbüntetésre ítélt csütörtökön, jogerősen a Tamási Városi Bíróság egy 43 éves ozorai nőt, aki megütötte az ozorai általános iskola egyik pedagógusát.

„Az elítélt szerdán követte el a bűncselekményt. A tényállás szerint első osztályos fia egy tanítási órán nem fogadott szót a tanítónőnek, és figyelmeztetése ellenére hátrafordult. A tanítónő ezért a gyermek fejét előre fordította.”

„A kisdiák az óra után 13 éves bátyjának azt mondta, hogy a pedagógus megverte. Testvére hazament, és ezt előadta édesanyjának is. A nő ezután berontott az osztályterembe, felelősségre vonta, és kétszer ököllel arcon ütötte a tanítónőt. A pedagógus nyolc napon belül gyógyuló sérülést szenvedett.”¹⁰⁶

Egy 2010-es konferencián¹⁰⁷ az iskolai agresszió kezelésére az iskolai házirendekbe beépített jelző technikákat javasolta a Jogismeret Alapítvány. Véleményük szerint a gyermekkorúak által elkövetett bűncselekményeket és az iskolai agressziót nem megfelelő jogkövetkezmények kísérik, és a jogszérelmi jelzőrendszer nem működik megfelelően.¹⁰⁸

Az oktatási jogok biztosa a 2010. évi beszámolójában foglalkozott az iskolai erőszak ügyével. Beszámolójában azt írja, hogy az iskolák vezetőinek nagyobb része az iskolában alkalmazott testi fenyegetést elítélte¹⁰⁹. Az iskolákban azonban nem ritka a tanárok által alkalmazott testi fenyegetés, az alábbi idézet szintén az oktatási jogok biztosának fent hivatkozott beszámolójából való: „Egy szülő panasszal fordult hivatalunkhoz, mert állítása szerint gyermekét az intézmény egyik pedagógusa oly módon bántalmazta, hogy a tanuló 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Nyilatkozatában az intézményvezető tájékoztatott arról, hogy ő a történetről a bepanaszolt tanártól érte-

¹⁰⁵ Tanárverő szülő, Népszabadság, 2009. október 8. http://www.nol.hu/lap/mozaik/20091008-tanarvero_szulo (2011. 10. 05.)

¹⁰⁶ MTI: Felfüggesztett börtönt kapott a tanárverő szülő, 2012.05.10. http://www.kisalfold.hu/belfold_hirek/felfuggesztett_bortont_kapott_a_tanarvero_szulo/2278857/ (2012.08.23.)

¹⁰⁷ Házirend módosítással az iskolai agresszió ellen, Paks, 2010.

¹⁰⁸ Tévedés, hogy fokozódik az erőszak? Eduline. 2010.12.23. http://eduline.hu/kozoktatasi/2010/12/23/20101222_iskolai_eroszak_hazirend (2012.12.28.)

¹⁰⁹ ÖBJ 2010-es beszámoló

sült, aki elmondta, hogy a tanuló a mellékhelyiség ajtaját teljes erejéből, ököllel ütötte. Ugyanezen a napon a panaszos fia is jelezte az igazgatónak, hogy a tanár úr ezért őt nyakon vágta. A jelzések alapján az intézményvezető tájékozódott az ügyben, és mivel a tanuló nem tudott magyarázatot adni a tetteire, őt fegyelmi büntetésben részesítette.”.

Egy másik esetben garázdaság és könnyű testi sértés vétsége miatt ítélte pénzbírságra a Kaposvári Bíróság azt az iskolaigazgatót, aki egy általa „visszabeszélésnek” nevezett sérelem miatt úgy felpofozott egy diáklányt, hogy annak az orra és szája is vérezni kezdett.¹¹⁰ Az oktatási intézményeken belül előfordult bántalmazásokról, testi fenytésről nem áll rendelkezésünkre statisztika.

Ajánlások:

- A jogalkotó pontosabban szabályozza a megvonható kedvezmények körét, és egzakt szabályt alkalmazzon a fegyelmező intézkedés és a fegyelmi büntetés elválasztása érdekében;
- A jogalkotó vonja vissza az erőszak alkalmazását engedélyező jogszabályát;
- Az iskolákban vezessék be az iskolai erőszak megelőző és kezelő komplex programokat, az erőszakmentes kommunikáció tanítását és használatát, a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi jó gyakorlatok alapján;
- Az iskolai erőszak eseteket utólag fel kell dolgozni, elemezni, és a tanulságokat megosztani, azok alapján programokat készíteni és azokat megvalósítani.

¹¹⁰ Pénzbüntetés a pofozkodó iskolaigazgatónak, 2012. szeptember 24.
http://www.hirado.hu/Hirek/2012/09/24/14/Penzbuntetes_a_pofozkodo_iskolaigazgatonak.aspx (2012.10.23.)

39. cikk – A gyermekkorú áldozatok rehabilitációja

„Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést arra, hogy az elhanyagolás, a kizsákmányolás és a durva bánásmód, a kínzás vagy a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód bármely más formájának, illetőleg a fegyveres konfliktusnak áldozatává vált bármely gyermek testi és szellemi rehabilitációját és a társadalomba való beilleszkedését megkönnyítsék. Ennek a rehabilitációnak és a társadalomba való beilleszkedésnek a gyermek egészségét, önbecsülését és emberi méltóságát fejlesztő körülmények között kell történnie.”

A gyermekek elhanyagolásával, kizsákmányolásával, kínzásával és rehabilitációjával az Egyezmény más pontjaihoz írt kommentárok foglalkoznak. Összefoglalóan azonban elmondható, hogy a gyermekkorú áldozatok ellátását végző rendszer nem nyújt semmilyen érdemi segítséget, a traumák feldolgozásának támogatása nem történik megfelelően, hiányzik a felismeréshez, kezeléshez szükséges szemlélet, szaktudás, a szakemberek és a maga az ellátórendszer is.

A területi áldozatsegítő szolgálatok a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai, hatékony feladatellátásukat 2011 óta módszertani állásfoglalás is segíti, mégis viszonylag kevés a látókörükbe került gyermekek száma, aminek többek között oka lehet, hogy továbbra is kevesen ismerik a szolgálatok tevékenységét. A költségvetési problémák miatt a szolgálatok jelentős részénél két jogász végzettségű áldozatsegítő referens látja el a megye egész területéről érkező ügyeket.¹¹¹ Pszichológusok szakértelme elengedhetetlen lenne, azonban ilyen végzettséggel rendelkező szakember csak a fővárosban, valamint az elmúlt években az észak-magyarországi régióban egy TÁMOP projekt révén érhető el. Az áldozatsegítő rendszerben több civil szervezet működik, minőségbiztosításuk azonban nem szabályozott.

Az áldozatsegítés elsősorban felnőttek anyagi kárpótlását jelenti Magyarországon, a gyerek áldozatokra nem esik figyelem.

A kormány a TÁMOP program keretében számos áldozattá válást megelőző és kezelő projektet támogat, amelyek segíthetnek az ismeretek terjesztésében, a jó gyakorlatok kialakításában, a helyi együttműködésben, és az egységesebb szemlélet kialakításában. Többek között az Áldozatsegítő irodák is e program segítségével tudják munkájuk feltételeit megteremteni, megerősíteni.¹¹²

¹¹¹ KIMISZ: Az áldozatsegítő Szolgálat tevékenysége, 2010.

http://www.kimisz.gov.hu/data/cms30169/2010_beszamolo_Aldozatsegito_Szolgalat.pdf

¹¹² TÁMOP – 5.6.1.C-11/1. Az áldozattá válás megelőzése, áldozatsegítés <http://www.nfu.hu/doc/2981>

Kiss Kamilla Veronika rajza

Családi környezet és helyettesítő gondoskodás

5. cikk - Szülői iránymutatás és a gyermek kibontakozó képességei

„Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a szülőknek vagy, adott esetben a helyi szokás szerint, a nagycsaládnak vagy a közösségnek, a gyámoknak vagy más, a gyermekért törvényesen felelős személyeknek azt a felelősségét, jogát és kötelességét, hogy a gyermeknek az Egyezményben elismert jogai gyakorlásához, képességei fejlettségének megfelelően, iránymutatást és tanácsokat adjanak.”

A szülővé válás, szülőség támogatása képzésekkel, szolgáltatásokkal, egyáltalán nem terjedt el hazánkban, adottnak tekinti a közvélemény is, hogy a szülői feladatokat mindenkinek „öszönösen” tudnia kell. A gyermekjóléti szolgálatok, az univerzális helyi segítő szolgáltatás elvileg megelőző segítséget kellene, hogy nyújtson, de súlyos erőforráshiányokkal küzd. Ezen a területen alig található civil aktivitás, és támogatást is nehéz találni. Ezt a legutóbbi európai szülőtámogató kutatás magyar fejezete is jól mutatja.¹¹³

Jelentős problémát okoz, hogy a népszerű és általánosan támogatott 3 éves fizetett gyermekgondozási segély eltakarja azt a tényt, hogy sok szülő nem tud a gyerek fejlődési szükségleteinek megfelelő gondozást, nevelést biztosítani, de szinte teljességgel hiányoznak azok a lehetőségek és szolgáltatások, amelyek a szülők koragyermekkori nevelését támogatnák, így a baba-mama klubok, játszócsoportok, szülőcsoportok.¹¹⁴ E hiány pótlására is jött létre a Biztos Kezdet program magyarországi adaptációja, amely elsősorban a halmozottan hátrányos helyzetű kistérségekben került kipróbálásra az európai uniós támogatásokban megszabott feltételek szerint, és nagyon korlátozottan éri el az érintett családokat még kevésbé a nem hátrányos helyzetűnek tekintetteket.

Az ombudsman 2010-ben a gyerekek napközbeni ellátásáról folytatott vizsgálatában megállapította, hogy a jelenlegi intézményrendszer nem biztosít egyenlő (és egyenlő színvonalú) hozzáférést. Az ország 3145 településéből 230 helyen van bölcsőde. Az óvodai férőhely-kihasználtság is maximális.

A napközbeni ellátások

Az iskoláskorúnál fiatalabb gyerekek napközbeni ellátása bölcsődékben, óvodákban és családi napközikben történik. A rászoruló gyerekek 0-3 éves kor között gyakran nem kapnak ellátást, mivel az anyák otthon vannak, és a legtöbb településen nincs ilyen napközbeni ellátási forma. A családi napközik rendszere nehezen épül ki azokban a hátrányos helyzetű régiókban, ahol a bölcsődei szolgáltatások hiányosak. A családi napközik nem elsősorban a legfiatalabb korosztályra fókuszálnak, és az ott dolgozók képzettsége néhol nagyon alacsony, többségükben nem felkészültek a hátrányos

¹¹³ Európai Alapítvány az Élet- és Munkakörülmények Javításáért (2013): Szülőtámogatás Európában – Összefoglaló http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef12701_hu.htm

¹¹⁴ Surányi Éva – Danis Ildikó (szerk.), MTA Közgazdaságtudományi Intézet (2009): Családpolitika más szemmel http://haromkiralyfi.hu/wp-content/uploads/2010/07/csaladpolitika_mas_szemmel.pdf

helyzetű gyerekek fogadására, a szülők bevonására. (A bölcsődei, óvodai ellátással a 18. és 28. cikkekben foglalkozunk.)

Iskolán kívüli programok

Súlyos ellátási problémát jelent, hogy nagyon szűk körű az iskolán kívüli, iskola utáni, szünidei programok elérhetősége, a rászoruló gyerekek nagy része számára semmiféle program nem áll rendelkezésre, illetve a szülők nem tudják ezeket megfizetni, vagy kizárják a gyerekeket ebből (pl. Gyöngyöspatán a roma gyerekek részvételét nem engedték az uszodai programokban.¹¹⁵)

Gyöngyösi Nikolett rajza

¹¹⁵ Nincs béke Gyöngyöspatán – A roma gyerekek nem jár az uszoda, 2011.11.30.
<http://www.stop.hu/belfold/nincs-beke-gyongyospatan-a-roma-gyerekeknek-nem-jar-uszoda/968857/> (2012.10.11.)

9. cikk – A szülőktől való elválasztás

„1. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket szüleitől, akaratuk ellenére, ne válasszák el, kivéve, ha az illetékes hatóságok, bírósági felülvizsgálat lehetőségének fenntartásával, és az erre vonatkozó törvényeknek és eljárásoknak megfelelően úgy döntenek, hogy ez az elválasztás a gyermek legfőbb érdekében szükséges. Ilyen értelmű döntés szükséges lehet bizonyos különleges esetekben, például akkor, ha a szülők durván kezelik, vagy elhanyagolják gyermeküket, illetőleg ha különválva élnek és dönteni kell a gyermek elhelyezéséről.

2. A jelen cikk 1. bekezdésében említett minden esetben valamennyi érdekelt félnek lehetőséget kell adni az eljárásban való részvételre és véleményük ismertetésére.

3. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek legfőbb érdekével ellenkezik.

4. Amennyiben az elválasztás az Egyezményben részes állam által fogantatosított intézkedés folytán következett be, amilyen az egyik vagy mindkét szülő, vagy a gyermek letartóztatása, szabadságvesztés-büntetése, száműzetése, kiutasítása vagy halála (ideértve azt is, ha a halál a letartóztatás folyamán következett be bármely okból) a részes állam, kérelemre, a szülőkkal, a gyermekkel vagy, szükség esetén valamely más családtaggal közli a családtag vagy családtagok tartózkodási helyére vonatkozó lényeges adatokat, kivéve ha ezeknek az adatoknak a nyilvánosságra hozatala hátrányos a gyermek jóllétére nézve. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak továbbá arról is, hogy önmagában az említett kérelem benyújtása ne járjon hátrányos következményekkel az érdekelt személy vagy személyek számára.”

A Gyermekjogi Bizottság a családok megelőző támogatását ajánlja a gyerekek családból történő kiemelésének elkerülése érdekében, e tekintetben azonban nem történt változás a legutóbbi jelentés óta, sőt romlottak a hazai feltételek. A gyermekjóléti szolgálatok, szociális ellátások lehetőségei jelentősen beszűkülnek, csökkennek az erőforrások, elsősorban büntető, és nem megelőző, segítő attitűdöt várnak el a fenntartók, noha az igények nőnek, a rászoruló gyerekek, családok egyre többféle problémával küzdenek.¹¹⁶

A szülők közös felelősségét a gyermek neveléséért, fejlődésének biztosítását, családi környezetben való nevelkedését, és kizárólag anyagi okok miatt történő veszélyeztetettség miatti elválasztásának tilalmát a törvény rögzíti, de ennek feltételei egyre kevésbé biztosítottak. A gyermek nevelése és fejlődésének biztosítása a szülők feladata, amennyiben ez a jog sérül, úgy az állam beavatkozhat a család életébe.

A gyakorlatban változatlanul esetleges a gyerekek veszélyeztetetté nyilvánítása, védelembe vétele, családból való kiemelése, szakmai standardok, protokollok, a dokumentáció és a megtett intézkedések értékelése, elemzése a szakemberek, szolgáltatók számonkérésének hiányosságai miatt.

A kiskorú veszélyeztetése tényállás megvalósulása miatt indult eljárásokban gyakran előfordul, hogy a gyereket a gyámhivatal nem emeli ki a bántalmazó családból arra tekintettel, hogy a bűncse-

¹¹⁶ <http://www.kormany.hu/download/c/45/c0000/2013-ban%20befogadható%20kapacitások.pdf>,
<http://www.macsgyoe.hu/magunkrol/>, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg003b.html

lekmény elkövetése nem bizonyított, és a szülők változatlanul együtt élnek. Más esetekben a gyámhivatal annak ellenére is kiemeli a gyerekeket a családból, hogy elsősorban anyagi, szociális okokból küzdenek a szülők nehézségekkkel, de források vagy szándék hiányában, a törvényi előírások ellenére sem biztosítják a család számára a megfelelő támogatást.

A gyermek védelembe vételének oka lehet: az 50 órát meghaladó iskolai hiányzás, környezeti okok, gyerekek felróható magatartási ok, a szülőnek felróható magatartási ok, bűnelkövetés, bántalmazás. 2011-ben 10455-re emelkedett azoknak a kiskorúaknak a száma, akiket környezeti okok miatt vettek védelembe (2010-ben 6548 ilyen kiskorút tartottak nyilván),¹¹⁷ de a kategóriák és azok használatának bizonytalansága miatt, ezek az adatok csak fenntartásokkal kezelhetők.

A hajléktalan személyek jogainak képviselőjével foglalkozó érdekvédelmi szervezetek jelzései tükrözik ezt a tendenciát. Tapasztalataik szerint egyre több hajléktalansággal küzdő családból kerülnek kiemelésre a gyerekek. A munkanélküliek számának növekedése, a szociális bérlakások hiánya, a családok átmeneti otthonának telítettsége és a létfenntartási gondokkal küzdő szülők féltelme a hatósági eljárástól mind megoldatlan problémák.

A gyermekvédelmi törvényben rögzített „az állam, a helyi önkormányzatok, a gyermekek védelmét ellátó természetes és jogi személyek, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezetek” kötelezettsége, hogy „elősegítik a gyermek családban történő nevelkedését.”¹¹⁸ Az állam változatos anyagi¹¹⁹ és tárgyi juttatásokat nyújt a gyermekes családoknak, és a gyermekjóléti rendszer szereplői alapszolgáltatásokat kínálnak. Az egy családra jutó támogatások havi átlagos összegének reálértéke az elmúlt időszakban évről évre csökkent.

A gyermek veszélyeztetettségét megelőző, megállapító, kezelő alapintézménye a jelzőrendszer, amelynek tagjai a Gyermekvédelmi törvény 17. §-a szerint a következők:

- „a) az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a háziorvos, a házi gyermekorvos,
- b) a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, így különösen a családsegítő szolgálat, a családsegítő központ,
- c) a köznevelési intézmények,
- d) a rendőrség,
- e) az ügyészség,
- f) a bíróság,
- g) a pártfogó felügyelői szolgálat,
- h) az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek,
- i) a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása,
- j) a társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok,
- k) a munkaügyi hatóság.”

117 KSH: Szociális statisztikai évkönyv, 2010 5.2.-es táblázat

118 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 1. § (1) és 2. § (1)

119 Terhességi-gyermekágyi segély, Anyasági támogatás, Gyermekgondozási díj, Gyermekgondozási segély, Gyermeknevelési támogatás, Családi pótlék

120 The children's right project of the Hungarian parliamentary commissioner for civil rights, 2010

3.6. A gyermekneveléssel kapcsolatos támogatások reálértéke [%]

Év	A gyermekgondozási díj		A gyermekgondozási segély		A családi pótlék	
	egy családra jutó havi átlagos összegének reálértéke					
	előző év = 100,0	1990 = 100,0	előző év = 100,0	1990 = 100,0	előző év = 100,0	1990 = 100,0
1990	92,9	100,0	96,4	100,0	89,4	100,0
1991	94,6	94,6	99,8	99,8	92,9	92,9
1992	101,7	96,1	95,2	95,0	91,5	84,9
1993	98,8	95,0	93,6	88,9	93,4	79,3
1994	96,4	91,6	103,1	91,7	84,3	66,8
1995	89,6	82,1	84,9	77,7	79,8	53,3
1996	96,0	78,7	96,0	74,7	83,7	44,6
1997	100,7	79,3	110,0	82,3	99,1	44,2
1998	97,6	80,2	103,5	45,7
1999	–	–	100,3	80,5	91,9	42,0
2000	–	96,7	99,9	80,4	91,4	38,4
2001	114,4	110,7	98,3	79,0	92,9	35,7
2002	108,5	120,1	105,2	83,2	110,5	39,4
2003	103,7	124,6	107,1	89,1	107,4	42,4
2004	104,3	129,9	103,3	91,9	99,3	42,1
2005	104,0	135,0	102,9	94,7	101,5	42,7
2006	103,2	139,3	101,3	96,0	165,4	70,7
2007	101,0	140,7	97,4	93,5	98,5	69,6
2008	101,8	143,3	102,5	95,8	100,3	69,8
2009	102,2	146,5	93,9	90,0	96,0	67,1
2010	98,5	144,3	94,3	84,9	95,0	63,7

Forrás: KSH: Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010

Ombudsmani vizsgálatok is alátámasztják, hogy a jelzőrendszer gyakran nem működik megfelelően,¹²⁰ sok múlik az intézmények és szakemberek közötti informális, személyes kapcsolatok meglétéén, illetve többször előfordul, hogy a jelzés az érintettek bosszújától való félelem miatt marad el. A gyermekjóléti szolgálatok túlterheltek, sokszor nem adnak visszajelzést a jelzőnek, így az nem tudja, mi történt a jelzést követően. Az orvosképzésben nincs, vagy esetleges a helye a bántalmazás, elhanyagolás felismerésének, a közvélekedés alapján az orvos nem megelőz, hanem gyógyít, így sokszor nem is vesz részt a jelzőrendszer munkájában. A védőnők körében is sok az esetlegeség annak ellenére, hogy módszertani levélben és sokféle képzés keretében is erősítették a területen dolgozók ismereteit, készségeit e téren.¹²¹ Az iskolában a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöket nem ismerik a diákok, így korlátozottan tudják betölteni megelőző, jelző szerepüket.

A gyermekjóléti szolgáltatásokkal ellátott települések lefedettsége 2010-ben 96,6%-os, 2011-ben 97,7%-os¹²² volt, amely a 2008-2009-es időszakhoz képest enyhe visszaesést jelent.¹²³ 2007-ben

121 Dr. Herczog Mária – Dr. Kovács Zsuzsanna (2004): A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése <http://www.ogyei.hu/upload/files/A%20gyermekbantalmazas.pdf>

122 KSH: 2.9.2. Családok/gyermekek támogatása (2000–2011) http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_9_2.html

123 Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2011): Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010, 38. oldal

2007:96,8% 2008: 98, 2%, 2009: 99,0%

881 gyermekjóléti szolgálat működött az országban, 2010-ben 807-re, 2011-ben pedig 782-re csökkent ez a szám¹²⁴. A többcélú kistérségi társulások jelenléte javítja az ellátottsági adatokat és a tényleges hozzáférést a szolgáltatásokhoz a kistélempüléseken, azonban erőforrások hiányában a szolgáltatások minősége nem minden esetben kielégítő, a „kölségvetési támogatás nem veszi figyelembe a hátrányos helyzetű térségek fokozott ellátási szükségleteit”¹²⁵.

A gyermekjóléti szolgálatok magas esetszámmal dolgoznak, az általuk kezelt problémák száma évről évre emelkedik, miközben a szolgáltatást nyújtók száma csökken. A legtöbb kliens anyagi problémákkal fordul hozzájuk, de jelentősek a gyermeknevelési és életvitelbeli nehézségek is.¹²⁶ Az ügyintézés sok esetben adminisztrációs jellegű, a rászorultságot vizsgálja és igazolja a különböző szociális-, gyermek- és családtámogatásokhoz. A speciális és prevenciós szolgáltatások terjedésük ellenére még mindig kevés hangsúlyt kapnak.

A családgondozók száma a következők szerint szabályozott.¹²⁷ Minden 2000-5000 fős településen kötelező családgondozót foglalkoztatni, a nagyobb településeken 5000 lakosonként plusz 1 fővel kell emelni számukat. A családgondozók leterheltek, magas esetszámmal dolgoznak, kisebb településeken nem vagy ritkán érhetőek el.

Az átmeneti gondozás körébe tartozó helyettes szülői ellátás ismertsége és kihasználtsága alacsony, további fejlesztése és elterjesztése szükséges. A gyermekek és családok átmeneti otthonainak földrajzi eloszlása sok esetben nem teszi lehetővé a lakhelyhez közeli ellátás biztosítását. Az átmeneti gondozásba tartozó három ellátástípus mindegyikére igaz, hogy a tárgyalat időszakban általuk gondozott gyermekek száma növekedett, azonban a családok átmeneti otthonainak kivételével nem egyenletesen, hanem ingadozva, visszaesések és bővülések sorozata által.¹²⁸

„Eger város közgyűlése 2012. november 29-én mellőzve minden szakmai egyeztetést, érvet, úgy döntött, hogy bezárja az 1998 óta, a Gyermekvédelmi törvény szerint működő gyermekek átmeneti otthonát.” A döntésről pár nappal korábban értesítették a fenntartót, a bezárásra, a gyermekek kigondozására 1 hónap maradt tehát. A bezárás háttérében kizárólag finanszírozási megfontolások álltak, a gyermekek átmeneti otthonának működése még a kistérségi emelt normatívával sem volt megoldható plusz források bevonása nélkül. A gondozott gyerekek a tervek szerint helyettes szülőkhöz, vagy szüleikkel együtt családok átmeneti otthonaiba kerülnek majd elhelyezésre. A fenntartó szerint a „Probléma, hogy a kistérségi társulásoknak, illetve az általuk fenntartott intézményeknek járó kistérségi kiegészítő normatíva a járásokat már nem illeti meg. Megszűnik ezzel a települések közötti együttműködések, a közösen fenntartott intézmények legfőbb motivációs eszköze.”¹²⁹

124 2.4.14. Családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok (1998–)
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg003b.html

125 A Szociális Szakmai Szövetség állásfoglalása a többcélú kistérségi társulások szociális és gyermekjóléti feladatellátásáról (2006), 2. oldal

http://www.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/2006_a_tobbcelu_kistersegi_tarsulasok_szocialis_es_gyermekjoleti_feladatellatasarol.pdf

126 Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2011): Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010, 41. oldal

127 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet

128 Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2011): Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010, 45. oldal

129 Farkas Zsuzsanna, kuratóriumi elnök (SZETA Egri Alapítványa): Miért így? Eger szakmai egyeztetés nélkül döntött a gyereketthon bezárásáról
<http://www.szetaeger.hu/index.php/szakmai-anyagok-tanulmanyok/281-miert-igy-eger-szakmai-egyeztetes-nelkuel-doentoett-a-gyereketthon-bezarasarol->

Válás

A házasságon kívüli születések aránya 2011-ben az előző évi 40,8%-ról 42,3%-ra emelkedett, és a házasságkötések száma tovább csökkent 2012-ben is.¹³⁰

A válások több mint a fele (60%) érintett olyan családokat 2008-ban, amelyekben gyermek(ek) nevelkedtek.¹³¹ A válások száma Magyarországon egyenletesen növekedett a tárgyalt időszakban. 2007-ben a házasságok 45%-a végződött válással, ami nemzetközi összehasonlításban közepesen magas értéknek számít. A folyamatosan, egyenletlenül csökkenő házasságkötések éves száma párosult a kisebb mértékben és egyenletesen, de szintén csökkenő válások számával az elmúlt években, tehát kevesebb házasság jön létre és több végződik válással napjainkban.¹³²

A gyerekes családokban bekövetkező, válás utáni láthatási problémák igen gyakoriak hazánkban, azonban erről statisztikai adatgyűjtés nincs, a jog- és érdekvédő szervezetek beszámolóira, tapasztalataira lehet csak támaszkodni. A gyerek a szülők közötti hatalmi harc eszközévé válhat, aminek egyik következménye lehet az ún. „kényszerláthatás”, számuk a női jog- és érdekvédő szervezetek szerint magas. Álláspontjuk szerint az anyák gyakran a bántalmazó apától védik a találkozást ellenző gyereket.¹³³ A gyereket nevelő szülő a kapcsolattartás akadályoztatásáért megbüntethető, a különélő szülő kapcsolattartásának felfüggesztése vagy megszüntetése nehezen megvalósítható a megfelelő kommunikáció, az alapproblémák feltárása, kezelése nélkül, pusztán hatósági úton.

Láthatási problémák és a mediáció

A bíróságon kívüli jogviták rendezésének elősegítésére a törvény szerint¹³⁴ közvetítő eljárást, mediációt igénybe lehet venni. A válások magas aránya és a sok évig húzódó gyermek-elhelyezési, láthatási problémák ellenére nem terjed a mediáció. A szülők nagy része a hatóságokban bízik annak ellenére, hogy a bírósági eljárások, tárgyalások nem hatékonyak és eredményesek. A bíróságok, az ügyvédek és a gyámhatóságok nagyon kis számban javasolják, szorgalmazzák a mediációt. A közvélemény és az érintettek kevéssé támogatják a felek megegyezésén alapuló, hatóságon, bíróságon kívüli megoldásokat, főképp megfelelő információk hiányában, ami sok tízezer gyerek bántalmazását, súlyos sérelmét eredményezi. A média nem fordít figyelmet e területre, és kampányok sem voltak még ennek érdekében Magyarországon.

A közvetítés törvényi szabályozása és a Gyermekvédelmi törvény lehetőséget adna a békés vita-rendezésre, a megegyezésre, de nincsenek források a szakemberek igénybevételére, az információ terjesztésére, kampányokra, nincsenek megfelelő szakmai szabályok, nem megoldott a finanszírozás és nem érdekeltek, nem számon kérhetőek a szakemberek, intézmények az elmaradt eredményesség miatt. Ez minden típusú családi konfliktus, krízis esetén igaz.

A válások esetében alkalmazható különféle közvetítői eljárások, konferenciamodellek kevéssé ismertek, ezért sokan azt vélelmezik, hogy a mediáció nem alkalmas egyenlőtlen helyzetek, erőszak esetén. Ilyen esetekben a tettes-áldozat mediáció, illetve a családi csoport konferencia alkalmas módszer lehet, azonban ezek ismertsége még szerényebb.¹³⁵

130 KSH Gyorstájékoztató: Több születés és halálozás – Népmozgalom, 2012. január-augusztus: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep21208.pdf>

131 Demográfiai portré 2009 Jelentés a magyar népesség helyzetéről KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest, 2009

132 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html

133 <http://patent.org.hu/hirek/női-jogok/hirek/demonstráció-a-kenyszerlathatas-ellen>

134 2002. évi LV. Törvény a közvetítői tevékenységről

135 Sáriné dr. Simkó Ágnes (szerk.) (2013): Mediáció – Közvetítői eljárások, HVG Orac

Börtönben lévő anyák

A szabadságvesztésre ítélt anyák abban az esetben maradhatnak együtt csecsemőjükkel, ha a gyermek a börtönben született. 2001 óta 6 hónapos korukig, az ombudsman ajánlása alapján 2012-től egy éves korig maradhatnak a gyerekek az édesanyjukkal az erre kijelölt börtönben Kecskeméten, az erre a célra kialakított anyás részlegen. Az anyák felkészítése, segítése részleges és elégtelen, nem megoldott a gyerek sorsa a börtönből való kikerülés után, illetve nincs olyan jogszabály, amely a várandós, kisgyerekes anyák esetén eltereléssel oldaná meg a büntetést, illetve elhalasztaná szükségyszerűen az elzárás megkezdését. Ugyancsak problémát okoz az idősebb gyerekek elhelyezése és a börtönben lévő szülővel való kapcsolattartás, különös tekintettel arra, hogy a szakmai és laikus közvélemény nagy része nem érti, nem fogadja el a szülői kapcsolattartás fontosságát, jelentőségét a gyerekek fejlődésére és a szülők lehetséges rehabilitációjára.¹³⁶

A börtönben lévő nők egy része titkolja gyerekei előtt, hogy hol van, nincs a gyerekeknek szolgáltatás, segítség annak feldolgozására, hogy a szülőt elzárásra ítélték, nincs felkészítés a látogatásokra, és nem gyermekbarát a börtön látogató részlege.¹³⁷

Bogdán Beatrix rajza

136 Maradhaszon elítélt anyjával a csecsemő – jogszabály-módosítás az ombudsman közbenjárására http://www.obh.hu/allam/aktualis/htm/kozlemeny20120718_2.htm (2012.10.12.), Herczog Mária: Börtönben lévő szülők gyerekei – egy speciális gyerekcsoport, speciális szükségletekkel, Családi Jog, 2012/1. 1-6.old

137 Doros Judit: 'A fiam úgy tudja, külföldön dolgozom', Népszabadság, 2011. december 26. http://nol.hu/belfold/20111223-_a_fiam_ugy_tudja_kulfoldon_dolgozom (2012.12.28.)

10. cikk – Be- vagy kiutazás az országokba családegyesítés céljából

„1. Az Egyezményben részes államokra a 9. cikk első bekezdésében foglaltak értelmében háruló kötelezettségeknek megfelelően, a részes államoknak pozitív szellemben, emberiséggel és kellő gyorsasággal kell megvizsgálniuk bármely gyermeknek vagy szüleinek családegyesítés céljából valamely részes államba való beutazása vagy onnan való kiutazás iránti kérelmét. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak továbbá arról is, hogy az ilyen kérelem előterjesztése ne járjon hátrányos következményekkel a kérelem előterjesztői és családtagjaik számára.

2. Annak a gyermeknek, akinek szülei különböző államokban bírnak állandó lakóhellyel, kivételes körülményektől eltekintve joga van mindkét szülőjével rendszeresen személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést fenntartani. Ennek megvalósítására, valamint az Egyezményben a részes államokra a 9. cikk 1. bekezdése értelmében háruló kötelezettségeknek megfelelően, a részes államok tiszteletben tartják a gyermeknek és szüleinek azt a jogát, hogy bármely országot, beleértve a sajátjukat is, elhagyják, és oda visszatérjenek. Bármely ország elhagyásának joga csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak vethető alá, amelyek az állam biztonságának, a közrendnek, a közegészségügynek, a közkerkölcnek, valamint mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek, és amelyek összhangban vannak az Egyezményben elismert egyéb jogokkal.

4. Amennyiben az elválasztás az Egyezményben részes állam által fogantatosított intézkedés folytán következett be, amilyen az egyik vagy mindkét szülő, vagy a gyermek letartóztatása, szabadságvesztés-büntetése, száműzetése, kiutasítása vagy halála (ideértve azt is, ha a halál a letartóztatás folyamán következett be bármely okból) a részes állam, kérelemre, a szülőkkel, a gyermekkel vagy, szükség esetén valamely más családtaggal közli a családtag vagy családtagok tartózkodási helyére vonatkozó lényeges adatokat, kivéve, ha ezeknek az adatoknak a nyilvánosságra hozatala hátrányos a gyermek jóllétére nézve. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak továbbá arról is, hogy önmagában az említett kérelem benyújtása ne járjon hátrányos következményekkel az érdekelt személy vagy személyek számára.”

A Gyermek jogairól szóló Egyezmény 10. cikke a családegyesítéshez kapcsolódó jogokkal foglalkozik olyan gyerekek esetében, akiknek a szülei az ország elhagyásában vagy a beutazásban érintettek. A 2007. évi I. törvény szerint Magyarország biztosítja a szabad mozgás és tartózkodás jogának gyakorlását az EGT-állampolgár magyar állampolgársággal nem rendelkező, az EGT-állampolgárt kísérő vagy hozzá csatlakozó családtagjának, illetve a magyar állampolgár magyar állampolgársággal nem rendelkező, a magyar állampolgárt kísérő vagy hozzá csatlakozó családtagjának. Az értelmező rendelkezések szerint családtag az EGT-állampolgár (vagy házastársa) vagy magyar állampolgár (vagy házastársa) 21. életévét be nem töltött vagy eltartott leszármazója is. Ezek a személyek érvényes úti okmánnyal vagy személyazonosító igazolvánnyal jogosultak beutazni Magyarországot területére.

A 2007. évi II. törvény megfogalmazásában a menekültként elismert személlyel történő családegyesítés nem tagadható meg pusztán amiatt, hogy a családi kapcsolat fennállásának igazolására okirat nem áll rendelkezésre. Magyarországon a családegyesítési célú tartózkodási engedély érvényességi ideje legfeljebb három év, amely alkalmanként legfeljebb további három évvel meghosszabbítható.

A Helsinki Bizottság adatai alapján 2007 óta - azaz a 2007. évi II. törvény meghozatala óta - nem került sor az országba kísérő nélküli kiskorúként érkező gyermek családtagjainak családegyesíté-

sére. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a kísérő nélküli kiskorúak esetében a vérszerinti családi kapcsolatok helyreállításának nincs esélye.

2010-ben a migráns munkavállalók és családtagjaik jogairól szóló ENSZ egyezményhez való csatlakozásért folytatott hat hónapos európai kampány magyarországi aláírásgyűjtését a Menedék Egyesület koordinálta, és több más hazai szervezet vett benne részt. Ennek ellenére a Bizottság által is kiemelt nemzetközi egyezményt még mindig nem ratifikálta egyetlen uniós tagállam, így Magyarország sem.

A családegyesítésről szóló irányelvvel összhangban született meg két jogszabály a vizsgált időszak alatt. 2007. július 1-től két új törvény¹³⁸ értelmében a menekültként elismert személlyel való családegyesítés nem tagadható meg pusztán amiatt, hogy a családi kapcsolat fennállásának igazolására okirat nem áll rendelkezésre.

Magyarországon családegyesítés címen nincs lehetőség a családtagok befogadására méltányossági alapon. A törvény¹³⁹ alapján az élettársi kapcsolat nem minősül a családegyesítés szempontjából relevánsnak.

Oltalmazottok, menekültek

A szomáliai menedékkérők például hivatalos papírjaik hiányában nem jogosultak Magyarországon a családegyesítésre (hiába léteznek alternatív megoldások az elismert úti okmánnyal nem rendelkező menekültekkel kapcsolatban). Ez a rendelkezés ahhoz vezet, hogy a családjukkal együtt élni kívánó szomáliak úti okmányok nélkül hagyják el Magyarországot, és indulnak el az EU határon belül, majd térnek vissza ide (a dublini elv alapján), ahol önkéntes távozásuk miatt reménytelen helyzetbe kerülnek: támogatást már nem kapnak, ez idővel a hajléktalanná válás kockázatát hordozza az egyébként gyakran súlyosan traumatizált családok esetében.¹⁴⁰

Egy másik esetben a Helsinki Bizottság 2010-ben pert nyert a Bevándorlási Hivatal ellen. A családegyesítést Magyarországon kívül tartózkodó családtagjaival egy oltalmazott státuszban lévő palesztin férfi kérelmezte. Oltalmazott státuszt az kaphat, aki nem menekült ugyan, de a hazájába való visszaküldés esetén fennáll a veszélye annak, hogy súlyos sérelemnek (életveszélynek) lesz kitéve. Korábban a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal családegyesítés címen tartózkodási engedélyt adott ki, melyet a három hónapról régebben itt tartózkodó (dolgozó vagy tanuló) külföldiek, menekültek kaphattak. A perben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy az oltalmazottak ugyanúgy jogosultak a családegyesítésre, mint a menekültek¹⁴¹. A 2010. július 6-i ítéletet követően sajnálatos módon a belügyi kormányzat és a Bevándorlási Hivatal szembement a Legfelsőbb Bíróság elvi jelentőségű döntésével, és törvényben rögzítette, hogy az oltalmazottak ezentúl nem jogosultak a menekültekkel azonos feltételekkel a családegyesítésre.¹⁴² A jogszabály-módosítás 2010. december

138 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról és 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról

139 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról

140 Magyar Helsinki Bizottság: Szomáliai menekültek családegyesítése – Példaértékű gyakorlatok az Európai Unióban <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC-Famreun-of-Somalis-2009-HUN-FINAL.pdf>

141 Legfelsőbb Bíróság: az oltalmazottak ugyanúgy jogosultak a családegyesítésre, mint a menekültek <http://helsinki.hu/legfelsobb-birosag-az-oltalmazottak-ugyanugy-jogosultak-a-csaladegyesitesre-mint-a-menekultek>

142 Észrevételek az egyes migrációs tárgyú törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2010. évi törvény tervezetéhez, 2010. augusztus 24.

http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Szmtv_Harmtv_Met_tervezet_MHB_eszrevetelek_20100824.pdf

24-től hatályos, ezt követően ugyan oltalmazottak is kérhetik a családegyesítést, de annak komoly (anyagi) feltételei vannak. A menekült státusszal rendelkezők nem adhatják be családegyesítési kérelmüket, hanem a család külföldön tartózkodó tagjainak kell igényelniük azt – egy magyar konzulátuson – a menekültként való elismeréstől kezdődő hat hónapon belül, így a megélhetéshez szükséges anyagi erőforrások rendelkezésre állását nem kell igazolni az eljárás során.

Ez az eljárás nem életszerű egy háborús övezetben hátramaradt feleség és gyerekei családegyesítési kérelme esetén, mégis ez történt egy olyan afgán családdal, ahol az apa már menekültként (korábbi oltalmazotti státuszban sikertelenül) próbálta meg elintézni Afganisztánban hátramaradt öt gyermeke és felesége családegyesítési eljárását. A hátra maradt családtagoknak Pakisztánba kellett utazniuk a kérelem leadásáért, és be kellett fizetniük a vízumkérelmi díjakat. Az utazáshoz a Nemzetközi Vöröskereszt segítségét kérte a Magyar Helsinki Bizottság. A család elutazott Islamabadba, ahol a kérelmüket csak átvették, de nem foglalkoztak velük, majd a várakozási idejére történő afganisztáni hazatérést követően értesítést kaptak a magyar nagykövetségről, hogy jelenjenek meg személyesen. Ezután hamarosan megkapták az engedélyt, azonban a pakisztáni repülőtéren a korrupt biztonsági emberek nem engedték felszállni a családot, és a magyar konzulátus nem tudott segítséget nyújtani. Az utazás végül megoldódott, a családot ezután a budapesti székhelyű Cordelia Alapítvány kezelte PTSD szindrómával.

Somlyai Klaudia rajza

11. cikk – A gyermekek törvényellenes külföldre utaztatása és ott tartása

„1. Az Egyezményben részes államok intézkedéseket tesznek, hogy megakadályozzák a gyermekek törvényellenes külföldre utaztatását és ott tartását.

2. Ebből a célból az Egyezményben részes államok előmozdítják a kétoldalú és többoldalú megállapodások megkötését, illetőleg a meglévő megállapodásokhoz való csatlakozást.”

A Gyermekek jogi Egyezmény 11. cikke megelőzési kötelezettséget ír elő az államoknak a gyermekek jogellenes külföldre vitele, illetve visszatartása tekintetében. A részes államoknak továbbá biztosítaniuk kell a gyerekek felépülését, valamint a joghatóságuk alá máshonnan hozott gyerekek visszavitelét. Magyarország a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában 1980. október 25-én kelt szerződést ratifikálta, és az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel a belső jog részévé tette.

A Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány a belga Child Focus Eltűnt és Szexuálisan Kihasznált Gyerekekért alakult Alapítvánnyal közösen 2009. január és 2010. június között a „Gyermekek jogellenes külföldre vitelének megelőzése” címmel egy, az Európai Bizottság által finanszírozott projekt keretében vizsgálta a jelenséget. A program feltérképezte a jogellenes gyermekelvitel eseteit és azok kezelését a két országban, a megelőzést segítő kézikönyvet készített azoknak a szakembereknek, akik az érintett családokkal kapcsolatba kerülnek, valamint ajánlásokat tett arra, hogy hogyan lehet a gyermekelviteli eseteket hatékonyabban megelőzni, illetve kezelni.

A jogellenes elvitellel érintett gyermekek jellemzően igen fiatalok, 54% hat éven aluli, mely korcsoporton belül a három éven aluliak aránya 28%. Az ügyek többségében vegyes állampolgárságú családokban fordult elő gyermekrablás. Kiemelt kockázati tényező, hogy az érintett családok felében a szülők – jellemzően az elvitelt megelőző 1-3 évben – elváltak. Tipikusan egygyermekes családokban fordult elő jogellenes külföldre vitel. A jogellenes elvitel motivációja gyakran a szegényes életkörülményekre, az állampolgárság szempontjából vegyes háztartásokra, a honvágyra, a külföldi állásajánlatra, a megromlott párkapcsolatra/házasságra, a kommunikációs nehézségekre és az új partnerkapcsolatra vezethető vissza.

A gyermeküket jogellenesen elvivő szülők általában életpályájuk elején vagy közepén tartó, családi krízist elszenvedő anyák (88%-ban az anya viszi el a gyereket), akiknél a gyermekek (leggyakrabban egy gyermek) elvitele nem tudatos döntés eredménye. A kutatás során megvizsgált ügyiratok 36%-ban az abúzus (fizikai, lelki bántalmazás, elhanyagolás, kizsákmányolás) jelenik meg az elvitel (és azt megelőzően a kapcsolat felbomlásának) okaként. Büntetőeljárás a partner agresszív viselkedése miatt csupán az esetek 5%-ban indult. A kutatás alatt a szakértőkkel és az érintettekkel készített interjúkból az derült ki, hogy az alapvető szabályok – úgy, mint jogellenes elvitel következményei, hozzájárulás stb. – tekintetében jelentős hiányosságok vannak, ezért a vonatkozó joganyagok terjesztésének kiemelkedő jelentősége van az ügyek kimenetelére vonatkozóan.

A jogellenes gyermekelviteli ügyek dinamikájára jellemző, hogy általában több eljárás zajlik: a szokásos tartózkodási helyen és a célországban is, és a párhuzamosan folyó eljárások országoként eltérőek.

A jogi eljárás hiányosságai

A szülői felügyeleti jog magyarországi szabályozása kódolja a jogellenes gyerekelvitel ügyek bizonyos részét azzal, hogy kizárólagos szülői felügyelet esetén is az egy éven túli külföldi tartózkodáshoz kell a különélő szülő engedélye. Ennek hiányában gyermekrablásnak minősül a gyerek egy éven túli külföldre vitele.

A gyermekek törvényellenes külföldre utaztatásával kapcsolatos eljárások sarkalatos pontja a végrehajtás. Az idejében befejezett soron kívüli eljárásban hozott jogerős döntést a kötelezett lakóhelye szerint illetékes bíróságnak kell végrehajtania. Ha azonban a végrehajtás nem önkéntes, a szülő elrejtetheti a gyermeket, ami ellentétes a gyerek érdekeivel, ugyanis a rendszeres hatósági vizsgálatok és eljárások, a folyamatos költözések, iskolaváltások, a félelem és félelemben tartás önmagában is abúzus. Mindezek alapján szükség lenne az utánkövetésre és a szakmai felelősségre vonásra.

Ezt támasztja alá az Alapvető Jogok Biztosának jelentése is, amelyben a vizsgálódás egy korábban Franciaországban élő ír - magyar pár, gyerekelvitel miatt kezdődött meg. Az ombudsman – a Franciaországban élő ír apa és magyar anya kérelmére – a magyar hatóságok eljárását vizsgálta. A szülők 2007. évi válása után az anya közös kiskorú gyermeküket az apa beleegyezése nélkül Magyarországra hozta. Az apa az illetékes franciaországi bíróság ítélete alapján ezt követően kizárólagosan volt jogosult a szülői felügyeleti jog gyakorlására, aminek az anya nem tett eleget, így a franciaországi ügyészség vizsgálatot indított a szülői felügyelet gyakorlási jogának megtagadása és a gyermek tartózkodási helyének jogtalan megváltoztatása miatt. A Pest Megyei Bíróság pedig 2008 májusában elrendelte a gyermek hazavitelét, amely döntést két fellebbviteli bíróság is helyben hagyott, azonban az édesanya ennek az ítéletnek sem kívánt eleget tenni. A rendőrség 2011 augusztusában találta meg az édesanyját és gyermekét az anyai nagyszülőknél. Ezt követően a gyermeket átadták az édesapának. Az ombudsman vizsgálata során arra a következtetésre jutott, hogy a rendőrség és a bírósági végrehajtó együttműködését szabályozó előírások nem megfelelően kidolgozottak, és a jelen ügyben nem működött megfelelően a gyermekvédelmi jelzőrendszer sem.

A fent leírtakra tekintettel a Brüsszel II. rendelet 11. cikkének (3) bekezdésében foglaltakra figyelemmel szükséges lenne módosítani a gyermek visszaviteléről szóló jogerős határozat végrehajtására vonatkozó jogszabályokat. A kérelmezett szülő (a gyermek visszaviteléről szóló jogerős határozat végrehajtásának lassúsága következtében) gyermekkel való kapcsolattartása hosszú ideig nem biztosított, és joghatóság valamint hatáskör hiányában senki nem kíván intézkedni az ügyben.

E. története¹⁴³

Az alábbi összefoglaló egy kiskorú gyermek jogellenes külföldre viteli ügyében zajló egy évig húzódó eljárásról készült. Bár a gyermeket végül sikerült hazahozni, egy év nagyon nagy idő. Abban a reményben írom le ezt a történetet, hátha hozzájárul ahhoz, hogy másnak megspóroljak ebből az időből valamennyit, vagy legalább bizonyos elemei javuljanak a rendszernek.

A volt feleségem 2011 őszén távozott Kanadába és ott menedékkjogot kért – közös szülői felügyelet alatt álló, akkor 13 éves gyermekünkkel együtt. Mindez egy akkor már két éve húzódó gyermek-elhelyezési per utolsó fázisában történt, ahol már csak a gyermek pszichológusi meghallgatására vártunk (tehát heteken belül ítélet született volna). Ráadásul korábban, még a nyáron felmerült, hogy az anya hosszabb időre külföldön vállal munkát és lányunkat is magával vinné. Ekkor a gyermek az illetékes gyámhivatal előtt is megerősítette azt a nyilatkozatát, hogy nem akar külföldre menni, nem akar iskolát váltani, és velem szeretne itthon maradni, amennyiben az anyuka külföldre távozik. Mind a Gyámhivatal, mind a Bíróság tájékoztatta az anyát arról, hogy a közös szülői felügyelet értelmében a gyermeket hosszabb időre nem viheti külföldre a hozzájárulásom nélkül, én pedig arról, hogy ilyenhez nem járulok hozzá. (Amikor az elutazás utáni napok egyikén elmentem a gyámhivatalhoz, segítséget kérni, kioktató hangnemben ennyit mondtak: próbálják meg meggyegetni a láthatásról. A hágai eljárás lehetőségéről nem tudtak.)

1. Egy rendelkezés, amit nincs hol érvényesíteni

Az első kérdés, hogy jó rendszer-e az, amiben egy gyermek minden további nélkül felültethető egy repülőre, egy tengerentúli járatra, és senki nem kéri a másik szülő hozzájárulását. De nem is tudok olyan lehetőségről, ahol mondjuk bejelenthettem volna, hogy a lányom a hozzájárulásom nélkül nem utazhat külföldre. (A lányunknak az anya annyit mondott, hogy néhány napra külföldre mennek pihenni, és csak a repülőn mondta el, hogy hová is mennek, és mit jelent, hogy menekült-kérelmet fognak beadni.)

2. Egy vád, amiből nem lehet kimosakodni

Még az elutazás előtt az anya (azzal az indokkal, hogy korábban hazudott neki, és most szeretné, ha elmondaná neki valaki, hogy ennek milyen következményei lehetnek) elvitte a lányomat a rendőrségre. Büntetőfeljelentést tett ellenem, ahogy a lányom később beszámolt róla, valószínűleg pedofília ügyében. Úgy tudom, hogy mindez egy jól bevált recept: a gyermeket külföldre vivő szülők nagy számban hagynak itt egy ilyen, vagy gyermekbántalmazási vádat az itthon maradó szülőknek, amivel nagyon nehéz helyzetbe hozzák. A vád annyira abszurd volt, hogy a lányom meghallgatása után a nyomozás megindítását és a meggyanúsításomat sem tartották indokoltnak. A magyar szabályozás alapján azonban erről nem kaphattam papírt, így az a helyzet állt elő, hogy egy esetleges jogorvoslati eljárás során az anyuka tudott mutatni egyet a feljelentésről, én azonban semmit annak alaptalanságáról. Hónapokon át leveleztem ezügyben a rendőrséggel hiába, végül a végig mindenben gyors segítséget nyújtó KIM ügyosztály kért hivatalos tájékoztatást a rendőrségtől, amire kaptak egy rövid, lakonikus választ, amiről tájékoztatni tudták a kinti bíróságot.

3. Egy ítélet, amit nem kell végrehajtani

Időközben a bíróság ítéletet hozott a gyermek-elhelyezési perben, ami jogerőre is emelkedett: nálam helyezték el a gyermeket, és a kizárólagos szülői felügyeletembe adták. Én a hágai egyezmény alapján elindítottam ugyan az illetékes kanadai bíróságon a keresetet, de minden lehetőséget meg akar-

¹⁴³ <http://csagi.hu/jo-gyakorlatok/hazai/item/737-e-tortenete>

tam ragadni, és kértem a magyarországi bíróságtól az ítélet végrehajtásának elrendelését is. Ezt egy elutasítás és egy fellebbezés után végül elrendelték, a felkért végrehajtótól végül hónapokkal később, néhány nappal azután kaptam egy értesítést, hogy a lányomat hazahoztam. (A költségeket majd természetesen meg kell fizetnem.)

4. Egy diszfunkcionális segítség

A szabályozás lehetőséget ad bizonyos feltételek esetén ingyenes vagy támogatott jogsegély igénybevétele, ami a kanadai ügyvédi költségek mellett korántsem lényegtelen segítség. Ügyvéd nélkül nem tudtam elindítani az eljárást, a kérelmemet azonban először elutasította az ügyben illetékes Legal Aid Ontario nevű szervezet. Miután a honlapjukon meghirdetett kritériumok alapján jogosult voltam, a fellebbezésemet végül elfogadták, de azt kezdték el kérni, hogy mondjam meg a gyermek pontos címét. Hiába érveltem azzal, hogy elég valószínűtlen, hogy a másik fél egy ilyen helyzetben megadja majd a lakáscímét (meg is írta nekem, hogy na ne vicceljek, amikor a címet kérdeztem). Azt is igazoltam több módon, hogy a gyermek és az anya az illetékességi területükön él, még az iskolája címét is megtudtam, ám egyre ingerültebb elutasító válaszokat kaptam. Végül nagy nehezen megszereztem a címet, amihez nagy szerencse kellett. Négy teljes hónap ment el közben.

Az első elutasítás után kértem a szervezettől egy listát az ilyen ügyekkel foglalkozó kinti ügyvédekéről. A kapott lista teljesen használhatatlan volt: rossz emailcímekről visszajött levelek, vagy ilyen ügyekkel nem is foglalkozó ügyvédek elérhetőségét tartalmazta. (Végül ügyvédet a magyar KIM-en keresztül találtam, aki a cím megadása után pozitív döntést hozó Legal Aid Ontario támogatásával képviselt – nagyon alapos és lelkiismeretes munkával.)

5. A valódi vizsgálatok, de további hónapok

Végül több hónapos csúszással indult el a bírósági eljárás, amibe bevonták az Office of the Children's Lawyer munkatársait is, akik valóban alapos vizsgálatot végeztek és később is nagyon lelkiismeretes segítők voltak. Több alkalommal beszéltek a lányommal, az anyával, velem is Skype-on. A gyermek átadása is az ő irodájukban történt meg.

Egy ilyen vizsgálat azonban nagyon időigényes, így a bírósági döntés nagyjából egy évvel az elutazás után született meg. Ez alatt az egy év alatt többször megfordult a fejemben, hogy ennyi idő után, akárhogy is történt az eredeti környezetből való kiszakítás, jól teszem-e, hogy egy újabb váltásnak teszem ki a lányomat, sok körülmény kellett ahhoz, hogy mégis ezt, a gyermek életében történő újabb váltást tartsam a kisebbik rossznak.

6. rejtélyek

A mai napig nem tudom, hogy miként sikerült visszavonnom a lányom menekültkérelmét. Ez a feltétele volt annak, hogy visszakapjuk a határőrségtől az útlevelét, de annak is, hogy látogatóba vissza tudjon majd térni néha az anyjához, akivel szintén fontos rendszeres kapcsolatban maradnia. A gyermek hazatérését elrendelő bírósági végzés ellenére az Immigration and Refugee Board-t először azzal küldték el, hogy a menekültkérelmet csak azt eredetileg benyújtó anya vonhatja vissza, amire nyilván nem volt sok esély. Végül ügyvédek közbenjárására ez mégsem bizonyult fontos szabálynak, és visszavonhattam én is.

(A nehézségekre készülve a magyar hatóságokon keresztül beszereztünk egy egyszeri hazautazási okiratot is, amit végül nem kellett használnunk. Mindenestre elismerés illeti az ottarvai magyar konzul segítőkészségét és rugalmasságát.)

E. ma itthon van, kezd újra sokat mosolyogni, de ezt az egy év bizonytalanságot biztosan nem fogja könnyen kiheverni. Sok-sok teljesen abszurd, könnyen beláthatóan káros szabály is közrejátszott abban, hogy a hazahozatala ennyi ideig tartott. Ha csak néhányat közülük legalább meg lehetne vitatni, más gyermekek talán kisebb árat fizetnének.

Ajánlások:

- A szülői kompetenciák, készségek erősítését szolgáló programokra van szükség, kiemelten a várandós és kisgyerekes szülők esetében;
- A gyermekgondozási segély idejére közösségi programokra van szükség a szülők aktív közreműködésével;
- A családi konfliktusok, krízisek, gyermekelhelyezés és láthatás eseteiben az alternatív vitarendezés módszereinek széleskörű megismertetése és alkalmazása szükséges;
- A nemzetközi tapasztalatok és jó gyakorlatok alapján javasoljuk a mediáció lehetőségének megismertetését és alkalmazását a határokon átnyúló ügyek kezelésében is, különös tekintettel a jogellenesen külföldre vitt gyermekek eseteiben;
- A börtönben lévő szülők kapcsolattartását, a kisgyerekes anyák gyerekekkel közös elhelyezését erősíteni kell a szakemberek, közvélemény tájékoztatásával is, megelőző és a szabadulást megelőző, követő szolgáltatásokkal az egész család számára;
- Megalapozott indokok esetén - az eljáró bíróságok lakhelyelhagyási, vagy határátlépési tilalmának rendelkezése, vagy a gyermek útlevele letétbehelyezésének elrendelése szükséges;
- Módosítani kell a gyermek visszaviteléről szóló jogerős határozat végrehajtására vonatkozó jogszabályokat.

19. cikk – A gyermek joga az erőszak minden formájától való védelemhez

„1. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás - ideértve a nemi erőszakot is - bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.

2. Ezek a védelmi intézkedések szükség szerint olyan hatékony eljárásokat foglalnak magukban, amelyek a gyermek és gondviselői számára szükséges szociális programok létrehozását teszik lehetővé, továbbá a fentebb leírt rossz bánásmód eseteiben hozzájárulnak a cselekmény felismeréséhez, bejelentéséhez, a jelentés illetékes helyre juttatásához, vizsgálatához, kezeléséhez és az esetek figyelemmel kíséréséhez; szükség szerint magukban foglalják a bírói beavatkozással kapcsolatos eljárást is.”

A Gyermekjogi Egyezmény 19. cikkében foglaltakat erősíti meg, illetve egészíti ki az állam gyermek- és ifjúságvédelmi kötelezettsége, a gyermeknek a védelemhez és gondoskodáshoz való joga, amit hazánk a legmagasabb szinten, az Alaptörvényben garantál. Magyarországon minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. Meg kell említeni továbbá a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló törvényt¹⁴⁴, amelyet kifejezetten a családon belüli erőszak kezelésére alkotott meg az Országgyűlés, és amely szintén hozzájárulhat a gyermekeket védő rendszer javításához.

Gyermekebántalmazás

A gyermekebántalmazást a közvélemény általában elutasítja, de a lelki és fizikai bántalmazás megítélése nem egyértelmű. Magyarországon a családon belüli erőszak fogalma nem tisztázott, sokéves vita folyik a jogalkotók, civilek és szakértők között, hogy szükséges, indokolt-e a gender alapú bántalmazás (női partnerbántalmazás) önálló törvényi tényállásának megkülönböztetése, vagy a szélesebb értelemben vett családon belüli kapcsolatokra vonatkozzon a tiltás, illetve, hogy a Büntető Törvénykönyv rendelkezései önmagukban is alkalmasak-e a probléma kezelésére. Kérdéses, hogy a gyermekek és más családtagok bántalmazása esetén megfelelő-e a jogi szabályozás, illetve, mi a fő oka annak, hogy a bántalmazások nagy része ma is feltáratlan, sem a megelőzés, sem a beavatkozás nem megfelelő. A fő gondot a megelőző, ismeretterjesztő programok, a szakemberek felkészítésének, szolgáltatásoknak elégtelensége, az áldozatokat támogató, segítő és az elkövetőknek is kezelést nyújtó ellátások szinte teljes hiánya nehezíti.

A gyermekebántalmazásra vonatkozó magyarországi felmérések¹⁴⁵ szerint a bántalmazott gyerekek aránya a 7-14 éves gyermekek között a legmagasabb, minden negyedik gyermek érintett. A bántalmazás a szülő vagy a gondozó által valósul meg az esetek nagy többségében. A rossz bánásmódról nincsenek pontos adatok, de a cselekmények látenciája nagyon magas, melynek okait a

¹⁴⁴ 2009. évi LXXII. Törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról

¹⁴⁵ Az Országos Kriminológiai Intézet kutatásai alapján

családon belüli titok, a szolgáltatások, a megelőző és kezelő programok és szakemberek hiánya, a jogalkalmazás esetlegessége, a szakemberek felkészületlensége, eszköztelensége, felelősségének hiányai jelentik.

„Babamentő inkubátor” program

Az újszülött gyilkosságok visszaszorítása érdekében indult 1996-ban Európában először a „babamentő inkubátor” program.

Nincsenek hivatalos statisztikai adatok az inkubátorban hagyottak számáról, de közel 40 gyereket hagytak ott 1996-2011 között a 26¹⁴⁶ nagyvárosi kórháznál elhelyezett inkubátorokban.¹⁴⁷ A kórházak nem vezetnek statisztikát az inkubátorban, illetve a szülészeti osztályokon hagyott újszülöttek, gyerekek számáról és más jellemzőikről sem, így nem tudni pontosan hány fiút és lányt, beteget vagy egészségeset hagytak el.

Az inkubátor program népszerűsége rendkívül nagy, mert az a vélelem, hogy ez megfelelő program az újszülött gyilkosságok megelőzésére, de erre semmiféle bizonyíték nincs.

Az információhiány és szakmai, társadalmi vita hiánya miatt kialakult egyöntetű támogatással szemben eddig semmilyen racionális vagy jogi érv nem bizonyult hatékonynak.

Nem tudható ki hagyja az inkubátorban a gyereket, csak feltételezés, hogy az anya, hiszen elvileg az inkubátorra nem lát rá senki, nem tudható ki vitte oda a gyereket.

A hatályos családjogi törvény szerint az örökbefogadáshoz nem szükséges annak a szülőnek a hozzájárulása, aki abból a célból, hogy gyermekét más nevelje fel, személyazonosságának feltárása nélkül az egészségügyi intézmény erre kijelölt helyén helyezi el gyermekét, feltéve, hogy hat héten belül a gyermekért nem jelentkezik. Az inkubátorban hagyott csecsemő esetében ezt a cselekményt az anya jognyilatkozatának tekintik, vagyis az újszülött csecsemő azonnal (6 hét elteltével) örökbe adható¹⁴⁸. A jogszabály nem tér ki a gyerek életkorára, így elvileg idősebb gyerek is jogkövetkezmény nélkül otthagyható, de ez eddig nem történt meg. A gyerekek fantáziánéven kerülnek anyakönyvezésre (pl. Péntek Rózsa).¹⁴⁹

Az inkubátor programról csak informálisan vagy a médiából lehet információt szerezni, illetve a Családvédelmi Szolgálatnál abortuszra jelentkező nőknek felhívják a szakembereket a figyelmét az inkubátorba tétel lehetőségére, ahelyett, hogy megfelelő segítséget nyújtanának.

Az inkubátoroknál semmiféle információs anyag, segítségkérési lehetőség, az anya és gyermek jogainak ismertetése nem áll rendelkezésre, így annak tudatosítása sem, hogy 6 hétig a szülő jelentkezhet az otthagytott gyermekért, jogi következmények nélkül.

Az újszülöttek elhagyásáról szóló európai kutatás résztvevőiként a magyar helyzet elemzése is megtörtént, ennek keretében részletesen elemezték az inkubátorprogrammal kapcsolatos érveket és ellenérveket. A magyarországi helyzet azt jellemzi, hogy nincs oktatás a megfelelő reprodukzív egész-

146 Örökbefogadáshoz való hozzájárulás szándékával inkubátorokkal rendelkező egészségügyi intézmények címlistája: http://www.tegyesz.hu/file/Szakmai_informaciok/Babamento_inkubatorok_cimlistaja_2011.pdf

147 Gyerekek elhagyása és annak megelőzése, szórólap http://www.csagyi.hu/images/szlap_web.pdf

148 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról 48 § (5)/C.

149 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról 48, 53. §

ségügyi ismeretekről, nincs ingyenes fogamzásszabályozási lehetőség, hiányzik a tömegtájékoztatás és a széleskörű ismeretterjesztés a nem kívánt terhességek megelőzéséről és a lehetséges segítségéről.¹⁵⁰

Szexuális bántalmazás

2011-ben négy országban, közöttük Magyarországon is kutatást folytattak, ami a gyerekek szexuális bántalmazását vizsgálta. A Pandóra szelencéje nevű vizsgálat ismét megállapította, hogy még mindig nem állnak rendelkezésre Magyarországon olyan szakmai protokollok, amelyeket az áldozat szükségletei, traumatizációja figyelembe vételével alakítottak ki. A feltárást folytató nyomozás során a gyerekek védelme és támogatása nem biztosított. Nincsenek a témát érintő szakmai képzések, és az állami áldozatsegítő szolgálat szolgáltatásai nem biztosítanak hatékony segítséget a gyermekkorú áldozatoknak. Azt is rögzítették ismételten, hogy a szexuális bűncselekményeket gyakran más fajta erőszak is kíséri, melynek feltárása azonban nem történik meg a gyakorlatban. A vizsgált időszakra vonatkozó rendőrségi statisztikák szerint a bűncselekmények nagy részét (84%-t) a családon kívül követik el a gyerekek ellen.

Az elkövetők többsége férfi, ez a kutatási adatokon kívül a bírósági és rendőrségi statisztikák arányai szerint is 95% körül mozog évente. Az áldozatok nagy része (82%) viszont lány, és a rendőrségi statisztikák szerint a szexuális bűncselekmények elkövetője idegen. Ez ellentmond a szakemberek tapasztalatainak, aminek oka lehet a családon belüli erőszak esetében a látencia mértéke, valamint az „idegen” szó rendőrségi értelmezése is, amely jelölheti a szomszédot is adott esetben. Az elkövetők jellemzően hozzátartozók (nevelőapa, nagyszülő, testvér, unokatestvér) és iskolatársak, illetve a gyerekért felelős személyek (pl. gyermekotthoni nevelők, alkalmazottak, nevelőszülők), tehát az áldozatok és az elkövetők közeli/bizalmi kapcsolatban állnak egymással.

Korábbi kutatásokból is ismert¹⁵¹, hogy a gyerekek elleni szexuális indíttatású bűncselekmények esetében a feljelentés és az ítélethozatal között átlagosan 3-3,5 év telik el, így a regisztrált bűncselekmények éves vizsgálatainak számaiból könnyen lehet levonni téves következtetéseket, és ez nem változott az elmúlt években. A megindult eljárásokból nem feltétlenül lesz befejezett büntetőeljárás, gyakran a vádemelés előtt, vagy az azt követő bírósági szakaszban esik ki az ügy a „rendszerből”, a bizonyítás nehézségei és az előzetes vizsgálat hiányosságai miatt, valamint azért, mert nem hisznek a gyerekeknek, akik kizárólagos tanúi voltak saját szörnyű élményeiknek. A szexuális bűncselekmények között a „megrontás” jogállású ügyek maradnak meg leginkább, és a „tiltott pornográf ügyekkel való visszaélésekből” jut el a legkevesebb a bíróságig. A kutatásokban megkérdezett szakértők egybehangzó véleménye szerint a gyermekvédelem eszközök és ismeretek hiánya következtében nem kezeli hatékonyan a szexuális bántalmazást és annak feldolgozását. A legnehezebb helyzetben azok vannak, akik a családjukban vagy intézményben válnak áldozattá, hiszen itt a legmagasabb a bűncselekmény megismétlődésének kockázata, amellyel szemben a gyerekek teljesen védtelenek.

150 Gyerekek elhagyása és annak megelőzése <http://www.csagy.hu/projektek/befejezett/gyerekek-elhagyasa-es-ennek-megeloze>

151 Családi iszonyok (szerk.: Virág György), Complex kiadó, Budapest, 2005

Balázs három és fél éves volt, amikor nevelőapja ellen eljárás indult a kislíúval szembeni szexuális bántalmazás, erőszak miatt. A büntetőeljárás során Balázst többször megvizsgálta pszichológus szakértő, meghallgatták a rendőrségen, az ügyészségen és a tárgyalóteremben is. Most 11 éves és az eljárás még mindig folyamatban van. Az elmúlt hét és fél évben tizennégyszer kellett elmondania, hogy mi történt vele, és ez a szám a következő években tovább fog emelkedni.¹⁵²

Szexuális visszaélés gyanúja

Egy fővárosi fenntartású gyermekotthon több, 12-14 éves fiú lakója is panaszkodott az évek során a nevelőknek arról, hogy az intézmény igazgatója intim helyeken érinti meg őket, szexuális jellegű megjegyzéseket tesz jelenlétükben.¹⁵³ A fiatalok feltételezhető szexuális bántalmazása éveken át, a nevelők tudtával folyt, a jelzést hosszú ideig senki nem tette meg, a problémát intézményen belül próbálták megoldani, nem kértek segítséget „a gyámi, gondozói tanácsadók-tól, nem fordultak a gyermekjogi képviselőhöz, vagy bármely más gyermeki jogokat védő szervhez, és a gondozásukra bízott gyermekeknek sem tanácsolták a segítségkérését”.

Az ombudsman megállapította, hogy emiatt sérült a gyermekek védelemhez való joga és a dolgozók nem teljesítették jelzési kötelezettségüket sem. Az Alapjogi Biztos megállapította azt is, hogy hiba volt a Gyámhivatal részéről az igazgatóhelyettest kirendelni az igazgató utódául gyámként, ilyen esetekben független személyek kirendelését ajánlja. A vizsgálat során kiderült, hogy a gyerekeket a személyzet több tagja megpróbálta meggyőzni, hogy nyilatkozzák azt, hogy korábban hazudtak.

A rendőrség a konkrét esetben felfüggesztette a nyomozást bizonyíték hiányában, azonban a történések rámutatnak a rendszer hiányosságaira, az eljárás hibáinak feltárása pedig megmutatja, hogy hasonló esetben mi lenne a megfelelő eljárásmód.¹⁵⁴

Több, még ilyen mélységben sem feltárt eset maradt következmények nélkül, amit igazol az a 2011-es ombudsmani vizsgálat is, melyből kiderült, hogy az intézményben elkövetett bántalmazás összefüggésbe hozható egy szexuális abúzus esettel.¹⁵⁵ Az intézmény vezetője és fenntartója, a Fővárosi Önkormányzat bagatellizálta a történeteket, az elkövető büntetlen maradt, az áldozat kislányok nem kaptak segítséget az ismételt ombudsmani kérés ellenére sem.

152 Szexuális erőszak: Minden ötödik gyerek veszélyben van, Népszabadság, 2011. május 23. http://nol.hu/belfold/20110523-evente_tizezer_aldozat (2012.11.01.)

153 Nagyon rosszul kezelték a gyermekotthonban molesztált gyerekek ügyét, Index/MTI, 2012. október 25. http://index.hu/belfold/2012/10/25/rosszul_kezelték_a_gyermekotthonban_molesztalt_gyerekek_ugyet/ (2012.09.26.)

154 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése AJB-3091/2012. <http://m.magyarnarancs.hu/belpol/semmi-nem-tortent-82274?pageId=37>

155 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB 316/2011 számú ügyben

Elhanyagolás

Az ombudsman vizsgálta¹⁵⁶ a gyerekekkel szembeni rossz bánásmódot, bántalmazást és elhanyagolást. Azt elemezték, hogy a gyermekvédelmi jelzőrendszer hogyan kezeli a családon belül, az intézményekben vagy a rendszerabúzusként megjelenő gyermekbántalmazást. Megállapításai szerint nincs jelenleg Magyarországon megfelelő feltételrendszer, szolgáltatói, intézményes háttér, amely a jelzőrendszeri tagok számára lehetővé tenné, és kellő mértékben támogatná kötelezettségeik teljesítését. A jelzés megtétele csak az első lépés. A jelzést követően a gyermekvédelmi rendszer nem működik gyorsan, pontosan és hatékonyan, az egyes eseteknek nincs értékelése, utánkövetése, vagy akár számon kérhetősége, és a szakemberek személyes hozzáállásán, meggyőződésén, ismeretein múlik a beavatkozás, ami így teljes mértékben esetleges.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa 2008-ban vizsgálatot¹⁵⁷ indított a Piricsén, egy kis-községben éhen halt, 13 hónapos gyerek ügyében, tekintettel arra, hogy a gyerek élethez, továbbá kiemelt védelemhez való joga sérelmének gyanúja merült fel. A gyermekjóléti szolgálat formális működése, a gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagok jelzési kötelezettségének elmaradása, együttműködésük teljes hiánya, a gyermeki jogok érvényesülése érdekében hatékony intézkedések elmulasztása ellent mond az Alkotmány 67. § (1) bekezdésében deklarált, a gyermeket az állam és a társadalom részéről megillető kiemelt védelemhez fűződő jogának. Ezen túl, a csecsemő veszélyeztetettségéről tudomással bíró egészségügyi szolgáltatók súlyos mulasztása sértette a csecsemő élethez való jogát. Az ombudsman javaslatot tett a szociális és munkaügyi miniszternek, hogy kezdeményezze a Gyvt. olyan irányú kiegészítését, amely a jelzési kötelezettségek elmulasztás esetén alkalmazandó következményeket is következetesen rendezi.

Ennek alapján módosították a gyermekvédelmi törvényt, amely kimondja a szakemberek, intézmények felelősségre vonásának lehetőségét a gyermekvédelmi igazgatási bírság bevezetésével. A 100 §/A pont szerint „A működést engedélyező szerv vagy a gyámhatóság ellenőrzési jogkörében jogsértésenként legfeljebb 200 ezer forint összegű gyermekvédelmi igazgatási bírságot szabhat ki meghatározott esetekben, illetve a B pont szerint továbbképzésre küldheti, megbeszélésre utasíthatja”. Ez a jogszabály módosítás sajnálatosan alábecsüli a szakemberek, intézmények felelősségét, és nem ösztönöz a jobb, szakmailag magasabb színvonalú munkavégzésre.¹⁵⁸

Gondatlanságból elkövetett emberölésért két év fogházra ítélte a Heves Megyei Bíróság az Er-
kiben élő anyát, és a büntetés végrehajtását három év próbaidőre felfüggesztette, hiszen nem volt bizonyítható az anya vétkessége, szemben azokkal, akik nem segítettek a családot, súlyos anyagi helyzetük ellenére sem. Az Erkiben, egy tanyán élő, és sajnos a szociális, gyermekjóléti alapellátás számára nem ismert család esetében nem érkezett jelzés sem a védőnőtől, sem az orvostól, hogy segítségre lenne szükségük. A háziorvos azzal védekezett, hogy nem gyerekorvos, és aznap a sokadik családdhoz hívták, ezért nem vetköztette le és vizsgálta meg a gyereket. A doktornak foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés miatt kell összesen 200 napi fogházbüntetésnek megfelelő pénz-büntetést, vagyis kétszázezer forintot megfizetnie, ami meglehetősen aránytalannak tűnik, és nyilvánvalóan nem lesz visszatartó hatása. A védőnővel kapcsolatban nem állapított meg a bíróság felelősséget, mert védekezése szerint ő maga csak helyettesít, nem tudta valamennyi családot elérni és segíteni, így őt felmentették.¹⁵⁹

156 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa jelentése AJB-2227/2010 jelentés

157 Az állampolgári jogok biztosa jelentése OBH 1024/2008

158 Gyermekvédelmi törvény http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV

159 Éhenhalt a gyerek: két év felfüggesztett az anyának, HEOL, 2011. július 1. <http://www.heol.hu/heves/kek-hirek-bulvar/ehenhalt-a-gyerek-ket-ev-felfuggesztett-az-anyanak-386593> (2012. 11.17.)

Az elhanyagolás megállapítása gyakran nehézségekbe ütközik. Nehéz elválasztani a súlyos anyagi, szociális deprivációt és az elhanyagolást, különös tekintettel arra, hogy a jogi szabályozás ellenére nem egyértelmű, hogy az államnak felelősséget kell vállalnia a családok megfelelő támogatásában, hogy megfelelően el tudják látni gyerekeiket. Nem érv, hogy ez elsősorban a család felelőssége, mert a demográfiai helyzet súlyossága, a minél több gyerek születésének igénye, az állam támogatásának hangsúlyozása ösztönzi a családokat a gyermekvállalásra.

A piricsei és erki halálesetek között alapvető a különbség. A súlyosan alkoholizáló piricsei szülők, a hatóságok által tudottan súlyosan veszélyeztették a gyerekeiket, egyet közülük védelembe is vettek, ennek ellenére semmi sem történt a gyerekek védelme érdekében, amiben a védőnő, az orvos és a szociális ellátás felelőssége mellett a szülők súlyos mulasztásai is egyértelműen tetten érhetők. Az erki esetben, ahol alultápláltság és annak következményeként kialakult betegségekben halt meg egy alig több, mint egyéves kislány, a szülők felelőssége legalábbis kétséges, hiszen a többi 4 gyerekkel kapcsolatban nem merült fel elhanyagolás, a szülők rendkívüli szegénysége vezethetett az extrém fehérje- és energiahányos tápláláshoz, amely húgyúti fertőzéshez, heveny veseelégtelenséghez, következményes vérmérgeződéshez vezetett. Ebben az esetben egyértelmű az orvos súlyos felelőssége, amit a rendkívül enyhe bírósági ítélet sem kisebbít. Élete utolsó három hónapjában a súlyvesztést nem tartotta aggasztónak a védőnő, a háziorvos és a község környéki gyermekorvos sem. Nem vizsgálta senki, hogy ki tudják-e váltani a felírt gyógyszereket, javul-e a gyerek állapota.

Fizikai bántalmazás

A gyerekek fizikai bántalmazásáról ugyancsak nem állnak rendelkezésre megbízható adatok. A testi fenyegetés teljes tilalma ellenére, ahogyan jeleztük nincs érdemi felmérés, ismeret arról, hogy ez a gyerekeket milyen arányban érinti, és milyen súlyosságúak ezek az esetek. Más fizikai bántalmazásnak értékelhető esetekről – például közlekedési baleset – Magyarországon ebben az összefüggésben nem gyűjtenek adatot, például az elmulasztott biztonsági öv, bukósisak használat, önhibás balesetokozás, gyerek biciklin vitele stb. A fizikai bántalmazás és elhanyagolás ugyancsak összemossódik, például olyan esetekben, ahol nem világos, hogy a gyerek súlyos alultápláltsága, orvosi vizsgálat, kezelés elmulasztása, égés, forrázás, fulladás, minek tekinthető.

A gyerekeket ért balesetek - amelyet sok országban fizikai bántalmazásnak tekintenek, különösen, ha a szülőnek felróható okból következik be - vizsgálata azt mutatta, hogy a szociálisan deprivált, szegény családokban gyakoribbak a háztartási balesetek, de ezek számáról sincsenek megbízható adatok.¹⁶⁰

A közlekedési balesetek okozzák az 1 évnél idősebb gyerekek felének halálát, évente mintegy 50 ezer gyerek kerül kórházba és 200-240 hal meg emiatt.¹⁶¹

¹⁶⁰ Bényi Mária: Gyermekbalesetek szociális háttere, Család, gyermek, ifjúság 14. évf. 2005/6. sz. 11-16. oldal

¹⁶¹ Nemzet Baleset-megelőzési Stratégia <http://users.atw.hu/balesetmegeloz/download/strategia.pdf>, <http://balesetmegelozes.ogyei.hu>

Gyermekvédelmi intézményen belüli visszaélések kezelése

Boksz meccs

Egy gyermekotthonban élő fogyatékos fiatal több alkalommal társaira és nevelőire támadt. Az egyik ilyen eset után az intézmény igazgatónöje elrendelte, hogy a nevelő és a fiatal boksz meccs keretében rendezze nézeteltérését. A fiú „arca a meccs során megsérült, szemei véraláfutásosak lettek, vért hányt” (OBH 2532/2006.)¹⁶². A gyermek gyámja ismeretlen tettes ellen feljelentést tett, az igazgatónő és a nevelő ellen fegyelmi eljárás indult, a fiút lakásotthonba helyezték. A vizsgálat során kiderült, hogy a fiúnak évekkorábban meg kellett volna változtatni a gondozási helyét, mert magatartási problémáin ebben a gyermekotthonban nem tudtak segíteni, állapota ott tartózkodása alatt jelentősen romlott. A fiút agresszív viselkedése (például egy 10 kilós beton darabot dobott 5-7 éves kisgyerekek közé, mert zavarták hangos játékuikkal) miatt már a rendőrségen is feljelentették a gyermekotthon dolgozóit, de nem kérvényeztek szakértői vizsgálatot, hogy kiderüljön szükséges-e számára a speciális ellátásba történő áthelyezés. Miután sor került a szakértői vizsgálatra, az megállapította, hogy nem szükséges a gondozási hely megváltoztatása, ezt a döntést az igazgatónő pár nappal később, a fiú újabb agresszív viselkedése után megkérdőjelezte, és jelentette, hogy szükségesnek tartja a fiú áthelyezését. A fiú boksz meccsre kényszerítése kimeríti a bántalmazás fogalmát, sérti védelemhez való jogát, emberi méltóságát.

Dühöngő

„Dühöngőszobát” hoztak létre a speciális nevelési igényű és fogyatékos fiatalokat is gondozó gyermekotthonban, ide zárták be a gyerekeket a - külföldi minta alapján - kialakított szobába, a korábbi igazgató szerint olyankor, ha más módon nem lehetett megnyugtani az „ön- és közveszélyes állapotba került” gondozottakat. A mindössze hatszor öt méter alapterületű, linóleumpadlózatú, vasajtós helyiséghez nem tartozott wc, bekamerázták, ablakait berácsolták. A szobában egyetlen kanapét helyeztek el. Itt különítették el 2007 novembere és 2010 januárja között az intézményben gondozott, „rossz magaviseletű” gyermekeket és fiatal felnőtteket. Ez idő alatt nyolc, az intézmény gyermekotthoni részlegében elhelyezett 18 év alatti gyermeket és négy fiatal, utógondozott felnőttet (összesen hét lányt és öt fiút) sújtottak ilyen szankcióval az igazgató utasítására a létesítmény pedagógusai, nevelői és asszisztensei.

Két év, három év próbaidőre felfüggesztett börtönre ítélte jogerősen a Kecskeméti Törvényszék a kecskeméti Juhar utcai fogyatékosok intézete volt igazgatóját az illegális „dühöngő” kialakítása miatt.

A fizikai és lelki bántalmazás speciális esetéről volt szó, amely azonban arra is rámutatott, hogy nincs megfelelő módszertani, szakmai program, segítségnyújtás a gyerekeknek, szakembereknek, és szupervízió, háttérszolgáltatás.¹⁶³

¹⁶² Gyermekvédelmi szakellátás, gyermekotthon Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének Jelentése az OBH 2532/2006. számú ügyben

¹⁶³ Felfüggesztett börtön a dühöngő miatt, Népszava, 2013. január 26.
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=617165> (2013.01.28.)

A hozzátartozók közötti – családon belüli – erőszak

A családon belüli erőszakot még mindig többnyire magánügynek tekintik Magyarországon, a bántalmazás gyakran a környezet tudomásával zajlik, anélkül, hogy bárki is jelezne a hatóságoknak, szakembereknek, így gyakran elmarad az intézkedés, segítségnyújtás.

Magyarországon a jogalkotók is úgy ítélték meg, a civilek és szakértők egy részének sok éves szorgalmazását követően, hogy szükség volt a családon belüli erőszak speciális erőszakformaként való elismerésére, és az nem tekinthető magánügynek. Először a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégiáról szóló 45/2003 (IV.16.) OGY határozat állapította meg, majd ezt követően a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (IX. 28.) OGY. határozat fogalmazta meg prioritásként a családon belüli erőszak megelőzésére vonatkozó stratégia mihamarabbi kidolgozását. Ezt követően a távoltartás kényszerintézkedésének jogintézménye is bevezetésre került, amelyet a 2006. évi LI. törvény emelt be a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénybe. A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról 2009 ben fogadták el a LXXII. törvényt. A büntetőeljárásbeli távoltartás hiányosságainak, mint egy joghézagnak a betöltése céljából fogadták el a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvényt, amely 2009. október 1.-én lépett hatályba. A jogszabály előkészítése során sok vita merült fel. Az AB az 53/2009. (V. 6.) számú határozatában megállapította, hogy a családon belüli erőszak felszámolása érdekében alkotmányossági szempontból elfogadható lehet a távoltartás jogintézményének a büntetőjog körén kívül történő bevezetése, de másrésről azt is megállapította, hogy a távoltartás számos alapjogot – az érintett személyi szabadságát, mozgás és tartózkodási hely megválasztásának szabadságát – korlátoz, ezért a jogintézmény bevezetéséhez garanciális szabályok egyidejű megléte szükséges, és a jogszabálytervezetet több vonatkozásban is alkotmányellenesnek találta. A hozzátartozó fogalmának meghatározása azóta is vita tárgyát képezi.

A családon belüli erőszakkal kapcsolatos intézkedések, jogszabályok végrehajtásának számtalan akadálya van a szemléleti problémákon túl is. Nincs egységes szakemberképzés, hiányoznak a szakmai szabályok, összehangolt intézkedési, beavatkozási tervek és mindenekelőtt azok a szolgáltatások, amelyek az áldozatoknak, szemtanú családtagoknak és az elkövetőknek nyújthatnának szolgáltatásokat, segítséget. A távoltartás végrehajtása gyermekjogi szempontból is sokféle aggályt felvet, hiszen a gyerek számára a bántalmazó (vagy annak tekintett) szülő ideiglenes eltávolítása is sokszor jelenti a kapcsolat megszakadását, akkor is, ha ez nem indokolt, illetve, nincs kellő tájékoztatás, nem tudja mi és miért történik, nem kérdezik meg a véleményét, vagy nem veszik azt figyelembe. Az esetek többségében ma még mindig nem az elkövetőnek, hanem az áldozatoknak kell elmenekülniük, nincs megoldva a távoltartás ellenőrzése, és ennek ideje alatt nem kapnak az áldozatok, tanúk segítséget a történetek feldolgozására, a védelmük megszervezéséhez, a jövőbeni tennivalók, lehetőségek feltérképezéséhez.

Habár a családon belüli erőszak során a „bántalmazott gyermek szindrómát” ismerik, de gyakran nem tekintik önálló problémának a szakemberek, az esetek száma nem ismert közelítően sem, egy 2003-as vizsgálat, amely a 2002-ben jogerősen lezárult, hozzátartozó sérelmére elkövetett bűncselekményeket dolgozta fel, hasznos információkat tartalmaz a gyermekbántalmazással kapcsolatban, de csak az ismertté vált, és az ügyészségre, bíróságra eljutott esetekben.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Családi iszonyok (szerk. Virág György), KJK-Complex Kiadó, 2005: A családon belüli erőszak jelentésváltozásai és helyzete Magyarországon, in: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI Zrt., 2009, pp 197- 210.

A kutatás alapján a hozzátartozó alacsony iskolai végzettsége, munkanélkülisége és alacsony jövedelme a gyermekbántalmazással összefüggésben kockázati tényezőt jelent az adatok szerint. Fontos azonban megjegyezni, hogy az alacsonyabb társadalmi státuszúak könnyebben kerülnek a hatóságok látókörébe, ami torzítja az adatokat. A kutatások alapján is elmondható, hogy minden társadalmi réteg és csoport érintett, de a feltárás erőteljesen korlátozott a jobb érdekérvényesítő, magasabb státuszú családok esetében.

A hozzátartozók közötti erőszak okán alkalmazható távoltartásról szóló törvényhez¹⁶⁵ nincs hozzárendelve megfelelő képzés, szakember és szolgáltatás, így végrehajtása esetleges és ebből következően nem megfelelően alkalmazható a jogszabály. A szakmai és laikus közvélemény megítélése ellentmondásos a kellő tájékoztatás, felvilágosítás, információk hiányában. A gyerekek jogai súlyosan sérülnek, amikor tanúi, elszenvedői a szüleik, családtagjaik közötti erőszaknak, és nem kapnak segítséget.

Sok éve folyik vita a családon belüli, illetve partnerbántalmazás önálló törvényi tényállásának megalkotása érdekében. 2012 őszén vita bontakozott ki a parlamentben újból a családon belüli erőszak önálló törvényi tényállása megalkotásának szükségességéről. A jogalkotók álláspontja szerint kizárt, hogy a „családon belüli” erőszak fogalma elfogadásra kerüljön, lévén a családot csak pozitív szövegkörnyezetben lehet emlegetni, így kérdéses, hogy milyen formában és tartalommal kerül szabályozására a partnerek közötti, illetve más családtagokat (gyerek, idős, beteg) érintő „háztartási” erőszak.¹⁶⁶

„A Kormány kiemelt feladatként tekint a családon belüli erőszak megoldására. Világos, hogy az államnak védelmet kell nyújtani olyan polgárainak, akik pont otthonukban szenvednek el erőszakot olyan személytől (férj, feleség, szülő stb.), akitől szeretet és tiszteletet várnának. A Kormány tisztában van az ilyen személyek akár anyagi, akár személyi kiszolgáltatottságával. Azonban világos, hogy a családon belüli erőszak egy komplexebb társadalmi probléma annál, hogy csupán a jogalkotás eszközével kezelni lehetne. A „családon belüli erőszak” sui generis tényállásként nem szerepel a Btk.-ban, mivel nem létezik olyan, a családon belüli erőszak körébe vonható cselekmény (elkövetési magatartás), amelyet ne fedne le jelenleg a Btk., vagy a szabálysértésekről szóló törvény valamely már létező tényállása. Továbbá már a büntetőeljárás megindulását megelőzően illetve annak minden szakaszában lehetőség van az elkövetővel szemben távoltartás alkalmazására.”¹⁶⁷

Rendszerbántalmazás

„A rendszerbántalmazás az a károkozás, amely a gyereket éri azokon a programokon vagy közpolitikákon keresztül, amelyeknek a védelmet és a támogatást kellene nyújtaniuk. A gyermek jóllétét, fejlődését vagy biztonságát aláássák egyéni cselekmények, vagy a megfelelő szabályozás, eljárás vagy gyakorlat hiánya a rendszeren vagy az intézményen belül.”¹⁶⁸

A rendszerbántalmazás körébe „kell sorolni a gyermekek védelmére, gondozására, ellátására létrehozott ellátórendszeren belüli rossz bánásmódot, például az oktatásban, egészségügyben, gyer-

¹⁶⁵ 2009. évi LXXII. Törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról

¹⁶⁶ A KDNP szerint családban nincs erőszak 2012.09.17. Népszabadság http://nol.hu/belfold/a_kdnp_szerint_csaladban_nincs_eroszak (2012.10.08.)

¹⁶⁷ Emberi Jogi kézikönyv, <http://www.kormany.hu/download/3/01/90000/Emberi%20Jogi%20Kezikonyv.pdf>, 8. oldal

¹⁶⁸ Herczog Mária: Intézményi erőszak és rendszerabúzus, In: A kriminálpolitikai és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve, 2009, 347-361. oldal, http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/tamop_tk_1_alt+gyfk.pdf

mekvédelmi eljárásban.”¹⁶⁹. A gyermekjóléti alapellátások és a gyermekvédelmi szakellátás során tehát több módon is megvalósulhat a rendszerbántalmazás.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosához 2005-ben névtelen panaszosok fordultak különböző gyermekotthonokban történt visszaélések miatt.¹⁷⁰

Az egyik vizsgálat során kiderült, hogy a bepanaszolt gyermekotthonban élő fiatalok zsebpénzét az utánuk járó családi pótlékból fizetik követhetetlen, kiszámíthatatlan és ellenőrizhetetlen módon. A gyermekotthonban nem határozták meg életkoronként, hogy mennyi zsebpénz jár a gyermekeknek, a kifizetések nem havonta, hanem rendszertelenül történtek, az átadás-átvétel nem volt követhető, elmaradt az adminisztráció, a gyermekek a törvényben rögzített alap ruha állománnyal nem rendelkeztek, esetenként azokat maguknak kellett beszerezniük zsebpénzük felhasználásával. Előfordult, hogy a gyerek zsebpénzét a szülő vette fel. Ezek az eljárásmódok mind sértik a gyermeki jogokat, és ellentmondásban állnak a hatályos törvényekkel.

Ugyanennek a gyermekotthonnak az újonnan létrehozott speciális csoportjában olyan körülmények uralkodtak a vizsgálatkor, amelyek kimerítik a rendszerbántalmazás fogalmát: „A csoportot az intézmény alagsorában helyezték el. A szobák sötétek, ridegek, barátságtalanok. A bútorzat régi, rossz állapotú. A szobák és a vizesblokkok felújításáról nem gondoskodtak. A csoport televíziója hónapok óta rossz. Nincs rádió, újság, a fiatalok szabadideje teljesen szervezetlen.”¹⁷¹ A csoport tagjainak elmondása alapján, az intézményben uralkodó állapotoknak köszönhetően sokszor megszöktek nappal és éjjel is, hogy szabadidejüket inkább a városban töltsék. A nevelők úgy próbálták megoldani a gyakori szökések problémáját, hogy éjszakára bezárták az ajtón lévő rácsot, az amúgy nem zárt intézményben. A csoport tagjai semmilyen segítséget nem kaptak a múltbéli és jelenlegi problémáik megoldásához, traumáik feldolgozásához. „Az intézményben „elvetemültként” kezelik, és olykor így is emlegetik őket” derült ki a vizsgálatból. A törvényi szabályozással ellentmondásban 10 év alatti gyermek is volt a csoportban, illetve a követelményektől eltérően a speciális csoportban nem foglalkoztattak sem gyógypedagógust, sem pszichológust.

169 Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete (2006): Kézikönyv a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók számára a gyermekekkel szembeni rossz bánásmóddal kapcsolatos esetek ellátáshoz és kezeléséhez, 6. oldal

170 Az állampolgári jogok biztosának jelentése OBH 4387/2005

171 Gyermekotthon működésével kapcsolatos panasz. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének Jelentése az OBH 4387/2005. számú ügyben

A gyermekotthon 2 pályázaton is nyert forrást arra, hogy korszerűsítse intézményét, hozzon létre speciális csoportot, illetve, hogy kiváltsa a nagy létszámú intézményi férőhelyeket lakóotthonokkal. A vizsgálat megállapította, hogy „a Zita Gyermekotthon a támogatási szerződésben foglalt kötelezettségeit nem teljesítette, a speciális csoport kialakítására nyert összegből részben nem speciális csoportot működtet”.

Annak ellenére, hogy sem a gyermekotthon egyéb, sem a speciális csoportjaiban nem megfelelőek a személyi és tárgyi feltételek a gyerekek neveléséhez, a pályázati forrásból a kiváltás nem történt meg, az intézmény ideiglenes működési engedélyt kapott, mert az illetékes Gyámhivatal állásfoglalása szerint „a gondozottak elhelyezéséről nem tudnak más módon gondoskodni”. 2007-ben az Ombudsmani Hivatal utóvizsgálatot tartott a gyermekotthonban, hogy ellenőrizze, megszűntették-e a jogsértéseket az intézményben. A helyszíni vizsgálat¹⁷² során megállapították, hogy a gyermekotthon megvalósította a 2005-ös vizsgálat során javasolt változtatások egy részét, azonban a speciális csoportban még mindig nem biztosított a szabadidő hasznos eltöltése és a problémás fiatalokat támogató szakemberek jelenléte. A speciális csoport működése csak részlegesen szabályos, az odahelyezett problémás, súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, valamint pszichoaktív szerekkel élő fiatalok nem kapják meg a számukra megfelelő és előírt, kiemelt védelmet és támogatást.

Az intézményt egy 2009-es határozat tiszta profilú, speciális intézménnyé nyilvánította, ezek után, illetve egy nyilvánosságra jutott bántalmazási eset után¹⁷³ az intézményben 2010-ben újabb vizsgálat indult¹⁷⁴, amelynek során kiderült, hogy a speciális gyermekotthonná átalakuló intézmény személyi és tárgyi feltételei javultak, és megkezdődött a normál szükségletű gyermekek kigondozása. A házirend azonban túlzottan korlátozza a fiatalok telefonos és személyes kapcsolattartását hozzátartozóikkal, és az újonnan épített elkülönítő használatára, az elzárás elrendelésére nincs kidolgozott rendszer, sem kialakult gyakorlat.

Rendszerbántalmazásnak minősül az is, ha a veszélyeztetett gyermek nem kerül a gyermekvédelem látókörébe, vagy ha elmaradnak a veszélyeztetettség megszüntetéséhez szükséges lépések. Magyarországon „Nem egyértelmű a gyermekvédelmi jogszabályokban megfogalmazott „veszélyeztetettség” kategória értelmezése és gyakorlati alkalmazása, ezért a gyermekjóléti szolgálat és a döntéshozó gyámhivatal munkatársai a veszélyeztetettség fogalmát a személyiségük, ismereteik, az adott területen szerzett szakmai gyakorlatuk alapján eltérően értelmezhetik. Ennek következtében – akár többszöri jelzés ellenére is – időközönként kikerülhet a gyermekvédelmi rendszer látószögéből egy veszélyhelyzetben lévő gyermek és családja.”¹⁷⁵

172 Az állampolgári jogok biztosának jelentése OBH 2145/2007

173 Veréssel kikényszerített koldulás, Népszabadság, 2009. november 24.

http://www.nol.hu/lap/mozaik/20091124-veressel_kikenyszerített_koldulas (2011.12.23.)

174 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az ÁJB 172/2010. számú ügyben

175 Veszélyeztetett gyermek ma az, akit a hivatalnak annak gondol? ÁJB-3046/2009.

2010-ben az állampolgári jogok országgyűlési biztosa hivatalból vizsgálatot¹⁷⁶ kezdeményezett egy hajléktalan kislány ügyében, miután megjelent egy szakmai folyóiratban az ügy leírása, és vele kapcsolatban a gyermekjóléti ellátórendszer eljárási hibái.¹⁷⁷ A 2004-es születésű kislány egy erdőben élt édesanyjával és nagypapjával. A családgondozó helyszíni látogatások után úgy ítélte meg, hogy a helyzet súlyosan veszélyeztető a kislány számára (a 2 éves gyermek felügyelet nélkül, egy szemétdombon játszott injekciós tűk közvetlen közelében). A család nem vállalta az együttműködést a gyermekjóléti szolgálattal, fenyegetőzött, így az alapellátás keretében a helyzet megoldhatatlannak tűnt, tehát a családgondozó kérvényezte a gyermek ideiglenes háttalú elhelyezését. A Gyámhivatal ezt először érdemi vizsgálat nélkül elutasította, majd később, a családgondozó újabb jelzését követően a család bejelentett lakcíme alapján illetékes hivatalhoz továbbította a kérelmet, az ügyet ismét lezárta. A család továbbra is feltételezhetően az erdőben élt, nem a bejelentett lakcímén, a helyzet megítélésében a gyermekjóléti központ és a gyámhatóság véleménye eltért, mind a veszélyeztetettség foka, mind a család együttműködési szándékának megítélése kapcsán. Egy évvel később bebizonyosodott, hogy a család ismét az erdőben él, „a gyermek fizikai értelemben jól ellátott, de a kortárs csoport, és a család együttműködési hajlandóságának hiánya miatt a családgondozó ismét javasolta a gyermek családból történő kiemelését.” (AJB 89/2010.) Ezt a gyámhatóság ismét elutasította, mert a rendőrséggel közös helyszíni látogatás során a gyermek ellátásában nem találtak kivétivelőt, és az anya megígérte, hogy visszaköltöznek vidéki otthonukba. Ez feltételezhetően meg is történt, és a család helyzete rendeződött.

Az ombudsman megállapította, hogy a Gyámhivatal nem járt el helyesen, amikor az első bejelentést vizsgálat nélkül megszüntette, és nem vette védelembe a veszélyeztetett kislányt, illetve akkor is, amikor az ügyet átirányította egy másik hivatalhoz anélkül, hogy meggyőződött volna arról, hogy a család ténylegesen annak az illetékességi körében tartózkodik már. Egy évvel később gyakorlatilag ugyanez ismétlődött meg, a Gyámhivatal ismét helytelenül járt el. Az ombudsman végül az ügyel kapcsolatban megállapította, hogy „a gyermek sorsának rendeződése nem a védelmükre létrehozott és arra köteles hatóságokon és szolgáltatást nyújtókon múlt”. Fontos lenne a veszélyeztetettség meghatározására protokollok kidolgozása és használata annak érdekében, hogy ne maradjon gyermek segítség nélkül fogalom és hatáskör értelmezési problémák miatt a jövőben.

2006-ban egy, a szakellátásból a vérszerinti családba visszagondozott 2,5 éves kislány anyja és nevelőapja bántalmazása következtében életét veszítette. A bántalmazásról a védőnő kapott jelzést, 11 nap múlva erről tájékoztatta a családgondozót is, aki első látogatása során nem, csak később észlelte a bántalmazást, amikor ezt az anyuka is elismerte, így a jelzés után 2 hónappal védelembe vették a kislányt, aki 10 nappal később a bántalmazás következtében meghalt. „A biztos megállapította, hogy a gyermekbántalmazásra utaló jelzésre a szakemberek nem az elvárható módon reagáltak, ezzel alapjoggal összefüggő visszasságot idéztek elő.”¹⁷⁸

176 Veszélyeztetett gyerek a kiserdőben. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az AJB 89/2010. számú ügyben (Előzményi ügy OBH 3046/2009. sz.)

177 Varju Emese Dóra: Veszélyeztetett gyerek a kiserdőben - és a bürokrácia útvesztőiben, Fordulópont, 2009/I., 81-90. oldal

178 Az állampolgári jogok biztosának jelentése: OBH 3379/2006.

Az iskolai agresszió

Az iskolai agresszió jelenségével több kutatás¹⁷⁹ és a média is intenzíven foglalkozott az elmúlt években. Az eredmények a közoktatási rendszer strukturális problémáival szembesítették a döntéshozókat. Az agresszív magatartások iskolai típusbeli, földrajzi elhelyezkedés, település szerinti különbségeket mutattak.

A Kölöknet által végzett az iskolai erőszak témáját vizsgáló kutatás szerint az iskolai fegyelmezés címén a tanárok a diákok közel 25%-át bántalmazták. A vizsgálat kimutatta, hogy a megkérdezett iskolák többségében a tanulók „szokásos” viselkedési formái (egymás közötti kommunikáció, konfliktusok kezelése) és a tanárok kiégettsége okozza a legnagyobb problémát. Az agresszió legsúlyosabb formái a szakközépiskolákban és a kelet-magyarországi általános iskolákban a legerősebbek.

„Az iskolai agresszió tükrében is ugyanazt tapasztaljuk, mint az iskolai eredményesség terén: közoktatásunk működésére markánsan rányomja bélyegét a szelekció és a szegregáció. Az agresszív viselkedések a többnyire rossz társadalmi körülmények közül érkező szakiskolások körében jellemzőek, az általános iskolások érintettsége pedig leképezi a gazdasági fejlettség országrészek szerinti eltéréseit”¹⁸⁰ A kutatás arra is rávilágított, hogy az agresszió szempontjából érintett iskolák igénylik az ellátórendszerrel való együttműködést, és konfliktusaik rendezésére – amennyiben lehetőségük adódik – szívesen vonnak be külső szakembereket, alternatív vitarendezési technikákat.

Egy másik, az iskolai agresszió jelenségét vizsgáló kutatás kimutatta, hogy az iskolák belső világában található faktorok (pl. az iskolai légkör oldottsága, pedagógusi eszköztár, iskolák típusa) összefüggenek az agresszív viselkedési megnyilvánulásokkal, vagyis minél haladóbb szellemű az iskola, annál kevesebb az agresszív megnyilvánulások száma. (Paksi, 2009)

Az oktatási ombudsman kutatása azt mutatta, hogy az iskolán belüli erőszak esetében a diákok egymással szemben leggyakrabban a kiabálás, káromkodás (59,9%), megszegényítés (47,5%) és a kiközösítés típusú lelki bántalmazási formáknak voltak elszenvedői. A fizikai agresszió gyengébb formáit (rángatás, lökdösődés, ütés) többen, erősebb megnyilvánulásait (verés, verekedés) kevesebben alkalmazzák. A diákok nem csak elszenvedői, elkövetői is az egymás elleni erőszakos cselekményeknek, ennek minőségét befolyásolja az iskola (osztály)¹⁸¹ képzési formája: a gimnazisták érintettség a legalacsonyabb (elkövetőként és elszenvedőként egyaránt), a szakközépiskolások körében magasabb a nem verbális agressziót elkövetők aránya. A tanár-diák agresszió tekintetében arra a megállapításra jutott az ombudsman, hogy a verbális agresszió létező probléma a két csoporttal kapcsolatban, de a fizikai agresszió „nagyon ritka”.

179 Mayer József (szerk.): Frontvonalban. Az iskolai agresszió néhány összetevője.; Paksi Borbála: Felmérés a közoktatás rendszerében alkalmazott prevenció/szűrés/egészségfejlesztő programokról és az agresszióval kapcsolatban megjelenő vélekedésekről, reagálásokról; Hermann Zoltán, Imre Anna, Kádárné Fülöp Judit, Nagy Mária, Sági Matild, Varga Júlia: Pedagógusok az oktatás kulcsszereplői. Összefoglaló jelentés az OECD nemzetközi tanárkutatás (TALIS) első eredményeiről; Földes Petra–Lannert Judit: On-line kérdőíves kutatás az iskolai erőszak kezeléséről; Hajdu Gábor–Sáska Géza (szerk.): Iskolai veszélyek

180 Földes Petra: Az iskolai erőszak természete 2009 szeptember 22. <http://www.koloknet.hu/?903-az-iskolai-erszak-termszete>

181 A kutatás az agresszió szempontjából megkülönböztette a homogén és heterogén iskolákat, utóbbiba azok az oktatási intézmények kerültek, ahol az iskola többféle képzési formát nyújtott.

Az egyeztető eljárások szerepe

Az ombudsman 2008-ben gyermekjogi projektet indított, amelyben foglalkozott a gyermekekkel szembeni erőszakkal is. Megállapításai szerint a kormány a közoktatásról szóló törvény 2008. évi módosítása során kezdeményezte a nevelőtestületek és pedagógusok jogainak, lehetőségeinek szélesítését, továbbá a szülői kötelezettségek körének bővítését. Egyeztető eljárást² vezettek be az iskolákban a fegyelmi eljárást megelőzően a kötelezettségszegéssel kapcsolatos események feldolgozására és értékelésére, melyet egy, a felek közötti megállapodás követett. Az egyeztető eljárás célja a kötelezettségszegéshez vezető események feldolgozása, értékelése, ennek alapján a kötelezettségszegő és a sértett közötti megállapodás létrehozása a sérelem orvoslása érdekében. Az erőszakos cselekmények formájában megjelenő problémák egy része abból adódott, hogy a pedagógusok nem voltak képesek a konfliktushelyzeteket kellő időben felismerni és kezelni. Az illetékes minisztérium projekteket kezdeményezett az iskolai erőszak eredményes kezelésére, anyagilag is támogatta a „Mentálhigiénés Alapfokú Továbbképzés Pedagógusoknak” program folytatását, amelyen eddig sok száz pedagógus vett részt.

Az oktatási tárca koordinálásában, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) közreműködésével megkezdődött a jelentkező iskolák, kollégiumok pedagógusainak felkészítése az iskolai erőszak eredményes kezelésére. Az OFI keretein belül működő Oktatásügyi Közvetítő Szolgálat mediációs programot indított a konfliktusok, vitás helyzetek megoldására, melyet a kormányváltást követően, 2010-ben megszüntettek.

Az iskolai mediáció, körmodellek, egyeztetések rendszere nem terjedt el, mint ahogy az átfogó iskolai erőszak megelőző, kezelő programok is hiányoznak. A Fővárosi Mérei Ferenc Pedagógiai Intézet az iskolai agresszió kezelésére és megelőzésére 2008-ban létrehozott egy projektet. A program Magyarországon elsőként kínált a pedagógusok, az oktatási-nevelési intézmények, a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek, és minden érdeklődő számára olyan komplex támogatást, amely a problémák felszíni kezelésén túlmutatott, és rendszerszinten, holisztikusan közelítette meg a jelenséget. A program leírását, a megvalósítás folyamatát, programjait, összegyűjtött jó gyakorlatait egy kötetben foglalták össze, *Kölcsönhatások* címmel.¹⁸³

Ajánlások

- A gyermekvédelmi rendszer a jelzést követően meghatározott protokollok és szakmai szabályok mentén, dokumentáltan intézkedjen, és a résztvevő szakemberek tartozzanak felelősséggel a jelzés, beavatkozás elmulasztása, a dokumentált segítségnyújtás, nehézségek jelzésének hiányában;
- A gyermekbántalmazás, elhanyagolás felismerése, kezelése érdekében a szakemberek integrált felkészítését, továbbképzését bővíteni kell, az elektronikus felmérés, dokumentáció megteremtésével az átláthatóságot, monitorozást és értékelést erősítve;
- A közvélemény és a szülők, gyerekek tájékoztatását javítani, az elérhető szakmai segítségnyújtás lehetőségeit szélesíteni kell.

183 Fötiné Németh Margit (szerk.): *Kölcsönhatások* <http://www.fppti.hu/data/cms133531/Kolcsonhatasok.pdf>

20. cikk – A családjuktól megfosztott gyermekek

„1. Minden olyan gyermek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére.

2. Az Egyezményben részes államok hazai jogszabályainak megfelelően intézkednek helyettesítő védelem iránt az ilyen gyermek számára.

3. Ez a helyettesítő védelem történhet családnál való elhelyezés, az iszlám jog kafalahja szerinti gondnokság, örökbefogadás, illetőleg szükség esetén megfelelő gyermekintézményekben való elhelyezés formájában. A megoldás kiválasztásánál kellően figyelembe kell venni a gyermekek nevelésében megkívánt folyamatosság szükségességét, valamint nemzetiségi, vallási, kulturális és nyelvi származását.”

Magyarországon minden gyereknek joga van a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. A családnak kell elsődlegesen biztosítania a gyermek számára a szükséges védelmet és gondoskodást, amelyet kiegészít, meghatározott esetekben pedig pótol, egyre csökkenő mértékben az állami ellátórendszer. A család támogatásához, segítséghez való jogának elismerése egyre kevésbé elfogadott a közvéleményben is, amennyiben más családokról, és nem a sajátjukról van szó. A kormányzatok csökkentik a családoknak nyújtott támogatásokat, részben gazdasági, részben politikai okokból. Az 1997. évi gyermekvédelmi törvény végrehajtása jelentősen lelassult és a szükséges lépések a megelőzés, intézményekből való kigondozás csak nagyon korlátozottan és esetlegesen valósultak meg.

Magyarországon minden olyan gyereket, akinek nincs a szülői felügyeleti jogot ténylegesen gyakorló szülője, gyámság alá helyeznek. „A gyámság alatt állók közül minden második kiskorúról – az érintett gyermek rokonaként vagy ismerőseként – családba fogadó személy vagy harmadik személy saját háztartásában gondoskodik.”¹⁸⁴ Ez azt jelenti, hogy a gyerek nem szakad ki a családjából, de a hozzátartozók gyakran nem kapnak megfelelő felkészítést, segítséget a gyerekek megfelelő ellátásához, ahogyan a nevelőszülők jogosultak minderre.

Annak ellenére, hogy a családba fogadás igen elterjedt hazánkban, jogértelmezési problémák miatt egy nagyszülőnek, aki 7 éve, saját háztartásában, gyámként gondoskodott 2 (egy fiatalkorú és egy felnőtt korú) unokájáról, elutasították közgyógyellátási támogatásra irányuló kérelmét első- és másodfokon (jegyző, gyámhivatal) egyaránt. A két nevelt unokáját nem vették figyelembe a háztartás egy főre jutó jövedelemének kiszámolásakor, így a nagymama jogosultságát nem ismerték el.¹⁸⁵

Amennyiben családba fogadásra nincs lehetőség, a gyerekek átmenetileg vagy tartósan szakellátásba kerülnek.

¹⁸⁴ KSH: Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 2. oldal

¹⁸⁵ Az állampolgári jogok biztosának jelentése OBH- 3650/2007

Magyarországon a gyermek családból való kiemeléséhez nem kell bírósági döntés, sok más ország gyakorlatával ellentétben, hanem az esetek többségében, kivéve a büntetőjogi eseteket, illetve örökbe fogadhatóvá nyilvánítás céljából indított pereket, a Gyámhivatal hatósági döntése előzi meg a kiemelést. 2004-ben megfordult a gyerekek intézményben, illetve nevelőszülőnél történő elhelyezésének aránya, 2011-ben a gyerekek 60%-a nevelőszülői családban élt, a többiek gyermek- vagy lakásotthonban, nagyobb arányban az utóbbiban.¹⁸⁶ Ez elvileg családiasabb elhelyezést jelent, de ennek a gyakorlat sokszor ellentmond.

Nevelőszülők és a náluk elhelyezett gyermekek

A Gyermekvédelmi törvény alapján nevelőszülő az a 24 évesnél idősebb, cselekvőképes, büntetlen előéletű személy lehet, „aki a gondozásába helyezett gyermeknél legalább 18, legfeljebb 45 évvel idősebb”. Amennyiben ezeknek a feltételeknek a jelentkező megfelel, részt kell vennie egy olyan döntés-előkészítő 60 órás programban, amit egy gyermekvédelmi szakember és egy tapasztalt nevelőszülő vezet párban, és annak sikeres elvégzése után válhat nevelőszülővé.

A gyermekvédelmi törvény 2012-es módosítása csökkentette az egy befogadó szülői családba elhelyezhető gyermekek számát nevelőszülők esetén 6-ra, helyettes szülők esetén pedig 4 főre (saját gyermekeiket is beleszámítva). Amennyiben speciális, vagy különleges szükségletű gyermek gondozását is vállalja a befogadó szülő, az elhelyezhető gyerekek száma tovább csökken. Ez fontos lépés, de még mindig nagyon magas azokban az esetekben, amikor a gyerekek nem testvérek, illetve súlyos problémákkal küzdenek.

Magyarországon a nevelőszülőséghez ellentmondásos megítélések kapcsolódnak, általános tapasztalat, hogy a nevelőszülőséggel és a szakellátásban élő gyermekekkel kapcsolatban kevés a pontos információ a közvélemény körében, viszont sok az előítélet. A hivatásnak nincs presztízse, nehéz új nevelőszülőt találni, ezért a szolgáltatók a kötelező képzés után nincsenek abban a helyzetben, hogy a minőségi gondozás szempontjait minden esetben megjelenítsék a nevelőszülők kiválasztása során.

Nehézséget okoz a speciális és a különleges nevelőszülők hiánya. Sérti a gyerekek minőségi gondozáshoz való jogát, hogy a nevelőszülők sem a kötelező képzés, sem pedig továbbképzések keretén belül nem kapnak hatékony felkészítést az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek fogadására és ellátására, a gyermekek örökbeadására, a komplex (magatartási) problémákkal küzdő gyermekek kezelésére (prostitúció, kriminalizálódás, súlyos önértékelési zavarok, trauma). Komoly gondot okoz továbbá, hogy a nevelőszülői tanácsadó, akinek elsődleges feladata a nevelőszülő segítése, egyszerre a nevelőszülő szakmai ellenőrzését is végzi.

A kormányzat célul tűzte ki a nevelőszülői rendszer átalakítását (12 éven aluli gyermekek ne kerüljenek gyermekotthonba, egységes nevelőszülői státusz létrehozása, nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony kialakítása, nevelőszülői készenléti díj, gyermekvédelmi gyám intézménye). A nevelőszülői munka iránti érdeklődés felkeltése érdekében az illetékes minisztérium 2012-ben fél éves országos kampányt indított a nevelőszülőség vonzóvá tételéért.

Aggályosnak tűnik, hogy nem készült átfogó felmérés, koncepció és stratégia sem a rendkívül ambiciózus terv végrehajtásához, ami végcélját tekintve egybeesik az Európai Unió intézmény-kiváltási javaslataival, és az ENSZ alternatív gondozásra vonatkozó útmutatójával, de a megvalósítás várhatóan sokféle nehézséggel fog járni, amelyek előzetes felmérése és egy részletes terv és megva-

186 KSH (2012): Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 4. oldal

lósíthatósági program jelentősen csökkenthet. Az alapellátás meggyengülése, kritikus forráshiánya, a családok támogatására vonatkozó közpolitika és közhangulat változása, a válság és következményei már éreztetik hatásukat a megnövekedett beutalások, illetve az otthon el nem látott, nem gondozott gyerekek, családok számával. Kétséges, hogy a szakellátás ilyen radikális – és kívánatos – átalakítása milyen erős ellenállásba ütközik, hiszen a sok évtizedes, nagyon erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező intézményrendszert kell jelentősen lecsökkenteni, és a súlyos nevelőszülő hiányt megoldani. Ennek egyik alapvető feltétele lenne a megelőzés és korai beavatkozás megerősítése, a családok intenzív segítése, a társszakmákkal – egészségügy, oktatás – való összehangolt munka, az intézményekben dolgozók felkészítése a változásokra, átképzés és a nevelőszülői rendszer átgondolása, a differenciált finanszírozás a gyerekek kora és probléma szerint, megfelelő szolgáltatási háttér kialakítása, megbízható panaszmechanizmus biztosítása a gyerekek és vérszerinti szülők számára.

Aggodalomra ad okot az a kitétel, hogy súlyos fogyatékoság, betegség, illetve többes testvérek esetén a korhatár alatti gyerekek intézetben maradhatnak, oda kerülnek. Ez például a romániai tapasztalatok szerint ahhoz vezethet, hogy sok gyereket fognak fogyatékosnak nyilvánítani, illetve nem képeznek olyan magasan kvalifikált, jól megfizetett családokat, akik professzionális szinten el tudnák látni az érintett gyerekeket, akik – a nemzetközi tapasztalatok szerint – kiemelkedően jól fejlődnek megfelelő figyelem és törődés mellett, amire az intézményekben kevésbé van esély.

A nevelőszülői alkalmasság

A Gyermekjogi Bizottság helyettesítő védelemmel kapcsolatos ajánlására az ombudsman megvizsgálta a nevelőszülői alkalmasság szabályozását, és a vonatkozó törvényeket ellentmondásosnak és hiányosnak találta. A gyermekvédelmi törvény ugyan objektív feltételeket szab, és megköveteli a jelentkező személyiségének, egészségének és körülményeinek alkalmasságát is, valójában a nevelőszülők megfelelő kiválasztásának, felkészítésének, és különösen szupervíziójának, a segítségnyújtásnak a hiánya, minősége erőteljes aggodalmakra ad okot. Kifogásolta ugyanakkor, hogy nincs megfelelő fellebbezési lehetőségük azoknak a nevelőszülőknek, akiknek kérelmét elutasították.

Nincs következménye az elmaradó szakmai támogatásnak, a szolgáltatások hiányának, a minőség ellenőrzésének. A nagyszámú bántalmazási, elhanyagolási eset többnyire rejtve marad. Nincsenek készenléti, krízis, speciális szükségletű gyerekeket vállaló, felkészített és megbecsült nevelőszülők.

Felmentette a bíróság 2009-ben azt a nevelőszülő párt kiskorú veszélyeztetése vádpont alól, akik a hozzájuk kihelyezett két gyereket, egy fiút testvérpárt több alkalommal bántalmazta – a nevelőanya papucsos lábbal megrúgta, fakanállal ráütött, kikötötte a radiátorhoz, vízzel leöntötte – mert a gyerekek csavarogtak, nem mondtak igazat, meglopták a nevelőszülőt.

Az ítéletből kitűnik, hogy a bíróság nem tartja elfogathatatlannak a gyerekek fizikai bántalmazását az egyértelmű törvényi tiltás ellenére sem, és úgy ítéli meg, hogy a nevelőszülők, noha hibáztak, ezzel nem veszélyeztették a gyerekek fejlődését. A vádlott nevelőapa szerint nevelési módszereik jó hatással voltak a gyerekekre és érthetetlennek tartották, hogy a gyámhivatal a gyerekeket elvitte a családjukból.

Az eset jól mutatja nemcsak a bíróság súlyos ismerethiányát a gyermekek jogairól, a hatályos magyar jogszabályokról, de az ellátórendszer súlyos hiányosságait és a kommunikáció zavarait is. A nevelőszülők nem kaptak megfelelő segítséget a rendkívül nehezen nevelhető, traumatizált gyerekek megfelelő ellátásához, a nevelőszülői, gyámi tanácsadók nem képesek teljes körű támogatást nyújtani, a legtöbb településen hiányoznak a szakemberek, szolgáltatók.

A szakellátásban élő sajátos nevelési igényű gyermekek száma 2010-ben 3565 volt, ebből nevelőszülőnél 1703 gyermek élt¹⁸⁷.

2011. december 31-én gyermekvédelmi gondoskodásban (18 287) kiskorú élt¹⁸⁸. A gyermekotthonban élő gyerekek között a normál szükségletű gyerekek aránya 52,8%, a nevelőszülőknél élők között 65,9%. A fogyatékoság miatt különleges szükségletű gyerekek aránya a gyermekotthonokban 26,6% volt, a nevelőszülőknél csupán 16,6%.¹⁸⁹ A fogyatékos gyermekek ellátása nagy kihívás a szakellátás számára, mert kevés a számukra fenntartott, minőségi szolgáltatást nyújtó otthon, a megfelelően felkészített és támogatott nevelőszülő.

Egy újfelhértői nevelőszülő nem ment át az új, alkalmasságot mérő - nem ismert és indokolatlanul egymagában alkalmazott - pszichológiai teszten, miután nevelőszülői hálózata egyházi fenntartásba került. Elvitték tőle nevelt gyermekeit. A gyermekek jól érezték magukat nála, ő vissza szeretné őket kapni, az intézkedés nem szolgálja a gyerekek legfőbb érdekét, de jogorvoslatra nincs lehetőség, a fellebbezés sem járt sikerrel, hiába állapította meg később három, a szakértői adatbázisban is szereplő szakember által készített pszichológiai vizsgálat, hogy az asszony alkalmas a nevelőszülői szerepre¹⁹⁰.

A szakellátásban élő gyerekek panasztételi lehetőségei nagyon korlátozottak, a gyámügyi tanácsadók nem tudják, és sokszor nem is akarják saját kollegáikkal szemben az eseteket megfelelően kivizsgálni, a gyermekjogi képviselők az intézményekben élők érdekképviselését sem tudják megfelelő kapacitás, hatáskör és nemegyszer felkészültség, elégséges szándék hiányában ellátni.

Különösen problémás, hogy a nem megfelelő finanszírozás, érdekeltségi rendszer miatt a 0-3 éves kisgyerekek nevelőszülői elhelyezése a nagyvárosokban, kiemelten Budapesten, nem megoldott, így ők az ENSZ útmutatás és a szakmai szabályok, európai ajánlások ellenére még mindig sokan intézményes ellátásban vannak. A megyei önkormányzatok több megyében átadták a nevelőszülői és intézményes ellátást az egyházaknak, mert ők a Vatikáni szerződés¹⁹¹ értelmében magasabb normatív támogatásra jogosultak. Az egyházi intézmények megkapják az alapszabályt és az állam kiegészíti azokat a hiányzó forrásokat, melyeket az önkormányzati vagy alapítványi iskoláknál a fenntartó saját vagy pályázati forrásból biztosít. Ez egyenlőtlen helyzetet teremt, és csakúgy mint az iskolák és más intézmények esetében a korábbi években, az önkormányzatoktól az egyházakhoz kerülnek az ellátottak, de nincs információ arról, hogy mennyiben változik az ellátás minősége, és mennyire elégedettek az érintettek a változásokkal.¹⁹²

2013-tól az önkormányzatok ellátási kötelezettsége megszűnik, az Emberi Erőforrások Minisztériuma alá tartozó Szociális és gyermekvédelmi főigazgatóság lesz a felelős fenntartó és módszertani intézmény. A gyermekvédelmi (és szociális) rendszer jelenleg folyó átalakításának keretében

187 Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2011): Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010, 68. oldal

188 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_fsp001.html

189 KSH (2012): Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 5. oldal

190 http://nol.hu/belfold/20120702-szent_lukacs_mennyei_segitsege

191 A Vatikáni szerződést 1997-ben kötötte a magyar kormány és a vatikáni Apostoli Szentsek, melyet 1998-ban lépett életbe, és a 1999. évi LXX. törvény ratifikált. A törvény a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és tevékenységének finanszírozására kötött megállapodást rögzíti. A törvény 2. cikke kimondja, hogy: "Az Egyház az általa fenntartott közoktatási intézmények után (óvodák, általános és középiskolák, diákotthonok) ugyanolyan szintű pénzügyi támogatásban részesül, mint a hasonló intézményeket működtető állami és önkormányzati fenntartó."

192 http://hvg.hu/itthon/20120626_egyhaz_kormany_iskolak_vita

2013-tól megváltozik az állam pénzügyi támogatása is, a fenntartó jellegétől függetlenül a költségvetés a működtetéshez feladatfinanszírozás alapján nyújt támogatást.¹⁹³

A Gyermekvédelmi törvény módosítása - 2012. évi CXCI. törvény

Az Országgyűlés az egyes szakosított szociális- és gyermekvédelmi szakellátási intézmények állami átvételéről és egyes törvények módosításáról szóló törvényjavaslatot 2012. decemberében elfogadta.

A megszavazott módosító javaslat szerint a Gyvt. 7. § (2) helyébe a következő szöveg lép: „(2) A gyermeknek joga van – örökbefogadó családban vagy más, családot pótló ellátás formájában – a %más hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelemhez. A tizenkét év alatti gyermek átmeneti gondozását és otthont nyújtó ellátását befogadó szülőnél kell biztosítani, kivéve, ha a gyermek tartósan beteg, súlyosan fogyatékos, a testvéreket nem lehet együttesen a befogadó szülőnél elhelyezni vagy más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása, továbbá gyermekek átmeneti gondozása esetén az intézményes elhelyezést a szülő, törvényes képviselő kéri és az nem ellentétes a gyermek érdekével.”¹⁹⁴

Tehát a törvény módosítása során bevezetik a befogadó szülő fogalmát és 12 év alatti gyermeket csak náluk lehet majd elhelyezni. Az üdvözlendő kormányzati tervek alapján 2013. december 31.-e után 12 alatti gyermeket nem lehet intézményes keretek között elhelyezni, gyermekotthonban utalni. Az akkor már intézményes szakellátásban élő gyermekek pedig fokozatosan kigondozásra kerülnek a rendszerből, a 3 év alatti kisgyermekeket 2014. december 31-ig, a 3 - 6 éveseket 2015. december 31-ig, a 6 - 12 éveseket pedig 2016. december 31-ig kell befogadó szülőhöz helyezni a gyermekotthonokból. Ez alól kivételt képeznek a tartósan beteg és/vagy súlyosan fogyatékos gyerekek, illetve a testvérek, amennyiben nem lehet őket együtt elhelyezni befogadó szülőnél. További kivételeket lehet tenni a szülők kifejezett kérésére, vagy a gyermek legfőbb érdekére tekintettel. Ez a kitétel sajnálatosan előrevetíti annak veszélyét, hogy a kivételek fogják a szabályt jelenteni, és ezzel kijátszható lesz a jogszabály, illetve számon-kérhetetlenné teszi a végrehajtást és mentesíti a felelősség alól azokat, akiknek az intézménytelenítés programját végre kellene hajtani.

A törvényt módosítás szerint befogadó szülő a helyettes szülő, a nevelőszülő, a speciális nevelőszülő és a különleges nevelőszülő. Munkájukat „befogadó szülői tanácsadók”, a korábbi nevelőszülői tanácsadók, és a működtető által foglalkoztatott gyermekgondozók fogják segíteni. Ennek a névmódosításnak akkor van értelme, ha együtt jár a támogatások rendszerének átalakításával, az érdemi segítő munka, eredményesség mérés és értékelés bevezetésével, és sokrétű szolgáltatások létrehozásával a gyerekek, szülők és szakemberek számára.

Jelenleg a nevelőszülők jelentős része (2011-ben a 94,1%-a¹⁹⁵) ún. hagyományos nevelőszülő. A gyermekvédelmi rendszer átalakítása során ezt az arányt szeretnék megfordítani, és minden nevelőszülőnek és helyettes szülőnek foglalkoztatási jogviszonyt, ezzel együtt társadalombiztosítási jogosultságot kíván az állam biztosítani.

193 Szociális, Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkárság: Normatív támogatás helyett feladatfinanszírozás <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/szocialis-csaladi-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/normativ-tamogat-as-helyett-feladatfinansziroz-as-jovore-a-szocialis-intezmenyeknek>

194 2012. évi CXCI. Törvény <http://magyarokozlony.hu/pdf/15186>

195 KSH: Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 6. oldal

A módosítás bevezeti a gyermekvédelmi gyámság intézményét is. A gyámok feladata a gyerek érdekeinek képviselése, jogai gyakorlásának elősegítése, körülményeiről kialakított véleményének megismerése, és erről az ellátást nyújtó nevelőszülő vagy gyermekotthon, valamint a hatóság tájékoztatása.

A tervezett átalakítás csak úgy lehet sikeres, ha minden nevelőszülő számára biztosítják a megfelelő szupervíziót és más támogató szolgáltatásokat, illetve az alapképzés mellett folyamatos továbbképzést is. Fontos továbbá a speciális nevelőszülők külön felkészítése, így például a 0-3 éveseket vállalóké, a speciális és a készenléti nevelőszülőké, a számukra külön kidolgozott képzések megszervezése. Jelenleg hiányoznak, vagy nagyon kevés speciális, különleges és készenléti nevelőszülő működik, számuk növelése szükséges a 12 év alatti gyerekek sikeres kihelyezéséhez. Egy 2009-es, országos ombudsmani vizsgálat szerint a „speciális nevelőszülőnél való gondozás – a feladatellátásra kiképzett nevelőszülők hiányában – sehol sem biztosított”.¹⁹⁶

Az ENSZ „Útmutató a gyerekek alternatív - szakellátásban történő – gondozásáról”¹⁹⁷ című dokumentum 21. cikke szerint az intézményes ellátást csak olyan esetekben szabad választani, amikor az megfelelő, szükséges és a gyermek legfőbb érdekét szolgálja, a gyermekvédelmi törvény módosítása ezzel összhangban van. A 23. cikk azonban megjegyzi, hogy a családot pótló ellátásoknak és a gyermekvédelmi intézményeknek egymást kiegészítő feladata van, a kigondozás során fontos ennek figyelembe vétele, a kitagolás fokozatos megoldása, párhuzamosan új szolgáltatások fejlesztése az intézményi nevelés háttérbe szorításával.

Probléma, hogy a befogadó otthonok túlterheltek, és ez a helyzet feltételezhetően romlani fog, amennyiben nem lehet majd 12 évesnél fiatalabb gyermeket intézményi ellátásba helyezni, és nem épül ki a befogadó szülők hálózata, különös tekintettel a készenléti, a speciális és különleges nevelőszülőkre, hiszen a jogszabály nem rendelkezik a befogadó otthonok helyett az átmeneti befogadó nevelőszülőkről. Az ombudsman 2008-ban vizsgálta¹⁹⁸ a befogadó otthonokat, és megállapította, hogy a személyi és tárgyi feltételeik megfelelőek, azonban az engedélyezett férőhelyeknél jóval több gyerek ellátását biztosítják (például az egyik vizsgált intézményben a látogatáskor 40 férőhelyen 94 gyermeket gondoztak), így nem tudnak minőségi védelmet és ellátást biztosítani. „A szakmai vezető tájékoztatása szerint az ideiglenes beutalást követő harminc napon belül ez idáig szinte soha nem került sor a gyermek sorsát rendező gyámhivatali döntés meghozatalára. Egy-egy gyermek átlagosan 4-5 hónapot tölt a befogadó otthonban.”

Az ombudsman vizsgálata négy különböző gyermeket/testvért érintett, akiknek gyámjai kérvényezték a gondozási hely megváltoztatását. A szakértői vélemény mindannyiuk esetében nevelőszülői elhelyezést javasolt, ami azonban csak 1 esetben valósult meg, férőhelyhiány és visszautasítások miatt. Egy 10 éves, magatartásproblémás fiú esetében például: „A gyermekkel találkozó potenciális nevelőszülők – annak ellenére, hogy a gyermekvédelmi központ a szokásos nevelőszülői díj 300%-át ajánlotta – nem vállalták a nevelését.”¹⁹⁹ A fiú lakásotthonban szeretett volna maradni nevelőszülő híján, azonban elhelyezésére csak gyermekotthonban volt lehetőség.

Az ombudsman megállapította, hogy a kiegészítő szakértői elhelyezési javaslatok nem a gyermek igényeire támaszkodnak, hanem az üres férőhelyekhez alkalmazkodnak. A nevelőszülői gondozásba kerülő gyerekek többnyire a jobb személyiségállapotú, kevésbé traumatizált gyerekek, míg a nehezen kezelhető, problémás gyerekek gyerekotthonban maradnak.

196 Állampolgári jogok biztosának jelentése AJB-4883/2009

197 Guidelines for the Alternative Care of Children: <http://www.iss-ssi.org/2009/index.php?id=25>

198 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az OBH 6015/2008. számú ügyben

199 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB 6163/2010. számú ügyben

Gyakran gondot jelent, hogy a befogadó otthon távol van a korábbi lakóhelytől, így óvoda, iskolaváltásra van szükség, vagy nem jár bizonytalan ideig a gyerek az oktatási intézménybe, nehezített a családi kapcsolattartás, nemritkán a testvéreket elválasztják.²⁰⁰

„Az a kormányzati cél, hogy 2014 után a gyermekvédelmi rendszerbe bekerülő 12 év alatti gyermekek ne nevelőotthonba vagy lakásotthonba kerüljenek, hanem nevelőszülőknél helyezték el őket – jelentette ki a szociálpolitikáért felelős helyettes államtitkár. Jelenleg Magyarországon 21 500 gyermek van a gyermekvédelmi rendszerben. Ebből 18 ezer 12 év alatti, és több mint 60 százalékuk jelenleg is nevelőszülőknél van elhelyezve – mondta Asztalosné Zupcsán Erika helyettes államtitkár a nevelőszülői hivatás megismertetését és az örökbefogadás népszerűsítését segítő konferenciasorozat előtt tartott sajtótájékoztatóján. Hangsúlyozta: a 12 év feletti gyermekekkel is ugyanolyan figyelemmel foglalkoznak, mint a fiatalabbakkal, de a 12 év alattiak könnyebben illeszkednek be egy új családi környezetbe. Az nemcsak gyermekkérdés, nemcsak társadalmi kérdés, hanem egészségügyi, gazdasági és mindenféleképpen nemzetkérdés, hogy a gyermekeinknek milyen példát tudunk mutatni – fogalmazott Asztalosné Zupcsán Erika. Reményét fejezte ki, hogy az Állami Gondozásban Élő és Veszélyeztetett Fiatalok Támogatásáért (Ágota) Alapítvánnyal közösen indított program hozzájárul a kormányzati szándék megvalósításához.”

„Borsod-Abaúj-Zemplén Megyében 3500 gyermek él állami gondoskodásban. A gyerekek ellátása hónapok óta veszélybe került. A lakásotthonokban, nevelőotthonokban és nevelőszülőknél élő gyermekek ellátását megnehezíti, hogy az egyébként is alacsony havi ellátmányok két részletben, hosszas késéssel kerülnek kifizetésre. A megyei önkormányzat semmiféle tájékoztatást nem ad az érdekelteknek. A lakás, és gyermekotthonokban a késedelmes utalások miatt nem jut kellő étel az asztalra. A nevelők saját háztartásukból hordanak be alapvető élelmiszereket, hogy a gyermekek egyenek valamit, és ne éhezzenek. 8 gyermekre naponta egy kilogramm kenyér jut...

A nevelőszülői családok saját jövedelmüket forgatják be a gyermekek ellátásába, mert ott is hasonló a helyzet. Sokan el vannak maradva a számlák fizetésével, mert nem tudnak gazdálkodni a két részletben utalt kis összegből. A nevelőszülők félnek az eladósodástól, mert az egyébként is alacsony ellátmányokból mire kifizetik a rezsidíjakat, napközit, gyógyszereket, már nem marad a gyermek ellátására. A következő utalásig vagy élnek a tartalékukból, (ha van) vagy kölcsönkérik, amit az utalás második feléből meg kell hogy adjanak...

A gyermekek védelme és teljes körű ellátása a megyei önkormányzatok feladata. A nevelőszülői hálózat nem mer jogorvoslatot hozni a szabadságpénzek elmaradása és az ellátmányok késedelmes fizetése miatt, mert nagy a fenyegetettség. A hivatásos nevelőszülők az év 365 napját, de a nap 24 óráját dolgozzák beteg, problémás gyermekekkel, szabadság nélkül, havi 112 000 forintért... Fizetésemelésük négy éve nem volt. A hagyományos nevelőszülők ugyanezt a munkát látják el, gyermekenként 15 000 forint tiszteletdíjért, ami sem TB biztosítást, sem nyugdíjjogosultságot sem biztosít a számukra. Ha egy hagyományos nevelőszülő 30-40 év gyermeknevelés után eléri az öregségi nyugdíj korhatárát, még nyugdíj igénybevételeire sem jogosult, pedig az állam által felvállalt kötelezettséget vette át a gyerekek nevelésével.”²⁰¹

200 Az állampolgári jogok biztosa jelentése OBH 6015/2008.

201 Nyílt levél a nevelőszülőkért http://www.tatabanyainapilap.hu/cikk/Nyilt_level_a_neveloszulokert/94606 (2012.11.05.)

Gyermekotthonok

2011-ben összesen 18 287 kiskorú élt gyermekvédelmi szakellátásban.²⁰²

„A szakellátásban élők között - 2011. évi adatok alapján – igen magas, 21 százalék a különböző fogyatékossgal élők aránya, további 7 százalék a tartós betegséggel küzdőké és 4 százalék a speciális szükségletűeké. Így összességében az ellátottak közül minden harmadik gyermek különleges vagy speciális ellátásra szorul.”²⁰³ (Különleges ellátást igénylők körébe tartoznak a tartósan beteg, illetve fogyatékos, továbbá a 3 éven aluli gyerekek. Speciális ellátást a súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív szerekkel élő gyerekek kaphatnak.)

Ezeket a szükségleteket többnyire nem tudja az ellátórendszer kielégíteni megfelelő szakképzés, specializáció, gyerekre szabott egyéni programok és kormányzati szándék hiányában, ami sok évtizedes megoldatlan probléma. Az 1997. évi XXXI. Gyermekvédelmi törvény bevezetését követő lendület megtorpan, évek óta nem halad a program, jelentősen romlott a helyzet a megfelelő erőforrások és figyelem hiányában.

Növekvő gondot jelent a kísérő nélküli külföldi kiskorúak elhelyezése a gyermekotthonokban. A megnövekedett esetszám miatt a rendőrségnek többször nagy nehézségekbe ütközik olyan gyermekotthont találni, amely be tudja fogadni az érkező gyermekeket.

A többcélú közoktatási intézményekben (korábban: általános iskola, diákotthon és gyermekotthon) gondozzák a fogyatékos vagy tartósan beteg, különleges nevelésű igényű gyermekek egy részét. Az ombudsman 2011-es vizsgálata során megállapította, hogy a gyerekek sokszor a gyermekotthon saját iskolájába járnak, így esélyük sincs az integrált oktatásra, ugyanakkor az itt található iskolákban a környékbeli, családban élő fogyatékos gyermeket is fogadják. Más oldalról, illetve esetekben, a gyermekotthon területén működő iskolákban ugyan egészséges társaikkal együtt oktatják a szakellátásban élő gyerekeket, de az életterük ebben az esetben is igen szűk. Az intézményi kitagolás a többcélú intézmények esetében lassabban haladt, mint az egészséges gyermekek otthonai esetében. (AJB 797/2011)

Speciális gyermekotthon

A speciális gyermekotthon vagy a gyermekotthon speciális csoportja az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és a tartós nevelésbe vett, tartósan beteg, illetőleg fogyatékos, beilleszkedési, magatartási vagy tanulási zavarokkal küzdő, szenvedélybeteg, illetve kora miatt különleges ellátást igénylő gyermeknek nyújt gondoskodást, szocializációt és reszocializációt valamint rehabilitációt és rehabilitációt.²⁰⁴ A Gyermekvédelmi törvény (Gyvt.) hatálybalépése előtt a speciális ellátást igénylő gyerekek elhelyezése, nevelése – a minisztérium fenntartásában működő gyermekotthonokon kívül csak néhány, elsősorban a főváros területén levő gyermekotthonban volt biztosított. A speciális ellátást biztosító gyermekotthonok, gyermekotthonok speciális csoportjai, illetve speciális lakásotthonok tekintetében a területi lefedettség a Gyvt. hatálybalépését követő több év elteltével is nagyon eltérő. Az igény erre az ellátási formára nő, mivel a gyermekvédelmi szakellátásba egyre több ilyen jellegű ellátásra szoruló 12 éven felüli gyermek kerül.

202 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_fsp001.html

203 Központi Statisztikai Hivatal (2012): Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 4. oldal <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf>

204 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 58. § (1)

A speciális gyermekotthonokat is érintő kutatás a gyermekkorú bűncselekményt elkövető gyerekekről megállapította, hogy nincs olyan ellátási forma, amely a speciális szükségletű bűncselekményt elkövetett gyerekek gondozását, nevelését látná el, őket vagy gyermekotthonban helyezik el, vagy speciális otthonban, csoportban, de nem kínálnak nekik a problémákra fókuszáló, segítő, korrekációs programot.²⁰⁵

A speciális gyermekotthonokba érkező gyerekek háttere nagyon különböző, és a nevelők gyakran nem rendelkeznek a személyre szabott gondoskodás nyújtásához megfelelő háttér információkkal és felkészültséggel. Az ellátott gyermek problématípusához igazodó képzések, továbbképzések, a gyermekkel közvetlenül foglalkozó szakemberek felkészítésének hiányában a nevelési folyamat nem lehet eredményes, az óvodapedagógus végzettségű nevelő, a főzőasszonyból átképzett gyermekfelügyelő nem tudja kezelni a kamaszkorú, esetleg már a javítóintézetet vagy a fiatalkorúak börtönét is megjárt gondozottak problémáit. Ha egy gyermek azért nem kaphatja meg a speciális ellátást, mert a megyében nincs vagy nem elegendő a férőhely, vagy a meglévő intézmény körülményei, személyi és tárgyi feltételei alkalmatlanok a nevelési cél elérésére, a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz, továbbá legmagasabb szintű testi, lelki egészséghez fűződő alkotmányos joga egyaránt sérül.

Az Emberi Erőforrás Minisztérium által fenntartott speciális gyermekotthonok zárt intézmények, amelyekben a szakértői vélemények alapján halmozottan problémás 12 (kivételes esetben 10) évesnél idősebb gyerekek helyezhetők el, maximum 2 évre. A gyakorlatban vannak gyerekek, akik ennél több időt töltenek az intézményekben. Ezen intézmények zárt jellegének ellenére a szökések sem ritkák, 2009-ben az itt elhelyezett 155 gyermekből 75, összesen 144 esetben volt szökésben.²⁰⁶

Gondot jelent a kísérő nélküli külföldi kiskorúak eltűnése a gyermekotthonokból. Ezek a különös védelemre szoruló gyerekek sokkal inkább ki vannak téve különféle veszélyeknek, például emberkereskedelemnek és kizsákmányolásnak, és útjuk során semmilyen szervezeti támaszt nem kapnak²⁰⁷. A magyar gyermekvédelmi rendszer nincs megfelelően felkészülve a probléma kezelésére, miközben a menedéket nem kérő kiskorúak száma nagymértékben megnövekedett.

A nyitott intézményekből a gyerekek kimehetnek, gyakoriak a szökések, a rendőrség többnyire nem kezeli azonos súllyal az intézetből szökésben lévő gyerekeket, mint a családból eltűnteteket, sokuk csak hétvégére vagy egy-két napra tűnik el, a legtöbben hazamennek.²⁰⁸

205 Herczog Mária- Gyurkó Szilvia: Ártatlanságra ítélve – Gyermekkorú elkövetők az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem határán. In: Kriminológiai Tanulmányok 44. (szerk.: György Virág) OKRI, Budapest, 2007. pp 134-153.

206 Papházi Tibor (szerk.): Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató, 2009, 14.-ig táblázat

207 Cazenave P. És Sávai R.: Háttér tanulmány a Magyarországon menedékjogot nem kérő külföldi, kísérő nélküli kiskorúakról, MARIO projekt, 2012.

208 Akcióban az ifjúságvédelmissekkel: szökött intézeti gyerekek nyomában jártunk
http://velvet.hu/sztori/2012/04/04/intezetis_gyerekeket_kerestunk_akcioban/ (2013.01.05.)

Tavaly a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében eltűnt fiatalok több mint 80 százaléka „gyermekvédelmi intézetből” szökött meg. A csaknem ezer esetből hatszáz alkalommal a rendőrség találta meg és szállította vissza a szökött fiatalokat, ez az intézetnek súlyos anyagi terhet, több rendőrnek pedig folyamatos elfoglaltságot jelentett.

Az utóbbi években folyamatosan emelkedik a gyermekotthonból és más gondozási helyről eltűnt fiatalok miatt kiadott körözések száma. A rendőrségnek sokszor megoldhatatlan feladat eleget adni a hiányában a szökött gyerekek visszaszállítása az intézményekbe. A gyerekek általában abba a családi környezetbe szöknek vissza, ahonnan kiemelték őket. Szinte mindig ugyanaz a száz gyerek szökik el, és ha visszaszállítják őket, sokszor 20-30 perc múlva ismét szökésben vannak.²⁰⁹

Csecsemőotthonok

A szakellátásban „nyilvántartott gondozottak 8 százaléka három évesnél fiatalabb”²¹⁰ volt 2011-ben. A koruk miatt különleges ellátást igénylő gyerekek gyermekotthonai, azaz a „csecsemőotthonok” kiváltása több, mint két évtizede megkezdődött, de a mai napig nem fejeződött be. A legfiatalabb korosztály családszerű ellátásban történő elhelyezése elérendő cél, szemben az intézményekben történő gondozásukkal. Amennyiben azonban az utóbbira sor kerül, prioritásnak kell lennie az anyával közösen történő elhelyezésnek vagy a rendszeres szülői kapcsolattartás biztosításának. Az ombudsman vizsgálata feltárta²¹¹, hogy ez nem minden intézményben megoldott. Van olyan gyermekotthon, ahol a gyerekek hétvégére, ünnepnapra történő hazavitelét a házirend megtiltja. Ugyanez a vizsgálat tárta fel azt is, hogy a legfiatalabb szakellátásba került, 0-3 év közötti korosztály 74%-a már nevelőszülőknél élt 2010-ben. Azonban a területi különbségek óriásiak voltak ebből a szempontból. „Az észak-alföldi régióban a 0-3 éves szakellátott gyermekek 11 százaléka, ezzel szemben a nyugat-dunántúli régióban a vizsgált korosztály 56 százaléka él gyermekotthonokban. Az egyes régiókon belül még szélsőségesebb eltérések fordultak elő: a fővárosban a kisgyermekek 69 százalékát, Pest megyében mindössze 5 százalékát látják el budapesti gyermekotthonokban.”²¹²

209 Szállító autóval viszik vissza az intézetből szökött gyerekeket Borsod megyében <http://www.boon.hu/hirek/baleset-bunugy/cikk/szallito-autoval-viszik-vissza-az-intezetbol-sz246k246tt-gyerekeket-borsod-megyeben/cn/haon-news-charlotteInform-20090707-1052382646> (2013.01.03.)

210 Központi Statisztikai Hivatal (2012): Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 4. oldal <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf>

211 Állampolgári jogok biztosának AJB 849/2010 sz. vizsgálata

212 A gyermekotthonban nevelkedő kisgyerekek helyzetéről - AJB-849/2010

A Gyermekvédelmi törvény szerint a szakellátásban élő gyerekek joga, hogy „életkorához, egészségi állapotához, fejlettségéhez valamint egyéb szükségleteihez igazodó”²¹³ ellátást kapjon, azonban a csecsemőotthonok káros fejlődéslelektani és szociális hatásairól rengeteg nemzetközi kutatás készült.

Egy 2010-ben készült felmérésben 134 fő, 4-6 éves gyermeket vizsgált a pszichológus kutató, akiket három csoportba osztottak: az első csoportba azok kerültek, akik örökbefogadásuk előtt legalább fél évet éltek intézményben, mielőtt családba kerültek, a második csoportba sorolt gyerekeket újszülött korukban fogadták örökbe, a harmadik pedig, kontroll csoportja volt, a vérszerinti családjukban élő gyerekek kerültek ebbe.

A vizsgálati módszer játékos volt, nyitott végű, babákkal illusztrált, hétköznapi családi, kisközségi történeteket kellett a gyermekeknek befejezniük (pl.: valaki kiönti a narancslevet az asztalra, pedig az egész család nagyon szomjas). A kisgyermekek mesélési módjából, történeteik tartalmából, érzelmi érintettségéből a kutatók megállapították, hogy a gyermekotthonból örökbefogadott gyerekek többször vontak be agresszív tartalmakat, negatív motívumokat, többször mutatták a szorongás jeleit, inkoherensebbek voltak történeteik. A megfigyelők, akik előzetesen nem ismerték a kisgyerekek háttérét, a csecsemőotthonból kikerülteket többször érzékelték és jellemezték figyelmetlennek és hiperaktívnak. A kutatás fontos eredménye továbbá, hogy a hat-hetes koruk előtt, újszülöttként örökbefogadott gyerekek is eltérést mutattak a vérszerinti családban felnőveikkel szemben. Mindkét örökbefogadott csoport történeteire jellemzőbb volt az inkoherencia, az érzelmileg sivárság és a konfliktus pszichés távolítása.

A kutatás egyezően a nemzetközi eredményekkel megállapította, hogy már a nagyon kevés intézményben eltöltött idő is kedvezőtlenül befolyásolja a csecsemők/kisgyermekek érzelmregulációs fejlődését, azaz későbbi kötődését, biztonságérzetét, önbizalmát és érzelmi fejlődését. Az intézményes elhelyezés tehát nem megfelelő a kisgyermek számára.²¹⁴

Az ombudsman 2010-ben és 2011-ben is vizsgálta a szakellátásban élő 3 év alatti kisgyermekek helyzetét és ideiglenes hatályú elhelyezésüket.

A „3 éven aluli gyermekek intézményi ellátása” című vizsgálat²¹⁵ során az ombudsman teljes körű adatszolgáltatást kért a gyermekvédelmi rendszerben élő 3 év alattiak elhelyezéséről, és személyes látogatást is tett régióként 1 kiválasztott intézményben. Vizsgálódásának eredménye szerint a kisgyermekek ellátását biztosító otthonok többségében nem megfelelőek a személyi és/vagy tárgyi feltételek, igaz ez az újonnan épített vagy nemrég felújított intézményekre is. Minden régióra jellemző, hogy a tartósan beteg vagy fogyatékos gyermekek ellátása többségében gyermekotthonokban folyik, de kisebb arányban nevelőszülőknél is elhelyeznek egészségügyi problémákkal vagy fogyatékossgal élő kisgyermekeket. A vizsgálat szerint országosan, az intézményekben 20% a tartósan beteg és/vagy fogyatékos gyermekek aránya, a nevelőszülőknél élők között pedig 9%.

A vizsgálat során több problémát is említettek a szakemberek a kisgyermekek nevelőszülőnél történő elhelyezésével kapcsolatban, így azt, hogy a kötelező nevelőszülői képzés során nem törté-

213 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 9. § (1)

214 Bátki Anna (2009): Örökbefogadott gyermekek érzelmregulációs és reprezentációs fejlődése http://phd.sote.hu/mwp/phd_live/vedes/export/batkianna.m.pdf

215 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az AJB 849/2010. számú ügyben

nik meg a megfelelő felkészítés sem a kisgyermek, sem a beteg, vagy fogyatékossgal élő gyermek speciális szükségleteire, a nevelőszülők ezért is többször visszalépnek befogadásuktól. Másik probléma, hogy amíg a gyermekotthonban akár a napi szintű személyes kapcsolattartásra is lehetősége van a vérszerinti családnak, ennek biztosítása az intézményvezetők és a gyámhivatal szerint a nevelőszülőktől nem elvárható, ezért 2 hetenkénti kapcsolattartást szoktak engedélyezni. „A vizsgálatban részvevő szakemberek hangsúlyozták, hogy a nevelőszülőknél élő gyermekek kapcsolattartásának szabályozásánál inkább a nevelőszülő kényelme, mint a gyermek érdeke kerül előtérbe, több ízben még a szakértői bizottságot is meg kell győzni a kapcsolattartás jelentőségéről.” Továbbá „előfordul, hogy a nevelőszülői helyezést követően elmarad a szülői kapcsolattartás. A vérszerinti szülők az intézményi elhelyezést könnyebben elfogadják, sokszor úgy érzik, hogy a gondozási hely megváltoztatásával gyermeküket véglegesen elveszik tőlük, ezért a nevelőszülőhöz helyezést ellenzik.”

Az átmeneti nevelésbe vett gyermekek több időt töltenek a rendszerben, mint azt a jogszabályok meghatározzák. (AJB 849/2010) Erről kiegészítő jelentés (AJB 1849/2011)²¹⁶ készült 2011-ben, amelyben feltárták a késedelem okait, amelyek között szerepel például, hogy „a szakvéleményben javasolt gondozási helyen (pl. nevelőszülő, lakásotthon) nincs üres férőhely”.

Az ombudsman megállapította azt is, hogy „az átmeneti nevelésbe vételt megelőző eljárásra vonatkozó jogszabályok összessége indokolatlanul bonyolult, ugyanakkor a szabályozás az elhelyezési eljárásban közreműködő szervek (gyámhivatal, szakszolgálat, szakértői bizottság) bürokratikus eljárását helyezi a középpontba” (AJB 1849/2011), tehát szükséges az ideiglenes hatályú elhelyezési eljárás törvényi újraszabályozása, egyértelműsítése.

Sajnálatos tény, hogy az idézett ombudsmani vizsgálat (AJB 849/2010) során bekért anyagok a közép-magyarországi régióban többször rögzítik, hogy a kisgyermek szakkellátásba utalásának oka sokszor a szülők hajléktalansága vagy anyagi gondjai.

Két európai áttekintő kutatás is vizsgálta a 3 év alatti intézményes ellátásban élő gyerekek helyzetét, be és kikerülését az ellátásból. Magyarország mindkét vizsgálatban részt vett, és részletesen feltárta a hazai helyzetet. Megállapítható volt, hogy sok az esetlegesség, a bekerüléseket gyakran nem előzi meg megfelelő családgondozói munka, az intézményi gondozás helyett szinte minden alkalommal lehetett volna nevelőszülői családba helyezést választani, és nagyon hosszú időt töltenek a kisgyerekek az intézményekben, az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás elhúzódik, vagy meg sem valósul, kevesen mehetnek haza közülük.²¹⁷

216 3 éven aluli gyermekek intézményi ellátása – ideiglenes hatályú elhelyezést követő eljárások (kiegészítő jelentés) Az állampolgári jogok országgyűlési biztosságának Jelentése az AJB 1849/2011. számú ügyben (Kiegészítő jelentés az AJB 849/2010. számú üggyhöz)

217 Browne, K.D., Hamilton-Giacritsis, C.E., Johnson, R., Chou, S., Ostergren, Leth, I., M Agathonos, H., Anaut, M., Herczog, M., Keller-Hamela, M., Klimackova, A., Stan, V., & Zeytinoglu, S.: A European survey of the number and characteristics of children less than three in residential care at risk of harm. *Adoption and Fostering*, 2005, 29 (4), 1-12.

Kitagolás, intézménytelenítés

A Gyermekvédelmi törvényben többször módosításra került az intézmények kiváltásának határideje. Először 2002-ben határozta meg a törvény az intézménytelenítési kötelezettség befejezését, majd ez többször kitolták, végül pedig kikerült a törvényből a határidő jogszabályi meghatározása.²¹⁸ Az átalakítás befejezése több évre becsülhető a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program pályázatainak megvalósításával.

Intézménykorszerűsítés

Az Európai Unió pályázati alapok²¹⁹ támogatást biztosítanak a bentlakásos, gyermekvédelmi intézmények kiváltása, új kapacitások létesítése céljából, hogy ezzel is ösztönözzék a gyerekek családi elhelyezését. Az új kapacitások során szemben az európai törekvésekkel, amelyek egyértelműen a családi formákat javasolják, gyerekek átmeneti otthonait, speciális gyermekotthont, illetve utógondozói otthont/férőhelyet lehet létrehozni, illetve a korszerűtlen, nagy létszámú intézményeket lehet kiváltani. Nincs hivatalosan meghirdetett program az intézmények teljes kiváltására, és a családi, közösségi alapú elhelyezésre, inkább az intézmények felújítását és fenntartását támogatja a kormányzat a meghirdetett családbarát politika ellenére, minden elfogadható magyarázat nélkül. Ez ellentmond a meghirdetett, 12 év alattiak teljes körű kigondozását, családi elhelyezését célzó kormányzati döntésnek is.

„A TASZ véleménye szerint aggályok merülhetnek fel a pályázati programok megalapozottságával kapcsolatban, ugyanis az értékelések alapján hiányosnak, nem kellően megalapozottnak tűnik az alkalmazott szükségletfelmérés módszertana. A TASZ ezért közérdekű adatigénylással fordult a tanácshoz, amelyben a szükséglet-felmérési eszköztár kiadását kérte. Aggodalomra ad okot az, hogy mind az eredeti pályázatok, mind pedig a tanács, több alkalommal is nagy létszámú, csoport specifikus megoldásokat részesített előnyben: ilyennek tekinthetők az akár 20-30 fős lakócentrumok, amelyek szerkezeti adottságaikból kifolyólag strukturális akadályát képezhetik a személyre szabott szolgáltatások kialakításának. Félő, hogy ebben a formában a pályázati program végeredménye az lesz, hogy sokkal inkább a nagyobb létszámú, csoport specifikus ellátási formák kialakítására helyeződik a hangsúly, és csak alacsony volumenben hoznak létre a finanszírozó eredeti szándékai szerint is támogatásra érdemes személyre szabott lakhatási formákat.”²²⁰

A gyermekotthonok szakmai munkájának ellenőrzése és a gyerekek életminőségének, sikeres beilleszkedésének értékelés, mérése, még súlyos jogsértések esetén sem feltétlenül történik meg. A Cseppekő utcai Gyermekotthonban a médiahíreket²²¹ követően az ombudsman hivatalból vizsgálatot rendelt el 2011-ben. Az egyik férfi nevelő rendszeresen hazavitt magához egy 7 és egy 8 éves kislány testvérpárt. Miután az intézményben dolgozó gyógypedagógus végzettségű nevelő észlelte a törvénysértést - a nevelő a gyermekotthonban is egy ágyban aludt az egyik kislánnyal -, az intézmény vezetője fegyelmi eljárást indított, és felfüggesztette a kislányokat engedély nélkül haza is vivő nevelő munkaviszonyát.

218 2009. évi LXXIX. törvény 52. § (1) d)

219 TIOP 3.4.1. „B” komponens

220 Üdvözlendő transzparencia, aggályos pályázatok, 2012. szeptember 13. <http://tasz.hu/hirek/udvozlendo-transzparencia-aggalyos-palyazatok-nfu-ugy-7-resz> (2012.10.19.)

221 Pedofília gyanúja a gyermekotthonban , Tv2 videó http://tv2.hu/neoplayer/tv2/embed/68172_halalos_baleset_utan_pedofilia_gyanuja_a_gyermekotthonban.html

A két kislány gyámja „nem annak az otthonnak a vezetője, ahol történetekkor a gyerekek napi szintű gondozása történt, hanem a korábbi gondozási hely vezetője” volt. A gyám miután tudomást szerzett a visszaélésről, értesítette a rendőrséget. A külön szervezeti egységhez való tartozás azonban akadályozta a gyors jelzés megtételét, illetve emiatt a gyám nem értesült a nevelő kislányok felé megnyilvánuló kivételezéséről (például csak nekik vásárolt márkás sportcipőt).

Az ombudsmani vizsgálat során sem derült arra fény, hogy a nevelő mióta és hány alkalommal vitte haza magához a két kislányt a gyám engedélye nélkül, illetve arra sem, hogy a nevelővel kapcsolatos két évvel korábban, hasonló ügyben felmerült gyanú kivizsgálása miért nem történt meg. Aggályos továbbá, hogy a gyermekek az eset ismertté válása után sem kaptak pszichológusi segítséget a velük történtek feldolgozásához, illetve, hogy a gyerekek a nevelővel együtt, annak kérésére, elhelyezési terv készítése nélkül váltottak lakhelyet és szakmai egységet. A nevelő közös megegyezéssel, minden következmény nélkül elment az intézményből, és semmi akadálya annak, hogy más-
hol folytassa tevékenységét.

A Károlyi István, minisztériumi fenntartású gyermekotthon fóti telephelyén jelenleg több mint 80 gyermek él, közülük sokan különleges vagy speciális szükségletűek. Az ombudsman vizsgálata megállapította, hogy a gyermekotthon speciális részlegében „börtönre emlékeztető viszonyok - szögesdrót a kerítésen, vasrács az ablakokon, büntetésként látogatási tilalom -, pedagógiai módszerek helyett a személyi szabadság indokolatlan korlátozása”²²² tapasztalható.

„A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség a gyermekközpont részére 137.527.227 Ft támogatást ítélte meg a Közép Magyarországi Operatív Program keretén belül „A bentlakásos intézmények korszerűsítésére” kiírt pályázaton. A Fóti Gyermekváros 16 tantermes iskoláját 192 millió forintos beruházással alakították át speciális gyermekotthonná. A falak gipszkartonból készültek, több helyen sérültek, repedezettek, pattogzott a festék.”²²³

Nem készült mindeddig átfogó terv a gyermekvédelmi alap- és szakellátás megújítására a tervezett átalakítások fényében, nem ismert, hogy milyen módon kívánja a kormányzat a megszűnő intézmények esetén az épületek, az ott dolgozók sorsát rendezni, milyen módon fogja a több ezer gyerek új, családi elhelyezését megoldani, az ehhez szükséges segítő személyeket kiképezni, alkalmazni.

Felnőtté váló ellátottak, utógondozás

A szakellátásból kikerülő fiatalok helyzetéről nincsenek megbízható adatok, ismert azonban, hogy iskolai végzettségüket, képzettségüket, és sokszor kilátástalan lakhatási és családi körülményeiket figyelembe véve, nagyon kevés esélyük van a beilleszkedésre, munkahely és megfelelő lakhatás megoldására. Sokan – egyes becslések szerint legalább 40%-ban – válnak hajléktalanná, kerülnek börtönbe, válnak függővé.²²⁴

A gyermekvédelemben felnőttek integrációs esélyeiről szóló tanulmánykötet több fontos területet dolgoz fel, így a fiatalok saját tapasztalatait, a szakképzésbeli lemorzsolódást, a fogyatékos fiatalok életesélyeit. A tanulmányok empirikus kutatási adatok alapján mutatják be, hogy milyen sokszoros hátrányt szenvednek el a szakellátásban felnövő, súlyos tanulási lemaradásokkal küzdőnek, 70%-uk kerül szakiskolába, és noha nem ismertek a pontos adatok, a magas lemorzsolódási

222 Állampolgári jogok biztosának vizsgálata: 3012/2012, a fóti intézetről ismételten - AJB-3012/2012. <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/201203012.rtf>

223 Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB 3012/2012. számú ügyben, 2. oldal

224 Pintér Ferenc: Az állami gondozottak indulótökéje: Fogd a pénzt, és fuss! http://magyarnarancs.hu/lelek/az_allami_gondozottak_indulotokeje_fogd_a_penzt_es_fuss-59752

arány jellemzi itt is őket, de az iskolát befejezők is jelentős hátrányokkal indulnak az elhelyezkedés területén is.

A fogyatékos fiatalok alig több mint harmada képes önellátásra a vizsgálat alapján, többségük előítéletekkel, diszkriminációval szembesült élete során, kiemelten rossz helyzetben a roma fogyatékos fiatalok. A gyermekvédelem nem rendelkezik a speciális szükségletek kielégítéséhez szükséges ellátásokkal, szakértelemmel. Nem készítik fel őket az önálló életre és nem kapnak használható ismereteket, szakmát, elhelyezkedést segítő készségeket.²²⁵

Az utógondozásban részesülők száma évi 4000 fő körül mozgott az elmúlt években. „A családban élő társaikkal összehasonlítva jelentős a különbség abban, hogy a 18–25 évesen az utógondozói ellátásból kikerülők közül csak minden 30. fiatalnak van diplomája. Viszont minden másodiknak csak általános iskolai végzettsége van – vagy még az sem –, ami rontja a munkaerő-piaci esélyeket.”²²⁶

2011-ben, az utógondozásból frissen kikerülő fiatalok 3,2%-nak volt felsőfokú végzettsége, 56,3%-nak középfokú, 39,5%-nak általános iskolai, 0,9%-nak pedig az alatti. 69,9%-uk nem dolgozott.²²⁷

Egy Európai Unió kutatási programban vizsgálták a Budapesti TEGYESZ utógondozói ellátásában élő néhány fiatal helyzetét. A felmérés és képzés azt igazolta, hogy az érintett fiatalok nagyon kevés segítséget és felkészítést kapnak az önálló életre, kevés családi, baráti kapcsolatuk van, a munkavállalás, lakhatás, családalapítás rendkívüli nehézségeket jelent, amit fokoz a hiányzó iskolai végzettség, támogató környezet.²²⁸

A Habitat for Humanity Magyarország által készített vizsgálat szerint annak az évi kb. 10.000 főnek, aki kikerül a gyermekvédelmi ellátásból, nem megoldott a lakáshelyzete, segítségre szorulnak, szülői/támogatói háttér, illetve egyéb források (pl. saját megtakarítás) hiányában képtelenek megoldani lakhatásukat.

Az otthoneremtési támogatás összege önmagában nem elegendő az önálló élet megkezdéséhez, vagy csak olyan ingatlan vásárlására alkalmas, amelynek állapota és elhelyezkedése nagyon rossz. 2011-ben például 893 fiatal felnőtt részesült otthoneremtési támogatásban, amelynek összege átlagosan 1 134 500 forint volt.²²⁹

További problémát jelent, hogy az utógondozás során sem fektetnek elegendő hangsúlyt az önálló életre nevelésre, illetve a külön élethez szükséges készségek elsajátítására.

A gyermekvédelmi lakásalap bevezetésre került egy 2012-es törvénymódosítással, amely szerint „munkaerő-piaci szempontból előnyös helyen lévő lakásokat” bérelhetnek a volt állami gondozott fiatalok 30 éves korukig. A lehetőség pályázati úton nyerhető el, bérleti díj nélkül, csak a fenntartási és karbantartási kiadások terhelik a fiatal „bérlet”.

225 Rácz Andrea-Hodosán Róza: Gyermekvédelmi szakellátásban élő 16-18 éves, szakmai képzésben részesülők iskolai pályafutásának vizsgálata, Rácz Andrea-Csurgó B.: Gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékos-sággal élő fiatal felnőttekkel készült kérdőíves vizsgálat eredményei, Reubeus Egyesület, 2009, http://static.saxon.hu/websys/datafiles/N/24/24428_gyermek_es_ifjusagvedelmi_tanulmanyok_elso_kotet.pdf

226 KSH: Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 12. oldal

227 Ugyanott: 13. oldal, 6. táblázat

228 Felnőtté váló szakellátásból kikerülő fiatalok felkészítése az önálló életre <http://www.csagyi.hu/projektek/befejezett/l-ife>

229 KSH: Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 13. oldal

A Diótörés Alapítvány konzultációt, lakhatást, szakmatanulási és munkalehetőséget kínál felnőtté vált, korábbi szakellátott fiataloknak, megbízható adatokkal, felméréssel ők sem rendelkeznek.²³⁰

A Tiszadobon bejegyzett Volt Állami Gondozottak Országos Egyesülete (VÁGOE), 2004-ben alakult. Tevékenységéről nem sokat lehet tudni, elvileg ők is segíteni kívánják a beilleszkedésben a szakellátásból kikerülteket, maguk is többen gondozottak voltak közülük.

Ajánlások

- A gyermekjóléti alapellátás és megelőzés rendszerének átfogó vizsgálata és megerősítése szükséges, a családok és gyerekek fokozottabb segítése, a hatékonyság érdekében, ide értve a társszakmákkal (egészségügy, oktatás, igazgatás) való szoros szakmai együttműködést;
- A jelenleg is használt nyilvántartási rendszer („Gyermekeink védelmében”) elektronikus változatának elkészítése és használata mellett a rendszeres értékelés és eredményesség mérése van szükség minden szinten és intézményenként;
- A szakellátás átalakításához figyelembe kell venni a nemzetközi ajánlásokat, módszertani, szakmai anyagokat, tapasztalatokat, kutatási eredményeket;
- A szakellátásba kerülés megelőzése – kapuőri funkció – és a családi elhelyezés kialakítása, valamint a felnőtté váló, a szakellátásból kikerülők kellő felkészítése érdekében rendszeresen kell monitorozni és értékelni a hozott döntések hatásait, és a szükséges módosításokat.

230 http://diotores.hu/?page_id=18, http://magyarnarancs.hu/lelek/diotores_alapitvany_a_hadak_utjan-67041,

21. cikk – Örökbefogadás

„Azoknak a részes államoknak, amelyek elfogadják és/vagy engedélyezik az örökbefogadást, biztosítaniuk kell azt, hogy a gyermek mindenek felett álló érdekei érvényesüljenek, és ezért

- a) gondoskodnak arról, hogy a gyermek örökbefogadását csakis az illetékes hatóságok engedélyezzék, amelyek az ügyre alkalmazandó törvény és eljárások értelmében, valamint valamennyi megbízható adat alapján meggyőződtek arról, hogy figyelemmel a gyermek szüleivel, rokonaival és törvényes képviselőivel kapcsolatos helyzetére, az örökbefogadás megtörténhet, és hogy adott esetben az érdekelt személyek az ügy ismeretében és az esetleg szükséges felvilágosítás után beleegyezésüket adták az örökbefogadáshoz;
- b) elismerik, hogy a külföldre történő örökbefogadás a gyermek számára szükséges gondozás biztosítása másik eszközének tekinthető, ha a gyermek származási országában nem helyezhető el gondozó vagy örökbefogadó családban, vagy nem nevelhető megfelelően;
- c) gondoskodnak arról, hogy külföldre történő örökbefogadás esetén a gyermek a hazai örökbefogadással egyenértékű biztosítékok és szabályok előnyeit élvezhesse;
- d) megteszik a megfelelő intézkedéseket annak biztosítására, hogy külföldre történő örökbefogadás esetén a gyermek elhelyezése ne járjon jogtalan haszonszerzéssel az ebben részt vevő személyek számára;
- e) az e cikkben említett célkitűzéseket esetenként két- és többoldalú megegyezések és megállapodások megkötésével érik el, és ennek keretében minden lehető erőfeszítéssel gondoskodnak arról, hogy a gyermek külföldi elhelyezését erre illetékes hatóságok vagy szervek fogantassák.”

A Gyermekjogi Bizottság a korábbi jelentésre adott válaszában aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a szülést követően csak rövid idő áll az anya/szülők rendelkezésére az örökbefogadáshoz adott hozzájárulásának visszavonására. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvény szerint a szülő hozzájáruló nyilatkozatát a gyermek hathetes korának betöltéséig visszavonhatja, és erre fel kell hívni a figyelmét. Az új Polgári jogi kódex tervezete is ugyanezt a határidőt tartalmazza: a 4:134. § szerint „a szülő a hozzájáruló nyilatkozatot a hozzájárulást követő hat héten belül – indokolt esetben – visszavonhatja”. A 2002. évi módosítással szállították le a nyilatkozat visszavonásának két hónapos határidejét hat hétre, ezt követően jogszabályi változás a Bizottság felhívását figyelmen kívül hagyva nem történt. A gyerekelhagyásról folytatott európai kutatás, magyarországi felmérése alapján²³¹ a leggyakrabban kórházi osztályon hagyják el az újszülötteket, így szakellátásba is onnan kerülnek legtöbbször, noha erről pontos adatok nem állnak rendelkezésre. E gyerekek, szemben az inkubátorban hagyott gyerekekkel, nem adhatók örökbe, csak, ha az anya előzetesen lemondott róluk.

Az örökbeadási eljárás

Az örökbefogadások esetében a várakozási idő átlagosan 3-4 évet tesz ki, kivéve, ha idősebb, roma vagy fogyatékossgal, krónikus betegséggel élő gyerekről van szó. A kizárólag egészséges újszülött gyermeket titkosan örökbe fogadni szándékozókna ez az idő ennél is hosszabb, mivel az örökbe fogadni szándékozók száma többszöröse az ilyen korú örökbe adható gyermekek számának. A hosszú várakozási idő részben az elhúzódo eljárásoknak tudható be. A magyarországi gyakorlatban szinte kizárólag olyan családok fogadnak örökbe, akiknek nem lehet vérszerinti gyerekek. A gyermekek örökbefogadási esélyei nagyban függnak attól, hogy három éves korukig családra ta-

²³¹ Gyerekek elhagyása és ennek megelőzése, Daphne III.
<http://www.nottingham.ac.uk/iwho/documents/childabandonment/manual-of-good-practice.pdf>

lálnak-e. A „szakellátásban gondozott gyerekek 8 százaléka volt három évesnél fiatalabb”²³² 2011-ben. Az örökbe fogadható kiskorúak között a 3 évesnél fiatalabbak aránya 4–7 százalék. Minden harmadik örökbefogadásra váró gyerek valamilyen fogyatékossgal él,²³³ de semmi nem történik annak érdekében, hogy az idősebb, beteg, fogyatékos gyerekek örökbefogadását ösztönözzék.

Az örökbefogadási eljárás

Az örökbe fogadni kívánó szülők alkalmasságát a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat (TEGYESZ) méri fel - elvileg - a jelentkezéstől számított 60 nap alatt. A szakemberek környezettanulmányt készítenek, felmérik a család lakáskörülményeit, a szülők pszichológiai és egészségi állapotát, alkalmasságát. A Szakszolgálat 30 napon belüli továbbítja a vizsgálat eredményeit az illetékes Gyámhatóságnak, amely ismét meghallgatja a szülőt, elolvassa a TEGYESZ dokumentumait, és további 30 napon belül meghozza döntését az alkalmasságról.

Az örökbefogadásra jelentkezőknek kötelezően egy 21 órás tanfolyamot kell elvégezniük, amelynek módszertana és tematikája nem egységesített. A kezdeti idegenkedést követően egyre inkább igény lenne nem csak jóval hosszabb előkészítő programra, de olyan lehetőségre is, ami a várakozó családokat felkészíti a jövőbeni gyereknevelésre.

Több civil szervezet is foglalkozik a felkészítéssel, önszervező csoportok szervezésével, tanácsadással, örökbefogadást követően is, de nagyon kevés embert érnek el, és kevésbé ismert tevékenységük, a rendkívül sokféle felmerülő és megoldatlan probléma ellenére.²³⁴

Nyílt és titkos örökbefogadás

A magyarországi gyakorlatban még mindig túlsúlyban vannak a titkos örökbefogadások. Nyitott örökbefogadásra kötelezettek azok a civil szervezetek, amelyek engedéllyel rendelkeznek, hogy krízisben lévő várandósokat segítsenek, és ha szükség esetén összehozzák őket az örökbefogadásra náluk várakozókkal.²³⁵ Az állami ellátás keretében viszont nincs mód a már gyermekvédelmi szakellátásban élő gyerekek esetében nyitott örökbefogadásra, ami ellentmondásos helyzetet teremt, és nem szolgálja a gyerek legfőbb érdekét. Azon anyák/szülők, akik a rendszerbe kerülés előtt le kívánának mondani gyerekükről, nyilatkozhatnak a gyámhivatalban, és megjelölhetik, nyitott örökbefogadás keretében, hogy kinek kívánják gyermeküket örökbe adni.

Roma származású gyermekek

A gyermekjogi bizottsági ajánlás alapján az örökbe fogadható roma gyerekek mielőbbi családba kerülését szorgalmazni kell. A roma származású gyerekek nagymértékben felülreprezentáltak a magyar gyermekvédelmi szakellátási rendszerben az Európai Roma Jogok Központjának (ERRC) 2007-es és 2010-es vizsgálatai alapján. Magas arányuk a gyermekvédelmi szakellátásban nagyrészt a romák elleni közvetlen és közvetett diszkriminációval magyarázható. A Gyermekvédelmi törvény tiltja a gyerek családból való kiemelését pusztán anyagi okok miatt, de roma származású gyerekeket gyakrabban emelnek ki ilyen okok miatt családjaikból, mint nem-romákat. Az esetek több mint egyharmadában anyagi okok miatt minősítik veszélyeztetettnek a roma gyermekeket, és ajánlják kiemelésüket a családokból²³⁶, a törvényi tiltás ellenére.

232 Központi Statisztikai Hivatal (2012): Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 4. oldal

233 Ugyanott: 9. oldal

234 <http://www.agacska.hu>, <http://www.mozeskosaregyesulet.hu>

235 <http://www.golyahiregyesulet.hu/tevekenysegek.php>, <http://www.bolcso.hu>

236 Fenntartott érdektelenség, 2007

Az Európai Roma Jogok Központ által meglátogatott szakellátási intézményekben a mintába került gyermekek 40 százaléka volt roma, és 18 százaléka félig roma származású, vélelmezésük szerint.

A Központ 2010-es vizsgálata szerint a roma gyermekek elhelyezésének helye megválasztásakor is szerepet játszik az etnikai származás: „a roma gyermekek nagyobb valószínűséggel kerülnek lakás- vagy gyermekotthonokba, mint nevelőszülőkhöz.”²³⁷

A gyermekvédelemben dolgozó szakemberek elmondása alapján az örökbefogadó szülők többsége nem roma származású, és ők különféle okok miatt (romaellenesség, a roma gyermek nevelésére való felkészültség hiánya, az örökbefogadó környezete felől érkező nyomás, vagy a félelem a roma gyermek nevelésére való alkalmatlanságtól) nem vállalják a roma gyermekek örökbefogadását.²³⁸

A potenciális örökbefogadók jelentős része elzárkózik fogyatékkal élő gyermek örökbefogadásától is. Mivel a roma származású gyerekeket nagyobb valószínűséggel nyilvánítják értelmi fogyatékosnak vagy sajátos nevelési igényűnek, mint nem-roma társaikat, a roma származású gyermekek kettős hátrányban vannak a megfelelő örökbefogadó család megtalálása során.

Fogyatékos gyermekek

A fogyatékos személyeknek ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásáról szóló, 2011-2041. évekre elkészített stratégiában nem esik szó a gyerekekről vagy a gyermekvédelmi intézményekről. A fogyatékos gyerekek csupán a kapcsolattartáshoz való jog és az integrált közoktatás bevezetése kapcsán kerülnek szóba a szociális ágazatot érintő kitagolási stratégiában. A fogyatékos gyerekek ellátása nagy kihívás a szakellátásban, kevés a számukra fenntartott, minőségi szolgáltatást nyújtó otthon.

A szakellátásban élő sajátos nevelési igényű gyermekek száma 2010-ben 3565 volt, közülük nevelőszülőnél 1703 gyermek élt.²³⁹

A Gyermekvédelmi törvény 2003 óta különbözteti meg a különleges és speciális ellátást. „A szakellátásban élők között – 2011. évi adatok alapján – igen magas, 21 százalék a különböző fogyatékossgal élők aránya, további 7 százalékuk a tartós betegséggel küzd és 4 százalékuk a speciális szükségletű. Így összességében az ellátottak közül minden harmadik gyermek különleges vagy speciális ellátásra szorul.”²⁴⁰

Megfelelő, jó minőségű alapellátás hiányában, vagy, mert a szülők nem tudják, akarják vállalni a fogyatékossgal élő, gyakran súlyos állapotú gyermek gondozását, esetleg anyagi kényszerek miatt, jelenleg is sok gyermek él nagy létszámú bentlakásos intézetekben. Egy UNICEF jelentése szerint 2002-ben a Kelet-Európai régióban 317.000 fogyatékos gyermek élt nagy intézményben, Magyarországon 2004-ben nagyjából 2000.²⁴¹ A Kézenfogva Alapítvány felmérése szerint a nagy

237 Európai Roma Jogok Központja (2011): Életfogytiglan – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben, 7. oldal

238 Európai Roma Jogok Központja (2011): Életfogytiglan – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben, 7. oldal

239 Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2011): Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010, 68. oldal

240 Központi Statisztikai Hivatal (2012): Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 4. oldal

241 Magyar Statisztikai Évkönyv. KSH, 2006.

bentlakásos intézmények lakói átlagosan 12 éves korukban, vagyis még gyermekkorukban kerülnek ellátásba.^{242 243}

A már említett 2009-es ombudsmani gyermekjogi projekt²⁴⁴ megállapításai szerint az enyhe, közép súlyos gyerekek oktatása és nevelése az általános iskola, diákotthon és gyermekotthon intézményeiben lassabban halad, mint az egészséges gyerekeket gondozó intézményekben. Az ombudsman a speciális gyermekotthonban vagy gyermekotthon speciális csoportjában elhelyezett gyerekek fokozott védelemben részesítését javasolja.

A felnőtté váló fogyatékos fiataloknak egészséges társaiknál is sokkal rosszabb az esélyük az önálló életvitelre, munkavállalásra, sokan átkerülnek felnőtteket ellátó szociális intézménybe.

A fogyatékos-sággal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény végrehajtását vizsgáló Bizottság ajánlásokat fogalmazott meg az érintett gyerekekkel összefüggésben:

21. A Bizottság tudomásul veszi, hogy a részes állam kifejezte elkötelezettségét a fogyatékos-sággal élő gyermekek jogainak megóvása és előmozdítása érdekében. Ugyanakkor a Bizottság aggódik az intézményi keretek között élő gyermekek nagy száma miatt és amiatt, hogy a fogyatékos-sággal élő gyermekek jelentős része otthoni ellátás helyett intézeti ellátásban részesül. A Bizottság hangsúlyozza elegendő forrás biztosításának fontosságát, amely lehetővé teszi, hogy a fogyatékos-sággal élő gyermekek továbbra is családjukkal élhessenek a saját közösségükben.

22. A Bizottság felszólítja a részes államot, hogy tegyen nagyobb erőfeszítéseket annak érdekében, hogy különösen helyi szinten a szükséges szakmai és pénzügyi források elérhetőek legyenek annak érdekében, hogy előmozdítsák és kiterjesszék a közösségi rehabilitációt és más szolgáltatásokat a fogyatékos-sággal élő gyermekek és családjuk részére az egyes helyi közösségekben azért, hogy a fogyatékos-sággal élő gyermekek családjukkal élhessenek, ahogy azt az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága javasolta.²⁴⁵

242 Stratégiai javaslat a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek közoktatási befogadásához Kézenfogva Alapítvány (kézirat) (2012.04.30) <http://kezenfogva.hu/node/56>

243 Fogyatékos személyek jogai vagy fogyatékos jogok?, A magyar civil Caucus párhuzamos jelentése az ENSZ Egyezményről, 2010, 204 o

244 OBH Gyermekjogi projekt. szerk. Kr. Kovács Orsolya Ágota. OBH Projektfüzetek. 2009/3

245 A fogyatékos-sággal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény végrehajtásáról szóló jelentéshez fűzött Fogyatékosügyi Bizottság zárószövevényei, 3. oldal www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/8thSession/CRPD-C-HUN-CO-1_en.doc - 2013-01-30

25. cikk – A gyermek joga a beavatkozások időszakos felülvizsgálathoz

„Az Egyezményben részes államok elismerik az illetékes hatóságok által gondozásra, védelemre, illetőleg fizikai vagy mentális állapota miatt elhelyezett gyermeknek azt a jogát, hogy időszakosan felül kell vizsgálni az említett kezelést, és az elhelyezésével kapcsolatos minden egyéb körülményt.”

Az időszakos felülvizsgálatok többnyire formálisak, a gyerekek több mint 95%-a a korábbi gondozóhelyén marad, és noha kötelező a Gyermekünk védelmében felmérő és dokumentációs rendszer használata, ez gyakran mégsem történik meg érdemben. A legtöbb esetben papírok alapján döntenek a gondozási hely megváltoztatásáról vagy fenntartásáról, se a szülőt, se a gyereket, de a szakembereket sem hallgatják meg.

Beutalások, elhelyezés

A Gyermekvédelmi törvény szerint a gyámhivatal megkeresésére a területi gyermekvédelmi szakszolgálat és annak szakértői bizottsága elkészíti az egyéni elhelyezési tervet, amelyet évente, 3 éven aluliak esetében félévente a gyámhivatal felülvizsgál, és szükség esetén megváltoztatja a gondozási helyet, lehetőség szerint visszagondozza a gyereket a családba, vagy ha ez nem lehetséges, akkor dönt az örökbefogadhatóvá nyilvánításról, illetve tartós nevelőszülői elhelyezésről. A szakértői bizottság független testület, tagjai: gyermekorvos, pszichológus, szociális munkás, illetve speciális szükségletű gyermekek esetében még pszichiáterrel és gyógypedagógussal egészül ki a multidiszciplináris munkacsoport. A szülők, gondozók, illetve a gyerek részvétele, meghallgatása és véleményének figyelembevétele többnyire nem történik meg.

Az egyéni elhelyezési terv és a beutalások esetlegesek, sok esetben formálisak, hiszen a meglévő szabad férőhelyeket töltik be, nem az alkalmasság, hanem az ellátási hely hozzáférhetősége az elsődleges szempont.²⁴⁶

A rendszeres felülvizsgálatok ellenére, ha a gyermeket egyszer már elhelyezték a szakellátásban, nagy valószínűséggel hosszú évekig ott is marad. 2010-ben a gyermekek 42,92%-a több mint 5 éve élt szakellátásban, 2011-ben pedig a szakellátásból kikerülő 4500 fiatal 15%-a 10 évnél hosszabb időt töltött el gondozásban.

²⁴⁶ Nagy Annamária (Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Közalapítvány): A gyermekjogi képviselői tevékenység szakmai hatásai, 2004-2009.
http://www.gyermekek.jog haz.hu/dokumentumok/Gyermekjogi_kepviselo_i_tevékenys eg.pdf

5.18. Gyermekotthonban és nevelőszülőnél elhelyezett gyermekek és fiatal felnőttek a gondozásban töltött idő szerint, 2010

A gondozásban töltött idő	Ideiglenes hatállyal elhelyezett	Átmeneti	Tartósan	Utógon- dozói ellátásban részeseülő	Átmeneti gondozott	Összesen	Ebből: lány
		nevelt					
Gyermekotthon							
30 nap és kevesebb	154	79	1	19	2	255	125
31–60 nap	199	148	8	24	–	379	177
61 nap–1 év	189	1 242	32	144	39	1 646	766
1 évnél több–5 év	21	2 728	157	512	1	3 419	1 548
5 évnél több–10 év	–	1 154	129	387	–	1 670	710
10 évnél több–17 év	–	425	94	338	–	857	341
17 évnél több	–	7	9	129	–	145	58
Összesen	563	5 783	430	1 553	42	8 371	3 725
Nevelőszülői hálózat							
30 nap és kevesebb	120	64	1	1	1	187	85
31–60 nap	119	81	5	–	1	206	95
61 nap–1 év	136	1 176	34	17	7	1 370	699
1 évnél több–5 év	35	3 958	232	198	–	4 423	2 185
5 évnél több–10 év	18	2 536	264	358	–	3 176	1 526
10 évnél több–17 év	9	1 381	268	630	–	2 288	1 063
17 évnél több	1	76	21	668	–	766	391
Összesen	438	9 272	825	1 872	9	12 416	6 044
TEGYESZ külső férőhely							
30 nap és kevesebb	–	–	–	3	–	3	1
31–60 nap	–	–	–	2	–	2	1
61 nap–1 év	–	–	–	17	–	17	7
1 évnél több–5 év	–	–	–	79	–	79	42
5 évnél több–10 év	–	–	–	37	–	37	19
10 évnél több–17 év	–	–	–	44	–	44	28
17 évnél több	–	–	–	30	–	30	20
Összesen	–	–	–	212	–	212	118
Együtt							
30 nap és kevesebb	274	143	2	23	3	445	211
31–60 nap	318	229	13	26	1	587	273
61 nap–1 év	325	2 418	66	178	46	3 033	1 472
1 évnél több–5 év	56	6 686	389	789	1	7 921	3 775
5 évnél több–10 év	18	3 690	393	782	–	4 883	2 255
10 évnél több–17 év	9	1 806	362	1 012	–	3 189	1 432
17 évnél több	1	83	30	827	–	941	469
Összesen	1 001	15 055	1 255	3 637	51	20 999	9 887

Forrás: KSH: Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010

2011-ben az átmeneti nevelésbe vett 3223 gyermek közül 162 kiskorú maga kérte gondozásba vételét, 384 esetben pedig a szülő volt a kezdeményező. Az átmeneti nevelt státusú gyermekek 70 százalékát szülői elhanyagolás – ami lehet testi és lelki elhanyagolás – miatt kellett kiemelni a családjukból. Az átmeneti nevelésbe vett gyerekek közül minden ötödiket magatartási vagy beilleszkedési problémák miatt választják el szüleitől, még ha ideiglenesen is. Az átmeneti gondozás többnyire tartósnak bizonyul anélkül, hogy a gyerek státusza változna, ami nem teszi lehetővé a végleges sorsrendezést, miközben a családokkal nem folyik érdemi munka, nem kapnak segítséget ahhoz, hogy a gyerekek hazamehessenek, gyakran rendszeres kapcsolattartásra sem kerül sor. A gyerekek problémáinak feldolgozása, a korábbi lemaradások pótlása sem történik meg, és a szakellátásban sem javulnak érdemben a tanulmányi eredmények, személyiségállapot.

„A 2008–2011. évi statisztikák alapján megállapítható, hogy az évente tartós nevelésbe vett kiskorúak közül csak minden negyedik gyerek kerül a szülők halála miatt a szakellátásba, holott az intézményrendszer évtizedekkel ezelőtt alapvetően erre az alapesetre épült ki. A tartós nevelésbe vett gyerekek között ugyanilyen arányban fordult elő, hogy szüleik hozzájárultak gyerekük örökbeadásához. A leggyakoribb – minden második – esetben bíróság vonta meg a szülői felügyelet jogát. A szülői felügyelet megszüntetésének leggyakoribb oka, hogy a vér szerinti szülő nem tartott kapcsolatot a gyerekével. Sokkal kevesebb esetben fordult elő, hogy a szülő a gyereket súlyosan elhanyagolta, de előfordult olyan eset is, hogy a szülő a gyermeke ellen szándékos bűncselekményt követett el.”²⁴⁷

Mivel a beutalási okok sokszor formálisak, a tényleges okok nem derülnek ki, vagy nem is ismertek, így a statisztikai adatokat nem lehet megbízhatónak tekinteni. Az elhanyagolás, bántalmazás gyakran nem választható el, az anyagi okokból bekövetkező súlyos szociális, érzelmi krízisek is a szülőnek felróható okként jelennek meg, illetve elhanyagolásnak minősülnek, mint például a hajléktalanság, mélyszegénység. Az iskolai hiányzások esetén sem kerül többnyire kivizsgálásra, hogy mennyiben róható fel a gyerekeknek, illetve a szülőnek a távollét, kimaradás, és mennyiben tekinthető ez az iskola, illetve a körülmények okozta következménynek.

A nevelőszülői elhelyezés nehézségei mellett jelentős problémát okoz, hogy a lakásotthonokban, gyermekotthonokban, csoportokban folyó munka a kellő szakmai támogatás és specializáció hiányában esetleges, nehézséget okoz annak eldöntése, hogy milyen módon kerüljenek a gyerekek azonos lakóotthonba, kor, nem, probléma vagy más szempont szerint. Az ott dolgozók nem kapnak megfelelő felkészítést és támogatást a felmerülő problémák megoldására.

247 KSH: Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig

27. cikk – A gyermek joga a megfelelő életminőséghez

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek a jogát olyan élet-színvonalhoz, amely lehetővé teszi kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését.

2. Elsősorban a szülők, vagy a gyermekért felelős más személyek alapvető feladata, hogy lehetőségeik és anyagi eszközeik határai között biztosítsák a gyermek fejlődéséhez szükséges életkörülményeket.

3. Az Egyezményben részes államok, az adott ország körülményeit és a rendelkezésre álló eszközöket figyelembe véve, megfelelő intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy a szülőt, illetőleg a gyermek más gondviselőit segítsék e jog érvényesítésében, és szükség esetén anyagi segítséget nyújtanak, valamint segítő programokat hoznak létre különösen az élelmezéssel, a ruházkodással és a lakásüggyel kapcsolatban.

4. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést arra, hogy a gyermektartásdíjat behajtsák a szülőktől, vagy a gyermekkel szemben pénzügyi felelősséggel tartozó bármely más személytől, saját területükön és külföldön egyaránt. Különösen azokra az esetekre figyelemmel, amelyekben a gyermekkel szemben pénzügyi felelősséggel tartozó személy nem ugyanabban az államban él, mint a gyermek, a részes államok előmozdítják a nemzetközi megállapodásokhoz való csatlakozást vagy ilyenek megkötését, valamint bármely más, alkalmas megegyezés elfogadását.”

Az elmúlt években a kormányok a feltételhez kötött készpénztranszfer révén számos olyan intézkedést vezettek be, amelyek korlátozták a családi pótlék, illetve a segélyek igénybevételét (pl. szociális kártya²⁴⁸). Az iskoláztatási támogatássá alakított korábban univerzális családi pótlék esetében a folyósítását először felfüggesztették 50 óra igazolatlan hiányzást követően, majd 2012 óta elvonják, és akkor sem kapják meg a szülők visszamenőleg, ha a gyerek újra jár az iskolába. Egy felmérés szerint ez a szakiskolába járó gyerekek 10-12%-át, az általános iskolába járók 4%-át érintette 2011-ben, és a retorzióknak csak kevesebb, mint 40%-ban volt hatása.

A természetben nyújtott segélyt 2012 júliusában vezette be a 2012. évi CXVIII. törvény.

A családi pótlék összege 2008 óta nem emelkedett, a segélyek összege jelentős mértékben csökkent, a munkanélküliség enyhítésére korlátozott idejű és alacsonyan díjazott közmunkaprogramokat vezettek be, a pénzbeli juttatások helyett létrehozták az „*Erzsébet kártya*” (természetbeni juttatás) rendszerét. Ez lényegében a szociális ellátások készpénzt kiváltó formája, amelynek bevezetését egyrészt azzal indokolták, hogy a családok az élelmiszerre költendő szociális ellátást ne luxusnak számítót élvezeti cikkekre, hanem meghatározott boltokban kapható élelmiszerekre költsek, másrészt megakadályozzák a támogatások uzsorások általi megcsapolását. Ez az intézkedés azonban nem alkalmas ezeknek a céloknak az elérésére, csak arra, hogy korlátozza a rászorultakat az ellátás szabad felhasználásában, és a visszaéléseket (így az uzsorát) sem akadályozza. Míg az étkezési utalványok korábban jövedelemkiegészítőnek számítottak, mára jövedelemhelyettesítőnek tekinthetők. (Civil jelentés a gyerekesélyekről, 2011)

²⁴⁸ Szociális kártya: a tárcza nem kifogásolja, az ombudsman látni akarja. 2009. október 20.
http://hvg.hu/itthon/20091020_szocialis_kartya_ombudsman

A program egyértelműen politikai célokat szolgál, jelezve, hogy a kormányzat megpróbálja kényszeríteni a szülőket gyerekük helyes gondozására és nevelésére, de elmulasztja azoknak a pozitív, konstruktív technikáknak a megismertetését és alkalmazását, amelyek valóban a gyerekek jogainak érvényesülését és jóllétét szolgálnák. Az utalvány korlátozza a felhasználás szabadságát, és stigmatizálja használóját is.

A közgondolkodásban és az alkalmazott szakpolitikákban is tetten érhető, hogy a gyerekek megfelelő életszínvonalhoz, jólléthez való jogát elsősorban, illetve lassan kizárólag a szülők, család felelősségének tartják, és nem merül fel annak a kérdése, hogy mennyiben sújtja indokolatlanul a szülő szegénysége, betegsége, szülői készségeinek, lehetőségeinek, kompetenciájának hiánya a gyereket. Az sem merül fel, hogy milyen súlyos károkat okoz ez a közösségnek is, túl a gyereket ért jog-sérelmen.

Csupak Viktória rajza

Major Mónika (13 éves)
Családhoz való jog

Alapvető egészség és jóllét, fogyatékoság, mentális egészség

6. cikk A gyermek joga az élethez, és az életben maradás és fejlődés legnagyobb mértékű biztosítása

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy minden gyermeknek veleszületett joga van az életre.

2. Az Egyezményben részes államok a lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését.”

Koraszülöttek

A magyarországi újszülöttek kimagaslóan magas arányban koraszülöttek, illetve kis súllyal születnek. Az európai átlagnak majdnem kétszerese a hazai 9%-os arány. Fő okok az anya dohányzása, amelyet országosan 14-25%-ra becsülnek a szakemberek, a család rossz szociális, gazdasági helyzete és az életmód erőteljes befolyásoló tényező.²⁴⁹ Emellett a romló védőnői ellátást említik okként, mivel nem tud a védőnő, háziorvos, szakorvos minden várandósról, sok a gondozatlan terhesség, vagy a szolgáltatás elérhetetlensége miatt, vagy az előrelátás, gondatlanság okán.

A császármetszések aránya is rendkívül magas, amely sok más hátrány mellett néhány kutatás szerint növeli a légzési nehézségek, asztma, későbbi cukorbetegség esélyét a gyereknél, és nehezítheti a korai anya-gyerek kötődés kialakulását.

Folyamatosan nő a császármetszések száma Magyarországon, országos átlagban 35% fölött van. Egyre több olyan kórház, település van az országban, ahol a nők több mint fele műtétrel szül. Komárom-Esztergom és Vas megye egészében 40 százaléknál magasabb a császármetszések aránya. A WHO – az ENSZ Egészségügyi Világszervezete – szerint a 15 százaléknál magasabb arány semmiképpen nem indokolt.

Korai gyermekvállalás

Az iskolai reprodukció, egészségügyi, illetve önismereti, testtudatossággal kapcsolatos programok, oktatás nagyon esetleges, többnyire hiányzik és színvonala is rendkívül eltérő, sokszor formális, vagy még az sem. A tömegtájékoztatásból szinte teljességgel hiányzik minden ilyen típusú program, nincsenek kampányok, ismeretterjesztés.

A tizenéves várandósok száma közel a felére csökkent az elmúlt húsz évben, 1990-ben 39,5 volt az ezer 15-19 éves korú nőre jutó élve születések száma.²⁵⁰ A fiatalok (18 év alatti) terhességek

²⁴⁹ A dohányzás és a környezeti dohányfüsttartalom kapcsolata a koraszülésekkel / Fogarasi-Grenczer Andrea, Balázs Péter, In: Orvosi Hetilap. - 2012. 153. évf. 18. sz., p. 690-694.

²⁵⁰ Szikra Dorottya: Serdülőkori terhességek – egy jövőbeli kutatást megalapozó tanulmány és összefoglalás, www.gyerekesely.hu

aránya 2009-ben 22,5 ezrelék volt az országban, de a regionális és települési egyenlőtlenségek jelentősek. 2012-ben a terhesség megszakításáról döntő nők 12,3%-a 19 évesnél fiatalabb volt. A 14 éves kor alattiaknál az abortuszok száma 171 volt.²⁵¹

Az észak-magyarországi régióban 38, a nyugat-dunántúliiban 15 ezrelék, az 1000 fő alatti településeken 34, az 50 ezer főnél nagyobb városokban 15 ezrelék volt a fiatal anyák aránya.²⁵² A hátrányosabb helyzetű településeken ezer 18 éven aluli nőre 40, a nem hátrányos helyzetű településeken 13 szülés jutott.²⁵³ Országosan a nagyon korai terhesség csak kevésbé jellemző; a 15 éven aluli lányok körében az arány 5, a 15-17 évesek között 28 ezrelék volt.

Nemzetközi összehasonlításban is magas a tizenéves terhességek aránya, 1000 tizenéves lányból 22,5, míg a csehknél 16,2, lengyeleknél 18,2 ez az arány, az Európában legmagasabbnak tartott Egyesület Királyságban 30,8.²⁵⁴

Lelki betegségek, öngyilkosság

A lelki betegségek előfordulása és kezelhetlensége aggasztóan magas és növekvő tendenciát mutat. A gyerekek és serdülők által elkövetett öngyilkossági kísérletek és öngyilkosságok aránya az összes öngyilkosságon belül, és az európai uniós átlaghoz viszonyítva is, magas. A 2000-es években minden évben hetente vetett véget az életének egy-egy gyerek.²⁵⁵ A gyermek- és ifjúságpszichiátriai és a gyermek-addiktológiai ellátás súlyos elmaradást mutat, megoldatlan. Az öngyilkosságok megelőzésére és az érintettek kezelésére nincsenek megelőző, vagy megfelelő kezelő programok.

Az 5-9 évesek között a legtöbb gyermek halálát a daganatos betegségek okozták, a második helyen balesetek állnak, majd az idegrendszeri betegségek következnek. Az idősebb gyerekek korai halálának hátterében elsősorban erőszakos események álltak, majd a daganatok és az idegrendszeri betegségek okozták a legtöbb gyermek halálát. Az életkor növekedésével a halálesetek egyre nagyobb részét okozzák külső okok, vagyis balesetek, gyilkosságok és öngyilkosságok.²⁵⁶

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a 2008-as Gyermekjogi Projekt és a 2011-ben megkezdett Egészségügyi Projekt keretében 2011-ben közös utóvizsgálatot rendelt el a gyermek- és ifjúságpszichiátriai ellátás helyzetének feltérképezésére.²⁵⁷ A vizsgálat eredményes lefolytatása érdekében számos közigazgatási intézményt és több mint 20 magyarországi kórházat keresett meg. Az ombudsman megállapította, hogy a gyermekpszichiáter szakemberek elégtelen száma, a gyermekpszichiáter képzés problémái, a hiányszakmává minősítés elmaradása, az egészséghez fűződő és az egészségügyi ellátáshoz való jogokkal összefüggésben visszasságot okoz. A „gyermekpszichiátriai fekvőbeteg ellátási kötelezettség előírása olyan egészségügyi szolgáltató számára, amely gyermekpszichiátriai fekvőbeteg osztállyal nem rendelkezik”, pedig „a jogállamiság és az abból fakadó jogbiztonság elvével, az egészséghez, valamint az egészségügyi ellátáshoz fűződő jogokkal össze-

251 Forrás: Kamarás Ferenc KSH adatok elemzése, <http://csaladhalo.hu/cikk/hatter/abortusz-szamokban-dobbenetes-adatok>

252 Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.), Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. (MTA Budapest 2010.) 23-86.o.

253 Központi Statisztikai Hivatal 2009.

254 UNICEF, A league table of teenage births in rich nation innocent report card Florence, 2001,

255 Magyar Statisztikai Évkönyv, 2010. Központi Statisztikai Hivatal

256 Gyermekgyógyászat 62. évfolyam 3. szám 2011. május

257 Gyermek- és ifjúságpszichiátriai ellátás AJB-1298/2011 www.obh.hu/allam/jelentes/201101298.rtf

függésben okoz visszásságot”.²⁵⁸ További probléma a gyermek- és ifjúságpszichiátriai sürgősségi-ellátás vonatkozásában az Országos Tisztai főorvosi Hivatal és a népegészségügyi szakigazgatási szervek közötti egymásra épülő koordinált együttműködés, feladatmegosztás, illetve az országos nyilvántartás és a beutalási rendek hiánya.

A szülői jelenlét feltételeinek a gyermek- és ifjúságpszichiátriai osztályokon tapasztalható hiányosságai az emberi méltósághoz fűződő jogból levezethető önrendelkezési joggal összefüggésben idéznek elő visszásságot.

Ajánlások:

- Az egészségügyi alap- és szakellátás színvonalának és elérhetőségének biztosítása;
- A gyermekpszichiátriai ellátás jelentős javítása, elsősorban mentálhigiénés programokkal;
- A gyerekek és fiatalok testtudatosságának, önismeretének javítása, a családtervezés (reproduktív egészség) széleskörű és magas színvonalú oktatása;
- A fogamzásszabályozó eszközök széles körének megismertetése és elérhetőségének biztosítása;
- A gyerekekkel, fiatalokkal foglalkozó szakemberek integrált képzése a mentális, lélektani problémák felismerése és kezelése céljából;
- Multidiszciplináris gyermek- és kamasz-ambulanciák létrehozása a gyerekek körében előforduló pszichiátriai, mentális betegségek, megelőzésére, kezelésére.

258 Az állampolgári jogok biztosának vizsgálata: AJB 1298/2011

18. cikk A szülők közös felelőssége az állam támogatásával

„1. Az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy biztosítsák annak az elvnek az elismertetését, amely szerint a szülőknek közös a felelősségük a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért. A felelősség a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért elsősorban a szülőkre, illetőleg, adott esetben a gyermek törvényes képviselőire hárul. Az ő cselekedeteiket mindenekelőtt a gyermek legfőbb érdekének kell vezetnie.

2. Az Egyezményben említett jogok biztosítása és előmozdítása érdekében a részes államok megfelelő segítséget nyújtanak a szülőknek és a gyermek törvényes képviselőinek a gyermek nevelésével kapcsolatban rájuk háruló felelősség gyakorlásához, és gondoskodnak gyermekjóléti intézmények, létesítmények és szolgálatok létrehozásáról.

3. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden megfelelő intézkedést annak érdekében, hogy a dolgozó szülők gyermekei számára biztosítsák olyan szolgáltatások és gyermekőrző intézmények igénybevételének jogát, amelyekre jogosultak.”

A családoknak nyújtott támogatások terén a legtöbben a pénzbeli támogatásokat értik, és egyre kevésbé támogatja a közvélemény a gyereknevelés költségeinek megosztását a család és az állam között, annak ellenére, hogy az a vélelem, hogy a családok jelentős részben anyagi okokból nem akarnak több gyereket, a rendkívül alacsony születési szám ellenére. A kutatások azonban nem mutatják meg a teljes képet, joggal vélelmezhető, hogy a pénzbeli ellátások csak kisebb részét képezik a problémáknak. Nagyon kevés olyan szolgáltatás áll rendelkezésre, ami segítené a szülőket a gyerekgondozás és nevelés terén, nagyon nagyok az elvárások a szülőkkel szemben, miközben sokféle szolgáltatás hiányzik, vagy alig elérhető. A hétvégi, szünidei gyermekfelügyelet megoldhatatlan azoknak, akiknek a családja nem tud segíteni és nincs elég pénzük magánellátók igénybevételére, nem terjedt el a kölcsönös, közösségi segítségnyújtás, az önszolgáltató csoportok rendszere, pont amilyen például az Otthon segítünk kezdeményezés, vagy a szülők háza, támogatása.²⁵⁹

A gyermekvédelmi törvény szerint a családban nevelkedő gyermekek napközbeni elhelyezését (felügyeletét, gondozását, nevelését) napközbeni ellátás keretében kell biztosítani. Ez az ellátás intézményi keretek között bölcsődei, családi napközi, családi gyermekfelügyelet, alternatív napközbeni ellátás formában történhet. A gyerekek napközbeni ellátása a települési önkormányzatok kötelező feladata, azonban nincs minden településen a gyerekek felügyeletét ellátó intézmény. A gyerekek napközbeni ellátásában a településtípusnak, az anyagi helyzetnek és az etnikai hovatartozásnak van a legnagyobb szerepe, legjobb helyzetben a fővárosi, nem roma gyermekek vannak.

Egy 2010-es ombudsman által végzett vizsgálat alanya egy olyan család volt, ahol a szülőket letöltendő szabadságvesztésre ítélte a bíróság kiskorú veszélyeztetése miatt. A szülők a bíróság megállapítása szerint nem gondoskodtak a tanköteles gyerekeik iskolába járásáról. Az ombudsman megállapította, hogy a tankötelezettség a szülővel vagy törvényes képviselővel szemben is kikényszeríthető. Az államnak a családban való nevelkedéshez segítséget kell nyújtani különféle eszközökkel, pénzbeli támogatással, munkaerő-piaci foglalkoztatással, mentális gondozással egyaránt. Azt is megállapította, hogy az eset kapcsán a gyermekvédelmi feladatokkal megbízott szervek teljesítették a kötelezettségeiket, de azok tényleges megoldásokhoz nem vezettek, inkább csak formális válaszokat adtak.

²⁵⁹ <http://www.otthonsegitunk.hu>, <http://www.szulokhaza.hu>

Bölcsődei, óvodai ellátás

Magyarországon a bölcsődei ellátással kapcsolatosan nagyon szélsőséges álláspontok fogalmazódnak meg a 3 éves Gyes közel 50 éves hagyománya miatt. Az az általános vélelem, hogy 3 évesnél fiatalabb gyerekeknek minden idejüket az édesanyjukkal kell tölteni, és nem helyes őket bölcsődébe, más napközbeni ellátásban ellátni. Ez a többszörösen megcáfolt álláspont nem eléggé ismert, és a fizetett gyermekgondozási segély elsősorban politikai és nem szakmai kérdés, ami a súlyos munkanélküliségi adatok ismeretében nem is fog a közeli jövőben változni. A hazai ellátásban 20 hetes kortól veszik fel a gyerekeket, de a bölcsődékben egy évesnél fiatalabb gyereket nem nagyon találhatunk.

A bölcsődei férőhelyek száma az elmúlt években növekedett, fokozottan igaz ez az önkormányzati fenntartásúakra, de a non-profitokra is.²⁶⁰ A bölcsődék kihasználtsága magas, évek óta nem egy helyen 120%-ot meghaladó. A kisebb, leghátrányosabb helyzetű településeken többnyire nem elérhető ez a szolgáltatás. A gyerekek 9 százalékát tudják a bölcsődék országosan fogadni, ami messze elmarad az Európai Unió ún. Barcelonai célkitűzéseitől, ami 2010-re a 3 év alatti gyerekek legalább 1/3-a számára kívánta ezt az ellátási formát elérhetővé tenni. Súlyos problémákat okoz a helyhiány a munkába visszatérni akaró nők esetében, mivel nem tudják gyerekeiket elhelyezni a hiányzó ellátások miatt.

Magyarországon eddig öt éves kortól volt kötelező az óvodai nevelés, ami elsősorban az iskola-előkészítő év igénybevételét célozta. A köznevelési törvény módosítása értelmében minden három éves kort betöltött gyereknek kötelező legalább napi négy órát az óvodában töltenie 2013. január 1-től. A törvény utal arra, hogy a jegyző vagy az iskola fenntartója (ha az iskola egyházi vagy magán fenntartású) felmentést adhat ez alól, ha a „család körülményei, sajátos helyzete indokolják”. Ennek feltételezhetően az lesz az egyik következménye, hogy az amúgy is helyhiánnyal küzdő óvodák megindokolhatják a szegény, roma gyerekek távoltartását, amely a szegregáció további veszélyét hordozza magában.²⁶¹ Más oldalról a magas státuszú családokban élő gyerekek, illetve, akiknek szülője kisebb gyerekekkel otthon van, felmentést kaphat. Az ombudsman az Alkotmánybírósághoz fordult az új törvény több pontja miatt, a korai óvodáztatás kapcsán kifogásolta a szülők nevelés megválasztásához való jogának korlátozását.²⁶²

Nem világos, hogy mi pontosan a célja az intézkedésnek, a korai óvodáztatás jelentősen segítheti az otthoni hátrányok, elmaradások megelőzését, a gyerekek étkezésének, játékhöz, fejlesztéshez való hozzáféréseinek kiterjesztését, de ez csak abban az esetben valósítható meg, ha a szülők bevonásával, e feladatra készült programokkal és felkészített szakemberekkel történik. A felmérések szerint nincs elég férőhely, az óvodák felszereltsége sok helyen nem megfelelő, az ott dolgozó szakemberek túlterheltek, megbecsültségük, fizetésük nagyon alacsony, és nem kapnak felkészítést a halmozottan hátrányos helyzetű, speciális szükségletű, fogyatékos gyerekek integrált nevelésére, ami gyakran a gyerekek fokozott kiszolgáltatottságához, kirekesztéséhez vezet.

Félő, hogy a kötelező óvodáztatás, mivel az óvoda közoktatási intézmény, további büntetéshez vezet. Amennyiben a szülők nem járatták rendszeresen óvodába gyerekeiket, az iskoláztatási támogatással alakított családi pótlék itt is megvonható lesz, ami a rászoruló családok további súlyos depressziójához vezethet.

260 Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2011): Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010, 33. oldal

261 A kisebbségi ombudsman véleménye a köznevelési törvény tervezetéről
<http://www.kisebbségiombudsman.hu/hir-704-kisebbségi-ombudsman-velemenye.html> (2012-05-04)

262 Az ombudsman az Ab-nál támadja meg a köznevelési törvényt http://hvg.hu/itthon/20120727_ombudsman_alkotmanybirosag (2012.10.28.)

„Régebbi olvasatomban rémlett, hogy a roma gyerekeket nevelő pedagógusnak pótlék jár. Ha egy óvodai intézményen belül aránytalan a roma gyerekek elhelyezése, milyen módon lehet ezt érvényesítenem? Ez az állapot visszamenőleg 5 éve fenn áll, a csoportomban a roma gyerekek aránya 30-50% között mozog. Segítségüket kérem!”

„Én úgy tudom, hogy egyenletesen kell 25-25%-nak lenni a romák létszámának eloszlásának. Ez nem lehetséges, főleg városban belül, mert a családok közel élnek egymáshoz. A mi ovinkban kb. 70% a roma, máshol 1%. Mivel nem egyenletes a városi eloszlás, ezért nem pályázható! Ki van találva!!!! De az óvodán belül is így kell lenni. Ez nonszensz!” A mi ovinkban 70 gyerekből 9 magyar gyerek van! (nekem a 20-ból 2) Pénzt nem kapunk, csak fenékberúgást!! De azt eleget! Meg “kedves, kulturált” szülőket! Szeretem a gyerekeket, csak azt nem ahonnan jönnek és amivé lesznek! Tehetünk mi bármit, ugyanaz lesz mind-egyikből! Mindegy, hogy te mit tanítasz, hazamegy és azt látja, hogy hogyan kell lopni, kűkázni, bűnözni stb. Nekem ez már nem kihívás!”²⁶³

Biztos kezdet

Magyarországon szinte teljességgel hiányoznak azok a lehetőségek és szolgáltatások, amelyek a koragyermekkorai nevelést²⁶⁴ támogatnák, így a baba-mama klubok, a játszócsoportok. E hiány pótlására jött létre a Biztos Kezdet program magyarországi adaptációja. A program által nyújtott gyermekház szolgáltatás 2009 óta működik az angol „Sure Start” program mintájára a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben, a fiatal (5 év alatti) gyerekekkel otthon lévő szülőknek (döntően anyák) és gyerekeknek nyújtandó közös napközbeni foglalkozás céljából. Az eredeti program szerint a cél a szülők szülői kompetenciáinak, készségeinek erősítése és egymással való megismertetése volt, ami előkészíti az óvodába járást, az esetleges lemaradások elkerülését és az integrációt. A kormányváltást követően 2010-től a program vezetése és filozófiája megváltozott, tevékenysége egyelőre nem látható pontosan. A program működésének első három évében komoly sikereket ért el, 44 ház működött hálózatban országszerte, azonban 2012 első felére a gyerekházak pénzügyi finanszírozása²⁶⁵ bizonytalanná vált.

A Biztos Kezdet program szakmai megalapozását és magas szakmai színvonalú működtetését szolgálta egy képzési program kidolgozása a házakban dolgozók, valamint az őket mentorálók és minden érdeklődő számára és egy kétkötetes átfogó tanulmánykötet, amely a legkorszerűbb ismereteket tartalmazza a koragyermekkor minden szempontú elemzéséhez, megismeréséhez. A Biztos Kezdet program hatékonyságának mérését előkészítő kutatási terv és előzetes kontrollcsoportos felmérés elkészült, de a kormányváltást követően más irányt vett a program, a kutatás leállt.

„A szegénységben, nehéz körülmények között élő szülők előtt sem volt már jó minta, így nincs is mit tovább adniuk. A pályázaton nyertes intézmények fenntartása az év végéig biztosított. A támogatási lehetőséggel azok az önkormányzatok, valamint civil és egyházi fenntartású intézmények élhettek, amelyek korábban már működtettek ilyen gyerekházakat, ám uniós finanszírozásuk lejárt. A 2013-as költségvetésben 290 millió forint pályázati forrást biztosítanak ugyanerre a célra.

²⁶³ Óvónők.hu Fórum: Pótlék a roma gyerekek nevelőinek <http://www.ovonok.hu/potlek-a-roma-gyerekek-neveloinek.html> (2013.02.01.)

²⁶⁴ A Biztos Kezdet programról <http://www.biztoskezdet.hu/site/article/section/95/id/32>, <http://www.biztoskezdet.hu/site/doc/section/9/id/25>,

²⁶⁵ <http://biztoskezdet.hu/site/article/section/1/id/156>

A cél az, hogy a gyerekszegénység ne nőjön tovább, ezért mindent meg akarnak tenni, hogy a szegénység ne termelje újra magát a következő generációkban. A már működő gyerekházak mellett újakat is nyitnak majd az ország leghátrányosabb kistérségeiben; az új intézmények kialakítását az Új Széchenyi Terv támogatásából biztosítják. 2012-ben 48 gyerekház működött, és újabb 56 nyílik a következő évben. Programjaikban eddig 4237 gyerek és a szülei vehettek részt. Az ingyenes programokon a gyerekek egybeként a készségeik és képességeik kibontakozásához is segítséget kaphatnak, ezzel felkészítve őket az iskolai életre.”²⁶⁶

Iskolai napközik

Az ombudsman 2012-ben vizsgálatot indított az eltűnt gyerekekről, és többek között megállapította, hogy az adatelemzés egységes szempontrendszerének hiányosságai, a gyermeket megillető gondoskodás és védelem jogával összefüggő visszásságok mellett problémát jelent egyes megyékben az iskolai napközik számának csökkentése, melynek következtében sérül a tanuló azon joga, hogy napközi otthonos ellátásban részesüljön. A 2012. szeptember 1-jén hatályba lépő köznevelési törvény napközi otthonos foglalkozás szervezésére nem tartalmaz rendelkezést, és csak a 2013. szeptember 1-jétől hatályos 27. § (2) bekezdés alapján lesz kötelező az általános iskolában a nevelést-oktatást úgy szervezni, hogy a foglalkozások legalább tízenhat óráig tartsanak. Ebből következően 2012 szeptemberében és 2013 szeptemberében között a tanórákat követő, délutáni foglalkozások szervezésére az iskolákat jogszabály nem kötelezi, a gyermekek napközbeni ellátása a gyermekjóléti alapellátási feladat.”^{267 268}

Sok helyen a hétvégén és esténként az iskolák zárva tartanak, és nem állnak a helyi közösség, családok rendelkezésére, noha ez lehetőséget biztosíthatna programok szervezésére, együttlétre.

Az egész napos iskola tervezett bevezetése ugyanakkor sok feszültség forrása lehet, mert a legtöbb helyen ennek feltételei nem biztosítottak, nem világos, hogy a különórákra járó gyerekek miképp oldhatják meg az azokon való részvételt.

Az iskolai étkeztetés nincs szoros összefüggésben a napközivel, noha azok a gyerekek, akik reggelit és ebédet is kapnak az iskolában – sokuknak ez biztosítja a napi étkezést, fontos lenne, hogy uzsonnát is kapjanak.

„A Gyvt. 41. § (1) értelmében a gyermekek napközbeni ellátásaként a családban élő gyermekek életkorának megfelelő étkeztetését kell megszervezni azon gyermekek számára, akiknek szülei, nevelői, gondozói munkavégzésük, munkaerő-piaci részvételt elősegítő programban, képzésben való részvételük, betegségük vagy egyéb ok miatt napközbeni ellátásukról nem tudnak gondoskodni. A törvény 146. § (4) bekezdés értelmében a gyermekek napközbeni ellátása keretében biztosított gyermekétkeztetés szabályait kell alkalmazni a bölcsődében, hetes bölcsődében, a családi napköziben, a családi gyermekfelügyelet során, az óvodában, a nyári napközis otthonban, az általános és középiskolai diákotthonban, kollégiumban, illetve az itt szervezett externátusi ellátásban, az általános iskolai menzai ellátás, továbbá – ha külön jogszabály másképpen nem rendelkezik – középiskolai menzai ellátás keretében, a fogyatékos gyermekek, tanulók nevelését, oktatását ellátó intézményben, illetve a fogyatékos gyermekek számára nappali ellátást nyújtó, az Szt. hatálya alá tartozó fogyatékosok nappali intézményében, a szociális nyári gyermekétkeztetés keretében nyújtott étkeztetésre. Iskolai étkeztetésben részesülhet az a tanuló is, aki a napközit nem veszi igénybe. A fent idézett rendelkezései alapján a gyermekétkeztetést közszolgáltatásnak tekintem.”²⁶⁹

²⁶⁶ Negyven gyerekház kap kormányzati támogatást idén <http://www.ovonok.hu/negyven-gyerek-haz-kap-kormanyzati-tamogatast-iden.html> (2013.01.30.)

²⁶⁷ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 41. §

²⁶⁸ Az állampolgári jogok biztosának jelentése: AJB-1140/2012

²⁶⁹ Az állampolgári jogok biztosa vizsgálata: AJB560/2011

„Az iskolai büfékkel kapcsolatosan a dokumentum ismertette, hogy annak többségét vállalkozók üzemeltetik, akik a fogyasztási igényeknek megfelelően töltik fel áruval az üzletet, így jellemzően sok az édesség, chips, édes sütemény, valamint a cukrozott üdítő ital. Véleménye szerint ezért a büfék és automaták kínálata további szabályozásra szorul; a gyermekek számára hozzáférhető egészséges élelmiszerek választékának bővítésével és az egészségre ártalmas ételek és italok iskolából való kizorításával.”²⁷⁰

Gyakori panasz, hogy a speciális étkezést igénylő gyerekek (diabetes, cöliakia, stb.) nem járhatnak óvodába, és étkezésük az iskolában is gyakran megoldatlan, így kirekesztik őket, elszigetelődnek betegségük miatt.

„A különös táplálkozási igényű gyermekek étkeztetése kapcsán megjegyzendő, hogy étkeztetésükkel kapcsolatban a hatóságok területenként más és más elvárásokkal lépnek fel. A gluténérzékeny gyermekek étkeztetése azonban mindenütt ugyanabba az akadályba ütközik, szeparált (elkülönített) főzőhelyiséget, külön edényzetet, nagy körültekintéssel megtervezett szakszerű diétás étlapot és ételkészítést követel meg az étkeztetőtől. E feltételek némelyike csupán komoly anyagi ráfordítással valósítható meg. Mivel jelenleg semmilyen jogszabály nem írja elő a különös táplálkozási igényű, vagyis a diétát igénylő gyermekek kötelező érvényű étkeztetését, ezért ahol csak lehet, a közétkeztetők nem vállalják a felelősséget és a többletköltség ráfordítást.”²⁷¹

Családi napközik

A családi napközik lassan terjednek a hagyományok és a szakmai ellenvélemények miatt. Elméletileg remek lehetőséget biztosíthatnak a csecsemőtől 14 éves korig olyan gyerekeknek, akiknek lakóhelyén nincsen napközbeni ellátás, illetve, valamilyen okból a szülők ezt a rugalmas, kis létszámú, a gyerekek személyes szükségleteire jól adaptálható ellátási formát választanák. Erre vonatkozó adatgyűjtés nincs, azonban az tudható, hogy a családi napközikben 2010-ben 4861 engedélyezett férőhelyre 7200 gondozott gyermek jutott. Az állami fenntartású ellátások mellett a non-profit, illetve egyházi családi napközik is jelentős számban vannak jelen a területen. Sajnálatos módon a finanszírozás nem teszi lehetővé, hogy éppen a leginkább rászorulóknak igénybe vehessék, noha a megfelelő finanszírozás egyben jelentős munkaalkalmat is teremthetne az erre vállalkozó családoknak, akik így saját gyerekeiknek is jobb ellátását tudnának biztosítani. A normatívák lényegesen alacsonyabbak a más napközbeni ellátásokat nyújtókénál, ami a jogalkotó preferenciáját is tükrözi, de a helyhiány, illetve az intézmény hiány miatt célszerűnek látszik a feltételek jelentős javítása, a szakmai felkészítés, támogatás és ellenőrzés, erősítése mellett.²⁷²

A házi gyermekfelügyeletet biztosító ellátók száma 2006 óta, éveken át tartó emelkedés után, 2010-ben jelentősen csökkent.²⁷³

A családi napköziben dolgozók felkészítése nagyon rövid és esetleges színvonalú, szakmai támogatásuk nem megoldott. Félő, hogy alacsonyabb forrásigényük miatt éppen azokon a településeken válthatják ki a bölcsődét, óvodát, napközit, ahol a legnagyobb szükség lenne magasan kvalifikált szakemberekre.

270 Az állampolgári jogok biztosa vizsgálata: AJB560/2011

271 Az állampolgári jogok biztosa vizsgálata AJB 1147/2012.

272 Információk családi napközi működtetőknek http://csana-info.hu/content/index.php?menu_id=4

273 Központi Statisztikai Hivatal (KSH, 2011): Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010, 37. oldal

Ajánlások:

- A szakpolitikáknak és cselekvési programoknak a családi élethez és otthonhoz való jogot a megfelelő munkához és jövedelemhez; a családi lakhatási lehetőségekhez; a családot támogató hálózatokhoz hozzásegítő programokkal egy csomagban kell kezelniük;
- A napközbeni ellátások komplex kezelése, az integrált programok biztosítása a gyerekek jobb és teljesebb körű ellátásának biztosítása érdekében.

Klement Dorina rajza

23. cikk Fogyatékosággal élő gyermekek jogai

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy a szellemileg vagy testileg fogyatékos gyermeknek emberi méltóságát biztosító, önfenntartását előmozdító, a közösségi életben való tevékeny részvételt lehetővé tevő körülmények között, teljes és tisztességes életet kell élnie.

2. Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékos gyermeknek a különleges gondozáshoz való jogát, és a rendelkezésükre álló forrásoktól függő mértékben, az előírt feltételeknek megfelelő fogyatékos gyermeknek és gondozásukért felelős személyeknek, kérelemre, a gyermek állapotához és szülei vagy gondviselői helyzetéhez alkalmazkodó segítséget biztosítanak.

3. Tekintettel a fogyatékos gyermek sajátos szükségleteire, a cikk 2. bekezdése értelmében nyújtott segítség a gyermek szüleinek vagy gondviselőinek anyagi erőforrásait figyelembe véve, lehetőség szerint ingyenes, és úgy kell alakítani, hogy a fogyatékos gyermek valóban részesülhessen oktatásban, képzésben, egészségügyi ellátásban, gyógyító-nevelésben, munkára való felkészítésben és szabadidő-tevékenységben oly módon, hogy ezek biztosítsák a lehető legteljesebb közösségi beilleszkedést, és személyisége lehető legteljesebb kibontakoztatását kulturális és szellemi területen egyaránt.

4. Az Egyezményben részes államok a nemzetközi együttműködés szellemében előmozdítják a fogyatékos gyermekek megelőző egészségügyi ellátásával, orvosi, pszichológiai és funkcionális kezelésével, a gyógyító nevelés módszereivel, oktatással és a szakképzési intézményekkel kapcsolatos információk cseréjét és terjesztését, valamint az adatok hozzáférhetőségének biztosításával lehetővé teszik a részes államok számára, hogy ezeken a területeken javíthassák lehetőségeiket és szakismereteiket, bővíthessék tapasztalataikat. Ebben a tekintetben különösen figyelembe veszik a fejlődő országok szükségleteit.”

A fogyatékosággal élő gyerekek szociális biztonságának megteremtését elvileg számos törvény, jogszabály, pénzügyi és természetbeni ellátás szolgálja. Az ellátások a valóságban azonban gyakran nem képesek biztosítani a megfelelő életszínvonalat és a szociális védelmet a gyerekek számára. A fogyatékkal, főként a súlyos fogyatékosággal élő gyerekek számára vidéken, kistélepléseken gondot jelent a speciális ellátórendszerek elérése, igénybevétele, mivel ezek az intézmények általában a megyeszékhelyeken vagy a fővárosban vannak, és szűkös férőhely számmal működnek. Az ellátásokból történő kiszorulás a család anyagi helyzetével és a gyermek származásával is összefügg.

Az ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága 2012. szeptember 20-21-én először vizsgálta Magyarországot. Bár hazánk 2007-ben Európában elsőként ratifikálta a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményt,²⁷⁴ annak hiányos megvalósítása miatt a Gyermekjogi és Fogyatékosügyi Bizottság több, a fogyatékosággal élő gyermekeket is érintő, kérdésben elmarasztalta a magyar kormányt. Az Egyezményben megfogalmazott általános kötelezettségekre tekintettel a Fogyatékosügyi Bizottság javasolta, hogy Magyarország egyeztessen és aktívan vonja be a fogyatékosággal élő gyermekeket és családjukat az állami döntéshozatali folyamatok tervezésébe, végrehajtásába és ellenőrzésébe, különösen az őket érintő ügyekbe, minden szinten ésszerű és reális időkeretet biztosítva arra, hogy észrevételeiket megtegyék, megfelelő finanszírozást biztosítva ehhez.²⁷⁵

274 2007. évi XCII. Törvény a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

275 ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága, Záró észrevételek, Magyarország, CRPD/C/HUN/CO/1, 29 September 2012, para 14.

A Gyermekjogi Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt is, hogy a fogyatékossgal élő gyerekek jelentős része otthoni ellátás helyett intézeti ellátásban részesül, valamint hangsúlyozta a megfelelő forrás biztosításának fontosságát, amely lehetővé teszi, hogy a fogyatékossgal élő gyerekek továbbra is családjukkal élhessenek saját közösségükben.²⁷⁶ A Bizottság felszólította a magyar kormányt, hogy tegyen nagyobb erőfeszítéseket annak érdekében, hogy kiterjesszék a közösségi rehabilitációt és más szolgáltatásokat a fogyatékossgal élő gyermekek és családjuk részére az egyes helyi közösségekben azért, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek családjukkal élhessenek, ahogy azt az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága is javasolta (CRC/C/HUN/CO/2).²⁷⁷

Az oktatáshoz való joggal kapcsolatban a Fogyatékosügyi Bizottság sajnálatát fejezte ki, azért mert sok fogyatékossgal élő tanuló továbbra is speciális oktatási intézményekben tanul, továbbá aggodalommal jegyzete meg, hogy Magyarország nem tett megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy valamennyi olyan fogyatékossgal élő tanulónak, aki hagyományos oktatási intézmény hallgatója, biztosítsa az ésszerű alkalmazkodás lehetőségét,²⁷⁸ valamint fejlesszen ki és járuljon hozzá a befogadó, inkluzív oktatási rendszer megteremtéséhez.²⁷⁹ A Bizottság újra megállapította, hogy az ésszerű alkalmazkodás megtagadása diszkriminációnak minősül, és javasolta a magyar kormánynak, hogy jelentősen növelje erőfeszítéseit annak érdekében, hogy: a fogyatékossgal élő tanulók egyéni követelményeinek megfelelő ésszerű integrációt biztosítson; az általános oktatási rendszerben tanuló fogyatékossgal élő diákok részére szükséges támogatást nyújtson; és hogy valamennyi oktatásban dolgozót képezzék úgy, hogy befogadó oktatási intézményekben dolgozhassanak.²⁸⁰

A Fogyatékosügyi Bizottság kiemelt figyelmet fordított a fogyatékossgal élő roma gyerekek helyzetére és felszólította a magyar kormányt, hogy fejlesszen ki programokat annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő roma gyermekek részt vehessenek a hagyományos oktatási programokban az ésszerű alkalmazkodás elvének figyelembe vételével.²⁸¹ A Bizottságot aggasztotta a fogyatékossgal élő roma gyermekekre vonatkozó információ hiánya, ezért azt javasolta, hogy a magyar kormány gyűjtsön adatot annak érdekében, hogy megértse a fogyatékossgal élő roma gyermekek természetét és jellegzetességeit, és ennek során konzultáljon a gyerekekkel és szüleikkel.²⁸²

A családban nevelkedő fogyatékos gyerekek elemi létfeltételei messze elmaradtak hasonló korú, egészséges társaikétól. Szüleik foglalkoztatottsága alacsonyabb, mint a gyermekes családokra jellemző átlag, egyharmaduk (34%) olyan családban élt, ahol nincs kereső családtag, ami főként a fogyatékos gyermek nappali felügyeletének nehézségéből fakad. (A nem fogyatékos gyereket nevelő családok körében ez az arány 21% volt.) Munkajövedelem híján e családok szegénységi rátája igen magas (47%), eladósodásuk sokszor veszélyezteti a család alapvető életfeltételeit.²⁸³

A 2009-es ombudsmani gyermekjogi projekt²⁸⁴ megállapításai szerint az enyhe vagy közép súlyos fogyatékkal élő gyermekek oktatása és nevelése a többcélú intézményekben (általános iskola, diák-

276 Ibid, para 21.

277 Ibid, para 22.

278 Olyan, az egyenlő bánásmód elősegítésére törekvő intézkedések, melyek a fogyatékkal élő személyek számára lehetővé teszik a mindennapi életükben való részvételük, munkába járásuk megfelelő körülményeit.

279 Ibid, para 39.

280 Ibid, para 41.

281 Ibid, para 40, 42.

282 Ibid, para 49, 50.

283 „Gyerekmonitor 2009” – 1000 háztartásra kiterjedő, a gyermekes családokra reprezentatív adatfelvétel. („Legyén jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottsága, MTA Gyerekszegénység Elleni Program, 2009.)

284 OBH Gyermekjogi projekt. szerk. Kr. Kovács Orsolya Ágota. OBH Projektfüzetek. 2009/3

otthon és speciális gyermekotthon) lassabban halad, mint az egészséges gyermekeket gondozó, befogadó iskolákban, ezért javasolja a speciális gyermekotthonban vagy gyermekotthon speciális csoportjában elhelyezett gyermekeket fokozott védelemben részesítését.

A fogyatékkal élő gyermekek nehezen férnek hozzá azokhoz az eszközökhöz, amelyek az önálló életvitel megvalósítását lehetővé teszik. Az egészségügyi jogszabályalkotás minden fogyatékosági csoportot diszkriminál azzal, hogy a részükre biztosított gyógyászati segédeszközök árából igen magas önrészt követel meg.

A támogatásokhoz való hozzáférés még mindig nagyon alacsony szintű, a gyerekek fejlődéséhez szükséges feltételek (táplálkozás, fejlesztés, oktatás, integráció, stb.) jórészt kielégítetlenek maradnak.

Fogyatékos csoportok szerinti kirekesztődés

Az értelmi fogyatékos és a súlyosan halmozottan²⁸⁵ fogyatékos gyermekek helyzetéről 2007-ben készült országos reprezentatív kutatás,²⁸⁶ ami 2003 - 2007 között a helyzet stagnálásáról illetve romlásáról adott képet.

Az értelmi fogyatékossgal élő emberek, illetve gyermekek hátrányos megkülönböztetéssel szembesülnek az egészségügyi ellátások igénybevétele során, hiszen azonos tartalmú és minőségű szolgáltatások számukra a legtöbb esetben, speciális szükségleteikre tekintettel, csak térítés ellenében vehetők igénybe. A másokkal azonos hozzáférés földrajzi értelemben sem valósul meg az értelmi fogyatékossgal élők számára.

Különösen igazak a fentiek a fogászati ellátásokra, mellyel kapcsolatban az Értelmi Fogyatékossgal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ) beadvánnyal fordult az állampolgári jogok országgyűlési biztosához²⁸⁷. A fogyatékos gyerekek fogászati ellátásának hiányosságaira mutat rá a 2012 első felében történt eset is, melyben egy akut fogfájástól szenvedő, fogyatékkal élő gyereket azért nem láttak el a gyermekfogászati rendelőben, mert a gyerek fogyatékossga nem tette lehetővé az ébrenlétben való beavatkozást. Mint kiderült, az egész országban két helyen²⁸⁸ végeznek ilyen beavatkozást. A telítettség miatt az első vizsgálatra egy hónappal későbbi időpontot tudtak adni a gyerekeknek, és a legkorábbi műteti időpontot fél évvel későbbre tudták kitűzni.²⁸⁹

Az ÉFOÉSZ szerint az egészségügyi ellátással kapcsolatos problémák egyik forrása, hogy az orvosok nem ismerik a fogyatékossgal élők speciális igényeit, a velük való kapcsolattartás módját. Hiányzik az egyetemi orvoscépzés tematikájából a fogyatékossgal élő személyekkel való kommunikáció és a megfelelő bánásmód oktatása, továbbá a már praktizáló orvosok számára sem biztosítottak a megfelelő képzések, továbbképzések.

285 cerebalis paresis, traumás agykárosodás, ritka genetikai képek, stb.

286 Bass László (szerk.), Amit tudunk és amit nem – az értelmi fogyatékos emberek helyzete Magyarországon. (Kézenfogva Alapítvány Budapest, 2008.) 179-190.

287 E-mail Danó Réka dano.reka@efoesz.hu

288 Budapesten és Szegeden. Azonban az utóbbi helyen csak a megyei lakosokat látják el. Forrás: Ön kibírná fogfájással fél évig? 2012.08.02. Népszava

289 „Amit tehetek, hogy együtt sírok a gyermekemmel” 2012.08.02.
http://www.medicalonline.hu/gyogyitas/cikk/_amit_tehetek_hogy_egyutt_sirok_a_gyermekemmel (2012.09.10.)

Aggályos, hogy a 2012-es, csökkentett állami költségvetés több száz támogató szolgáltatást szüntetett meg országszerte.

A fogyatékos gyerekek közül, akiket régebben a támogató szolgálat segítségével reggel eljuttattak iskolába, délután meg haza, többen nem tudják folytatni tanulmányaikat - a gyakran lakhelyüktől távol lévő - iskolájukban. Egy 6 éves, fogyatékkal élő kislányt például szülei, más lehetőség hiányában, diákotthonba adtak, miután megszűnt a családot segítő támogató szolgálat iskolabusz szolgáltatása. Településükről a fiú oktatási intézménye nehezen elérhető, a szülők munkavállalása mellette nem megoldható²⁹⁰.

Autista gyerekek

Az ombudsman egyik 2009-es, átfogó vizsgálatában megállapította, hogy az autizmussal élő gyerekek nem jutnak el az állapotuknak megfelelő oktatási-nevelési intézményekbe. Nincs elegendő és megfelelően képzett szakember, illetve a nagy városokat, megyeszékhelyeket leszámítva a gyerekeknek nem biztosított a lakhelyükhöz közeli ellátás. Az utazó gyógypedagógusi hálózat nem épült ki. A vizsgálat szerint több oktatási intézmény gyakorlata, hogy arra hivatkozva nem veszi fel az autista gyereket az intézményben, hogy az alapító okiratukban nem szerepel autista gyerekek oktatása.

A közoktatásban - becslést adatok szerint - a 2007/2008-as tanévben 7000 autista gyereknek kellett volna tanulnia, de csak 1276-an voltak a közoktatási rendszerben²⁹¹.

Az Autisták Országos Szövetsége 5 évre szóló (2008-2013) Stratégiát²⁹² készített, amelyben törvénymódosítási javaslatokat tesz az autisták ellátásának fejlesztése érdekében.

Az említett ombudsmani vizsgálatra beérkezett válaszok alapján sokszor előfordul, hogy a befogadó iskola nyomást gyakorol a szülőre annak érdekében, hogy kérvényezze a magántanulói státuszt, mert ebben az esetben csak heti 10 órát kell kötelezően oktatni iskolában a gyermeket, ami azonban nem elegendő a fejlesztéshez.

Az oktatási rendszerben, a nem magántanuló autista gyermekek nehézségei is folyamatosan jelentkeznek a legfiatalabb kortól egészen a tanulmányaik befejezéséig. A szakértői és rehabilitációs bizottságok feladata a fogyatékkal élő gyerekek számára a megfelelő oktatási intézmény kiválasztása, a lehetőségek azonban igen szűk határt szabnak döntéseiknek.

290 Elkényszerített gyerek esélyek - A magyar állam nem biztosítja az oktatáshoz való egyenlő hozzáférést, Népszabadság, 2012. október 11. http://nol.hu/belfold/20121011-elkenyszerített_gyerek (2012.09.12.)

291 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az OBH 1438/2009. számú ügyben

292 Országos Autizmus Stratégia – Középtávú intézményfejlesztési koncepció a 2008-2013-as időszakra http://www.aosz.hu/index.php/component/docman/doc_download/18-orszag-os-autizmus-strategia-

Az ombudsmanhoz fordult egy anya, amiért kislányának olyan óvodát jelölt ki a szakértői bizottság, amely alapító okirata alapján nem fogadhat autista gyereket. A kislány beíratása után kiderült, hogy a nagy létszámú csoportban az óvónők nincsenek felkészülve a gyerek gondozására, gyógypedagógiai ismereteik hiányában nem tudják kezelni a kislány viselkedését. A gyerek magatartási problémái szaporodtak, gyógyszeresedésre kényszerült. A vizsgálat során kiderült, hogy a szakértői bizottság a kislány oktatását - tekintettel jó értelmi képességeire, enyhe fokú autista tüneteire – integráltan javasolta, azonban az illetékes önkormányzat csak szegregáltan biztosítja az autista gyerekek ellátást, ezért került sor az autista gyerekeket eddig még nem fogadó óvoda kiválasztására. „A szakértői és rehabilitációs bizottság korábban már megkezdte az önkormányzatot a hiányzó ellátási forma megszervezését kérve,”²⁹³ mert befogadó óvoda hiányában sérül az oktatáshoz való jog.

Autista, kiemelkedő értelmi képességű fiú jelentkezését elutasították a kiválasztott szakiskolában. A középiskola igazgatója elmondta, hogy intézményükbe csak „látássérült, hallássérült, mozgássérült, beszéd fogyatékos, magatartási zavarokkal küzdő tanulók képzése folyik integráltan”²⁹⁴, és szegregáltan enyhe értelmi fogyatékosoknak csak egy másik fajta, a fiú által nem választott szakképesítés megszerzésére van lehetőség. Az ombudsman közbenjárása után a fiú mégis felvételt nyert a kiválasztott intézménybe és képzésbe.

Az autista gyermekek nem csak a közoktatási rendszerből maradhatnak ki, hanem az olyan egyéb, kiegészítő szolgáltatásokból is, mint például az egyéni fejlesztő felkészítés. 2010-ben egy panaszos fordult az ombudsmanhoz,²⁹⁵ mert autizmussal élő, hallássérült gyerekének a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság heti 4 órában egyéni fejlesztő felkészítést irányzott elő, azonban az illetékes szakszolgálat csak 1,5 órában biztosítja azt anyagi források hiányában. Az ombudsman elmarasztalta az illetékes önkormányzatot, és visszasságot állapított meg a gyerek védelemhez és gondoskodáshoz való jogával szemben.

293 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az AJB 91/2010. számú ügyben

294 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az AJB 358/2010. számú ügyben (Előzmény: AJB 5705/2009.)

295 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az AJB 1164/2010. számú ügyben0

Halmazottan vagy súlyosan sérült gyermekek

A halmazottan vagy súlyosan sérült gyerekek mozgássérültségük mellett súlyos beszédhiánnyal és az ebből adódó kommunikációs fogyatékkal is küzdenek. Ezeknek a gyerekeknek a képviselőket jelenleg nem látja el egyik országos szervezet sem. A számukra elengedhetetlenül szükséges szolgáltatást (augmentatív és alternatív kommunikáció = AAK) a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló törvény állami kötelezettséggént említi.

Siket gyermekek

A hazai szociális ellátórendszer számos ellátási formát biztosít a nagyothalló gyerekek, illetve a gyerekeket nevelő családjaik részére. Az ellátások színvonala nem megfelelő, a szolgáltatásokhoz történő hozzáférés nehézkes. A siketek az országban szétszórva élnek, elsősorban a siket gyerekeket oktató iskolák környezetében kiugró a létszámuk. Budapesten kívül – ahol egy nagyothalló és siket gyermekek oktatásával foglalkozó iskola működik – 7 más vidéki városban található siket iskola, ahová a siket és nagyothalló gyerekek a környező településekről járnak be. Megfigyelhető, hogy a siket gyermekes családok megélhetése a községekben sokkal nehezebb, a szegénység kockázata sokkal magasabb, mint a városokban élőké, bevételeiket a rokkantnyugdíj és egyéb kiegészítő járadékok képezik. A munka világához alig vagy egyáltalán nem tudnak kapcsolódni. A régi rendszer „ál” védő-óvóhálót font köréjük. Könyvkötő, kárposzt, asztalos szakmákban képezték/képezik őket ma is. Korszerű szakképzéshez még ma sem férnek hozzá. A szegregált iskolák nehezen, sőt egyáltalán nem követik a korszerű elvárásokat, sikeres életutakról alig tudunk.

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény fogyatékosági támogatásról szóló fejezete szerint az esélyegyenlőséget elősegítő, nem vagyoni helyzethez (azaz rászorultsági elvhez) kötött pénzügyi támogatás. Ezt a hallássérült személyek megkapják, bár összege kisebb az elvárhatóénál.

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról elismeri a gyermek formálódó képességeinek tiszteletét (8.§ (1)–(3)). A 6.§ (3) kimondja: „A fogyatékos, tartósan beteg gyermeknek joga van a fejlődését és személyisége kibontakozását segítő különleges ellátáshoz.”. A törvény tartalmazza a gyermek identitásának megőrzéséhez fűződő jogát is. A gyakorlatban azonban ez nehezen érvényesül, mivel a közgondolkodásban sajnálatos módon, jelenleg a fogyatékos csak, mint teher és negatívum jelenik meg. A gyermek legfőbb érdekének nevében olyan döntések születnek, amelyek nem a fogyatékos gyermekek identitásának megélését szolgálják.

Az egészségügy területén is hátrányban vannak a siket és nagyothalló gyermekek. Bár az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés esetében a jogszabályok esélyegyenlőséget írnak elő, a gyógyászati segédeszköz ellátásban ez nem valósul meg. A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló törvény²⁹⁶ és annak végrehajtási rendelete²⁹⁷ alapján „a biztosított a gyógyászati segédeszköz próbájával, illetve kiszolgáltatásával kapcsolatos utazási költségeinek támogatására akkor jogosult, ha a gyógyászati segédeszközt a tartózkodási helyéhez legközelebb eső, a rendelt gyógyászati segédeszköz kiszolgáltatására az egészségbiztosítóval szerződött forgalmazónál szerzi be”. Azonban a mai gyakorlat azt mutatja, hogy a nagyothalló gyerekek oktatásával foglalkozó iskolák szerződésben állnak egy vagy két hallókészülék forgalmazóval, akik nem minden esetben tudják biztosítani a gyermekek legmagasabb színvonalú hallókészülékkel történő ellátását, mivel ezt a mai egészségügyi

296 1997. évi LXXXIII.

297 217/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet

törvények nem teszik lehetővé. Ezáltal sérül a gyermek azon joga, hogy egyénre szabottan – hátrányos megkülönböztetés nélkül – a lehető legjobb eszközök legyenek ingyenesen hozzáférhetőek, amely szolgáltatás biztosítaná a nagyothalló gyermekek részére a lehető legteljesebb integrációt és fejlődési lehetőséget. (Bővebben erről a 24. cikkben olvashatnak.)

Az egészségügyi jogszabályalkotás minden fogyatékosági csoportot diszkriminál azzal, hogy a rászükre biztosított gyógyászati segédeszközök árából igen magas önrészt követel meg. A nagyothalló gyermekek hallókészülék ellátásában 70%-os a támogatási arány, ráadásul nem a legfejlettebb eszközöket támogatják, így sérül az esélyegyenlőség. Mind a siket, mind a nagyothalló gyermekek nehezen férnek hozzá azokhoz az eszközökhöz, amelyek az önálló életvitel megvalósításához szükségesek. A hatályos jogszabályok szerint most ezeket az eszközöket az egészségügyi ellátás keretében lehet megkapni. A különböző villogó és hangjelző berendezések, hangosítók, kommunikációs szoftverek köre igen szűk és alacsony szinten támogatott.

A kormány 2012-es tervei között szerepel a gyógyászati segédeszközök társadalombiztosítási támogatásba történő befogadásának drasztikus csökkentése.

Vak és gyengén látó gyermekek

Ma Magyarországon a látássérült gyereket nevelő családok rendkívül nehéz helyzetben vannak. Joguk van ugyan a korai fejlesztéshez, ám ezt többnyire csak Budapesten kaphatják meg, ami sokszor fárasztó utazással és magas anyagi ráfordítással kivitelezhető. A családok az emelt összegű családi pótlékon túl nem kapnak egyéb anyagi támogatást látássérült gyerekük ellátásához, fejlesztéséhez, a szükséges speciális és életvitelt megkönnyítő eszközök megvásárlásához. Amíg korábban gyermekek részére is megítélhető és folyósítható volt a vakok személyi járadéka, addig ma a fogyatékosági támogatást csupán 18 éven felüli fogyatékosoknak van lehetőségük kérelmezni. A segédeszközök megvásárlását többnyire alapítványi, pályázati támogatásokból, ad hoc módon tudják a családok biztosítani.

Szegregáltan az országban jelenleg csupán Budapesten, Debrecenben és Pécsen van a vak és gyengén látó gyerekeknek lehetőségük általános iskolába járni, így azok a gyerekek, akik ebben a formában kezdik meg tanulmányaikat, a családjuktól távol, bentlakásos formában kénytelenek hatéves koruktól élni, egy-két hetente hazajárni. Ez a helyzet súlyosan sérti a családban való fejlődés jogát és lehetőségét, károsan hat a látássérült gyerek amúgy is nehezített családi és lakóhelyi társas kapcsolataira, kötődésére.²⁹⁸

Mozgássérült gyerekek

Kutatás a fogyatékos gyerekekkel kapcsolatos attitűdökről

„A kutatás fő célja az volt, hogy felmérjék, milyen gondolatokat, érzéseket, viszonyulásokat táplálnak a szülők és a pedagógusok a sérült, fogyatékos, akadályozott gyermekek ép gyermekkel való együttnevelésével kapcsolatban, és – némileg tágabban magukkal a sérült gyermekekkel kapcsolatban, illetve van-e eltérés az egyes csoportoknál mérhető attitűdök között. Az integrációval kapcsolatos attitűdök kutatása során a kiosztott 150 db kérdőívből 121 db érkezett vissza kitöltve. Ebből 65-öt szülők, 56-ot pedagógusok, gyógypedagógusok töltöttek ki.

298 Interjú Fodor Ágnessel (Vakok és gyengén látók Közép-Magyarországi regionális egyesülete), 2011

Az adatokból a legszembetűnőbb, hogy a szülők (együtt vizsgálva a sérült gyermekeket nevelő és a nem érintett családokat) szinte minden fogyatékosági kategóriánál nagyobb elfogadásról tesznek tanúbizonyságot, mint a pedagógusok. Különösen kiemelkedő ez a különbség a látás- és a hallássérült, valamint az enyhén értelmi fogyatékos gyermekeknél. Váratlan eredmény volt, hogy a szülők 48%-a elfogadná az enyhén értelmi fogyatékos gyermekeket gyermeke osztálytársaként; ez az arány nagyon magas, noha még így is alacsonyabb az érzékszervi és testi fogyatékosági kategóriáknál tapasztalhatóaknál. A legkevésbé elfogadottak a középsúlyosan, illetve súlyosan értelmi fogyatékos gyermekek voltak. Három olyan fogyatékosági kategória van azonban, ahol ez a viszony megfordul: az értelmi fogyatékos gyermekek két csoportja és az autista kisgyermekek. Külön fontosnak felhívni a figyelmet arra, hogy a látás-, illetve hallássérültek, valamint a mozgáskorlátozottak elfogadottsága milyen magas az ép gyermeket nevelő családok körében: mindhárom fogyatékosági típushoz tartozó gyermekeket a szülők mintegy háromnegyede elfogadná gyermeke osztályában/csoportjában.²⁹⁹

Kora gyermekkori intervenció – korai fejlesztés

A sérülten született, eltérő vagy megkésett fejlődésű, illetve fejlődési zavarral veszélyeztetett gyerekek 5 (6) éves korukig a kora gyermekkori fejlesztés rendszerében kapnak ellátást, támogató szolgáltatást. A rendszer működését kedvezőtlenül befolyásolja, hogy három szakterület – az egészségügyi, a szociális és az oktatási – között oszlanak meg a feladatok, hiányzik az egységes szemléletű megközelítés, az ágazatok közötti együttműködés, a jogszabályok összehangolása. A terület alulfinanszírozott, és emellett a szakmai standardok hiánya és az ellenőrzés elégtelensége is akadályozza a minőségi ellátás biztosítását. A korai habilitációs/rehabilitációs, fejlesztő feladatokat ellátó intézményrendszer rendkívül áttekinthetetlen, a szülők és a szakemberek számára is nehéz az eligazodás. Nincs protokoll, amely összekapcsolná a különböző ágazati irányítás alá tartozó intézményeket, és egyértelműen követhető „gyermek-utat” határozná meg.

A különböző ágazatokhoz tartozó intézmények között jellemzően kevéssé alakulnak ki szilárd kapcsolatok, nem működnek jól a kommunikációs csatornák, nem láthatók egymás számára a szakmai tevékenységek, így az ellátói körben nem alakulnak ki helyi team-ek. A kora gyermekkori intézményrendszer egészségügyi szereplői és a közoktatás diagnosztikai centrumai között nincs kapcsolódás, az egészségügy rendszeréből hamarabb kerülnek a gyerekek az ellátó intézményekbe, mint a szakértői bizottságok elé. Az együttműködést sokszor az informatikai eszközök hiánya is akadályozza. Az egyéni adatokat tartalmazó adatlapok sok esetben még mindig papíralapúak, az ellátórendszeren belül sem érnek össze az adatok, az adatgyűjtés, adatszolgáltatás sok esetben elégtelen.

A rendszer működésére döntően az információhiány jellemző, amely nemcsak akadályozza a különböző intézményrendszerek közötti átjárást, de a szülőket is bizonytalanságban tartja gyermekük további sorsát illetően. Függetlenül attól, hogy milyen fenntartású és közigazgatási besorolású intézményről van szó, az intézmények együttműködésére és a különböző intézményekben folyó, párhuzamos vagy egymást követő szűrő, diagnosztizáló vagy terápiás munka összehangolására, illetve az információk megosztására és hatékony felhasználására valamint a visszacsatolásra nincsenek átfogó, központosan meghatározott protokollok.

A felismerést akadályozza, hogy az egészségügyi rendszerben nem áll rendelkezésre egységes, standardizált fejlődési szűrőeljárás. A diagnosztikai tevékenységet végző ellátó intézményekben nin-

²⁹⁹ Fischer Gabriella: A fogyatékossgal kapcsolatos attitűdök vizsgálata, Gyógypedagógiai Szemle, http://prae.hu/prae/gyosze.php?menu_id=102&jid=29&jaid=416

csenek jogtisztta, korszerű, standardizált vizsgáló eljárások, hiányzik az egységes diagnosztikai rendszer és egy egységes diagnosztikai eljárási protokoll. A terápiák megválasztását sokszor korlátozza a szakemberhiány, a foglalkoztatott szakemberek képzettsége, szakértelme. A szakértői bizottságok a diagnózisok mellé olyan terápiás, fejlesztő eljárásokat javasolnak, amelyeket az adott közigazgatási egység (megye) intézményeiben biztosítani tudnak. Ezek elérhetősége garantált, ingyenes vagy anyagi vonzata minimális, de nem feltétlenül olyan, ami a fennálló állapoton leghatékonyabban tudna segíteni. Az egészségügyi intézményekben jóval alacsonyabb óraszámokban nyújtják ugyanazt a terápiás ellátást, mint a pedagógiai és szociális intézményekben.

A kora gyermekkori fejlesztés terén az egyik legnagyobb problémát a szakember-ellátottság hiányosságai okozzák. A perinatális (neonatális) intenzív centrumok és a szakértői bizottságok túlterheltek, komoly szakemberhiánnyal küzdenek. A szakértői bizottságokban a szakemberek száma az esetek számához képest alacsony, ami a vizsgálatra várakozás idejét jelentősen meghosszabbítja. A 18 hónaposnál fiatalabb kisbabák szakorvosi igazolás alapján közvetlenül ellátásba juthatnak, ám kapacitásproblémák miatt sokszor a gyermek-neurológus vizsgálatára is heteket kell várni.

Egy regionális kutatás³⁰⁰ adatai alapján 2010-ben, a perinatális (újszülött) intenzív centrumokba évente bekerülő nagyjából 6 ezer rizikóbaba közül átlagosan 2200, öt évre vetítve nagyjából 11 ezer gyermek esetében fordul elő olyan súlyos szövődmenyes állapot, amely igen nagy valószínűséggel súlyos, tartós károsodások kialakulásához vezet, és hosszú távon korai terápiás, fejlesztő ellátást igényel. Az ellátandó gyerekek száma azonban ennél magasabb, hiszen arról nincsenek pontos adataink, hány gyermeket látnak el a neonatológiai (intenzív) osztályokon, és hány gyerekről derül ki az újszülött-osztályokon, illetve otthon, hogy valami problémájuk van. Ugyanakkor jelenleg kb. 8 ezer gyermek részesül kora gyermekkori intervenciók ellátásában az általunk ismert egészségügyi, pedagógiai, szociális intézményekben. Korábbi becslések szerint a speciális segítséget igénylő gyerekek több mint egyharmada marad ellátatlan.

A különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférés jelentős területi egyenlőtlenségeket mutat. Az egészségügyi ellátás mutatói alapján Észak-Magyarország és Észak-Alföld egészségügyi ellátása a legkedvezőtlenebb. A legtöbb betöltetlen védőnői állás a két északi régióban található. A házi gyermekorvosokra jutó 0-5 évesek száma Észak-Magyarországon a legmagasabb (Észak-Alföldön is hasonló mutatót találunk), és a rendelkezésre álló szakorvosi kapacitás is itt a legszűkösebb. Ezekben a régiókban egy gyermek-neurológusra és egy gyermekpszichiáterre kétszer annyi gyermek jut, mint az országos átlag. A leghátrányosabb helyzetű településeken még nehezebb az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés. Észak-Magyarországon, ahol a legtöbb hátrányos helyzetű kistépülés található (260), a települések több mint 60%-ában, a dél-dunántúli régió 216 településének 70%-ában, az észak-alföldi régió 194 településének közel felében nem érhető el a megfelelő védőnői szolgáltatás, hiányzik a jól szervezett utógondozói hálózat. A neuroterápiás, ill. gyermek-rehabilitációs szolgáltatásokra általában jellemző, hogy nem biztosított a regionális ellátás, szűkös a kapacitás.

A kora gyermekkori fejlesztő intézményháló földrajzi mintázatára erős centralizáltság jellemző, egyértelmű fókusza a közép-magyarországi régió, pontosabban Budapest, ahol az intézmények majdnem 30%-a, és az ellátott gyerekek több mint fele található. Az intézményháló fele pedagógiai jellegű intézmény, amelyek többsége pedagógiai szakszolgálat (a korai fejlesztés feladatát felvállaló oktatási intézmények majdnem 40%-át teszik ki). A korai ellátó intézmények közül a korai fejlesztő központok és az egészségügyi gyermek-rehabilitációs intézmények a legelterheltebbek.

300 Kereki Judit (2010): A fogyatékoság és az ellátáshoz való hozzáférés egyenlőtlenségei a korai életszakaszban. In: Kolosi Tamás-Tóth István György (szerk.): Társadalmi Riport, TÁRKI, Budapest, 348-371 p.

Különösen a hátrányos helyzetű területeken akadályozott a hozzáférés (elsősorban Észak-Magyarországon), ahol a szolgáltatások fizikai közelsége nem biztosított, elérhetősége anyagi okok miatt nem megoldott, a szakember ellátottság elégtelensége okán az ellátások sokféleségének biztosítása és az interdiszciplináris team-munka nehezen kivitelezhető. Így éppen azok a családok nem kapnak a rendszertől támogató segítséget, akik maguk sem elég tudatosak a probléma felismerésében és kezelésében. A szociálisan hátrányos helyzet talaján kifejlődő egyes sérült állapotok, a fejlődési zavar veszélyeztetettség, vagy elmaradt fejlődés kialakulása megfelelő, több ágazat összehangolt együttműködésén keresztül prevenciós tevékenységgel nagy eséllyel megelőzhető lenne.

A különböző régiókban nem egyformán biztosított a speciális képzettségű szakemberek elérhetősége, különösen Közép-Dunántúlon és Észak-Alföldön kedvezőtlen a helyzet, ahol kiemelkedően magas a „szakmai irányítás mellett nem pedagógiai munkakörben dolgozó”³⁰¹ korai ellátó szakemberek aránya (bölcsokei gondozónő, illetve gyógypedagógiai asszisztens), ami nem ad kellő garanciát a minőségi szakellátás biztosítására. Egyes fogyatékosági területek ellátásában is tapasztalhatók egyenlőtlenségek. Észak-Magyarországon az érzékszervi fejlesztéssel foglalkozó szakemberek elérhetősége a többi régióhoz képest a legkedvezőtlenebb. A régióban szervezett ellátás Heves megyében működik, a másik két megyében esetleges a szakemberellátás. (Borsod-Abaúj-Zemplén megye hallássérült gyermekeinek egy részét is Heves megyében látják el). Nógrád megyében jelenleg nem dolgozik korai fejlesztésben képzett, illetve gyakorlatot szerzett tiflopedagógus, ezért a látássérült gyerekeket Budapestre utazzatják a szülők.

A rendelkezésre álló gyógypedagógiai szakmai kínálat nem feltétlenül igazodik a speciális szükségletekhez. Egyes régiókban a kora gyermekkori intervencióban megfelelően jártas, képzett gyógypedagógus-kínálat szükségessége kényszermegoldásokat indukál. Például Észak-Magyarországon az intézmények szakember állományának 17%-a a tanulásban akadályozottak pedagógiája szakos (egyszakos) gyógypedagógus, akik nem a korai életszakaszra képzett szakemberek.

Szakorvos vagy a korai terápiás, fejlesztő ellátás igénybevételét az utazási nehézségek és az anyagi források szükségessége erősen befolyásolja. A nagyvárosokban élők lehetőségeivel ellentétben a kis településeken, falvakban a speciális szolgáltatások szinte elérhetetlenek. A közlekedési nehézségek miatt különösen Észak-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon kedvezőtlenek a feltételek, amit sokszor az ellátásba kerülést megkönnyítő belső hálózat (decentrumok) kialakításával, illetve az utazótanári szolgálat megszervezésével sem lehet áthidalni.

Az anyagi lehetőség jó mutatója lehet az intézményekben ellátott sérült, eltérő vagy megkésett fejlődésű gyermekeket nevelő családok anyagi helyzete. 2008-as kutatási adatokból kiderül, hogy az érintett családok csaknem egynegyedének nincs munkajövedelme, forrásaik elsősorban család-támogatási ellátásokból és szociális támogatásokból állnak. Minél alacsonyabb iskolázottságú az anya, szignifikánsan annál nagyobb arányban fordul elő, hogy munkajövedelem nem képezi részét a családi bevételeknek. A különbséget jól érzékelteti, hogy a legalacsonyabb iskolai végzettségű anyák esetében a családok 46%-ának nincs munkajövedelme, ez az arány a felsőfokú végzettségű anyák esetében csak 7%.

301 Kereki J. (írta és szerk.) (2011): Regionális helyzetértékelés a kora gyermekkori intézményrendszer hálózatos fejlesztésének megalapozásához. Kutatási zárótanulmány. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest. http://www.educatio.hu/download/eselyegyenloseg/regionalis_helyzetertekeles_kezirat.pdf

Speciális lakás- és gyermekotthonok

Megfelelő, jó minőségű alapellátás hiányában, vagy, mert a szülők nem tudják vállalni a fogyatékkal élő, gyakran súlyos állapotú gyerek gondozását, esetleg anyagi kényszerek miatt, jelenleg is sok gyerek él nagy létszámú bentlakásos intézetekben. Nincs olyan kormányzati program, amely belátható időn belül a gyerekek intézményes ellátását megelőző, illetve kiváltó lehetőségeket kínálna.

Ajánlások:

- Az ENSZ Fogyatékosügyi Bizottságának 2012-es ajánlása a fogyatékkal élő gyerekek közösségi alapú rehabilitációját, ennek helyi, közösségi megvalósulását és az ehhez szükséges anyagi források biztosítását indítványozta³⁰²;
- Az elsődleges családi védelem elősegítése érdekében, a fogyatékkal élő gyermekeket nevelő családok számára biztosítani kell a közösségi életben való részvételt garantáló szolgáltatásokat, ellátásokat, valamint a megfelelő életszínvonalat, életminőséget garantáló családtámogatási rendszert;
- Az állam támogassa megfelelően a fogyatékkal élő gyereket nevelő családokat annak érdekében, hogy megelőzze a gyerekek családon kívüli nevelkedését;
- A helyettesítő védelem keretében részesítsék előnyben a családban történő elhelyezéssel alapuló nevelőszülői gondoskodást. Az intézeti elhelyezést a helyettesítő védelem végső formájának tekintsék, figyelembe véve a gyerek mindenek felett álló érdekét³⁰³;
- Kutatások indítása, amelyek felmérik a fogyatékkal élő gyermekek és családjának valódi szociális helyzetét, feltárják, hogy hány százalék él szegénységben/mélyszegénységben, és rávilágítanak a szociális juttatások, szolgáltatások és az életszínvonal, életminőség összefüggésére;
- Integrált koragyermekkori, iskolai programok biztosítása a szegregáció, diszkrimináció megelőzése, kezelése érdekében;
- A „pszeudo - ál - fogyatékoság” megelőzése a roma és más halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek és családjuk számára, megfelelő programok biztosítása a lemaradások megelőzésére, az integrált oktatásban való részvétel biztosítására.

302 http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/8thSession/CRPD-C-HUN-CO-1_en.doc

303 Fogyatékos személyek jogai vagy fogyatékos jogok? - A magyar civil Caucus párhuzamos jelentése az ENSZ Egyezményről, 2010, 207 o.

24. cikk A gyermek joga az egészséghez és az egészségügyi szolgáltatásokhoz

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek a lehető legjobb egészségi állapothoz való jogát, valamint, hogy orvosi ellátásban és gyógyító-nevelésben részesülhessen. Erőfeszítéseket tesznek annak biztosítására, hogy egyetlen gyermek se legyen megfosztva attól a jogától, hogy ezeknek a szolgáltatásoknak igénybe vegye.

2. Az Egyezményben részes államok erőfeszítéseket tesznek a fenti jog teljes körű megvalósításának biztosítására, és alkalmas intézkedéseket tesznek különösen arra, hogy

(a) csökkentsék a csecsemő- és a gyermekhalandóságot;

(b) biztosítsák minden gyermek számára a szükséges orvosi ellátást és egészségügyi gondozást, legfontosabbnak tekintve az egészségügyi alapellátás fejlesztését;

(c) küzdjenek a betegség és a rosszul tápláltság ellen, az egészségügyi alapellátás keretében is, különösen a könnyen rendelkezésre bocsátható technikák alkalmazásával, valamint tápláló élelmiszerek és ivóvíz szolgáltatásával, figyelembe véve a természeti környezet szennyezésével járó veszélyeket és kockázatokat;

(d) biztosítsák az anyák terhesség alatti és szülés utáni gondozását;

(e) tájékoztassák a társadalom valamennyi csoportját, különösen a szülőket és a gyermekeket a gyermek egészségére és táplálására, a szoptatás előnyeire, a környezet higiénijára és tisztán tartására, a balesetek megelőzésére vonatkozó alapvető ismeretekről, továbbá megfelelő segítséget nyújtsanak ezen ismeretek hasznosításához;

(f) fejlesszék a megelőző egészséggondozást, a szülői tanácsadást, valamint a családtervezési nevelést és szolgáltatásokat.

3. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas, hatékony intézkedést annak érdekében, hogy megszüntessék a gyermekek egészségére káros hagyományos szokásokat.

4. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy elősegítik és előmozdítják az e cikkben elismert jog teljes megvalósításának fokozatos biztosítására irányuló nemzetközi együttműködést. Ebben a tekintetben különösen figyelembe veszik a fejlődő országok szükségleteit.”

Magyarországon az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzájutás vertikálisan és horizontálisan is egyenlőtlen, az ellátás régió-specifikus, a hátrányos helyzetű kistérségekben a gyerekek megfelelő fejlődéshez való joga sérül. Egyre több helyen hiányzik a gyermekorvos, és a védőnői ellátás is sok problémával küzd, különösen a leghátrányosabb helyzetű településeken.

Alapellátás

Minden gyerek jogosult ingyenes, teljes körű egészségügyi ellátásra, azonban ma sem biztosított az esélyegyenlőség semelyik területen, így a gyermekorvosi alapellátáshoz való hozzáférés terén sem.

Az alapellátást a közel 2 millió 18 éven aluli gyermek és fiatalkorú esetében 75%-ban házi gyermekorvosok, mintegy 25%-ban a gyermekgyógyászatban többnyire jóval alacsonyabb képzettséggel és jártassággal vagy képzettség nélküli háziorvosok (vegyes praxisok) látják el. Az alapellátásban

dolgozó gyermekorvosok 56%-a 55 év feletti, és az utánpótlás nem biztosított, várható, hogy az ellátási mutatók rosszabbodnak.³⁰⁴

Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés elsősorban a szakemberek és az intézmények regionális elérhetőségének eltéréseiből fakad. Az adatok szerint a hiányok szorosan összefüggnek a területek rossz gazdasági, szociális helyzetével. Minél nagyobb szükség lenne a településen, településrészen magas színvonalú ellátásokra, annál kevésbé elérhetők, mivel nem csak a lakosság, hanem az önkormányzatok is szegények, és nem vonzóak a szakemberek számára.

A hátrányos helyzetű térségekben igen kevés gyermekorvos működik, vegyes praxisokban látják el a gyermekeket, de számos helyen betöltetlenek az orvosi praxisok és a védőnői állások. Adatokkal bizonyított, hogy ezekben a régiókban élő gyermekek közül többen és rosszabb állapotban kerülnek kórházba, kisebb arányban kapják meg a szakma szabályai szerint korszerű kezeléseket, tápszereket, fakultatív védőoltásokat, gyakrabban kapnak indokolatlanul antibiotikumot, gyakrabban esnek ki az életkorhoz kötött szűrővizsgálatokból, az esetleg szükséges fejlesztést hiányosan vagy egyáltalán nem kapják meg, stb.³⁰⁵

Az orvosi ellátás és az egészségügyi szolgáltatások hozzáférhetősége nem csupán a szolgáltatás fizikai elérhetőségének nehézségei miatt okozhat gondot a családoknak, hanem azért is, mert e szolgáltatások elérése és igénybevétele kisebb vagy nagyobb anyagi terhet is jelent a család számára. Kutatási adatok szerint³⁰⁶ a gyerekes családok közel tizedénél (8%) fordult elő 2009-ben, hogy nem jutott pénze az orvosi ellátással összefüggő költségekre, utazásra, vagy gyógyszerre, gyógyászati segédeszközökre. Ez a vizsgálat szerint a szegénységben élő családok 21, a roma szülők 26%-nál tette lehetetlenné, hogy gyermekük megkapja a megfelelő orvosi ellátást. Két hátrányos helyzetű kistérségben (hevesi és bátonyterenyi) a gyerekes családok reprezentatív mintájában³⁰⁷ (2011) ennél jóval magasabb a kirekesztődés aránya: majdnem ötödüknél (18%) nem jutott pénze orvosi ellátással összefüggő költségekre. A szegény és a roma családok körében ez az arány 29, illetve 30% volt.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa 2011-ben vizsgálatot indított az iskolaorvosi vizsgálatok ügyében, mivel többen sérelmezték, hogy a vizsgálatok során egyes iskolákban a gyermekeket egymás jelenlétében, csoportosan vizsgálják (gyakran intim, ruha nélküli szűrővizsgálaton), és ez több alapvető joggal kapcsolatosan a visszasság gyanúját veti fel. Az ombudsman megállapította, hogy a kötelező iskolai szűrővizsgálatokról szóló előzetes tájékoztatás esetlegessége, a vizsgálatok tárgyi módszerének szabályozatlansága folytán kialakult helyzet a gyerekek emberi méltóságához és az önrendelkezéshez fűződő jogaival összefüggő visszasságok bekövetkeztének állandó és közvetlen veszélyét hordozza magában.³⁰⁸

304 Kádár F., Kálmán M., Paksy A., Paksy L.: (Az alapellátásban dolgozó gyermekorvosok és háziorvosok klinikai gyakorlatának összehasonlítása Magyarországon) Comparison the clinical practice of primary care paediatricians and general practitioners in Hungary – 1st Baltic Paediatric – ECPC Congress 19-21 May, 2011 Vilnius

305 Kádár F., Kálmán M., Paksy A., Paksy L.: (Az alapellátásban dolgozó gyermekorvosok és háziorvosok klinikai gyakorlatának összehasonlítása Magyarországon) Comparison the clinical practice of primary care paediatricians and general practitioners in Hungary – 1st Baltic Paediatric – ECPC Congress 19-21 May, 2011 Vilnius

306 „Gyerekmonitor 2009” az MTA GYEP adatfelvétele

307 Az MTA GYEP adatfelvétele 2011

308 Az állampolgári jogok biztosa jelentése: AJB 6790/2010

A védőnői hálózat

A védőnői ellátást tekintve nem ilyen élesek az egyenlőtlenségek: 2009-ben országosan egy betöltött védőnői állásra 371, a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben 388, a nem hátrányos helyzetű kistérségekben 366 gyerek jutott.³⁰⁹ A védőnői ellátásra vonatkozó statisztikák a területi különbségeket, a leszakadó térségek rossz helyzetét mutatják: 2009-ben a fokozott gondozást igénylő 0-6 éves gyermekek aránya az észak-magyarországi, az észak-alföldi és a dél-dunántúli (hátrányos helyzetű) régiókban volt a legmagasabb.³¹⁰ Amíg a területi védőnők által gondozott családok száma Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon a legmagasabb, a betöltetlen területi védőnői állások száma éppen ebben a két régióban kiemelkedően magas a többi régióhoz képest.

A születés utáni, életkorhoz kötött szűrésekről részletesen rendelkezik a jogszabály.³¹¹ A 0-4 napos korban elvégzendő, különösen a rendellenességek kiszűrésére fókuszáló vizsgálatok után 1, 3, 6, 12 hónaposan, majd utána 6 éves korig évente végez a védőnő vizsgálatokat az eltérő fejlődés kiszűrésére. Kutatási eredmények szerint a védőnők a törvény rendelkezéseit próbálják betartani, de vannak fejlődési területek, amelyeket kevésbé ellenőriznek. Az érzékszervi szűréseket (látás- és hallásszűrés) végzik el legalacsonyabb arányban. A korcsoportokat tekintve is találhatók eltérések a szűrések gyakoriságában. A védőnők a négyéves korosztály szűrését - a vizsgált területek döntő többségénél - jóval alacsonyabb arányban végzik el, mint más korcsoportokét. A szűrések megfelelő szintű elvégzését a tárgyi felszereltség hiányosságai, a hozzáértés, a szakmai tudás nem megfelelő szintje is befolyásolja.

A területi védőnőnek az egészségügy rendszerében észlelési, jelzési, együttműködési kötelezettsége van. Amennyiben a 0-6 évesek szűrővizsgálata során eltérést észlel, a házi gyermekorvost, illetve a háziorvost írásban kell értesítenie.³¹² Ugyanakkor a helyzetet bonyolítja, hogy elsősorban a szabad orvosválasztás következtében a védőnő és a házi gyermekorvos közötti kapcsolattartás nehézkessé vált. Ugyancsak komoly akadályt jelent, hogy éppen a legdepriváltabb területeken a kiszűrt gyereket szakorvos hiányában nem tudják kezelni, illetve nincs pénz az utazási költségekre, orvosi segédeszközre, így hiába a szűrés, a gyerekek súlyos hátrányokat szenvednek.

Az Országos Tisztifőorvosi Hivatal 2010-ben lezajlott vizsgálata szerint, amely a területi védőnők körében kérdezett rá a védőnő és házi gyermekorvos/háziorvos együttműködésére, megállapítható volt, hogy a körzetek valamivel több, mint felében a védőnő-orvos megfelelő együttműködésének hiánya akadályozza a megelőző-gyógyító ellátást. Ennek egyik oka az, hogy a gyermekorvosi privatizáció miatt a korábbi rendszer megszűnt, amelyben minden gyerekorvos egy védőnővel közös körzetet látott el, ismerték a területükön élőket, és együtt tudtak dolgozni. Mára 5-6 védőnővel, illetve orvossal kellene sok helyen együttműködni, sok gyereket nem is ismernek a lakóhelyén, mert többnyire sem a beköltözőkről, sem az elköltözőkről nincs információ. Azokon a településeken ahol nincs választási lehetőség, sokszor gyerekorvos és védőnő sincs, vagy nagyon túlterhelt. A jelentési kötelezettség elmulasztásának nincs következménye. A védőnői ellátást nem kötelező igénybe venni, egyre gyakrabban utasítják el a szülők a védőnő látogatását. Ez önmagában

309 TEIR, KSH, Interaktív elemző rendszer adatai alapján, 2012. 02. 10.

310 Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk), Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. (MTA Budapest 2010.) 224-242.

311 A kötelező egészségbiztosítás keretében igénybe vehető, betegségek megelőzését és korai felismerését szolgáló egészségügyi szolgáltatásokról és a szűrővizsgálatok igazolásáról szóló 51/1997. (XII.18) NM rendelet, valamint annak 2005-ös módosítása, a 67/2005. (XII.27.) EüM rendelet és a 49/2004. (V.21.) ESzCsM rendelet a területi védőnői ellátásról.

312 49/2004. (V. 21.) ESzCsM rendelet

nem jelent veszélyeztető magatartást, így nyoma sincs, hogy egyre több családnak nincs rendszeres kapcsolata semmilyen formában a védőnővel.³¹³

A Házi Gyermekorvosok Egyesülete (továbbiakban HGYE) javasolta az egészségügyi kormányzatnak a hátrányos helyzetű régiókban alapellátó egészségügyi központok, kistérségi (járási) praxisok rendszerének kialakítását, ahol a csoport tagja lenne a gyermekorvos is. Ezt a célt a helyi sajátosságok figyelembevételével, az érintett önkormányzatok társulásával, kormányzati támogatással, finanszírozás átcsoportosításával, a hátrányos régiókban dolgozók kiemelt finanszírozásával, EU-s pályázatokkal lehet elérni. Fontos feltétel az utánpótlás biztosítása.³¹⁴

Szülés, születés

Az Alaptörvény szerint a magzatot a fogantatástól kezdve védelem illeti meg, ez azonban nem jelent változást a korábbi magzati védelemről szóló törvényhez képest, noha számtalan jel mutat a változtatási szándékra. Bár a Kormány álláspontja az, hogy nem várható szigorítás ebben a kérdésben, többen is úgy vélik, hogy az alaptörvényi változás esélyt teremt arra, hogy a jelenleg hatályos törvényt³¹⁵ az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánítsa (hiszen az nincs összhangban az Alaptörvénnyel)³¹⁶, és jóval szigorúbb szabályozásra készítse az Országgyűlést.

Az elmúlt években került a figyelem középpontjába az otthonaszülés, a szelíd születés engedélyezése. A Geréb Ágnes nevével fémjelzett, de egyre több szakembert és szülőt mobilizáló mozgalom célja nem elsősorban az, hogy ne kórházban szülessenek meg a gyerekek, hanem azt kívánja elérni, hogy természetes folyamat legyen a szülés, minél kevesebb beavatkozással, ne betegként tekintsenek a szülő nőre, ami segítené a nők tudatosabb várandósságát, aktív részvételét a szülés során³¹⁷. Ennek kiemelkedő jelentősége van a korai anya-gyerek kötődés kialakulásában, a kommunikációban, csökkenti az anyai depresszió kialakulásának veszélyét, kevesebb szülés utáni szövődéssel jár, erősíti a szoptatási készséget. Mindezek a csecsemő egészséges fejlődését szolgálják.

Az intézetten kívüli szülés szakmai szabályait, feltételeit és kizáró okait sok éves vita és egyeztetés után a 2011. április 1-től hatályos kormányrendelet tartalmazza nagyon sokféle korlátozással, ami nem segíti e forma elterjedését. Másrészt viszont a kórházi szülések esetén a helyzet annak elenére sem változik érdemben, hogy a születések száma alacsony, és mód lenne a jelenlegi kirívóan alacsony bababarát kórházi osztályok számának növelésére, az újszülöttek anyától való szülészeti elválasztásának teljes megszüntetésére, de ezt az egészségügyi szakszemélyzet nagy része nem támogatja, ahogy a média sem erősíti az erről szóló ismereteket.

A WHO és az UNICEF 1992-ben indította útjára a Bababarát Kórház Kezdeményezést, amelynek során meghatározták, hogy melyek azok az alapvető lépések, amelyekkel ideális körülményeket lehet teremteni a szoptatáshoz. (www.sztnb.hu). A korábbi gyakorlattal ellentétben a babát éjjel nappal az anya mellett helyezték el, igény szerinti, gyakori szoptatásra bíztatták az anyákat, nem használtak cumit, cumisüveget, csak orvosi indok esetén adtak pótlást, és minden anyának

313 Odor Andrea, Összefoglaló az alapellátásban dolgozó házi gyermekorvos/háziorvos és a területi védőnő együttműködésére kiadott „Szakfelügyeleti Ajánlás” megvalósulásának védőnői tapasztalatairól. (Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat, Országos Tisztifőorvosi Hivatal, Védőnői Szakfelügyeleti Osztály, Budapest. 2011.)

314 Kádár F., Kálmán M., Paksy A., Paksy L.: (Az alapellátásban dolgozó gyermekorvosok és háziorvosok klinikai gyakorlatának összehasonlítása Magyarországon) Comparison the clinical practice of primary care paediatricians and general practitioners in Hungary – 1st Baltic Paediatric – ECPC Congress 19-21 May, 2011 Vilnius

315 1992. évi LXXIX. Törvény a magzati élet védelméről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99200079.TV - lbj1param

316 http://nol.hu/belfold/20110323-a_tobbseg_abortuszparti

317 www.szules.hu

személyesen nyújtottak segítséget. Sokkal kevesebb lett a sírós, rosszul gyarapodó vagy sárga baba, és a szoptatási problémákkal küzdő édesanya. Európában a debreceni klinika szülészete valósította meg legelőször mindezt, és nyerte el a címet 1992-ben. Jelenleg Magyarországon tizenhat kórház felel meg ezeknek a feltételeknek, ami még mindig kevesebb, mint a kórházi osztályok 20%-a.

A korábbi évekhez képest jelentős változás, hogy a kórházak e címet csak három évig birtokolhatják, a felmérő biztosoknak pedig joguk van bármikor, bejelentkezés nélkül látogatást tenni a szülészeten, ellenőrizni, hogy továbbra is éjjel-nappal minden támogatást megkapnak-e a családok a bababarát ellátáshoz, a szoptatáshoz.

Magyarországon 2006 óta áll rendelkezésre összehasonlítható adat a szoptatás arányáról, de csak a negyedik-ötödik életnaptól kezdve, az adatokat ugyanis a körzeti védőnők éves jelentései tartalmazzák, így a szülészeten sajnos gyakran és feleslegesen adott tápszeradagokról, víz, tea adásról sincs információ. 2011-ben a magyar csecsemők 43,4 százaléka kapott hat hónapos korig kizárólag anyatejet, ez a 2004-es adatokhoz képest körülbelül hat százalékkal csökkent. Az egyéves koron túl is szoptatott gyerekek aránya 2006 és 2009 között fokozatosan emelkedett, majd állandósult körülbelül 37 százaléknál. Arról nincsenek adatok, hogy a gyerekek hány százalékát szoptatják a WHO ajánlásnak megfelelően kétéves korig vagy azon túl. A Semmelweis Egyetemen folyó „Laktációs szaktanácsadó” képzés szakmai törzsanyagához kapcsolódó új, magyar nyelvű, ingyenesen letölthető tananyag elérhető 2012 óta. Ez az első, magyar nyelvű szakmai anyag a szoptatás támogatás témakörében.³¹⁸

Csecsemőhalandóság

A csecsemőhalálozási adatok tovább javultak, 2012-ben 4,8 ezrelékre csökkent az ezredfordulón 9,2 ezrelékes arány. Ez annak fényében különösen jó eredmény, hogy a kissúlyú koraszülöttek aránya kimagaslóan magas, 8% fölött van. Mind a csecsemőhalálozás, mind pedig a koraszülés esetén elsősorban az anya szociális, gazdasági helyzetét, életmódját tartják a szakemberek elsődlegesen meghatározónak, de ennek némileg ellentmondanak az adatok. Nagyon nagyok a területi eltérések: Zalában, Fejér és Heves megyében a legfejlettebb országoknak megfelelő az arány és Budapesten is jó, de a számos tekintetben nagyon sok problémával küzdő Nógrádban és Pest megyében is az európai átlagot meghaladóak az adatok, Vas, Győr-Sopron vagy Veszprém megyében alatta maradnak.³¹⁹

A szülők rosszabb helyzetét és a szolgáltatások elérhetőségének nehézségeit jelzik a regionális egyenlőtlenségek: az észak-magyarországi, az észak-alföldi és a dél-dunántúli régiókban az országos átlagnál 1-2 százalékponttal volt magasabb a koraszülöttek aránya, a másik négy régióban pedig 0,6-1,2 százalékponttal alacsonyabb. Települési hátrányok szintén tapasztalhatók: az 1000 fő alatti kistérségeken a gyerekek tizede (9,9%), az 50 ezer fő feletti városokban 7,5%-a volt koraszülött. A legszélesebb szakadék a szülők iskolai végzettsége szerint tapasztalható: a gyerekek 14%-a volt koraszülött a legfeljebb nyolc osztályt végzett anyák gyerekei között, 6% a diplomás anyák körében³²⁰. A kissúlyú babák 44%-a kerül perinatális/neonatalis intenzív centrumokba³²¹.

318 http://www.lll.hu/szoptatas_vilag hete-2012

319 Kereki Judit (írta és szerk.) Regionális helyzetértékelés a kora gyermekkori intézményrendszer hálózatos fejlesztésének megalapozásához. (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2011) http://www.educatio.hu/download/eselyegyenloseg/regionalis_helyzetertekeles_kezirat.pdf

320 Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.): Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. (MTA Budapest 2010.) 23-86.

321 Kereki Judit (írta és szerk.), Regionális helyzetértékelés a kora gyermekkori intézményrendszer hálózatos fejlesztésének megalapozásához. (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2011) http://www.educatio.hu/download/eselyegyenloseg/regionalis_helyzetertekeles_kezirat.pdf

A fogyatékoság megelőzése szorosan kapcsolódik a koraszülött ellátáshoz és annak helyzetéhez. A koraszülöttek aránya évtizedek óta nem változik, 8-10% között van, ugyanakkor egyre kisebb súlyúak a koraszülött babák, és növekszik az ikerszülések száma. Ennek egyik oka, hogy a ma megszülető újszülöttek szüleinek 20 százaléka a fogantatáshoz művi segítséget kap³²².

Neonatólis centrumok, koraszülött mentés

A kora gyermekkori intervenció intézményei közül a perinatális (neonatólis) centrumok a legterheltebbek, működésükben nagy gondot jelent a szakember hiány.

A neonatológiai sürgősségi rendszer finanszírozásában az állami részvétel jelenleg csak kétharmad arányú. A források egyharmadát két évtized óta a civil szervezetek rendkívül aktív adománygyűjtése fedezi,³²³ amely a jövőben fenntarthatatlan lesz.

Négy megyében nem működik III. szintű perinatális (neonatólis) intenzív ellátás (Nógrád-, Heves-, Tolna- és Somogy megyében), ami az érintett megyék súlyos állapotú újszülötteit rendkívül kedvezőtlenül érinti.³²⁴

A jelenlegi helyzetben, a speciális igényű prehospitális neonatológiai mentési feladatok ideális ellátását csak olyan rendszerrel lehetne maradéktalanul elérni, amely a sürgősségi hívást követően, bárhol az országban öt percen belül megkezdje a kivonulást. Ennek egyelőre csak két neonatológiai sürgősségi ellátási centrum (a Peter Cerny Alapítvány/Budapest, és a Magyar Koraszülött- és Újszülöttmentő Alapítvány/Szegedi Decentrum) tud megfelelni.³²⁵

Az intenzív centrumok működésében óriási gondot okoz a szakemberhiány, mert 20%-kal kevesebb orvos dolgozik, mint amennyire szükség lenne. A neonatológus (újszülöttgyógyász) szakvizsgával rendelkezők arányát tekintve pedig 40%-os a létszámhiány.^{326 327}

Diszkrimináció az egészségügyi ellátásban

A fogyatékkal, súlyos fogyatékkal élő gyermekek számára vidéken, kistelepüléseken súlyos gondot jelent a speciális ellátórendszer megközelítése, igénybevétele, mivel ezen intézmények általában a megyeszékhelyeken, vagy a fővárosban vannak, szűkös férőhely számmal, vagy egyáltalán nem állnak rendelkezésre, nem elérhetők a rászorulóknak számára.

322 Dr. Somogyvári Zsolt, Peter Cerny Alapítvány somogyvari@cerny.hu 2011. október 17.

323 Zsolt, Somogyvári, (Peter Cerny Alapítványi Mentőszolgálat: Közép-európai alapítványi koraszülött mentő szolgálat a Közép-Magyarország régióban.) Transport Medicine International – Hungary: A non-governmental organization for neonatal transport in Central Europe in the central region of Hungary Section on transport medicine newsletter (Transport Dispatch) of American Academy of Pediatrics 2007(Winter):6-10.

324 Kereki Judit (írta és szerk.), Regionális helyzetértékelés a kora gyermekkori intézményrendszer hálózatos fejlesztésének megalapozásához. (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2011) http://www.educatio.hu/download/eselyegyenloseg/regionalis_helyzetertekeles_kezirat.pdf

325 (Irányelvek újszülött és gyermek betegek légi és földi szállításához) Guidelines for Air and Ground Transport of Neonatal and Pediatric Patients 3rd ed. American Academy of Pediatrics Elk Grove Village 2007.

326 Kereki Judit (szerk.), Regionális helyzetértékelés a kora gyermekkori intézményrendszer hálózatos fejlesztésének megalapozásához. (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2011) http://www.educatio.hu/download/eselyegyenloseg/regionalis_helyzetertekeles_kezirat.pdf

327 Somogyvári Zsolt, Neonatológiai sürgősségi ellátás (Medicina Budapest 1998.)

Egy 2007-ben végzett vizsgálat alapján az értelmi fogyatékos gyermeket nevelő családok 82%-át érte valamilyen sérelem az orvosi ellátás során, és 30%-ukkal előfordult már, hogy az orvos nem vállalta a fogyatékos gyermek kezelését.³²⁸

A diszkrimináció-mentes ellátás területén jelentős előrelépés az ésszerű alkalmazkodás kötelezettsége. Az ésszerű alkalmazkodás megtagadása fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetésnek minősül. A magyar belső jog mind a mai napig nem építette be az ésszerű alkalmazkodást a hazai jogszabályokba, így az antidiszkriminációs jog eszköze csak korlátozottan jelent védelmet a fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetéssel szemben.³²⁹

(A fogyatékosággal élő gyerekek egyenlő esélyű hozzáféréssel kapcsolatos joggyakorlatok bővebb kifejtését lásd a 23 cikkben.)

A gyerekek egészséges táplálkozása

A gyerekek megfelelő táplálkozása olyan elemi szükséglet, melynek hiánya azonnali társadalmi beavatkozást igényel.

A minőségi éhezés jelentős növekedése tapasztalható, a vitamin és ásványi anyag hiány hozzájárul a tanulási nehézségekhez, fizikai és mentális fejlődési elmaradáshoz vezet. Egyre nagyobb azoknak a gyerekeknek a száma, akik csak az iskolában kapnak megfelelő ételmezt, esténként és hétvégén nem esznek vagy csak nagyon gyenge minőségű táplálékot.

Magyarország területének 80%-a jódhányos, de a WHO és az UNICEF többszöri sürgetése ellenére sem sikerült mindeddig a jódpótlást megoldani,³³⁰ illetve nincs szakmai egyetértés abban, hogy erre szükség van-e, és ha igen, akkor milyen módon oldható meg. A vas és vitamin, illetve mikroelemhiányról nincsenek statisztikai adatok, noha egyértelműen ezek a gyerekek jelentős hányadánál okozhatnak problémákat, a hiányos táplálás és szegénység miatt.

A bölcsődei és óvodai, iskolai felmérések rámutatnak arra, hogy az életkor-specifikus étrend, a speciális vagy a diétás étkeztetés gyakran nem megoldott, a napi nyersanyagnorma nem elegendő a korszerű és egészséges táplálkozáshoz. Az étkeztetést is szabályozó rendeletet 2011-ben hatályon kívül helyezte a vidékfejlesztési miniszter. Egy 2011-es ombudsmani jelentés megállapította, hogy a közétkeztetés átfogó szabályozásának hiányában nem megoldott a minőségi szolgáltatás.

A természetbeni ellátások legfontosabb eleme a rászoruló gyerekek ingyenes vagy kedvezményes bölcsődei és óvodai étkeztetése 2003 óta, ingyenes iskolai étkeztetése 2006 óta, a fogyatékosággal élő gyermekek bentlakásos intézményeiben 2008-tól.

328 Bass László (szerk.), Amit tudunk és amit nem – az értelmi fogyatékos emberek helyzete Magyarországon. (Kézenfogva Alapítvány. Budapest, 2008.)

329 „Fogyatékos személyek jogai vagy fogyatékos jogok”. A Magyar civil Caucus párhuzamos jelentése az ENSZ Egyezményről 27 o.

http://www.mdac.info/sites/mdac.info/files/Hungarian_Disability%20Rights%20or%20Disabling%20Rights%20CRPD%20Alternative%20Report.pdf

Angolul

http://www.mdac.info/sites/mdac.info/files/English_Disability%20Rights%20or%20Disabling%20Rights%20CRPD%20Alternative%20Report.pdf

330 Farkas, I, Sajgó, (2001): A lakosság 80%-naka jódelátottsága elégtelen, Van lehetőség a jódpótlásra, Táplálkozás – Allergia-Diéta, 6(3-4), 34-42.old., Budapest, 2001

Az iskolai kedvezmény 2006-ban az első 4 osztályra vonatkozott, a kedvezményezett kör azóta évente egy osztállyal bővült. Ebből a körből a legszegényebb települések estek ki, amelyekben nem volt forrás pl. a konyha működtetésére. Az ingyen (vagy kedvezményesen) étkezők számáról adat nem található.

Az ombudsman álláspontja szerint szükséges egy egységes, a gyermekétkeztetésre vonatkozó jogszabály megalkotása, amely a közétkeztetést komplex módon szabályozza. A jelentésben szereplő területek: a közétkeztetés fogalma, intézményi köre, forrásai, költségei, a térítési díjak megállapítása, a minőségi és mennyiségi követelmények meghatározása, a speciális igényű gyermekek étkezésének biztosítása, az iskolai büfék élelmiszer és ital kínálata, a párhuzamos hatósági ellenőrzések megszüntetése, az egészséges ivóvíz használata, az iskola-egészségügy e téren való megerősítése, a főzés és kulturált étkezés tárgyi és személyi feltételei.³³¹

Az Országos Gyermkegészségügyi Intézet (továbbiakban OGYEI) 2010-ben a bölcsődei étkeztetés vizsgálata³³² során megállapította, hogy a kiszervezett ételmezések esetében nem mindig biztosított az életkor specifikus étrend, sokszor nincs korcsoportnak készített külön étrendi és adagolási útmutató. Kevés helyen megoldott a helyben történő diétás étkeztetés és nincs külön diétás ételmezési norma.

A 2009-ben végzett Óvodai Táplálkozás-egészségügyi Felmérés főbb megállapítása szerint a napi friss zöldséget, gyümölcsöt valamint a diétás étkeztetést csak a közétkeztetők fele tudja biztosítani. Az ételek sótartalma és a zöldségek, gyümölcsök, gabonák, sovány tejtermékek mennyisége sem volt megfelelő. A korszerű és egészséges táplálkozás elveinek betartásához nem elegendő a napi nettó nyersanyagnorma.

Ombudsmani vizsgálat során derült ki, hogy a nyári szociális gyermekétkeztetésben résztvevők száma 2012-ben megközelítőleg 20%-al csökkent az előző évhez képest egy új rendelet következményeként, annak ellenére, hogy az egy rászoruló (rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő) gyerekre jutó támogatás napi összegét 19%-kal megnövelték (440 forintra). Az új feltételeknek (kizárólag meleg étel adható, amelyhez az alapanyagok 30%-át helyi kistermelőktől vagy 40 km-en belüli mezőgazdasági vállalkozótól kell beszerezni) több önkormányzat képtelen megfelelni, így 2011-hez képest mintegy 25 ezerrel kevesebb gyermek jutott hozzá a nyári étkezéshez 2012 nyarán.³³³

Gyerekkori elhízás, alultápláltság

Az iskola-egészségügyi jelentések adatai alapján az elhízás előfordulásának gyakorisága minden korosztályban nő; az elmúlt 10 év alatt háromszorosára emelkedett.

Az Országos Élelmiszerbiztonsági és Táplálkozástudományi Intézet (a továbbiakban OÉTI) felhívta a figyelmet arra, hogy a gyerekkori elhízás egyre nagyobb népegészségügyi problémát jelent. A 2005-2006-ban végzett budapesti reprezentatív vizsgálatuk adatai szerint, a 7-14 éves gyerekek

³³¹ Az állampolgári jogok biztosának vizsgálata: AJB-560/2011

³³² A 2010-ben végzett vizsgált mintájába a hazai bölcsődék 10%-a, a bölcsődei férőhelyek 15%-a és 4771 gyermekre vonatkozó adat került be.

³³³ Az állampolgári jogok biztosának vizsgálata: AJB-4686/2012

közül minden negyedik túlsúlyos vagy elhízott (a fiúk 25,5%-a, a lányok 25,9%-a). A 15-19 évesek körében ez az arány valamivel alacsonyabb, de még mindig jelentős. A 2009/2010-es tanévben, országos reprezentatív mintán vizsgált 7 évesek mérési eredményei szerint minden negyedik lány és minden ötödik fiú túlsúlyos vagy elhízott, összességében arányuk nem tér el az európai átlagtól, közöttük azonban sokkal több a kövér fiú, mint a kövér lány. Az elmúlt húsz évben minden korcsoportban megháromszorozódott az elhízott gyerekek száma Magyarországon, és körükben is megjelent a magas vérnyomás és a cukorbetegség, mint szövődmény.

Az állam által kivetett un. hamburgeradó, ami a zsíros, cukros, sós ételek egy körére vonatkozik, csak akkor fog a szakemberek szerint változást eredményezni, ha változik a táplálkozással kapcsolatos szemlélet, nőnek az egészséges táplálkozással kapcsolatos ismeretek, és nem lesz drágább az egészséges táplálék. 14,1% az alultáplált gyerekek aránya, ami kirívóan magas, és ebben az un. minőségi éhezés aránya nincs benne, ami a nem megfelelő táplálék összetételt jelenti.

A gyermekkori elhízáshoz vezető két táplálkozási kockázati tényezőt megcélózva (cukros üdítőital fogyasztása, valamint a reggeli elhagyása) intervenciós programok indultak Magyarországon. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) támogatásával és az OÉTI koordinációjában 2007-ben indult a HAPPY modellprogram (Hungarian Aqua Promoting Program in the Young – Magyarországi vízfogyasztást népszerűsítő program a fiatalok körében)³³⁴, amelynek célja a vízfogyasztás növelése mellett a cukros, szénsavas üdítők fogyasztásának csökkentése. A résztvevő gyerekek, szülők és tanárok pozitív visszajelzéseire tekintettel az OÉTI 2010-ben és 2011-ben is megismételte a programot. A 2011-ben már 74 oktatási intézmény közel 28.000 alsó és felső tagozatos tanulója, illetve óvodása vett részt a programban.

A 2010 őszen zajlott a „Startolj reggelivel!” program, amelynek elsődleges célja volt, hogy felhívja a figyelmet az egészséges reggeli fontosságára az általános iskolások körében. A program része volt az 5. és 8. osztályos tanulók, valamint szüleik és tanáraik reggelizési szokásainak, ismereteinek felmérése, és alapvető táplálkozástudományi ismeretek terjesztése szülők, tanárok és gyerekek körében.

A gyermekkori elhízás oka lehet az egészségtelen, szénhidrátban magas táplálkozás, ami a szegénységgel is szoros összefüggést mutat, de pontos adatokkal nem rendelkezünk erről sem.

Ivóvíz, ételmisszer ellátottság

Az ivóvizek minimális ásványianyag-tartalmát a WHO ajánlásai alapján szabályozzák és állítják össze az Európai Unió országaiban, így Magyarországon is. A magyar lakosság ivóvízellátása³³⁵ mennyiségi tekintetben szinte teljes egészében megoldott, a minőséggel azonban sok területen – elsősorban az Alföld déli és középső, valamint a Dunántúl déli részén – problémák vannak.³³⁶

334 Az OÉTI vízfogyasztást népszerűsítő HAPPY programjáról
http://www.oeti.hu/download/bovebben_a_happy_programrol.pdf

335 Az ivóvízszennyező anyagok – ritka kivételtől (nitrát) eltekintve – természetes eredetűek, azaz az ivóvíz forrásaiként szolgáló földtani rétegekből erednek. A vízszennyezők összesen 507 településen, elsősorban a hátrányos helyzetű térségekben a lakosság nagyjából egyhatedét érintik. További probléma, hogy a lakosság döntő többsége (92,6%) központi elosztórendszerből kapja az ivóvizet, annak bakteriológiai minősége viszont nem minden esetben fogadható el a kötelező határértékek ismeretében. Ennek oka sokrétű lehet; így a vízműbe érkező víz minősége, a nem megfelelő módon kezelt beérkező víz, a fertőtlenítési folyamat hibája, a vízelosztó rendszer rossz állapota vagy a nem megfelelő karbantartás.

336 http://egeszseg.origo.hu/cikk/0809/918787/20080226_ivoviz_arzen_szennyezés_brom_fluorid_csapviz_kemény_víz_natrium_fluor_1.htm

„A szennyezőanyagok közül a legsúlyosabb problémát a természetes eredetű arzénelőfordulás jelenti. Magyarországon csaknem 1,4 millió ember fogyaszt az új - az Európai Unióban elfogadott - határérték fölötti arzénkoncentrációjú vizet.

Az ivóvíz magas nitrátkoncentrációja veszélyes a csecsemők számára, súlyos, hemoglobin-átalakulással járó anyagcsere-betegséghez vezethet. A magas nitrátkoncentrációval kapcsolatban pozitívum, hogy a szennyezett területeken a helyi egészségügyi hatóságok ismerik ezt a problémát, és a gyerekeknek külön palackozott vizet biztosítanak³³⁷. Az ivóvíz minőségi adatok nyilvánosak, a lakosság pedig jelzési lehetőséggel élhet, ha az ivóvíz minőségével gondjai vannak.

2007-től a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség elindította az Ivóvízminőség Javító Programot, amelynek keretében a vízszennyezés által érintett községek, illetve szolgáltatók pályázhatnak a probléma megoldására biztosított uniós, illetve hazai pénzügyi keretekre. A 2007-2013 között zajló ivóvízminőség-javító program keretében Magyarország lakosságának negyedét érintő ivóvíz minőségi problémákat próbálják kezelni, különösen a kiemelt paraméterek – bór, fluorid, nitrit, arzén – szempontjából nem megfelelő, valamint az ammónium-tartalom tekintetében kifogásolt vízzel ellátott településekre fókuszálva.

Az ivóvízminőség-javító programot a csatlakozási tárgyalások során reálisnak mutatkozó megvalósításhoz képest újra kellett ütemezni, mert a program végrehajtásának előrehaladásával világossá vált, hogy annak idő- és költségigénye meghaladta a csatlakozási tárgyalások során becsült értékeket.

³³⁷ http://egeszseg.origo.hu/cikk/0809/918787/20080226_ivoviz_arzen_szennyezés_brom_fluorid_csapviz_kemény_viz_natrium_fluor_2.htm

26.cikk A gyermek joga a szociális biztonsághoz

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek a szociális biztonsághoz, így a társadalombiztosítás juttatásaihoz való jogát, és megteszik a szükséges intézkedéseket arra, hogy hazai jogszabályaiknak megfelelően biztosítsák e jog teljes megvalósulását.

A juttatásokat, amennyiben szükségesek, a gyermek és az eltartásáért felelős személyek anyagi erőforrásainak és helyzetének, valamint a gyermek által vagy nevében a juttatás elnyerésére előterjesztett kérelemre vonatkozó bármely más megfontolás alapján kell engedélyezni.”

Juttatások, adókedvezmények

Magyarországon a gyerekek szociális biztonsághoz való jogát univerzális, munkaviszonyhoz kötött valamint rászorultsághoz kötött pénzbeli és természetbeni juttatások, illetve szolgáltatások biztosítják.

A gyermekellátások normatíváinak (iskolai étkezés, szociális szolgáltatások, bentlakásos intézmények, stb.) névleges összege 2005 és 2008 között emelkedett, azóta reálértéken szinte minden esetben csökkent³³⁸.

A családtámogatások összefoglaló kiadási adatai 2006-2011 (millió Ft)

Év	Terhes-ségi-gyermek-ágyi segély	Anyasági ellátások	Gyermek-gondozási díj	Gyermek-gondozási segély	Gyermek-nevelési támogatás	Családi pótlék	Összesen	A kifizetett összeg a GDP %-ában
2006.	30 315	5 663	68 961	54 948	14 240	329 430	503 557	2,1
2007.	33 165	5 647	77 127	57 070	13 920	338 379	525 308	2,1
2008.	36 776	6 237	83 817	62 896	14 423	366 831	571 494	2,1
2009.	39 330	6 468	89 649	64 111	13 957	366 651	580 013	2,2
2010.	38 343	5 713	92 804	64 825	13 029	364 657	579 372	2,1
2011.	35 952	5 497	89 297	61 181	12 471	342 479	546 877	1,9

Forrás: Schreiber Dóra összeállítása, a MÁK, OEP, KSH, SZMM, TEIR-VÁTI adatai alapján

Az univerzális pénzbeli ellátások közé tartozik a családi pótlék és a gyermekgondozási segély. A családok támogatásáról szóló törvényt 1998 és 2011 között több mint 30 alkalommal módosították. Az utolsó hat év legfontosabb módosításai, amelyek érintették a gyerekek társadalombiztosításhoz való jogát, a juttatások elosztásának feltételeit, a gyermekek megfelelő életszínvonalhoz való jogát a következők³³⁹:

³³⁸ Ferge, Darvas 2011

³³⁹ A 2006 és 2009 közti változásokról l. Erdős Zsuzsanna, Gyermekszegénységet, családokat érintő jogszabályváltozások 2005 és 2009 között, In.: Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.): Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. (MTA Budapest 2010.) 133-162.old.

1. 2008-tól megszűnt a szociális ellátások indexálása. Korábban kormánydöntés írta elő a családi pótlék legalább évi egyszeri emelését. A kötelezettség 2009. szeptember elsejétől került hatályon kívülre.³⁴⁰ Az indexálás hiánya a szegények számára a többiekénél aránylag nagyobb veszteség, egyrészt, mert náluk a szociális családi ellátások jövedelmeken belüli súlya viszonylag nagy, másrészt mert fogyasztásukban az átlagosnál nagyobb arányú a kiugróan magas árindexű élelmiszer és energia költsége³⁴¹.

2. Strukturális átalakításról rendelkezett a 2006. január 1-ével hatályba lépő törvény.³⁴² Ez a rászorultság-alapú rendszeres gyermekvédelmi támogatást és a családi adókedvezmény nagyobb részét beépítette az univerzális családi pótlék összegébe, így a családi pótlék átlaga 84%-kal nőtt.

3. A gyerekszám, egyedülálló szülő, gyermeki fogyatékoság szerinti differenciálást a törvény megtartotta, de a rossz helyzetű csoportok az átlag alatt részesültek támogatásban, a differenciálás szűkült. Ezt valamennyire korrigálta a 2007. évi szociális törvény,³⁴³ amely valamivel nagyobb emelést biztosított a hátrányos helyzetű csoportoknak. 2008 óta az ellátás összege változatlan.

4. 2009-től „gyermekvédelmi eszközként” megjelent a természetben nyújtott családi pótlék lehetősége az ún. védelembe vett gyermekeknél. A szabályozás szerint a családi pótlék legfeljebb 50%-a nyújtható természetben.³⁴⁴

2010 augusztusától a törvény³⁴⁵ megbontotta az egységes családi pótlék elnevezést: a nem tanköteles korú gyermek támogatásának elnevezése nevelési ellátás lett, a tanköteles korúaké iskoláztatási támogatás. Nevelési ellátást a még nem tanköteles korú gyerekek³⁴⁶ és a közoktatási rendszerben nem megjelenő, tartós fogyatékossgal élő nagykorúak kaphatnak. Az iskoláztatási támogatást a tanköteles kiskorúak és a közoktatási intézményekben tanuló, legfeljebb 20 éves, vagy speciális nevelési igényű tanulók (amennyiben nem kapnak fogyatékosági támogatást) legkésőbb 23 éves korukig kaphatnak.

5. Az iskoláztatási támogatást univerzális családi pótlékból feltételhez kötött ellátássá alakították át a tanköteles korú gyerekeknél: a gyermek 50 órát meghaladó igazolatlan hiányzása esetén védelembe veendő, tőle és családjától az iskoláztatási támogatás teljes összege megvonható, és (eseti gondnok kirendelésével) természetbeni ellátásként nyújtható.³⁴⁷ Az intézkedésnek súlyos következményei vannak, és annak vizsgálata, hogy miért nem jár a gyermek iskolába, és hogyan lennének a szülők, a tanulók és a tanárok ösztönözhetőek, nem történt meg. A 2010/2011-es tanévben 7427 diák

340 2009. évi LXXIX. Törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, valamint egyes szociális tárgyú törvények módosításáról
http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0900079.TV - lbj1param

341 A 2006 és 2009 közti változásokról l. Erdős Zsuzsanna, Gyermekszegénységet, családokat érintő jogszabályváltozások 2005 és 2009 között, In.: Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.): Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. (MTA Budapest 2010.) 133-162.old.

342 2005. évi CXXVI. törvény a családtámogatási rendszer átalakításáról

343 2007. évi CXXI. törvény az egyes szociális tárgyú törvények módosításáról

344 1998. évi LXXXIV. Törvény a családok támogatásáról, 6. §. (2)

345 2010. évi LXVI. Törvény a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvénynek, valamint a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvénynek a tankötelezettség teljesítésével összefüggő módosításáról

346 tanköteleessé válásuk évének október 31-ig

347 A törvény indoklása szerint az iskolázás fontosságát felismerve „A törvény alapvető célja az, hogy az állam egyértelmű üzenetet fogalmazzon meg arról, hogy az iskolakerülés, az indokolatlan hiányzás túrhetetlen magatartást jelent és a családi pótlék tekintetében is következményeket von maga után.”

iskoláztatási támogatását vonták meg a gyámhivatalok³⁴⁸. A statisztikák szerint az iskolai hiányzások száma a szociálisan leginkább rászoruló családok esetében a legmagasabb. Azokban a családokban, ahol jogerősen felfüggesztették az iskoláztatási támogatást, a gyermekek több mint 70%-a hátrányos szociális helyzete miatt rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesült.³⁴⁹ Az eseteknek csupán 10%-ában szüntették meg a felfüggesztést azzal az indokkal, hogy a gyermek iskolai hiányzásai megszűntek.³⁵⁰ 2010 augusztusa és 2012 februárja között az iskoláztatási támogatás megvonása 11 200 gyereket érintett.³⁵¹

A 2012. CXVIII. számú törvény újraszabályozza az iskoláztatási támogatást. A törvényi szintű szabályok 2012. szeptember 1-jétől léptek hatályba.

Megszűnt a felfüggesztés jogintézménye, azaz a családi pótlékot nem kell családtámogatási folyószámlára folyósítani, visszamenőleges kifizetésére ismételt iskolába járás esetén nem kerülhet sor. Az iskoláztatási támogatás szünetelésének időtartama alatt a rászoruló, rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermekek sem kaphatják meg a jelenleg természetben nyújtott ellátást. A szüneteltetés felfüggesztését a jegyzőnek akkor kell kezdeményeznie, ha a gyermek igazolatlan hiányzásai az öt kötelező tanórai foglalkozást nem haladják meg. Ez enyhítést jelent a hatályos szabályokhoz képest, mivel jelenleg a szünetelés/felfüggesztés megszüntetésére csak akkor kerülhet sor, ha a gyermek egyáltalán nem hiányzik. Azon tanulók esetében, akik a tanítási év végéhez közeledve gyűjtik össze az 50 órás hiányzást (a szüneteltetés kezdetétől a tanítási év végéig egy hónapnál rövidebb idő lenne hátra), a szüneteltetés csak szeptember 1-jén kezdődik meg, azért, hogy a szankció esetükben a többi tanulóhoz viszonyítva ne legyen aránytalan. Azon tanulók esetén, akiknél a szüneteltetés kezdete, vagy az utolsó felülvizsgálat óta a tanítási év végéig legalább egy hónap eltelik, a szüneteltetés szükségességét a tanítási év végén felül kell vizsgálni. Az átmeneti rendelkezések szerint a családtámogatási folyószámlán összegyűjtött összeget a jogosultak elveszítik, ha a törvény hatályba lépését követő első felülvizsgálat alkalmával a gyermek 5 kötelező tanórai foglalkozásnál többet mulaszt.

348 <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/szocialis-csaladi-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/csokkent-az-iskolakerulesek-szama-az-iskolaztatasi-tamogatas-megvonasanak-koszonhetoen>

349 Csökkent az iskolakerülések száma a támogatás megvonása miatt In: http://nol.hu/belfold/csokkent_az_iskolakerulesek_szama_a_tamogatas_megvonasa_miatt

350 Csökkent az iskolakerülések száma az iskoláztatási támogatás megvonásának köszönhetően. <http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-eroforras-miniszterium/szocialis-csaladi-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/csokkent-az-iskolakerulesek-szama-az-iskolaztatasi-tamogatas-megvonasanak-koszonhetoen>

351 Aki nem jár iskolába 2012.09.06. http://hir6.hu/cikk/68183/aki_nem_jar_iskolaba

Ózdon minden tízedik gyerek jár iskolába a korábbi sokat igazolatlanul hiányzók közül, de azok nagy többségét, akik hónapokig nem jártak iskolába, nem sikerült visszaterelni az oktatási intézményekbe, 2010-ben Borsod-Abaúj-Zemplénben volt a legtöbb hiányzó, de nincs információ arról, hogy készült volna bármilyen cselekvési terv arra, miképpen lehetne a hiányzásokat csökkenteni az iskolák, a gyermekjóléti szolgálatok segítségével, illetve, hogy bárki felmérte volna, tanulnak-e a gyerekek, hasznos-e, hogy fizikailag bent vannak az iskolában, vagy csak a támogatást nem akarják a szülők elveszíteni. Az sem ismert, hogy a különböző korosztályokat hogyan érinti az intézkedés.

Ugyanakkor a Magyarországi Szülők Országos Egyesülete (MSZOE) szerint igazságtalan az iskoláztatási támogatás rendszere azért is, mert több iskolában hanyagul kezelik a mulasztásokat, fegyelmezési céllal utólag írnak be igazolatlan órát a naplóba a "nagyobb igazságérzettel rendelkező tanulóknak". Az igazolatlan hiányzások hiteles adminisztrálása érdekében javasolták az iskolai mulasztási napló bevezetését, amelynek naprakészen meg kell egyeznie az ellenőrző könyv beírásaival.

Azt sem tartják elfogadhatónak, hogy a diákoknak csak 20 éves korukig jár az iskoláztatási támogatás, ugyanakkor a szakképző iskolákba járó tanulók 20 éves korukig nem tudják befejezni tanulmányaikat, és ez aránytalan terhet ró a szülőkre, sok családban nem tudják a gyerekek iskoláztatását fedezni.³⁵²

6. Az adórendszer 2010. évi változtatása³⁵³ több módon növelte a gyermekes családok közötti egyenlőtlenségeket. Az egykulcsos, 16%-os adóval a magas jövedelmű családok bevétele jelentősen nőtt, az adókötelezettség kiterjesztése és az adómentes sáv csökkentése a kisebb jövedelműeknek veszteséget okozott. A családi adókedvezmény (szabályait 2006-ban és 2010-ben is módosították) nemzetközileg szokatlan: a jövedelemmel növekszik az adókedvezmény, a 3 és több gyerekeseknél a családi pótlék kétszereséig. Az 1 gyerekesek 1,3 millió, a 2 gyerekesek 1,9 millió, a 3 gyerekesek 5,9 millió Ft évi bruttó kereset mellett tudják a teljes kedvezményt érvényesíteni – a többgyerekes családok jelentős részének jövedelme e küszöb alatt van. Kimaradnak a kedvezményből a kereső nélküli családok, amelyekben a gyerekek negyede él, továbbá a romák, ahol a jövedelem a teljes igénybevétele szintje alatt van.

7. A gyermekgondozási segély összege 2008 óta nem változott³⁵⁴. A rászorultsághoz kötött ellátások zömét a Gyermekvédelmi törvény³⁵⁵ szabályozza, amely többször változott 2006 óta. A segélyek összege többnyire a nyugdíjminimum³⁵⁶ meghatározott százaléka volt, ami nem kötődik a megélhetési költségekhez. 2008 óta a nyugdíjminimum 28.500 Ft (kb. 115 Euro), a Központi Statisztikai Hivatal által számított létminimum értéke 2011-ben a 2 személyes háztartások (1 felnőtt és 1 gyerek) esetében 69.252 Ft/fő volt.³⁵⁷ A segélyek összegét nem indexálták 2008 óta.

352 <http://www.mszo.hu/index.php?oldal=archivum.php&id=71>

353 2010. évi CXXIII. törvény az adó- és járuléktörvények, a számviteli törvény és a könyvvizsgálói kamarai törvény, valamint az európai közösségi jogharmonizációs kötelezettségek teljesítését célzó adó- és vámjogi tárgyú törvények módosításáról

354 Időtartamát 2010 elején – 2011. január 1-i hatállyal – a törvény csökkenteni kívánta, a gyermeki korhatár 3-ról 2 évre csökkentésével. A rendelkezés nem lépett hatályba, a 2010. évi CLXXI. törvény (7.) visszaállította a 3 éves korhatárt.

355 2009. évi LXXIX. Törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, valamint egyes szociális tárgyú törvények módosításáról

356 Magyarországon nem létezik hivatalos szegénységi küszöb, minimumösszeg, ezért a szociális segélyezési rendszer alapját az öregségi nyugdíjminimum meghatározott százaléka biztosítja.

357 Létminimum, 2011, KSH Internetes kiadvány <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/letmin/letmin11.pdf>

8. Az 5/2003. (II. 19.) ESzCsM rendelet rendelkezik arról, hogy mely esetekben állapíthatja meg az orvos a „tartósan beteg, súlyosan fogyatékos” állapothoz kötődő jogosultságot a magasabb összegű családi pótlékra. Ugyanakkor a 4/2010 (I.19) OKM rendelet tartalmazza, hogy milyen állapotok esetén adhat a szakértői bizottság magasabb családi pótlékra jogosító igazolást. A két rendelet megközelítése eltérő, ettől kezdve a jogosultság megállapítása bizonyos esetekben a kliens szerencséjén és azon múlik, hogy melyik ágazathoz tartozó diagnosztához jut el, s ott melyik jogszabály alapján hozzák a döntéseket.³⁵⁸

2010-ben több panaszbeadvány is érkezett az ombudsmanhoz, amelyben élettársi kapcsolatban élők az általuk (közös háztartásban) nevelt gyermekek után járó családi pótlék megállapítására vonatkozó szabályozást kifogásolták.³⁵⁹ Az ombudsman megállapította, hogy a törvényi szabályozás az élettársi kapcsolatban élő és egymás gyermekeit nevelő szülőket nem tekinti többgyermekes családnak, csak gyermeküket (gyermeküket) egyedülállóként nevelő szülőnek. Az ombudsmani jelentés kiemeli, hogy a jogi szabályozás szerint eltérő elbírálás alá esnek a házasságban gyermekeket nevelő családok, és az élettársi kapcsolatban egymás gyermekeit nevelő „családok”, tekintet nélkül arra, hogy a közös háztartásban nevelt gyermekek száma megegyezik. A biztos szerint a szabályozás sérti a gyerekek gondoskodáshoz és védelemhez való jogát, valamint nem felel meg az egyenlő bánásmód követelményének sem.³⁶⁰ Az ombudsman vizsgálatában megállapította, hogy a gyermekek gondoskodáshoz és védelemhez való jogával, valamint az egyenlő bánásmód követelményével összefüggő visszasságot okoz, hogy a családok támogatásáról szóló törvény³⁶¹ rendelkezései következtében – pusztán a ténylegesen együtt élő szülők között fennálló jogi kapcsolat miatt – egyes családi formák összességében kevesebb családi pótlékra jogosultak, továbbá más, a gyermekek számára tekintettel megállapított állami támogatástól is elesnek.

Az ombudsman felkérte a nemzeti erőforrás minisztert³⁶², hogy kezdeményezze a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény (1.) olyan tartalmú módosítását, amely a gyermekek valódi egyenlőségének előmozdítása érdekében a különböző családi formák egyenlőként kezelését azzal is biztosítja, hogy megteremti az egymás gyermekeit élettársi kapcsolatban, közös háztartásban nevelő szülők esetében is az egybeszámítás lehetőségét.

Segélyezés

A segélyezés feltételei szigorodtak, ami számos gyermekes családot érint. A segélyek elérhetősége az elmúlt években egyre szorosabban kötődött egyrészt a munkavégzéshez, másrészt életviteli elemekhez. Az első program, amely a segély ellenében közmunkát várt el, viszonylag enyhe feltételekkel (pl. képzettség figyelembe vétele, törvényes minimálbér fizetése) 2009-ben³⁶³ indult, de a 2011. évi közfoglalkoztatási törvény³⁶⁴ szigorúbb feltételeket szabott. A lakóhelytől távoli, végzettségnek nem megfelelő közmunkát is el kell vállalni, a közfoglalkoztatási bér jóval alacsonyabb a minimálbérnél, a települési önkormányzat rendeletileg bármilyen további magatartási vagy életviteli feltételt előír-

358 Kereki Judit (írta és szerk.), Regionális helyzetértékelés a kora gyermekkori intézményrendszer hálózatos fejlesztésének megalapozásához. (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2011) http://www.educatio.hu/download/eselyegyenloseg/regionalis_helyzetertekeles_kezirat.pdf

359 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának hivatala először 2006-ban vizsgálta a kérdést az AJB-1927/2005.számú jelentésben.

360 <http://www.obh.hu/allam/jelentes/201102293.rtf>

361 családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény

362 ÁJOB Projektüzetek: Gyermekjogi projekt 2011/1, Lux Ágnes (szerk.) (2011) <http://www.obh.hu/allam/2010/pdf/gyermekjogi.pdf>

363 2008. évi CVII. törvény egyes szociális és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról

364 2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról

hat segítyt igénylők számára. A feltételek nem teljesülése vagy a felajánlott közmunka elutasítása két évre kizárja a kérelmezőt a segélyezésből.

A közfoglalkoztatás ily módon funkciót váltott, és a munkanélküliség csökkentésének tartós eszközévé vált az ideiglenes, kiegészítő eszköz helyett. A segélyezettek köre egyre szűkül, és ahogy a miniszterelnök egy megbeszélésen elmondta, azt szeretné, ha a következő évben az összes szociális segítyt, a gyerekeknek juttatott támogatásokat is a munka rendszerén keresztül juttatnák el, vagyis a nem dolgozó szülők gyermekeinek ellátását csökkenteni fogják.³⁶⁵ A segélyek csökkentését és a növekvő gyermekszegénységet azonban nem követi olyan intézkedések bevezetése, amelyek kompenzálnák valamilyen módon a szülők súlyos anyagi helyzetét, és ezzel segítenék a gyerekek elfogadható életszínvonalának biztosítását. A közvélemény erőteljesen támogatja a családi támogatások szűkítését (ha mások családjáról van szó), különösen a mélyszegénységben élő, roma családokét, viszont támogatja a gyerekek intézményes – állami – ellátását, nem ismerve fel az ebből adódó súlyos hátrányokat, és az ellátórendszer rendkívüli költségeit sem.

Egy 2012-ben készült, a Haza és Haladás Alapítvány által megrendelt és a Medián közvéleménykutató által készített felmérés adatai jól demonstrálják ezt:

A valódi rászoruló köre az általános vélemény szerint jóval szűkebb, mint amilyen méretekben az állam, illetve az önkormányzatok segélyeznek. Szintén közkeletű álláspont, hogy nem elég szegénynek lenni, ki is kell érdemelni, hogy az állam csökkentse valakinek a nyomorát. A reprezentatív felmérés szerint a megkérdezettek relatív többsége (49 százalék) azt szorgalmazza, hogy az állam csak azokat támogassa, akik magatartásukkal, munkájukkal rászolgáltak. A lakás, az udvar rendben tartásához kötött segélyezés gyakorlatával a megkérdezettek 81 százaléka ért egyet, és e véleményt még a pártpreferenciák sem nagyon befolyásolják. Legkevésbé az LMP-szimpatizánsok (74 százalék), leginkább pedig a jobbkiosok (86 százalék) várják el a segélyezettektől környezetük rendben tartását a segélyhez jutás „beugrójaként”.

Hasonlóan jelentős támogatói tábora van annak a gondolatnak, hogy a segélyezetteknek közmunkával kelljen bizonyítaniuk, hogy nem potyautasok. Az e véleménnyel egyetértők aránya az összes megkérdezett körében 78 százalék, ami viszonylag koherens álláspontnak is mondható, hisz a két szélsőérték közötti „szórás” e kérdés esetén is mindössze 6 százalékpont. A többség azt is elvárja, hogy a segélyezett működjön együtt a családsegítő szolgálattal és a munkaügyi központtal (87 százalék).

Azt az elvet támogatták a megkérdezettek a legnagyobb mértékben (a minta a 18 évesnél idősebb népesség összetételét reprezentálta nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerint), hogy ha a segélyezett pénzt akar látni, „cserébe” gondoskodik a gyereke iskolába, óvodába járatásáról (89 százalék). Ami úgy is értelmezhető, hogy a családi pótlék folyósításának iskoláztatáshoz kötése találkozott a nagy többség elvárásával. Abban a tekintetben viszont nagyfokú tájékozatlanságról tettek tanúbizonyságot a megkérdezettek, hogy a különböző segélyezési formák igénybeviteléhez – a rászorultság bizonyításán túl – a hatályos szabályok szerint szükséges-e további feltételek teljesítése.

³⁶⁵ Civil jelentés a gyerekesélyekről, 2011, 32. Oldal, idézi Orbán Viktort a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetségének 2012.július 26-án elhangzott ülésén.)

A legtöbb embernek nem sok fogalma volt és van arról, hogy átlagosan hány forint támogatást kaphat havonta egy-egy rászoruló család. A válaszadók átlagosan 67 ezer forintra taksálták az elérhető összeget. Pártszimpátia alapján a Jobbik szavazói adták a legmagasabb becslést: 86 ezer forint-ról. Ezzel szemben az úgynevezett családi jövedelemhatár – tehát a segélyekkel, támogatásokkal elérhető összes jövedelem – maximális összege a jelenlegi szabályok szerint 42 326 forint; amihez még hozzájön a gyermekek után járó családi pótlék (egy gyerek után 12 200 forint, 3 vagy több gyerkek esetén gyermekenként 16 ezer forint).³⁶⁶

Szabó Orsolya rajza

³⁶⁶ Dobszay János: A segélyt ki kell érdemelni a többség szerint, http://hvg.hu/hvgfriss/2012.11/201211_a_kozvelemen_y_a_segelyezesrol_felteteles_mo

27. cikk A gyermek joga a megfelelő életminőséghez

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek a jogát olyan élet-színvonalhoz, amely lehetővé teszi a testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését.

2. Elsősorban a szülők, vagy a gyermekért felelős más személyek alapvető feladata, hogy lehetőségeik és anyagi eszközeik határai között biztosítsák a gyermek fejlődéséhez szükséges életkörülményeket.

3. Az Egyezményben részes államok, az adott ország körülményeit és a rendelkezésre álló eszközöket figyelembe véve, megfelelő intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy a szülőt, illetőleg a gyermek más gondviselőit segítsék e jog érvényesítésében, és szükség esetén anyagi segítséget nyújtanak, valamint segítő programokat hoznak létre különösen az élelmezéssel, a ruházkodással és a lakásüggyel kapcsolatban.

4. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést arra, hogy a gyermektartásdíjat behajtsák a szülőktől, vagy a gyermekkel szemben pénzügyi felelősséggel tartozó bármely más személytől, saját területükön és külföldön egyaránt. Különösen azokra az esetekre figyelemmel, amelyekben a gyermekkel szemben pénzügyi felelősséggel tartozó személy nem ugyanabban az államban él, mint a gyermek, a részes államok előmozdítják a nemzetközi megállapodásokhoz való csatlakozást vagy ilyenek megkötését, valamint bármely más, alkalmas megegyezés elfogadását.”

Gyermekszegénység

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 2006-ban záró észrevételei között aggodalmát fejezte ki „*a szegénységben élő családok magas száma, valamint az egyszülős, három vagy több gyermeket nevelő, valamint a súlyosan fogyatékos gyermeket nevelő szegény családok aránya miatt. Különösen aggódik a Bizottság a roma lakosságnak a szegények közötti túlsúlya miatt*”³⁶⁷.

A gyermekszegénység mértéke Magyarországon 2006 és 2010 között nem csökkent, hanem tovább nőtt. A szegénységben élő gyerekek arányáról – a számítások módszertani eltérései miatt – különböző adatok állnak rendelkezésünkre, ezek együttes figyelembe vétele a gyermekszegénység mértékének növekedésére utal.³⁶⁸

³⁶⁷ A Gyermek Jogainak Bizottsága 41. ülészak. A részes államok által a 44. cikk alapján benyújtott Jelentések tárgyalása. A Gyermek Jogai Bizottságának záró észrevételei: Magyarország. 2006.

³⁶⁸ Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.), Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2010. évi jelentése. (MTA Budapest 2011.) 89-90.
http://gyerekmonitor.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=31:gyerekeselyek-magyarorszagon-2010&id=4:jelentések&Itemid=5

A szegénység néhány mutatójának alakulása a gyerekes háztartások körében 2005 és 2009 között (a probléma által érintett háztartások/gyerekek aránya (%))

Mutató	Tárki Háztartás monitor vizsgálat			Tárki Gyerek-monitor vizsgálat
	2005	2006	2009	2009
A háztartásban nincs foglalkoztatott	13	15	21	18
Szegény gyerekek aránya (medián 60 %-a alatt – OECD)	20	20	25	29
Mély szegénységben élő gyerekek aránya (medián 40%-a alatt – OECD)	6	4	8	9
Szubjektív szegénység	4	5	9	14
Hó végére elfogyott a pénz	62	59	-	69

Forrás: Gyerekesélyek Magyarországon, A Legyen jobb a gyermeknek” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2010. évi jelentése

Az Értékelő Bizottság elemzései alapján 2006 és 2010 között a roma gyerekek aránya ugrásszerűen megnőtt az alsó jövedelmi ötödben.

Az MTA Gyerekszegénység Elleni Programjának négy leghátrányosabb helyzetű kistérségben készült reprezentatív adatfelvétele 2009 és 2011 között a gyermekes családok helyzetének jelentős romlását mutatta. Az oktatáspolitikai és az egészségpolitika hatására történt javulás (pl. integráltan oktatott SNI gyerekek és a korai iskolaelhagyók arányában, stb.), de a mélyszegénységben élő gyerekek aránya, a munkanélküli családokban felnövő gyerekek érintettsége nőtt, az alacsony iskolázottságúak munkaerő-piaci helyzete romlott. A gyerekes háztartások 30%-nak a kérdezést megelőző egy évben nem jutott pénze fűtésre vagy a lakás rezsijére. A legnagyobb mértékű romlás a legrosszabb helyzetben lévő rétegeket érintette, 2009-ben a legszegényebb jövedelmi harmadban a foglalkoztatott nélküli háztartások 50%-át (2005-ben 30%, 2007: 31%).³⁶⁹

A legszegényebb jövedelmi harmadban az alapvető szükségletek kielégítése szükséglettípustól függően (alapvető szükségletek, iskoláztatás, szabadidő minősége) 15-80% közötti arányban nem teljesül. Az ebben a jövedelmi környezetben nevelkedő gyerekek depriváltsága nagyon magas: 18%-uk otthonában nincs hely a tanuláshoz, a gyerekek közel fele (45%) nem tud részt venni azokban az iskolai programokban, amelyek a szülők anyagi hozzájárulását is igénylik, 84% nem jut el évi egy hetes – akár iskolai, akár családi - nyaralásra sem.

A 2005 és 2010 között a roma gyerekek aránya ugrásszerűen megnőtt az alsó jövedelmi ötödben. Kutatások igazolják, hogy a népesség egyre szegényebb csoportjainak körében nő a roma háztartások aránya.³⁷⁰

³⁶⁹ Gyerekesélyek Magyarországon 2010, http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1434&Itemid=239&lang=en

³⁷⁰ Darvas, Tausz: Gyermekszegénység, http://www.biztoskezeset.hu/uploads/attachments/gyermekszegenyseg_darvas_tausz.pdf

Az UNICEF 10-es számú jelentése³⁷¹ értelmében Magyarországon minden harmadik gyermek nélkülözőnek számít annak ellenére, hogy az ország GDP-jéhez képest kifejezetten sokat költ családtámogatásra (pénzbeli és természetbeni szolgáltatások, adókedvezmények). A kutatásban részt vevő 35 ország közül ebből a szempontból a negyedik helyen szerepelünk, Magyarországnál csak Franciaország, az Egyesült Királyság és Svédország fordít több pénzt a gyermekekre, családokra. Ennek ellenére hazánkban a gyerekek 31,9%-a él nélkülözésben. A kutatás rámutat azokra a tipikus rizikófaktorokra is, amelyek összefüggésben állhatnak a nélkülözéssel. Az egyik legszignifikánsabb kockázati tényező a szülők alacsony iskolai végzettsége. Magyarországon például a 8 általános végzettségű, vagy ezt sem elérő szülők a gyerekeinek nagyjából csak 25 százalék esélye van arra, hogy elkerüljék a nélkülözést. Hasonlóan erős tényező a munkanélküliség. Ahol egyetlen kereső sincs a családban, ott 64,4 százalékos eséllyel nélkülöznek a gyerekek. Különösen riasztó az, hogy azokban a családokban, ahol csak az egyik szülő neveli a gyerekeket, Magyarországon 47,3 százalékkal eséllyel nélkülözik a gyerekek valamelyik alapvető szükségletük kielégítését.³⁷²

A szegénység okait vizsgálva a különböző kutatások eredményei megegyeznek a társadalmi okok tekintetében, úgy, mint a roma származás, a háztartások munkaerő-piaci helyzete, a gyerekek száma, a lakhatás körülményei, településjelleg.³⁷³

A TÁRKI kutatása szerint is³⁷⁴ a gyerekek esetében a népesség átlagánál magasabb a szegénység kockázata, de ez nem csak magyar jelenség.

Az utolsó létminimum számításokat 2010-ben tette közzé a Központi Statisztikai Hivatal, ebből az derül ki, hogy a lakosság 37%-a él a létminimum alatt.³⁷⁵ A Gyermekétkeztetési Alapítvány szerint naponta 20 ezer gyermek éheznek, és 80 ezerre tehető a veszélyeztetett gyermekek száma³⁷⁶. A szegények száma 2010-ről 2011-re 1,5%-al nőtt, a szegénységi küszöb alatt élők közel 1/3-a (30,3%-a) gyerek.³⁷⁷

Az Európai Unió három szegénységi indikátora alapján is hasonló képet kapunk a gyermekszegénység hazai helyzetéről.³⁷⁸ A szegénységben élő gyermekes háztartások aránya 2008-ban 16% volt, és 2010-re 16,5%-ra emelkedett. Az alacsony munkaintenzitású háztartásban élő gyermekek

371 UNICEF (2012): Innocent report card 10 - Measuring child poverty, page 2, 26.

372 UNICEF, Innocent report card 10 – Measuring child poverty 4. oldal

A 14 szükséglet a következő: napi háromszori étkezés, legalább naponta egy húsos, vagy halas étel (vagy ezekkel egyenértékű vegetáriánus étel), friss gyümölcs, vagy zöldség mindennap. Könyvek, amelyek korban megfelelőek a gyermek számára (ide nem sorolva az iskolai tankönyveket), szabadidő szabadidős eszközök birtoklása (bicikli, görkorcsolya, stb.), hozzájutás a rendszeres szabadidős tevékenységekhez (úszás, hangszereken történő játszás, ifjúsági szervezetekben való részvétel, stb.), beltéri játékok megléte (legalább egy darab minden gyermek számára, beleértve a oktató-fejlesztő csecsemő- és gyermekjátékokat, az építőjátékokat, a társasjátékokat, a számítógépes játékokat, stb.), pénz azért, hogy részt vehessen az iskolai kirándulásokon és eseményeken, egy csendes, megfelelő méretű és fényvel ellátott hely a házi feladat elkészítéséhez, internet kapcsolat, néhány új ruha (azaz nem mindegyik használt), két pár megfelelő méretű cipő (beleértve egy pár minden időjárási viszonyt megfelelően), lehetőség arra, hogy időnként meghívják a barátait otthonukba játszani és enni, illetve a lehetőség arra, hogy megünnepelhessek azokat a speciális alkalmakat, amilyen például a születésnap, a névnap, a vallási események, stb.

<http://www.unicef.org.uk/Documents/Publications/RC10-measuring-child-poverty.pdf>

373 Darvas Ágnes és Tausz Katalin (2002) A gyermekek szegénysége, *Szociológiai Szemle*, 4: 95–120. Idézi: Kerecsi Klára: Gyermekszegénység Magyarországon. In:

374 Study on Child Poverty and Child Well-Being in the EU – Policy overview and policy impact analysis – A case study: Hungary http://www.tarki.hu/en/research/childpoverty/case_studies/childpoverty_hungary.pdf

375 http://nol.hu/belfold/20120525-negymillioan_a_letminimum_alatt

376 <http://hirek.msn.mainap.hu/itthon/20-ezer-gyerek-rendszerezesen-eheznek-15409/>

377 Egyre több a szegény Magyarországon 2012.10.04. portfolio.hu

378 Nemzeti Szociális Jelentés, 2012, 6. oldal <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7674&langId=hu>

aránya a 2008. évi 11,1%-ról a 2010-ben 13,8%-ra nőtt. A súlyos anyagi deprivációban élő 18 év alattiak aránya pedig a 2008-as 21,5%-ról 2010-re 28,8%-ra emelkedett. Tehát mindhárom indikátor alapján nőtt a gyermekszegénység Magyarországon.

A 0–17 éves gyerekek szegénységi aránya a 2010-ben mért 20,3 százalékról 2011-re 3 százalékkal növekedett, átlag feletti kockázattal a 0–17 éves gyermekeknél (1,67%) és a fiatal 18–24 éves felnőtteknél (1,37 százalékkal). Magyarországon a gyermekes háztartásokat az anyagi depriváció és a kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzet egyaránt sújtotta. Háztartástípusonként vizsgálva: a 3 és annál többgyermekesek, valamint az egyszülős háztartásokban élők helyzete a legrosszabb, tíz családból három a szegénységi küszöb alatt él, szegénységi kockázatuk az országos átlag többszöröse.³⁷⁹

Éhező gyerekek

Magyarországon az éhező gyerekek számáról csak becslésekkel rendelkezünk, de több tízezer lehet azoknak a gyerekeknek a száma, akiknek nem jut minden nap elegendő étel. A minőségi éhezés jóval nagyobb arányú, ennél is többen vannak azok a gyerekek, akik a fejlődésükhöz szükséges húshoz és/vagy zöldség, gyümölcsfélékhez nem jutnak hozzá. 2009-ben több mint 70 ezer gyermekes háztartásban a gyerekek nem tudtak napi rendszerességgel sem húst, sem gyümölcsöt enni a család jövedelmi helyzete miatt³⁸⁰.

A gyerekes családok reprezentatív adatfelvétele (2009) szerint a gyerekek (0–17 évesek) 14%-a anyagi okok miatt nem fogyasztott naponta zöldséget, gyümölcsöt, 13%-a húst.³⁸¹ Két hátrányos helyzetű kistérségben (hevesi és bátonyterenyei) végzett adatfelvétel szerint 2011-ben a gyermekek (0–17 évesek) 18%-a nem evett minden nap friss zöldséget, gyümölcsöt, 8%-a pedig legalább két naponta egyszer húst.³⁸²

A gyerekek egyre növekvő hányada nem jut kielégítő táplálékhoz az óvodai, iskolai étkezésen kívül, nem megoldott hétvégén és az iskolai szünetekben a gyerekek élelmiszerrel való ellátása.

A korábbi 140 ezer gyerek helyett vélelmezhetően maximum 110 ezer gyerek kaphat nyári, szünidei ellátást annak a rendeletnek a következtében, amely kötelezővé teszi a helyi melegkonyhás ellátás megszervezését, és csak a település 30 km-es környezetében termesztett, előállított termékek felhasználását engedélyezi. Ez sok helyen megvalósíthatatlan, vagy, mert éppen a legszegényebb településeken nincs melegkonyha, nem folytatható mezőgazdasági termelés, például környezet-szennyezés miatt. Sok helyen korábban konzervet adtak, ennek megszüntetése is célja a rendeletnek, de a korábbi lehetőségeket nem csökkenteni, hanem a növekvő igények és a lehetőségek beszűkülése miatt, bővíteni kellene.

Lakhatási szegénység

A szegénység nem csak anyagi nélkülözést jelent, hanem más lehetőségekből való kirekesztettséget is. A lakhatáshoz való jogot az Alaptörvény az Alkotmányhoz hasonlóan nem deklarálja: „Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.”³⁸³

379 <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/laekindikator/laekindikator11.pdf>

380 Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes, 2010

381 „Gyermekmonitor 2009” az MTA GYEP adatfelvétele

382 Az MTA GYEP adatfelvétele 2011.

383 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XXII. cikk

A lakhatási szegénységről a Habitat készített jelentést 2011-ben.³⁸⁴ Eszerint tovább csökkent az önkormányzati bérlakások száma, mindössze 120 ezer van, ami kevesebb, mint 3%-át és az igények felénél is alacsonyabb arányát teszi ki a teljes lakásállománynak. Tízezres nagyságrendű a hajléktalanok száma, kb. 15 ezer ember él fogyatékosként, mentális betegként intézetekben. A lakásállomány 11,5%-a, közel félmillió lakás lakatlan vagy nem lakásként használják őket, és elsősorban nem mennyiségi, hanem minőségi problémákról beszélhetünk. Nagyon sok a hátrányos helyzetű, elszigetelt településen lévő üres ház, lakás. A fenntartási költségek magasak, a lakosság jövedelmének átlagosan 25,2%-át költi erre. 93 ezerre becsült azok száma, akik nem tudják fizetni hiteleiket, sokkal többen elmaradásokkal küzdenek. 2,5 millió ember él olyan háztartásban – a lakosság egynegyede –, amelyiknek közüzemi elmaradása, hátraléka van, ez a 6. legmagasabb arány Európában. 290 ezer háztartás részesül támogatásban, számuk nem nő.

A roma lakosság mellett, hogy nagy részben érintett a lakhatási problémákkal, legjellemzőbben (45-55%-uk) a szegregáció áldozata.

Nincs átfogó, koherens lakáspolitikai koncepció és stratégia sem, a fő figyelem a hiteltartozással küzdő családokra irányul, de ők nem a leginkább rászorulóknak közül kerülnek ki, noha természetesen az ő szükségleteik figyelembevétele is fontos feladat.

A 2011-es népszámlálás adatainak lakásviszonyokat feldolgozó előzetes elemzései is rendelkezésre állnak, amely szerint 4 millió 70 ezer a háztartások száma, 100 családra 286 fő jut, a lakások kétharmada összkomfortos, 97%-ban van vezetékes víz, 94%-ban biztosított a csatornázás, és 94%-ban van vízöblítéses WC a lakáson belül.³⁸⁵

A hátrányos helyzetű kistérségekben élő családok lakáskörülményei rosszabbak az országos átlagnál, sok lakás még ma sem komfortos. A Gyerekesély program keretében készült kutatásokból kiderül, hogy – a lakásfenntartási költségek emelkedésével – 2005 óta folyamatosan nő a háztartási energiára és háztartási költségekre fordított kiadások aránya. 2011-ben a háztartási kiadások 51%-át költötte a lakosság létfenntartásra (vagyis élelmiszerekre, alkoholmentes italokra és lakásfenntartási és háztartási energiára). Magyarországon ma tömegeket érint a háztartások eladósodása.

Ajánlás:

- A várandósság során segíteni kell a szülőket a szülői feladatokra való felkészülésben, a gyerek fejlődési szükségleteinek megismerésében;
- A baba – és szülőbarát – szülészeti ellátást teljes körűvé kell tenni;
- Az egészségügyi alapellátás és szakellátás elérhetőségének és minőségének színvonalát fenn kell tartani, meg kell erősíteni;
- Felül kell vizsgálni a gyerekeknek és a családoknak járó ellátásokat, figyelembe véve a létminimumhoz és az alapvető életminőséghez szükséges juttatások értékét;
- Biztosítani kell a feltételeket a gyerekek megfelelő mennyiségű és minőségű egészséges táplálkozásához a napközbeni ellátás intézményein kívül a hétvégen és szünidőben is.

³⁸⁴ http://www.habitat.hu/files/Eves_jelentes_a_lakhatasi_szegenysegről_2011_Habitat_for_Humanity_Magyarország.pdf

³⁸⁵ http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepszelo2011_2.pdf

Cserkutu Petra Ramóna rajza

Oktatás, szabadidős és kulturális tevékenységek

28. cikk (1. bekezdés) A gyermekek joga az oktatáshoz

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek az oktatáshoz való jogát, és különösen e jog gyakorlásának fokozatos, az esélyegyenlőség alapján való gyakorlása céljából:

- a) az alapfokú oktatást mindenki számára kötelezővé és ingyenessé teszik;**
- b) előmozdítják a középfokú oktatás különböző, mind általános, mind szakirányú formáinak megszervezését, és ezeket minden gyermek számára megnyitják és hozzáférhetővé teszik, továbbá intézkedéseket tesznek az oktatás ingyenességének bevezetésére és szükség esetén pénzügyi segítségnyújtásra;**
- c) minden arra alkalmas eszközzel biztosítják, hogy bárki képességeitől függően bejuthasson a felsőoktatásba;**
- d) minden gyermek számára nyílttá és hozzáférhetővé teszik az iskolai és pályaválasztási tájékoztatást és tanácsadást;**
- e) intézkedéseket tesznek az iskolába járás rendszerességének előmozdítására és a lemorzsolódás csökkentésére.**

2. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést annak érdekében, hogy az iskolai fegyelmet a gyermeknek, mint emberi lénynak a méltóságával összeegyeztethetően és az Egyezménynek megfelelően alkalmazzák.

3. Az Egyezményben részes államok elősegítik és előmozdítják a nemzetközi együttműködést az oktatásügy területén, különösen annak érdekében, hogy megszüntessék a tudatlanságot és az írástudatlanságot az egész világon, és megkönnyítsék a tudományos és technikai ismeretek megszerzését, valamint a korszerű oktatási módszerek megismerését. Ebben a tekintetben különösen figyelembe veszik a fejlődő országok szükségleteit.”

Az oktatás értelmezése eltérő lehet annak függvényében, hogy az egyes szolgáltatásokat, ellátásokat miként tekintik, illetve mely ágazathoz tartoznak. Magyarországon a bölcsőde a gyermekjóléti alapellátás része, az óvoda a közoktatás intézménye, itt kerül sor az iskola előkészítő évre is. 2013-ig az 5 éves kor volt a kötelező óvodába járás alsó korhatára, ezt a Kormány 3 évre csökkentette, és célul tűzte ki az egész napos iskola megvalósítását is.

A területet felügyelő államtitkár szerint:

„A köznevelés középpontjában a gyermek, a tanuló, a pedagógus és a szülő áll, akiknek kötelességei és jogai egységet alkotnak.” Ezt az egységet megvizsgálva azt mondhatjuk: a szülő kötelessége, hogy biztosítsa gyermeke óvodai nevelésben való részvételét, továbbá tankötelezettségének teljesítését, ugyanakkor az állam kötelessége, hogy ehhez a lehetőségeket biztosítsa. Az első akadály, amivel a szülők e feladatuk teljesítése közben találkozhatnak, a megfelelő intézményrendszer hiánya. A jelenlegi feladatellátási rendben nehezen vagy egyáltalán nem biztosítható, hogy az ország minden részén, mindenki számára egyforma színvonalú oktatási-nevelési intézmények álljanak rendelkezésre.

Napközbeni ellátások

A bölcsőde a gyermekjóléti alapellátás része, 3 éves korig biztosít a kisgyermeknek számára napközi felügyeletet. A 0-3 éves korú gyerekek 9 százalékának jut csak hely a bölcsődékben, és a 3152 település 7 százalékán, 230 településen működik csak bölcsőde, melyek 10%-a községben, a többi városban található. Az intézmények 94%-a önkormányzati fenntartású. A bölcsődék száma folyamatosan változik, a férőhelyek száma nő, de krónikus helyhiánnyal küzdenek. A bölcsődékben 2010 óta 5000-rel emelkedett a férőhelyek száma, anélkül, hogy egyetlen intézményt bővítettek volna. A 31/2009. (XII.22.) SZMM rendelet³⁸⁶ szerint ugyanis az addig 10 fős csoportlétszámot 12-re, illetve 14 főre emelte (utóbbit akkor téve lehetővé, ha a csoportban az összes gyermek életkora meghaladta a két évet)³⁸⁷. Ez ellentmond az európai uniós ajánlásnak, amely a szakmai javaslatok szerint optimálisnak az 1 gondozóra jutó maximum 5 gyermeket tekint, jelentősen rontja az ellátás minőségét és aránytalan terhet ró a bölcsődékben dolgozóakra is. A bölcsődei szakemberek bérezése rendkívül alacsony, 80%-uk nettó 100 ezer forintnál kevesebbet keresett 2012-ben³⁸⁸, noha ez az intézmény meghatározó jelentőségű a gyerekek fejlődése, jóléte szempontjából.

A helyzet 2012-re sem javult: átlagosan 5-10 közötti jelentkező van egy bölcsődés helyre. Míg az Alföldön a legtöbb településen van bölcsőde, addig az észak-magyarországi régióban - ahol a legmagasabb a kisgyerekek aránya - elvétve találhatók intézmények, azok is elsősorban városokban működnek. Az összes bölcsődei férőhely harmada Budapesten található.

A bölcsődei térítési díjak bevezetése ellentmondásos helyzetet teremtett. A jómódú szülőknek nem okoz gondot, hogy fizessenek, és ez csökkenti az önkormányzatok terheit, ugyanakkor gyengíti a szegény, speciális szükségletű gyerekek bejutását a bölcsődébe, illetve azokat a településeket, intézményeket hozza nehéz helyzetbe, ahol a nem fizetőképes családok vannak túlsúlyban. A normatíva a szükséges költségek 35-45%-át fedezi csak, a többit a helyi önkormányzatnak kell biztosítania a befizetéseken felül.

Arra a javaslatra, hogy az OECD és az Európai Unió ajánlásainak megfelelően integrált koragyermekkori intézményeket kellene létrehozni, ami a gyerekek érdekét szolgálná, a szakma alapvetően elutasítással reagált, nagyon erősek a részérdekek. Míg van meghatározott körülmények között a 2 évesnél idősebb gyerekek óvodai felvételére, ha a településen nincs bölcsőde, és önálló csoportot tudnak alakítani számukra. Ez nem azonos az integrált ellátással, és a bölcsődei szakma erőteljesen ellenzi ezt a megoldást, azt vélelmezve, hogy nem alkalmasak az óvodák erre a feladatra.³⁸⁹ 2011-12-ben ennek ellenére már 135 ilyen vegyes csoport működött, de ezek szakmai színvonaláról, a tapasztalatokról még nem készült felmérés.

Óvoda

Az óvodai ellátás Magyarországon hagyományosan a legjobbnak tartott intézmény, amely európai összehasonlításban is nagyon magas számban látja el a gyerekeket, felsőfokú végzettségű óvodapedagógusok közreműködésével. Az óvodai nevelés-gondozás tényleges minőségéről, színvonaláról kevés ismerettel rendelkezünk, de az intézmények között minden tekintetben nagy az eltérés. Kevés kutatás áll csak rendelkezésre a tényleges helyzet elemzésére, de ezekből látható,

386 31/2009. (XII.22.) SZMM rendelet 6.§ (1) és (2)

387 Korfa Népesedési hírlével A KSH Népeségstudományi Kutatóintézet kiadványa demográfiai kérdésekről 2012.március XII. évfolyam 1.szám www.demografia.hu/korfa

388 <http://www.bdds.hu>

389 http://www.biztoskezdnet.hu/upload/bolcsode_ovoda_kozos_int_mukodtetese_090225.pdf

hogy a más szociális és oktatási intézményekre jellemző nehézségek az óvodákat is jellemzik. A férőhelyek szűkössége, a túljelentkezés, az óvodai infrastruktúra rendkívül eltérő színvonala, az óvónők és a segítő személyzet rendkívül alacsony megbecsültsége, bérezése komoly feszültségeket, és nem ritkán a gyerekekkel szembeni intoleranciát eredményez. A szegregáció lényegesen kisebb fokú, mint az iskolákban, de a roma, hátrányos helyzetű, speciális szükségletű, fogyatékos gyerekek kirekesztése, elfogadásának hiánya nagyon gyakori.³⁹⁰

Az óvodai csoportlétszámok az elmúlt években növekedtek, az átlagosan egy óvónőre jutó 11 gyerek, és a 23 fős csoportlétszám mellett, az óvodák 36%-ában ezt meghaladó, a legmagasabb az észak-alföld régióban, ahol 45%-nál is több az ilyen csoportok aránya.³⁹¹ Azokon a településeken, ahol kevés az óvodai férőhely, vagy nem működik óvoda, általában magas a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya.³⁹² A roma gyerekek általában később kerülnek óvodába, mert férőhely hiány esetén azokat veszik fel elsősorban, akik 5 évesek elmúltak, majd azokat, akiknek mindkét szülője dolgozik, így azok a gyerekek kerülnek legkésőbb az óvodába (munkanélküli vagy rokkantnyugdíjas, halmozottan hátrányos helyzetű szülők gyerekei), akiknek a legnagyobb szükségük lenne a korai óvodáztatásra, fejlesztésre.

A 2009-ben bevezetett jó szándékú, de nem megfelelően megtervezett és kivitelezett intézkedés,³⁹³ amely az óvodáztatási támogatásról rendelkezik, csak részlegesen érthette el a célját. Az elkészült elemzések szerint, a halmozottan hátrányos helyzetű szülők anyagi támogatást kapnak annak érdekében, hogy gyermekeik három éves kortól járjanak óvodába, de ez sokféle gondot vetett fel. Kellő tájékoztatás híján nem értették a közösség tagjai és gyakran az érintett szakemberek sem, hogy a korai óvodáztatás a gyerekek fejlődését szolgálja, és mindannyiuk érdeke, egyben segíti a szülőt a gyereknevelésben és munkahelykeresésben. A bevezetett rendelkezés szerint a rendszeresen óvodába járó halmozottan hátrányos helyzetű családból érkező gyerekek szülei pénzbeli támogatást kapnak ösztönzésképpen. Mivel nem volt ismert, vagy nem vették tekintetbe a várható létszámnövekedést, sok helyen az amúgy is túlzsúfolt óvodák még komolyabb kapacitáshiánnyal küzdöttek, és a szülők nem kaptak kellő segítséget az új helyzet kezelésére, ezért a többségi szülők, és emiatt a gyerekek is, sok helyen ellenérzéssel fogadták az újonnan jött gyerekeket. Az óvónők és az óvodai személyzet nem kapott kiegészítő bérezést és szakmai segítséget a gyakran beilleszkedési, alkalmazkodási nehézségekkel küzdő gyerekek fokozott gondozására, ezért ők is nemtetszésüket fejezték ki. Ez súlyos problémákat vetett fel, és éppen a kitűzött célokat nem segítette, a gyerekeknek pedig további nehézségeket okozott.

A tervezett 3 éves kori kötelező óvodába járás számtalan kérdést vet fel a szülők jogáról a gyerek gondozásának, nevelésének megválasztásáról, az óvodába rendszertelenül járó gyerekek esetében a családi pótlék elvonásának lehetőségéről, szankcionálásáról. A szakemberek felkészítésének és érdekeltté tételének elmaradása esetén komoly ellenérzéseket és a gyerekek kirekesztését, diszkriminációját vonhatja maga után az intézkedés. A felmentés indokoltságát a jegyző vizsgálhatja, ami lehetőséget ad arra, hogy akár diszkriminatív okokból lebeszéljék a szülők egy részét gyerekük óvodába járatásáról, míg másokat szankcionálhatnak, elvonhatják a családi pótlékot, ha nem jár rendszeresen a gyerek, egyben az óvodáztatási támogatást is meg lehet szüntetni.

390 Havas Gábor, 2008: Esélyegyenlőség, deszegregáció. In: Fazekas K. Köllő J., Varga J. (szerk.) Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért, 121-139. p.

<http://mek.oszk.hu/08200/08222/08222.pdf>

391 Oktatási adatok, 201.1/2012. Statisztikai tükr. VI. évfolyam, 23. szám. 2012.április 13.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1112.pdf>

392 Havas:2008

393 2008. évi XXXI. törvény az esélyegyenlőség érvényesülésének közoktatásban történő előmozdítását szolgáló egyes törvények módosításáról 2.§ (7)

„...sok település nincs felkészülve arra, hogy hároméves kortól kötelező lesz az óvodába járás, és sok gondot okozhat, hogy az intézmények hogyan tudják majd kezelni a megnövekedett létszámot, ha ehhez nem lesz elég pedagógus és hely.”³⁹⁴

2010-ben az ombudsman vizsgálatot indított a sajókeresztúri óvoda ügyében, ahová egy Hepatitis B vírussal fertőzött 5 éves kisfiú befogadását tagadta meg a helyi óvoda. Döntését azzal indokolta, hogy az óvoda nem vállal felelősséget a vírus terjedéséért. A gyermeküket a helyi óvodába járató szülők jelezték az óvodának, hogy amennyiben a fertőzött gyermek óvodába járását engedélyezik, úgy ők a gyereket más óvodába viszik el. Az ombudsman vizsgálata során megállapította, hogy az 1997. évi CLIV. törvény és a 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet alapján a fertőző betegségben szenvedő beteg elkülönítéséről a betegséget észlelő orvosnak kell intézkednie, azonban a Hepatitis B vírussal fertőzötteket nem kell elkülöníteni. Mivel a probléma orvostudományi kérdéseket feszeget, ezért az ügyben egyébként eljáró intézményvezetőnek és polgármesternek nincs felhatalmazása az ilyen jellegű kérdések megválaszolására. Az ombudsman megállapítása szerint az intézmény vezetője azzal az intézkedéssel, hogy a fertőzött gyermeket kizárta az oktatás keretei közül, megsértette az emberi méltósághoz, a gyermekek védelméhez és gondoskodáshoz való jogait, és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszásságot idézett elő.³⁹⁵

Megoldatlan a roma és a fogyatékos gyerekek integrált oktatása, a diszkrimináció és kirekesztés sok formában tetten érhető. Az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány több esetben pert nyert a gyerekek kirekesztése, diszkriminációja, elkülönítése miatt (ld. később), de az alapvető szakpolitikán ez nem változtat, kormányzati tényezők szerint a szegregált oktatás hasznos, az érintett gyerekek érdekét szolgálja.³⁹⁶

Az ombudsman 2008-ban vizsgálatot indított egy speciális nevelési igényű gyerek eltanácsolásának ügyében. A panaszos sajátos nevelési igényű kislányát a szakértői bizottság által kijelölt óvoda 4 hónap után eltanácsolta, annak ellenére, hogy a speciális nevelési igényű gyerekek esetében speciális védelmet írnak elő a jogszabályok. „A szülők azon jogát, hogy a gyermeküknek adandó nevelést valamint a nevelési-oktatási intézményt szabadon megválasszák, az állam – éppen a sajátos nevelési igényű gyermek megfelelő fejlesztése érdekében – korlátozza. A szakvélemény jogi kötőerővel bír a szülők, gyermekek, intézmények részére...”³⁹⁷ az egyoldalúan az intézmény részéről fel nem bontható.

Általános és középiskola

Az általános iskolák esetében a gyerekjogok érvényesülését ugyanazok a problémák jellemzik, mint a többi intézményt. A területi egyenlőtlenségek, a település, a régió és a lakosság anyagi helyzete alapvetően meghatározza a lehetőségeket. Az iskolák túlnyomó többségükben állami – korábban önkormányzati – fenntartásúak. A 2011/2012-es tanévben 2294 általános iskolából 197

394 http://index.hu/belfold/2013/01/28/hoffmann_rozsaval_nem_tudtunk_dulore_jutni/

395 Az állampolgári jogok biztosának jelentése az AJB 7355/2010 sz. ügyben

396 http://www.cfcf.hu/index_hu/html

397 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az OBH 1588/2008. számú ügyben

egyházi, 106 egyéb (pl. alapítványi, magán) fenntartás alatt működött. A 759 ezer általános iskoláskorú gyerek 6,7%-a járt egyházi, 1,9%-a egyéb fenntartású iskolába. A szakiskolába járó 137 ezer gyerek közül csak 3,5%-a jár egyházi fenntartású iskolába, de 17,8% egyéb, nem állami iskola tanulója. A 242 ezer gimnazista közül 15,4 százalék egyházi, 17,1 százalékuk pedig egyéb fenntartású iskolába járt.

Az alacsony kihasználtság miatt 2003 óta több mint 230 településen szűnt meg az általános iskolai oktatás. A leghátrányosabb helyzetű 47 kistérségben 27,9% a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya, ami a többi területen összesítve 6,5%.³⁹⁸

2013 januárjától 2670 iskola került át az önkormányzatoktól az állam fenntartásába, emellett a 3000 főnél kisebb falvakban az intézmények működtetését is az állam biztosítja. A nagyobb települések alapesetben működtetői maradtak az általános iskoláknak, gimnáziumoknak és kollégiumoknak, továbbra is az ő feladatuk például az iskola épületével kapcsolatos karbantartási, felújítási munkák elvégzése, a rezsi kifizetése, de ezek az önkormányzatok is határozhattak úgy, hogy, ha nem képesek ellátni a feladatokat, akkor átadják az üzemeltetést az államnak.

„Az Iskola-háló program a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek felzárkózását segítő, modellértékű iskolai és iskolához kapcsolódó innovatív programok támogatására született. Az Iskola-háló egy olyan jövőbe mutató kezdeményezés, amiben azon modell értékű programok felkutatása a cél, amelyek az iskola egészét, a pedagógusok szemléletét, a pedagógiai programot formálják át. Olyan programok, amelyeket azokban az iskolákban hoztak létre, ahol a leghátrányosabb rétegek aránya felülreprezentált, ahol a tágabb környezet is hasonló nehézséggel küzd. Ennek keretében támogathatók olyan módszerek, szolgáltatások, oktatás-szervezési formák kidolgozása, amelyek a hátrányos helyzetű gyermekek és tanulók alapkészségeit, kommunikációs képességeit fejlesztik, és hátránykompenzáló és személyiségfejlesztést célzó szabadidős tevékenységek. A pályázat támogatja az iskola fordulópontokon átsegítő és/vagy iskolába visszaillesztő programok megvalósítását. A pályázat lehetőséget nyújt továbbá kis értékű eszközök beszerzésére, átalakítások, felújítások lebonyolítására, amelyek közvetlenül a projekt céljait szolgálják. A pályázat megvalósítása során kötelező a szülők bevonása, családi programok, közösségi rendezvények szervezése.”³⁹⁹

„A hátrányos helyzetű gyerekek problémáit nem lehet csak az iskola falain belül megoldani, a tanároknak a családokkal is kapcsolatot kellene tartania, partneri viszonyt kialakítva a szülőkkel, amire sokan nem hajlandók. Emellett sokan az iskolai fejlesztésekre sincsenek kellően felkészülve: „a legtöbb tanár frontális módszereket alkalmaz, egyszerre és egyformán foglalkozik mindenkivel, azonban a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekeknél ez nem megfelelő. Nem foglalkoznak a gyerekek szociális kompetenciáinak fejlesztésével sem, pedig ők általában itt indulnak a legnagyobb hátránnyal. A differenciálás, az egyéni fejlesztések, az érzelmi motiváció, a pozitív hatások erősítése, a tanulás tanulása a jó út a hátrányuk leküzdéséhez. Az integrált oktatás működőképes arányában az integrálandók arányának 30 százalék alatt kellene lennie, de nagyon gyakori, hogy a település lakóösszetétele, néhol pedig a bújtatott szegregáció miatt ez jóval magasabb.”⁴⁰⁰

398 Váradi Balázs: Köznevelés - A költségvetés és az egyházi és önkormányzati köznevelési intézményrendszer aránya http://www.hazaeshaladas.hu/ftp/hesh_kozoskassza_elemezes_koznevelas_public.pdf

399 Emberi jogi kézikönyv, <http://www.kormany.hu/download/3/01/90000/EmberiJogiKezikonyv.pdf>, 18. oldal

400 Árány-Tamás Lajos: Hoffmann Rózsával nem tudtunk dűlőre jutni <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=617699>

„A sikeres alternatív iskolák többek között abban is különböznek a normál iskoláktól, hogy mind-egyikben hangsúlyozott a művészeti nevelés. A fejlesztésnek kiemelt része az érzelmi intelligencia fejlesztése, ami a művészetek eszközeivel a leghatékonyabb, és köztudottan ez segít hozzá bennünket az életben való boldoguláshoz. De valahogy napjaink magyar oktatásában ez fokozatosan fölösleges, mellékes területté vált, a tantervátrendezések mind azt hozták, hogy a vizuális nevelés, és az ének-zene óraszámja csökkent, a tánc meg sem jelent, és az idegen nyelv, informatika, matematika vitte el a szabadon tervezhető keretet is. Nyilván elgondolkodtató ez is, az elvárásokhoz való igazodást, a felvételik lexikális elvárásait jelzi. Míg a bemenetelnél, első osztályban talán még fontos a gyermek lelke, érzelmi biztonsága, a kimenetelnél már senkit sem érdekel, boldog-e a kikerülő nyolcadikos, képes-e társaival együttműködni, mennyire toleráns, milyen az énképe?”⁴⁰¹

A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyerekek oktatása

A gyermekotthonokban és nevelőszülőknél élő gyerekek iskolai eredményessége nagyon alacsony, körükben a továbbtanulási eredmények, az iskolai kudarc és kimaradás azonos az otthon élő, hasonló társadalmi helyzetű gyerekcsoportokéval, ami jelzi az alternatív ellátás szakmai színvonalának gyengeségét, a célzott programok hiányát. A szakellátás többnyire nem képes javítani a hátrányos helyzetű gyerekek oktatási helyzetén.

Az iskolai hiányzások arányáról esetükben nincsenek adatok, az évismétlés, iskolaváltások száma, a lemorzsolódás jelentős, a továbbtanuláshoz elsődlegesen a szakiskolák jönnek szóba. A szakellátásban élő gyerekek szegregációja, speciális nevelési igényűek osztályába kerülése a gyermekvédelem adatai szerint nem sokkal jobb az otthon élőkénél. A hozott tanulási lemaradásokat, hátrányt nem nagyon tudják behozni, erre nincsenek megfelelő szakemberei az intézményeknek. A korábbi évtizedekben kedvelt ún. belső iskolákat azért nem támogatta a korszerű gyermekvédelmi szemléletű törvény, mert ezek tovább szegregálták a gyermekotthonban élő gyerekeket, és csak látszólag nyújtottak védelmet a kívülág ellen, akadályozták az integrációt.

„A lemorzsolódás a szakiskolai képzésből további súlyos problémát jelent az amúgy is többszörösen hátrányos helyzetű tanuló réteg számára. 1999-re a szakiskolákban a lemorzsolódók aránya megközelítette a belépők arányának egyharmadát (31,6 %). (A továbbiakban ezzel kapcsolatban megszűnt az adatközlés.) Kutatások alapján feltételezhető, hogy a helyzet nem javult, inkább romlott. A lemorzsolódás okai összetettek, de a leggyakoribb a tanulók rossz iskolai közérzete, az, hogy a tanulók nem találták helyüket az oktatási, nevelési problémáikat megoldani képtelen szakiskolában.

A gyermekvédelmi szakellátásban élő tanulók orientációját vizsgálva elmondható, hogy a 2004/2005-ös tanévben az általános iskolát befejező tanulók 9%-a gimnáziumban, 20%-a szakközépiskolában, 70%-a szakiskolában és 1%-a iskola rendszeren kívüli tanfolyamon folytatta tanulmányait. Viszont tudott, hogy a szakiskolai lemorzsolódás aránya az összes ilyen képzésben

⁴⁰¹ http://tani-tani.info/muveszeti_iskolak_hhh_helyzetben
http://hvg.hu/itthon/20130125_Vizsgalat_indul_a_ciganyozo_konyari_tanar#utm_source=hirkereso&utm_medium=listing&utm_campaign=hirkereso_2013_I_28

részesülők körében közel 32%-os, így feltételezhető, hogy a túlnyomó többségében szakiskolai tanulmányokat folytató gyermekvédelemben élők körében ez az arány még magasabb.

- Magas azok aránya, akik valamilyen tárgyból felzárkóztatásra, korrepetálásra jártak az általános iskolában, (42%-uk) többnyire matematikából vagy magyar nyelvből.

- Magas azoknak a fiataloknak az aránya, aki valamilyen tárgyból vagy tárgyakból megbuktak az általános iskolában. A bukás közel 38%-a az általános iskolai pályafutásukban jelent meg. Ez azt jelenti, hogy minden 2,7 fiatal megbukott a kérdezettek közül. A többség matematikából és magyar nyelvből bukott. A bukásokhoz hasonlóan magas az osztályismétlések aránya is. Minden harmadik gyermek ismételt általános iskolában osztályt. Többségük (56,9%) az osztályismétlést rossz tanulmányi eredményének köszönheti, de 22,3%-ban a családi problémák nehezítették a fiatalokat a sikeres(ebb) iskolai teljesítmény elérésében. A fiatalok 59,1%-a alsó tagozatban ismételt osztályt.

- Átlagosan 14,7 évesen fejezték be az általános iskolát. Sajnálatos módon 17,2% túlkorosan, 16 évesen vagy annál idősebben szerzett általános iskolai bizonyítványt.

- A tanárokról való vélekedés inkább negatív képet mutat. Ha a fiatalnak személyes problémája van, a többség úgy véli, a tanárok jellemzően nem segítenek. A fiatalok 60,1% úgy érzi, nincs egyetlen olyan tanára sem, akivel őszintén beszélhet.

- A fiatalok számos magatartási problémáról számolnak be. Leginkább az igazolatlan hiányzások jellemzőek az iskolában (75%!), a saját magatartási probléma első helyezettje is az igazolatlan hiányzás, majd a dohányzás és a tanárokkal szembeni tiszteletlen viselkedés.

- Gyakori bántásokról, sértegetésekről egyikük sem számolt be, bár néha 60%-uk él át sértegetést, többüket kigúnyolják, kicsúfolják.

- A fiataloknak a középiskolában is leginkább matematikából vannak gondjaik, 40,5%-uk elégséges osztályzatot kapott a tavalyi évben. Matematikából 2,7 a jegyek átlaga. Magyar nyelvből ennél jobb, az átlag 3,5.

- Az elmúlt tanévben közel 20% bukott meg valamilyen tárgyból, annak ellenére, hogy közel ilyen arányban járnak felzárkóztatásra a kérdezettek.

- A bukások, sorozatos általános iskolai és középiskolai kudarcok ellenére is a fiatalok a boldogulás legfontosabb feltételének a tanulást vélik.

- Mindent egybe vetve – bár fontos, de nem kellemes és nem is érdekes a tanulás – a tanárokkal és az oktatás színvonalával inkább elégedetlenek a kérdezettek.

- Elégedetlenségüknek talán pont az igazolatlan hiányzásokkal adnak hangot. A többség a „túrt” maximum 30 órás igazolatlan hiányzás kategóriájába esett (47,5%), viszont közel 20% ennél sokkal többet hiányzott. Ez azt jelenti, hogy a fiatalok egy ötöde iskolából kizárást maga után vonó igazolatlan óraszámot produkált.”⁴⁰²

402 Hodosán R. - Rácz A.: A Gyermekvédelmi szakellátásban élő 15-18 éves, szakmai képzésben részesülők iskolai pályafutásának vizsgálata, záró-tanulmány (2009. Rubeus Egyesület) www.rubeus.hu) 118. p.

Ajánlás:

- Minden gyerek számára hozzáférhető, magas színvonalú, rugalmas, sokszínű napközbeni ellátás biztosítására van szükség a hátrányok megelőzése és szükség-pótlása érdekében
- A napközbeni ellátások keretében a szülőket be kell vonni a gyerekekkel közös tevékenységekbe, és segíteni kell őket szülői készségeik, gyermeknevelési ismereteik erősítésében
- Az óvodai, iskolai szegregációt, kirekesztést minden lehetséges módon meg kell szüntetni, az iskolai esélykiegyenlítést célzó, integratív programok segítségével is, különös tekintettel a halmozottan hátrányos helyzetű, roma és fogyatékos gyerekekre
- A szakembereket fokozottan kell segíteni a korszerű ismeretek, módszerek, készségek elsajátításában, és jelentőségének megfelelően el kell ismerni munkájukat
- A gyerekek iskolán kívüli, szabadidős tevékenységeinek keretében biztosítani kell a kultúrához, sporthoz, játékhoz való hozzáférést
- A középfokú iskolában meg kell előzni a lemorzsolódást, lemaradást korszerű oktatási programok és tanítási módszerek alkalmazásával

A fogyatékos gyerekek oktatása

A Gyermekjogi Bizottság a gyerekek oktatáshoz való jogán belül ajánlást fogalmazott meg a fogyatékossgal élő gyerekek oktatáshoz való joga legteljesebb mértékű gyakorlására és az oktatási rendszerbe történő integrálásuk elősegítésére, azonban ezek az ajánlások eddig nem teljesültek.

A rehabilitáció alapját képező alap- és középfokú oktatásban a törvény a befogadó oktatásra helyezi a hangsúlyt, amely a gyakorlatban azonban csak rendkívül lassan terjed. Ennek fő okai, hogy a pedagógusok többsége nem rendelkezik a fogyatékossgal élő gyerekek rehabilitációjával kapcsolatos alapvető ismeretekkel sem, ezért inkább elutasítják az ilyen gyerekek felvételét. Az oktatási intézmények jelentős része még ma sem felel meg a fogyatékos gyermekek hozzáférését biztosító fizikai és infokommunikációs követelményeknek.

A közoktatási statisztika a 2011/2012. tanévben óvodában és az iskolák 1-14 évfolyamán szegregált csoportban összesen 30.186 fő fogyatékkal élő gyermeket regisztrált. Ugyanakkor az integráltan oktatott fogyatékos gyerekek száma 50.947 fő volt.⁴⁰³ Ennek az adatnak az érvényességét gyengíti, hogy nem egyértelmű, hogy a fogyatékosnak minősített gyerekek közül hányan ténylegesen fogyatékosak, és mit jelent az integrált oktatás, illetve ki, hová és miért kerül.

„A változó demográfiai adottságok következtében a normál iskolák rendszeresen tapasztalják, hogy vagy nincs elég tanulójuk vagy épp ellenkezőleg: túl sokan vannak az általános iskolás korúak. A két különböző helyzetre adott egyik, jelenlegi reakciójuk az, hogy megpróbálják a jobb szociális háttérű fogyatékos gyerekeket integrálni a normál általános iskolákba, és megpróbálnak megszabadulni a fölösleges létszámban rendelkezésre álló iskoláskorú gyerekek egy részétől a spe-

403 KSH a 2011. évi Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP)

404 Bánfalvi Csaba: A fogyatékos emberek iskolai integrációjáról, Esély, 2009/2, 3-14. oldal

ciális iskolákba irányítva őket. Jelenleg az a párhuzamos tendencia érvényesül, hogy miközben a jobb szociális háttérű fogyatékos gyerekeket jelentős számban integrálják a normál általános iskolákba, a szociálisan hátrányos helyzetű (főleg cigány) gyerekek nagy számban kerülnek a speciális képzést adó, szeparált oktatási intézményekbe.”⁴⁰⁴

Magántanulóvá nyilvánítás

Problémás, magatartászavaros, szegény (roma) gyerekeknél a pedagógusok vagy a szülők (olykor a gyerekjóléti szolgálat) javasolni szokta a magántanulóvá nyilvánítást. Ez azt jelenti, hogy a gyerek számára nem kötelező az iskolalátogatás, hanem a felsőoktatás levelező tagozatához hasonlóan alkalmankénti konzultációk, lecke feladások vannak, és a gyerek otthon, egyedül vagy a szülő segítségével tanulja meg azt, amit a többiek iskolába járva.

Első ránézésre ez a gyerek számára előnyös dolog, megszabadulhat az iskolába járás terhetől, ami fokozott nehézséget jelenthet akkor, ha az iskolai környezetben egyébként is peremhelyzetben van (magatartási problémák, szegénység, rossz tanulmányi eredmény, cigány származás stb. miatt). Az ilyen gyerekeket piszkálják a kortársak, a pedagógusnak pedig sokszor megoldhatatlan szakmai problémát jelent a fegyelmezés, az integrálás és maga az oktatás is. A problémás gyerekekben ilyenkor mindenki az ellenséget látja, a szülőnek is kellemetlen, hiszen a tehetetlen pedagógus tőle várja a megoldást.

Ilyen esetekben merül fel a magántanulóvá válás gondolata, amit megváltásként él meg az összes szereplő, ám ez a pillanatnyilag előnynek látszó történés hosszútávon semmi jóra nem vezet. Az egyébként is peremhelyzetű gyerek számára az egyetlen „kiugrási lehetőség” az oktatásban, képzésben lenne, hiszen az iskolai végzettséghez köthető a későbbi sikeres munkavállalás, ami kiút a szegénységből. De az oktatási rendszer nem pusztán „fejtágításra” való, hozzájárul a gyerek személyiségfejlődéséhez a pedagógus látásmódján, a kortárskapcsolatokon keresztül, tehát szocializációs közeg, és az iskolában szerezhető meg az az értékes kincs is, amit a szociológusok társadalmi tőkének neveznek. Ezek azok a kapcsolatok, barátságok, ismeretségek, amelyek akkor és ott fontosak, és később is elkísérhetnek segítséget nyújtva számos probléma megoldásában. A magántanuló gyermek elveszíti a napi rutint, elszokik a korai felkeléstől, nem alakul ki a kötelességtudata, nem szocializálódik arra, hogy kedvtől függetlenül minden reggel el kell menni, teljesíteni kell, mert ez az élet rendje. Nem alakulnak ki társas kapcsolatai, nehéz fenntartani a motivációját, egyedül nehezebb fejlődni, mint az osztályközösség húzóerejében. Magányos, nehezen alkalmazkodó, tanulmányait abbahagyó és nem befejező gyerek lesz a magántanuló, aki később a munkahelyen – ha egyáltalán lesz neki – is problémákkal fog küzdeni.⁴⁰⁵

A magántanulói intézményt eredetileg kiemelkedő tehetségek, élsportolók, illetve erősen korlátozott, súlyos fogyatékkal élő gyerekek számára hozták létre.

A szülők kérésére magántanulói státuszt kapott gyerekek 48 százaléka hátrányos helyzetű, 35 százalékuk halmozottan hátrányos helyzetű. Többségük jóval alacsonyabb évfolyamra jár, mint ami életkorának megfelelő lenne: a vizsgált iskolákban a nyolcadikos magántanulók több mint 30 százaléka 18 éves volt, az ötödikeseknek pedig 70 százaléka 15 éves vagy idősebb, csak 29 százaléka végzi el azt az osztályt, ahová beiratkozott.

⁴⁰⁵ http://szocialismunkas.freeblog.hu/categories/Csalad_gyerekek/

A kutatás adatai alapján a roma tanulók között négyszer akkora a magántanulók aránya, mint a nem romák között: előbbiek 1,54 százaléka, míg utóbbiak 0,4 százaléka kapott ilyen státust 2010-ben. A kutatás szerint az elmúlt hat évben nőtt a roma gyerekek aránya, annak ellenére is, hogy korábban szigorították a magántanulóvá nyilvánítás szabályait, és a gyermekjóléti szolgálat szakvéleményéhez kötötték azt, elkerülendő, hogy az iskolák így akarjanak megszabadulni a problémás gyerekektől, és arra ösztönözzék a szülőket, hogy kérjék ezt a formát.⁴⁰⁶

A roma gyerekek oktatása

Kutatások és a mindennapi gyakorlat is mutatja a leszakadó, hátrányos helyzetű régiók, települések, településrészek esetében a roma lakosság jelentős felülreprezentáltságát, a gettósodást, az iskolafenntartó önkormányzatok szegregáló oktatásszervezési gyakorlatát és annak hatásait.

A rendszerváltást követően nagymértékben nőttek Magyarországon az iskolák közötti egyenlőtlenségek⁴⁰⁷. A hátrányos helyzetű családokból származó gyermekek a szegregált oktatás következtében alacsonyabb szintű iskolai oktatásban részesülnek, mint társaik. Magyarországon az elvégzett PISA vizsgálatok (2000, 2003, 2006) elemzése azt mutatja, hogy a gyerekek iskolai teljesítményében a családi háttér játssza a legnagyobb szerepet.

Habár számtalan kutatás mutatott rá a szociálisan hátrányos helyzetű tanulókról való gondoskodás állami felelősségére és a gondoskodás hiányának hosszú távú következményeire, a rendszerváltás óta a hatalmon lévő kormányok nem tettek eleget a hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatása érdekében, noha történtek erre kísérletek. 2002-ben az új kormány az esélyteremtő iskolarendszer felállítását látta megoldásnak, ehhez jogi és politikai eszközöket társított, és a roma gyerekek felzárkóztatására tett intézkedéseket két cikluson keresztül 2010-ig többé-kevésbé be is tartotta. (Jogi eszközök: oktatási törvény megváltoztatása, szegregáció tilalmának bevezetése, felvételi szelekció, beiskolázás szabályainak módosítása, az egyenlő bánásmód törvény kidolgozása stb. Politikai eszközök: a hátrányos helyzetű gyerekek érdekét képviselő miniszteri biztos intézményének létrehozása, határozottabb fellépés a kirekesztő magatartások ellen). Ebben az időszakban jött létre az Országos Oktatási Integrációs Hálózat (OOIH) az együttnevelő, inkluzív pedagógia megteremtése érdekében, és létre hoztak kísérleti jelleggel működő bázisiskolákat.

Az intézményrendszer fejlesztése érdekében az (első) Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) Humán-erőforrás Fejlesztési Operatív Programjának (HEFOP) keretében több mint 7 milliárd forintot fordítottak pályázatok útján elnyerhető esélyegyenlőségi programokra. Ösztöndíj támogatások révén pedig (MACIKA, Romaversitas, Bursa Hungarica, Út-as program-Útravaló, Út a középiskolába, érettségizéshez, szakmához, Arany János Tehetséggondozó Program stb.) a hátrányos helyzetű tanulóknak lehetőséget biztosítottak (a korábban elérhetetlennek számító) felsőoktatásban való részvételhez.

„Az adatokból világosan látszik, hogy 10 év alatt az általános iskola után tovább nem tanulók aránya hatodára csökkent, és tartós tendenciát mutató, tömeges méretű mobilitás volt tapasztalható a szakképzettség megszerzése terén. Vagyis a többnyire alacsony iskolázottságú, szakképzetlen roma szülők gyerekeinek majdnem kétharmada határozottan megindult a magasabb iskolázottságot és jobb munkapiaci lehetőségeket biztosító szakképzés felé. Ugyanebben az időszakban azonban a nem roma tanulók 2/3-a már a viszonylag biztos munkahelyi és továbbtanulási perspektívát nyújtó, érett-

⁴⁰⁶ Havas Gábor-Zolnay János: Sziszifusz számvetése, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/sziszifusz-szamvetese>

⁴⁰⁷ Kertesi Gábor, Kézdi Gábor (2005): Általános iskolai szegregáció I. In: Közgazdasági Szemle, LII. évf., 2005. április (317–355. o.)

ségit adó középiskolában tanult tovább, míg a roma tanulóknak mindössze egyötöde lépett be ilyen iskolákba. (..) Miközben a roma tanulók hatalmas erőfeszítésekkel tömegesen megtették az első lépéseket a szakképzés megszerzése felé, az érettségi bizonyítvány nélküli szaktudás a munkapiacra leértékelődött. Vagyis a jól fizető, biztos állást kínáló munkaadók, már érettségi bizonyítványt is kérnek a szaktudás mellé, amit a nem romák többsége könnyedén képes teljesíteni, a romák pedig ismét lemaradnak.”⁴⁰⁸

2006-tól a TÁRKI-Educatio Életpálya adatfelvételének célja az volt, hogy megvizsgálja az általános iskolai hátrányokat és a középiskolai lemorzsolódás körülményeit. A továbbtanulási arányok tekintetében elmondható, hogy a mintában vizsgált fiatalok 98%-a tanult tovább az általános iskolát követően. A különbségek megmutatkoztak a roma és nem roma diákok között. Amíg a roma fiatalok 8%-a nem tanult tovább, addig ez a többségi társadalom fiataljai között csupán 1%. A nem roma fiatalok 40%-a szakközépiskolában, 34%-a gimnáziumban, a roma fiatalok 58%-a szakmunkásképzőben, 26%-a középiskolában (és csupán 8%-uk gimnáziumban) tanult tovább. Amíg a nem romák esetében az alacsony kompetencia-eredményű diákok szakmunkásképzőbe, a közepes kompetencia-eredményűek szakközépiskolába, és a magas kompetencia-eredményt elérték gimnáziumba mentek, addig a roma diákok esetében csupán a továbbtanulás esélyét befolyásolták a kompetencia-eredmények.⁴⁰⁹

2010-ben a kormányváltást követően megváltozott az oktatáspolitikai. A korábbi szakpolitika a szülők jövedelmi viszonyait függetleníteni kívánta a gyermekek oktatási lehetőségeitől, de az új szakpolitika megtörte ezt az elképzelést. Az integrált - kompetencialapú - oktatást felváltja az oktatással kapcsolatos felelősség teljes mértékű áthárítása a gyerekekre, illetve a szülőkre. Ez annak ellenére történik, hogy az integráció hatásait vizsgáló kutatás szerint ott, ahol megfelelő program alapján bevezették az integrációt, a mélyszegénységben élő nem roma és roma gyerekek jobban felszerelt iskolába járnak, jobbak a továbbtanulási mutatóik, azaz nagyobb esélyük van a kitörésre. Kedvező változás volt, hogy az iskolán belüli elkülönítések mértéke csökkent, vagyis az iskolákban ügyelnek rá, hogy egy épületen belül ne legyenek megbélyegző, úgynevezett „C” osztályok. Az iskolán belüli gyógypedagógiai tagozatok, ismertebb nevükön a kisegítő osztályok száma a felére esett vissza. A megszüntetés lényegesen nagyobb mértékben érintette azokat az iskolákat, amelyekben magas volt a roma tanulók aránya, ahol azért nincs szükség külön osztályra, mert a többségi szülők igyekeznek más iskolába járatni a gyerekeiket.

2004 óta jelentősen, legalább 34 százalékkal nőtt azoknak az iskoláknak az aránya, ahová többnyire cigány gyerekek járnak, és mindez annak ellenére történt, hogy bevezették az integrációs programot. Ha nem lett volna ilyen program, akkor ennél is nagyobb mértékű lenne a szegregáció növekedése. A roma és szegény gyerekek elkülönítése elsősorban a kisvárosokra, kistelepülésekre jellemző. Összességében a roma gyerekek 40 százaléka szegregált körülmények között tanul. A nagyobb városok javuló mutatói azt mutatják, hogy ha egy fenntartó – például Hódmezővásárhely – javítani akar a gyerekek iskolai esélyein, akkor érhet el eredményeket.⁴¹⁰

A roma gyerekek társadalmi integrációjának további növelését rontja a tankötelezettségi korhatár megváltoztatása. A tankötelezettség felső határát 16 éves korra csökkentették.⁴¹¹ Ennek következtében az általános iskolából késve, túlkorosan, évismétliként kikerülők továbbtanulási esélye romlik vagy lehetetlenül el. Számukra a 3 éves szakképzés lesz talán elérhető, ahol a közismereti tár-

408 Havas Gábor – Liskó Ilona (2006): Óvodától a szakmáig. Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Kiadó.

409 Kertesi Gábor-Kézdi Gábor: Az általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után, Közgazdasági Szemle, 2009 november, 959-1000 old. http://epa.oszk.hu/00000/00017/00164/pdf/1_kertesi-kezdi.pdf

410 http://nol.hu/belfold/20100921-az_iskolakban_nem_bukott_meg_az_integracio

gyak óraszám 12 órára csökken, és ahol elsősorban gyakorlati ismereteket oktatnak az erre vállalkozó munkahelyeken, bizonytalan szakmai színvonalon és formában.

Annak ellenére csökkentették a tankötelezettség korhatárát, hogy könnyen bizonyítható, hogy az iskolából lemorzsolódók nagy számban munkanélkülivé válnak. Azok a fiatalok, akik az új rendszerben kiesnek majd az oktatásból, csak saját magukra és – a feltehetőleg reménytelen helyzetben lévő – családjukra számíthatnak majd. Ugyan a 2000-es évek elején létrejöttek azok a második esélyt adó iskolák, amelyek az idejekorán az iskolarendszerből kiesett fiatalokon próbáltak segíteni, de a kimaradó fiatalok tömege miatt a kisszámú reintegrációt biztosító iskola (pl. a budapesti Belvárosi Tanoda) az elit iskolákhoz hasonló felvételi szelekciót volt kénytelen bevezetni.

Az iskolarendszer rigiditása, a második esélyt adó iskolák, lehetőségek rendkívül alacsony száma és támogatásának csökkenése, az előítéletes, kirekesztő, hibáztató gondolkodás és a munkahelyek hiánya tovább nehezíti az iskola későbbi befejezését.

Magyarországon a szabad iskolaválasztás eredményeképpen a szülők elviszik azokból az iskolából a gyerekeiket, ahol a roma tanulók aránya magas. „Az iskolai szegregáció így egy bizonyos nézőpontból nem más, mint a tanulási problémák kumulálódása egy iskolában vagy osztályteremben”⁴¹². A szegregált iskolákban a szolgáltatások minősége alacsonyabb színvonalú, mint az integrált módon oktató iskolákban. Magyarországon a szegregáció ellen nincs kormányzati fellépés, az előző kormány által hozott intézkedések a kormányváltást követően megszűntek.

Az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermeknek Alapítvány 2000 óta számtalan⁴¹³ stratégiai pert indított a roma gyerekek szegregált oktatása miatt. A bíróságok az etnikai alapú elkülönítéseket, a speciális nevelési igényűvé (félre) diagnosztizált gyerekek ügyét és a visszatérő szegregációs eseteket (pl. Miskolc 2005 és 2010-ben) vizsgálják. 2004-ben született először bírósági döntés iskolai szegregációs ügyben.

„Származásuk miatt jogellenesen különítik el a roma gyerekeket a község általános iskolájában Gyöngyöspatán”⁴¹⁴. Az Alapítvány pert indított a fenntartó önkormányzat ellen, mert 2004 óta külön osztályokban, külön emeleten tanulnak, külön ebédelnek, és külön tartják az iskolai ünnepeket is az oktatási intézményben a roma és a nem roma gyerekeknek. Az ítélet szerint a roma gyerekek mellett, hogy jogellenesen el vannak különítve, alacsonyabb színvonalú oktatásban is részesültek az iskolában, ami sérti az egyenlő bánásmódról szóló törvényt.⁴¹⁵

411 Jól példázza az oktatáspolitikai „komolyságát” és megalapozottságát a 16 éves korhatárban való megegyezés, a Fidesz 15 éves korhatárt, a Jobbik 17 évest ajánlott, így állapodtak meg a 16 évben. (Forrás: Cigány-országértékelő-2012. 2012.szeptember 25. <http://nol.hu/velemeney/20120925-cigany-orszagertekelo> 2012. (2012.11.30.))

412 Kertesi-Kézdi:2009, 3.old.

413 pl. Győr, Jászládány Kaposvár, Kerepes, Miskolc, Nyíregyháza, Sződ, Taktaharkány, Tiszavasvári

414 http://index.hu/belfold/2012/12/06/dizskriminaljak_a_gyongyospatai_roma_diakokat/

415 http://www.cfcf.hu/gyongyospata_hu.html

A migráns (speciális igényű menedékkérő és védelemben részesülő kiskorú) gyerekek oktatása

A migráns gyermekek oktatásügyi helyzetére vonatkozó pontos kutatási, statisztikai adatok nem állnak éves bontásban rendelkezésre Magyarországon.

A Migrant Integration Policy Index III 2011⁴¹⁶-es felmérésének eredménye alapján Magyarország az EU-n belül az egyik leggyengébben szereplő ország a migráns gyermekek oktatását illetően. Oktatásuk nem került szóba a 2010-2011-es közoktatási reform során sem.

A 2006 óta működő Interkulturális Oktatási Program nem ismert, és az iskolák többsége számára a pályázáshoz kapcsolódó bürokratikus szabályok és feltételrendszer problémát jelent. Migráns normatíva⁴¹⁷ program ugyan elindult, és forrásokat is rendeltek a speciális igényű migráns gyermekek támogatására, de problémás, hogy félévre előre kell lekérni a normatívát, így a félév közben érkezett gyerekekre nem tudnak normatívát igényelni és utólag sem kapják meg utánuk az igényelt összeget. A rendszer merev, rugalmatlan, nem reagál a tényleges igényekre. A törvényben ellentmondó jogszabályok feszülnek egymásnak. Amíg az Európa Tanács irányelve⁴¹⁸ értelmében a menedékkérőért folyamodók részére három hónapon belül olyan oktatást kell szerveznie a befogadó államnak, mint saját állampolgárai részére, addig a közoktatási törvény 110. § ugyanezt egy évben határozta meg. Mivel Magyarország nem kért felmentést az irányelv alól, irányadónak a fél év tekintendő szakértők szerint.⁴¹⁹

Az Oktatási Minisztérium égisze alatt 2003-tól működött egy, a migráns gyerekek oktatási kihívásaival foglalkozó munkacsoport⁴²⁰ kormányzati döntéshozók, iskolákat üzemeltetők és civil szervezetek részvételével. A munkacsoport 2011-ben felbomlott, de a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal felvállalta ezt a feladatot, és 2012-ben létrehozott egy szakmai munkacsoportot, melynek van menedékkérő és menekült kiskorúak oktatásával foglalkozó szekciója is.

A Helsinki Bizottság 2010-ben foglalkozott a menedékkérő gyerekek oktatásának vizsgálatával. Annak ellenére, hogy Magyarországra is vonatkozik a menedékkérők befogadásának minimumszabályairól szóló 2003/9/EK irányelv, mely szerint biztosítani kell az érkezéstől számított három hónapon belül a menedékkérő gyermek folyamatos oktatását, azonban ez hazánkban nem teljesül.

A Magyarországon a menedékkérő gyermekek a Debreceni Befogadó otthon külső intézményében a debreceni Csapókerti Általános Iskolában kaphatnak oktatást. A menedékkérő gyerekek akár egy éven át is élhetnek itt mielőtt döntés születne státuszuk véglegesítéséről. 2009-ben a Magyar Helsinki Bizottság jelezte az Educatio Kht. Esélyegyenlőségi Igazgatóságának, hogy a debreceni Befogadó otthonban élő 184 fiatal közül csupán 35-en részesülnek oktatásban, mert az általános iskolának nincs elegendő férőhelye. Az iskolával kapcsolatban 2010-ben újabb bejelentést kapott az Oktatási Hivatal, amely kifogásolta, hogy ott a menekült gyerekek szegregáltak, külön álló, rosszabb állapotban lévő épületben tanulnak, mint társaik.

416 Migrant Integration Policy Index III, 2011. http://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/migrant_integration_policy_index_mipexiii_2011.pdf

417 9/2008 OKM rendelet V. fejezete által bevezetett támogatás, pontos neve a „Támogatás a nem magyar állampolgár tanköteles tanulók oktatásához”

418 a Tanács 2003/9/EK irányelve (2003. január 27.) a menedékkérők befogadása minimumszabályainak megállapításáról, 10. cikk

419 http://magyarnarancs.hu/belpol/menekulttaborban_elo_gyermekek_oktatasa_-_isten_hozott_de_miert_ide-74115

420 OKM Migráns tanulók a közoktatásban munkacsoport

A bicskei táborba olyan gyerekek kerülnek, akiket a magyar hatóságok menekültként vagy oltalmazottként elismertek. 2010-es adatok szerint minden harmadik menekülttáborban élő tanköteles gyermek nem jár iskolába⁴²¹. Az iskolába járó gyerekek közül is sokan voltak, akik csupán két órát töltöttek az iskolában, ami magántanulói jogviszonynak felel meg. A magántanulói jogviszonyt a szülőnek kell kérvényeznie és szakértői bizottságnak kell jóváhagynia, de ez az eljárás a migráns gyermekek esetében elmarad.

2011 óta a bicskei tábor helyett a fóti Károlyi István Gyermekközpontban helyezik el a kísérő nélküli menedékkérő gyerekeket. Akik nem kérnek menedékjogot, Szentesre kerülnek.

A kísérő nélküli kiskorúak száma jelentősen megnőtt. 2012 szeptemberében 160 gyermeket fogadott be a szentesi Kozmutza Flóra Általános Iskola, Szakiskola, Diákotthon, Gyermekotthon, ami a korábbi évek közel hétszerese (2009-ben 9, 2010-ben mindösszesen 25 fő volt).⁴²²

Nincs információnk arról, hogy az érintett gyerekek mennyire tudtak beilleszkedni, milyen nyelvi nehézségekkel küszködtek, és milyen segítséget kaptak ezek megoldására.

Szabadidő, játék, kultúra, sport

A Dél-Alföldi Ifjúságkutatási projekt keretében, reprezentatív vizsgálat folyt általános és középiskolás gyerekek körében. Ennek eredményeképpen a következő megállapításokra jutott a kutató:

„- Az általános iskolások nagy többsége szabadidejében rendszeresen aktívnak tekinthető. A csapatsportokat részesítik előnyben, és a legnépszerűbb sportágaknak a következőket tekintik: kézilabda, kosárlabda, foci, úszás, futás és tánc. Főként hobbi szinten sportolnak, és az iskolán kívüli sportklubokat részesítik előnyben. A fiúk inkább szervezett keretek között (klub) sportolnak, a lányok pedig inkább iskolai keretek között.

- Míg az általános iskolások sportolási gyakoriságában nem találunk jelentős különbségeket a fiúk és a lányok között, a középiskolások körében megállapítottuk, hogy a fiúk gyakrabban vesznek részt iskolán kívüli szabadidős sportban, a lányokra ebben az életkorban már a rendszertelenebb sportolás jellemző.

- Az aktivitási szint csökkenése általános és középiskolán belül, illetve fiúk esetében nem mutatható ki, míg a lányoknál iskolaváltáskor (általános iskolából középiskolába), a koraserdülő-serdülőkor határán nagymértékben visszaesik.

- Mindkét iskolatípusban kimutatható a „jó tanuló - jó sportoló” modell, azaz a rendszeresen aktív fiatalok jobb tanulmányi eredményről számolnak be.

- A szülők iskolázottsága általános iskolások sportolási szokásában nem jelentős, azonban középiskolások körében azt tapasztaltuk, hogy mind a két szülő iskolázottságának jelentős hatása van a fiatalok sportolási gyakoriságára. A magasabb képzettségű szülők gyermekei gyakrabban sportolnak.

421 http://magyarnarancs.hu/belpol/menekultttaborban_elo_gyermekek_oktatasa_-_isten_hozott_de_miert_ide-74115

422 http://www.delmagyar.hu/szentes_hirek/megszoknak_vagy_megszoknak_a_kulfoldi_fiatalok_a_szentesi_gyermekotthonban/2305192/

- Az önminősített szocio-ökonómiai státusz a szülők iskolázottságához hasonlóan csak középiskolás korban befolyásolja szignifikánsan a sportolási szokásokat. A magasabb társadalmi osztály tagjai gyakrabban vesznek részt szabadidős sportban. Itt fontos megemlíteni a sportolási gyakoriság és a szocio-ökonómiai státusz közötti, általunk tapasztalt „J” alakú összefüggést, mely szerint azon kívül, hogy a magasabb társadalmi osztályba tartozók rendszeresebb sportolási gyakoriságról számolnak be, az is jól látható, hogy az alsó osztályba tartozók sportolási szintje meghaladja az alsó-közép osztályba tartozókéét.

- A családi struktúra, azaz, hogy az adott fiatal teljes vagy „csonka” családban él nem befolyásolja szignifikánsan a sportolási gyakoriságot.

A fiatalok nagy többsége úgy gondolja, saját döntése alapján kezdett el sportolni. Emellett a szülői és iskolai hatást tekinthetjük jelentősnek. A fiúk inkább a saját döntést és a családi hatásokat, míg a lányok az iskolai követelményeknek való megfelelést említik indoklásként (hogy miért kezdtek el sportolni).

- A sportágválasztásban az egyéni adottságok, a szülői tanács, a saját döntés, a véletlen döntés és a barátok javaslata jelentős, míg a sportág sikeressége kevésbé meghatározó. A fiúk sportágválasztásában a szülői javaslat és a testi adottság emelkedik ki, míg a lányoknál a véletlen döntés és a testnevelő tanár javaslata.

Az életkor, a nemi hovatartozás (főleg a kettő együtt) és a szocio-ökonómiai státusz jelentősen meghatározza a fiatalok sportolási szokását. Elmondhatjuk azt is, hogy a rendszeres sport a fiatalok pszichoszociális egészségének egyik meghatározó faktoraként, és a külső értékek túlhangsúlyozásának protektív tényezőjeként jelenik meg. Ezek az összefüggések a modern társadalomban rendkívül fontosak, hiszen napjainkat a fogyasztás, a teljesítmény-orientáltság, a karrier, a jól eladhatóság, a kívülről irányítottság, a külső benyomás, a túlpörgetettség és a gyors információáramlás jellemzi.”⁴²³

„Az összesen 2500 internetező gyermek megkérdezésével lezajlott kutatás célja a 15 év alatti, világhálót látogató fiatalok internetezési, médiahasználati, szabadidő eltöltési szokásainak és érdeklődésének vizsgálata. A 15 év alatti netező gyerekek csaknem fele minden nap fellátogat a világhálóra. A gyerekek kortól függetlenül elsősorban játékokra használják az internetet. A kicsik emellett a mesehallgatást és a gyerekoldalak látogatását részesítik előnyben, míg a nagyobbak körében a zenehallgatás, videónézés és az ismerőskereső oldalak örvendenek nagy népszerűségnek. Közösségi oldalakat saját bevallásuk alapján a 7-10 éves netezők közel fele, a 11-14 éveseknek pedig már több mint háromnegyede látogat, chatelni előbbiek 25, utóbbiak 61 százaléka szokott, amelyre az esetek többségében az MSN-t használják.

A tévénézési és rádióhallgatási szokásokat is nagyban meghatározza a gyermekek életkora ezen keresztül pedig érdeklődésük. Míg a 7-10 éves netezők körében a tévénézést a szülőkkel vagy testvérrel való játék, a rajzolás, színezés, festés követi, addig a 11-14 évesek előszeretettel hallgatnak zenét, vagy játszanak a számítógépen. Mindemellett a szülők igyekeznek gondoskodni róla, hogy a kultúra és a mozgás se maradjon ki a gyerekek életéből. A 7-14 éves internetezők csaknem fele olvas könyvet szabadidejében, sportolni pedig közel 45 százalékuk szokott; utóbbiak körében a foci (34 százalék), valamint az úszás (27 százalék) a legkedveltebbek.”⁴²⁴

423 Tari-Keresztes Noémi: Fiatalok szabadidős aktivitásának magatartástudományi vizsgálata, doktori értekezés
424 http://nrc.hu/kutatas/piackutatasprezentaciok?page=details&oldal=1&news_id=527&arentID=930

Egy reprezentatív felmérés eredményei szerint a megkérdezett gyerekek 50%-a egyetértett azzal, hogy az interneten bármit megtalál, amire szüksége van. Elsősorban otthon interneteznek, a család gépén 63%, saját szobájában 33%. Naponta átlagosan 1 órát töltenek az Interneten hét közben, hétvégén ez 2 órára nő.

A résztvevő családok otthonainak 19%-ában folyamatosan megy a háttérben a televízió műsora. A gyerekek 23%-a egy átlagos napon egyáltalában nem olvas könyvet vagy újságot, ami nem tananyaghoz kapcsolódik, átlagosan 35 percet olvasnak hét közben, míg hétvégén majdnem 45 percet.

Ugyanezen mintában a sportolási szokásaik alapján a 8-14 évesek egyharmada egy óránál kevesebbet sportol hetente, az iskolai foglalkozásokon kívül, külön edzésre a megkérdezettek 48%-a jár. Az öt legnépszerűbb sport a kerékpározás, futball, úszás, tánc és a kézilabda volt.

A vizsgálatban résztvevő 8-12 év közötti gyerekek 19%-a, míg a 12-14 évesek 29%-a látogat rendszeresen gyorséttermeket.⁴²⁵

Sajnálatos módon a hátrányos helyzetben élő, internethez, sportolási, nyelv-, zenetanulási lehetőséghez, más kulturális, szabadidős tevékenységhez hozzá nem férő gyerekekről nincsenek adatok, és arányuk sem ismert pontosan.

⁴²⁵ Kid.Comm 2 kutatási eredmények – a 8-14 éves gyerekek médiahasználati szokásai, http://mediatorveny.hu/dokumentum/293/KidComm2_tanulmany.pdf

Tomity Szandra rajza

Gacsi Ágnes rajza

Speciális védelmi intézkedések

22. cikk – Menekült gyermekek

„1. Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket, hogy az a gyermek, aki akár egymagában, akár apjával és anyjával vagy bármely más személlyel együtt az erre vonatkozó nemzetközi vagy hazai szabályok és eljárások értelmében menekült helyzetének elismerését kéri vagy menekültnek tekintendő, megkapja az Egyezményben és más emberi jogokkal kapcsolatos vagy humanitárius jellegű egyéb nemzetközi okmányokban, amelyekben az említett államok részesek, elismert jogok élvezetéhez szükséges védelmet és humanitárius támogatást. Ebből a célból az Egyezményben részes államok, amennyiben szükségesnek tartják, együttműködnek az Egyesült Nemzetek Szervezetének és az Egyesült Nemzetek Szervezetével együttműködő egyéb kormányközi és nem kormányközi szervezeteknek azokban az erőfeszítéseiben, amelyek arra irányulnak, hogy az ilyen helyzetben lévő gyermekeket védjék és segítsék, továbbá arra, hogy bármely menekült gyermek szüleit vagy más családtagjait felkutassák a családegyesítéshez szükséges adatok megszerzése céljából. Ha sem az apát, sem az anyát vagy bármely más családtagot sem sikerül megtalálni, akkor az Egyezményben lefektetett elvek szerint a gyermeket ugyanabban a védelemben kell részesíteni, mint bármely más, a családi környezetétől bármely okból véglegesen vagy ideiglenesen megfosztott gyermeket.”

A menekültstátuszért nem folyamodó kísérő nélküli kiskorúakra vonatkozó legfontosabb jogszabályok a 2007. évi I.⁴²⁶ és II. törvények és azok végrehajtási rendeletei. Amennyiben nincs tartózkodási engedélye a kísérő nélküli kiskorúnak, úgy a jogszabály szerint humanitárius, egy évig érvényes tartózkodási engedélyt kaphat, amely egy évvel meghosszabbítható. Az engedély érvényét veszti akkor, és csak akkor fogyanatosítható a kiutasítás, ha a származási vagy befogadó országban az állami vagy egyéb gondoskodás vagy a család egyesítése biztosított a gyermek számára. A Magyar Helsinki Bizottság, az UNHCR és az Országos Rendőr-főkapitányság háromoldalú 2010-es közös jelentése szerint⁴²⁷ előfordulnak olyan esetek, amikor kísérő nélküli külföldi kiskorúakat a szomszédos országokba küldték vissza anélkül, hogy a magyar hatóságok meggyőződtek volna arról, hogy a gyermek szüleihez vagy megfelelő gyermekvédelmi intézménybe kerül. A magyar hatóságok a felnőttekre vonatkozó megállapodásokat alkalmazták a gyermekek visszaküldése során.

A kísérő nélküli kiskorúak különleges bánásmódot igényelnek, a határrendészeti elfogást követő első meghallgatásuk után a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal alá tartoznak, eljárásuk előbbséget élvez.

A Terre des hommes Alapítvány 2011-ben felmérést készített a kísérő nélküli kiskorúak helyzetéről,⁴²⁸ és több ponton problémásnak ítélte a menedéket nem kérő kísérő nélküli kiskorúak védelmét.

426 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról

427 Menedékkérők hozzáférése az ország területéhez és a menedékjogi eljáráshoz a Magyar Köztársaságban (2010) <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/books/hu/Hatatmegfigyelo-program-2008-2009.pdf>

428 Cazenave P. És Sávai R., Háttér tanulmány a Magyarországon menedékjogot nem kérő külföldi, kísérő nélküli kiskorúakról, MARIO projekt, 2012.

Bár az 1491997-es a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló Kormányrendelet⁴²⁹ biztosítja, hogy a Magyarországon talált és ismeretlen szülőktől származó gyermekek magyar állampolgárnak tekintendők, a kísérő nélküli külföldi kiskorúak csak eseti gondnok kirendelésére jogosultak Magyarországon tartózkodásuk első 30 napjában, átmeneti vagy tartós nevelésbe vételük és gyám kijelölése csak ez után történik meg. E miatt nincs olyan személy, aki elsődlegesen a gyermek biztonságáért lenne felelős, és képviselné a gyermek mindenek felett álló érdekeit. Eseti gondnoknak legtöbbször a gyermekotthon vezetőjét jelölik ki, aki az ellátásáért lesz felelős, de ezekben az esetekben nem csak a megfelelő felügyelet hiánya okozza a problémát, hanem az is, hogy a kiskorút nem tájékoztatják jogairól és lehetőségeiről (jogi képviselő hiánya), ami a legtöbb esetben a gyermekotthonból való távozáshoz vezet. A gyermek elhelyezése és alapvető igényeinek kielégítése csak minimális szintű felügyelet mellett történik meg.

A tartózkodási jogcím nélkül Magyarországon tartózkodó kísérő nélküli kiskorúak kizárólagos illetékességgel a budapesti V. kerületi Gyámhivatalhoz tartoznak. Az idegenrendészeti törvény (2007. évi II. törvény és 114/2007. évi Korm. rendelet) az őrizetről is rendelkezik. Ez alapján a kísérő nélküli kiskorúak nem helyezhetők idegenrendészeti őrizetbe, csak a felnőtt hozzátartozóikkal érkező gyerekek, akiket hetvenkét órán keresztül, illetve a bíróság által elrendelve még legfeljebb egy hónapra helyezhetők őrizetbe.

Bár a magyar jogszabályok tiltják a kísérő nélküli kiskorúak idegenrendészeti őrizetbe vételét, a Magyar Helsinki Bizottság (MHB) mégis tud olyan esetekről, ahol ennek ellenére őrizetbe vettek kiskorúakat.⁴³⁰ Az idegenrendészeti fogdáknak évente akár több tucat alkalommal is megfordulhatnak vitatható életkorú fogvatartottak, akik láthatóan sokkal fiatalabbak a többiekénél, és indokolt lenne az életkorukat megvizsgálni. Habár az életkor megállapításának hibahatára általában 2-3 év, mégis volt olyan, az MHB tudomására jutott eset, ahol az orvosi vélemény megállapítása szerint az illető „18 éves és 3 hónapos”. Szinte nem létezik jogorvoslati lehetőség az életkort felmérő teszt eredménye ellen, amely a menedéjog elbírálásának része.

A Magyar Helsinki Bizottság véleménye szerint indokolatlan és nem megfelelő az a módosított jogszabály, amely 2010 decembere óta lehetővé teszi a gyermekes családok maximum 30 napos idegenrendészeti őrizetbe vételét azok körében is, akik gyakran súlyosan traumatizáltak, üldöztetés vagy súlyos emberi jogsértések elől menekültek.

Az utóbbi években a MHB az UNHCR-rel együtt működtetett határmegfigyelő programjának tapasztalata, hogy a kísérő nélküli kiskorúak országba lépését és a menekültügyi eljárást több tényező akadályozta. A határmegfigyelő program 2007 óta működik az Országos Rendőr-főkapitányság, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és a MHB háromoldalú megállapodásának köszönhetően.

A háborús zónából érkező kísérő nélküli kiskorúak egyértelműen a kimondottan veszélyeztetett csoportba tartoznak, ennek ellenére többször is előfordult, hogy kiskorúakat küldtek vissza biztonságos harmadik országba anélkül, hogy kérelmüket meghallgatták volna.⁴³¹ Az idegenrendészeti törvény 45. szakasza kimondja, hogy kísérő nélküli kiskorú csak akkor utasítható ki az országból,

429 149/1997. (IX.10.) Korm. Rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról. XXIII. Fejezet, Nemzetközi vonatkozású ügyek, Általános rendelkezések.

430 Hungarian Helsinki Committee: Stuck in Jail, Immigration detention in Hungary (2010) p. 11, http://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC-immigration-detention_ENG_final.pdf

431 A menedékkérők hozzáférése az ország területéhez és a menedéjogi eljáráshoz a Magyar Köztársaságban (2011) Magyar Helsinki Bizottság, UNHCR

ha a megfelelő védelem biztosított a saját származási országában vagy egy harmadik országban családtagok, állami vagy más intézményi gondoskodás útján. A gyakorlatban mégis több esetben előfordult, hogy az illetékes hatóság nem vette figyelembe a körülményeket, és nem követte megfelelően az idegenrendészeti törvény vonatkozó szabályait.

Egy bangladesi kiskorút, aki az ukrán–magyar határt átlépte, a magyar hatóságok visszaküldték Ukrajnába a visszafogadási megállapodás értelmében. Tolmács hiányában kommunikációs nehézségek merültek fel az eljárás során, a határőrök nem tudták megállapítani a tényállást vagy a külföldi szándékát. 2010-ben három kísérő nélküli szomáliai kiskorút utasítottak vissza Ukrajnába, annak ellenére, hogy a gyerekek elmondták: a háború elől menekültek el hazájukból és, hogy családtagjaik meghaltak. Nem mondták ki a „menedékjog” és a „menekült” szavakat, de világos volt a beszámolójuk alapján – miszerint biztonságos helyet keresnek és Debrecen a célállomásuk –, hogy menedékjogot kérnek. A háborús zónából érkező kísérő nélküli kiskorúak „meg nem hallott” kérelme, majd kiutasításuk komoly aggodalmakat vet fel.

A kísérő nélküli kiskorú gyerekek otthona 2008 januárjától⁴³² a Bicskei Befogadó Állomás területén került kialakításra, de a nevelés feltételei nem voltak megfelelőek. Az ombudsman 2010-ben vizsgálatot végzett a kísérő nélküli kiskorúak életkörülményeiről, és megállapította, hogy a gyerekek nem jutnak hozzá a nevelőszülői vagy gyermekotthoni ellátáshoz, mert a közoktatási és gyermekvédelmi intézmények nincsenek felkészülve a fogadásukra. A vizsgálat azt is megállapította, hogy a gyermekekkel kapcsolatban álló szervezetek mindent megtesznek annak érdekében, hogy a menekülttáborban élő gyermekek életét megkönnyítsék. Az életkort megállapító eljárások „az érintett személy pszichés érettségének, valamint az őt érintő speciális „etnikai és kulturális tényezőknek” a vizsgálatát mellőzi”.⁴³³

Az ombudsman közbenjárásának következményeként kormányrendelet⁴³⁴ született a kísérő nélküli kiskorúak menekülttábori elhelyezésének megváltoztatására. A rendelet értelmében a gyerekeket gyermekvédelmi intézményben kell elhelyezni, amely 2010 augusztusától a főtípusú Gyermekotthon. Ennek az intézkedésnek köszönhetően a „gyermekvédelmi intézményben élő magyar állampolgárságú fiatalokkal azonos szintű ellátásban és nevelésben részesülő külföldi fiatalok olyan lakókörnyezetbe kerültek, ami mind alapvető jogaik érvényesülését, mind a magyar társadalomba történő sikeres beilleszkedésük hatékonyságát lényegesen javította.”⁴³⁵ Az életkor vizsgálatára vonatkozó javaslatok pozitív eredménye, hogy a korábbi háziorvos által megállapított életkor meghatározást bizonyos esetekben kezdi felváltani az igazságügyi orvosszakértő által végzett Greulich-Pyle módszer, amennyiben erre a BÁH által elrendelt életkor meghatározás során szükség mutatkozik. A határon, a rendőrség által elrendelt vizsgálatokról ugyanakkor elmondható, hogy főszabályként nincs röntgenes vizsgálat, csupán „fizikai inspekció”.

Az átalakítások ellenére a kísérő nélküli kiskorúak megfelelő ellátása nem valósul meg a magyar gyermekvédelmi rendszerben: hiányoznak a nyelvi feltételek a gyermekekkel folytatott megfelelő kommunikációhoz (tolmács biztosítása szinte lehetetlen feladat), a gyermekotthonokban dolgozók nem rendelkeznek a gyerekek kulturális-társadalmi hátterének alapvető ismereteivel sem, valamint

432 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet (Vhr.) 33. § (4) bekezdése értelmében

433 Az állampolgári jogok biztosának jelentése az AJB 497/2010 vizsgálatról

434 290/2010. (XII. 21.) Korm. rendelet 93. § (2)

435 Az állampolgári jogok biztosának jelentése az AJB-733/2012 vizsgálatról

nehézkés a megfelelő orvosi ellátásuk szintén a tolmács hiányából fakadóan, de az orvosi ellátás pénzügyi hátterének hiánya miatt is.

Hontalan gyermekek

Az anyakönyvezés és az újszülött gyerek állampolgárságának azonnali meghatározása központi helyet foglal el a hontalanság elleni küzdelemben. Magyarországnak nemzetközi kötelezettségei alapján világos követelményrendszer kellene követnie, amelynek értelmében születéskor a hontalanság regisztrálása elméletileg kizárt. A hazai jogszabályi keretek ennek ellenére nem biztosítanak elegendő védelmet a gyerekek számára, nem követelik meg az állampolgárság regisztrálását születéskor, vagy az azt követő rövid időn belül. Magyarországi lakóhellyel nem rendelkező hontalan szülők gyermeke hontalannak születik. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal ezeket a gyerekeket az anyával azonos állampolgárságúnak tekinti az anyák kórházban bemutatott állampolgárságot igazoló dokumentuma vagy szóbeli állítása alapján. Ismeretlen állampolgárság nem biztosít semmilyen jogi státuszt Magyarországon ellentétben az elismert hontalansággal. Amennyiben az anya harmadik ország állampolgára, és a gyermek elismert kísérő nélküli kiskorú, joga van az egy éves humanitárius tartózkodási engedélyhez, de gyakorlatilag minden gyermekgondozási szolgáltatásból kizorul.

Budapest Főváros V. kerületének Gyámhivatala az ország elhagyására kötelezett Magyarországon született, de az anyák által kórházban hagyott román állampolgárságú gyerekeket, és át is adta őket a román gyermekvédelmi igazgatóság képviselőinek. A kiadás ügyében a Magyar Helsinki Bizottság és az SOS Gyermekfalu megkereste az ombudsmant, és az eset kivizsgálását kérték. Kórházban született, román állampolgárságú, édes szüleik ismeretlen helyre történő távozása után csecsemőotthonba, majd nevelőszülői családba helyezett kiskorúakat a gyámhatóság döntése alapján Romániába szállították. A két kisgyermek magyar nyelven beszélt, családi környezetben nevelkedett. Ideiglenes hatályú elhelyezési státuszuk megváltoztatását Magyarországon senki sem kedvezményezte, így sem örökbefogadásuk, sem honosításuk nem vált lehetővé. Az ombudsman megállapította, hogy a gyerekek legfőbb érdekét, védelemhez és szabad tartózkodási helyhez való jogát is megsértette a magyar állam. „További probléma, hogy máig érvényben vannak azok a kétoldalú szerződések, amelyeket a magyar állam az egykori szocialista országokkal, közöttük Romániával is kötött. A több, mint ötven éves magyar-román szerződés értelmében, gyámsági ügyekben a gyermek állampolgársága szerint illetékes hatóságok járnak el. A román állampolgárságú, kísérő nélküli kiskorúak gyámsági ügyeiben tehát – tekintet nélkül magyarországi lakóhelyükre – a román jogot kell alkalmazni. Annak ellenére, hogy a hajdani szocialista országok, illetve utódállamaik többsége már tagja az Európai Uniónak, ezeket a megállapodásokat nem vizsgálták felül, és nem vetették egybe az Unió joganyagával.” Az ombudsman megállapította, hogy a kiskorúak repatriálása a gyerekek mindenek felett álló érdekének vizsgálata helyett a külképviseletek repatriálási szándékától függ. Nincs olyan jogszabály, amely felhatalmazná a gyámhivatalt, hogy külföldi állampolgár kiskorút a Magyar Köztársaság területének elhagyására kötelezhessen, vagy arról dönthessen, hogy átadja a gyermeket az állampolgársága szerinti hatóságnak.⁴³⁶

436 Az állampolgári jogok biztosa jelentése AJB-2629/201

38. cikk - A fegyveres konfliktusban érintett gyermekek védelme

„1. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat, hogy tiszteletben tartják és tartatják a nemzetközi humanitárius jognak fegyveres konfliktus esetén rájuk vonatkozó azokat a szabályait, amelyek által nyújtott védelem a gyermekekre is kiterjed. Az Egyezményben részes államok minden lehető gyakorlati intézkedés megtételével gondoskodnak arról, hogy a tizenötödik életévüket be nem töltött személyek ne vegyenek részt közvetlenül az ellenségeskedésekben. Az Egyezményben részes államok tartózkodnak attól, hogy tizenötödik életévüket be nem töltött személyeket besorozzanak fegyveres erőikbe. Amennyiben tizenötödik életévüket betöltött, de tizennyolc éven aluli személyeket besoroznak, az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy a legidősebbek besorozásának adjanak elsőbbséget. Az Egyezményben részes államok a fegyveres konfliktus esetén a polgári lakosság védelmét illetően a nemzetközi humanitárius jog értelmében rájuk háruló kötelezettségüknek megfelelően megtesznek minden lehető gyakorlati intézkedést a fegyveres konfliktus által érintett gyermekek védelemben és gondozásban részesítésére.”

Magyarországon újraindul a középiskolai katonai képzés. A 2012/2013-as iskolai tanévben nyitotta meg kapuit Debrecenben egy honvédelmi oktatási intézmény, és az új Nemzeti és Alaptanterv értelmében 2012-től katonai alapismeretek tárgyból is lehet majd érettségizni. A katonai alapismeretek szabadon választható tantárgyként szerepel a középiskolai tantervben (2005 óta 22, jellemzően honvédelmi és műszaki középiskolában oktatják, ezer diákot elérve.⁴³⁷ A középiskolák mellett két általános iskolában is tanítják már ezt a tantárgyat.⁴³⁸

Katonasuli program címmel indult iskolai honvédelmi szakkör és tábor⁴³⁹ a középiskolákban, melynek keretein belül katonai közelharcról és egyéb hadászati ismeretekről tanulhatnak a diákok.⁴⁴⁰

A „Katonai alapismeretek” tantárgy tanulása során a katonaéletet választó fiatalok részére több lehetőség adódik a Magyar Honvédséghez történő csatlakozásra. Az alternatívák egyike az Önkéntes Tartalékos Rendszerben vagy szerződéses katonaként történő szolgálatvállalás, a másik a továbbtanulás. Az első két lehetőséghez nem szükséges érettségi.

437 Katonai képzés a középiskolában <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=540618> (2012-04-18)

438 A honvédelmi képzésnek helye van az oktatásban <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/a-honvedelmi-kepzesnek-helye-van-az-oktatásban> (2012-04-20)

439 Ismét katonasuli tábor Szolnokon 2012.07.25.
<http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/ismet-katonasuli-tabor-szolnokon> (2012.10.12.)

440 www.katonasuli.hu

37. cikk - Kínzás, megalázó bánásmód és szabadságtól való megfosztás

„Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy

- a) gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni;
- b) gyermeket törvénytelenül vagy önkényesen ne fosszanak meg szabadságától. A gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető leg-rövidebb időtartammal;
- c) a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak járó tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak. Különösképpen el kell különíteni a szabadságától megfosztott gyermeket a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek mindenek felett álló érdekében ennek ellenkezője tűnik ajánlatosabbnak; a gyermeknek, rendkívüli körülményektől eltekintve, joga van levelezés és látogatások útján kapcsolatban maradni családjával;
- d) a szabadságától megfosztott gyermeknek joga legyen igen rövid idő alatt jogsegélyt vagy bármely más alkalmas segítséget igénybe venni, valamint joga legyen arra is, hogy szabadságelvonásának törvényességével kapcsolatban bírósághoz vagy más illetékes, független és pártatlan hatósághoz forduljon, és hogy az ügyben sürgősen döntsenek”.

Magyarország nem tett eleget a Bizottság által kifogásolt, a 18 évesnél fiatalabbak számára biztosítható jogi segítség, a független és hatékony panasztételi mechanizmusok kialakításának. Nem tett eleget a diszkrimináció tilalmának sem, továbbá a fiatakorúak bíróságait sem alakította ki, ellenkezőleg, a korábban ilyen ügyekre specializálódott bírók helyett a továbbiakban bármelyik bíró tárgyalhatja a fiatakorúak ügyeit, előzetes szakmai tapasztalattól függően.⁴⁴¹

A legsúlyosabb szabálysértési büntetés tényleges szabadságvesztéssel jár, amiről akár bírósági titkárok is dönthetnek, fogházban foganatosítják, időtartamának maximuma fiatakorúak esetében 30 nap, halmazati büntetésként 45 nap. A bíróság a 12-14 éves gyerekek esetében egytől négy évig tartó javítóintézeti nevelést rendelhet el legsúlyosabb büntetésként. A visszalépésnek tekinthető szabályozás 2011 szeptemberétől lépett életbe.

Büntethetőségi korhatár módosítása

A szabálysértésekről szóló törvény⁴⁴² 2010 évi módosítása - mely szerint a fiatakorú személy⁴⁴³ által elkövetett több szabálysértésért kiszabható az elzárás büntetés - ellentétben áll az Egyezményben megfogalmazott, a 18 éves kor alattiak szabadságtól való megfosztásának tiltásával, legvégső esetben történő alkalmazásával.

441 A 2010. évi CLXXXIII. törvény helyezte hatályon kívül a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 448. § (1) bekezdését

442 1999. évi LXIX. törvény

443 14-18 év közötti gyermek

Ugyan a büntethetőségi korhatár továbbra is a 14 éves kor, de bizonyos (emberölés, testi sértés, rablás és kifosztás esetén) bűncselekmények és szabálysértések esetén 12 éves korra módosult a szakemberek tiltakozása ellenére. Érvelésük szerint a korhatár leszállítást a kiskorúak által elkövetett bűncselekmények száma és jellege sem indokolja.⁴⁴⁴

Néhány, gyerekek által elkövetett súlyos bűncselekmény miatt - eleget téve a többnyire súlyosan alulinformált, de radikális lépéseket követelő közvéleménynek - szigorította a büntethetőséget a jogalkotó.⁴⁴⁵

Az elzárás által felvetett problémák

Magyarországnak nincs önálló törvénye a fiatalkorú elkövetőkről, és nincs önálló törvényi tényállás a fiatal felnőttekről sem. Az általánostól eltérő rendelkezéseket a Büntető törvénykönyv és a Büntetőeljárásról szóló törvény egy-egy különálló fejezetben szabályozza. Az ország hatályos szabálysértési törvénye pedig egy, az európai kerethatározattal ellentétes koncepciót követ.

Az elzárás se nem hatékony, se nem gazdaságos, egyedüli szankcióként célt téveszt, hiszen a fiatalokra vonatkozó nemzetközi egyezmények a fiatalkorúakkal kapcsolatban a nevelési célok érvényesülését írják elő.⁴⁴⁶ „Az eljáró bíró számára komoly problémát jelent, hogy nem alkalmazhatja a büntetőjog gazdag szankciórendszerét, hanem mérlegelés lehetősége nélkül, akár jobb meggyőződése ellenére is ki kell szabnia a nagyon súlyos büntetést. Én és az igazságszolgáltatásban ma dolgozó többi bíró, hogy úgy mondjam, nem erre szerződünk: a mérlegelés jogának elvonása olyan új helyzetet teremt, ami akár alkotmányossági aggályokat is felvet a bírói függetlenség értelmezésével kapcsolatban. A legsúlyosabb ítélet kiszabásának kényszere pedig feloldhatatlan morális dilemma elé állíthatja az eljáró bírót”.⁴⁴⁷

A fiatalkorú szabálysértést elkövetők szabadságvesztéssel járó elzárás büntetése kifejezetten sérti a Gyermekjogi Egyezmény 37. cikk b) pontjának azt a rendelkezését, hogy szabadságvesztéssel járó büntetést csak „végső eszközként” és a „lehető legrövidebb időtartammal” lehet gyerek elkövetővel szemben alkalmazni.

A Magyar Helsinki Bizottság álláspontja szerint „a kormány félreértelmezi a gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát, ezért intézkedései – tévesen – kizárólag a kiskorúaknak a büntető-eljárásban sértettként vagy tanúként történő részvételét érintik. Ezzel szemben a Kormány által is rendszeresen hivatkozott nemzetközi dokumentumok és ajánlások a bűnelkövető gyerekekre vo-

444 Civilek tiltakoznak a 12 éves büntethetőségi korhatár ellen.2012.06.25.

http://hvg.hu/itthon/20120625_civilek_buntethetoseg

445 Herczog Mária: Gyerek elkövetők, felnőtt bűnösök, Beszélő, 2008, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/gyerek-elkovetok-felnottbunok>, Herczog Mária: Nincsenek csodák! A gyermekkorú elkövetés megelőzéséről és kezeléséről, Fundamentum, 2008/2, 80-88.oldal, <http://www.indok.hu/sites/default/files/08-2-06.pdf>

446 http://magyarnarancs.hu/belpol/feloldhatatlan_moralis_dilemma_dr_vaskuti_andras_biro_a_fovaros_i_birosag_tanacselnok_e_kriminalisztikai_szakjogasz_az_elte_tiszteletbeli_tanara_a_szabalysertesi_torveny_modositasarol-74164

447 http://magyarnarancs.hu/belpol/feloldhatatlan_moralis_dilemma_dr_vaskuti_andras_biro_a_fovaros_i_birosag_tanacselnok_e_kriminalisztikai_szakjogasz_az_elte_tiszteletbeli_tanar_a_szabalysertesi_torveny_modositasarol-74164

natkozó jogszabályokkal és bánásmóddal szemben komoly elvárásokat támasztanak. (..) A szabálysértési és büntetőjogban meghatározott elzárás alkalmazásával Magyarország megsérti nemzetközi jogi kötelezettségeit, igazságszolgáltatása közel sem nevezhető gyermekbarátnak vagy ennek megvalósulására törekvőnek”.⁴⁴⁸

A törvény az ún. pekingi szabályokkal⁴⁴⁹ is ellentétes, vagyis azzal, hogy a szabadságvesztés legvégső szankcióként kell, hogy szerepeljen, és az elzárásnak a lehető legrövidebb ideig kell tartania⁴⁵⁰.

Vigh Péter rajza

448 A Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló előterjesztésről In: http://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemeney_helsinki_bizottsag.pdf

449 40/33 ENSZ minimumkövetelmény szabályai a fiatakorúak igazságszolgáltatási rendszeréről

450 <http://www.jogiforum.hu/interju/76>

40. cikk - A fiatalkorúakat illető igazságszolgáltatás alkalmazása

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.

2. Ebből a célból, valamint figyelemmel a nemzetközi okmányok erre vonatkozó rendelkezéseire, az Egyezményben részes államok különösen gondoskodnak arról, hogy

a) a gyermeket ne lehessen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítani, vádolni vagy abban bűnösnek nyilvánítani, olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a hazai, sem a nemzetközi jog értelmében nem volt bűncselekmény;

b) a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított gyermeknek legalább az alábbi biztosítékokra legyen joga:

(i) mindaddig ártatlannak tekintsék, ameddig bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították;

(ii) a legrövidebb határidőn belül közvetlenül vagy szülei, illetőleg adott esetben törvényes képviselői útján tájékoztassák az ellene emelt vádokról, és védelme előkészítéséhez és benyújtásához jogsegélyben vagy bármely más alkalmas segítségben részesüljön;

(iii) ügyét késedelem nélkül illetékes, független és pártatlan hatóság vagy bíróság a törvény értelmében igazságos eljárás során, ügyvédjének vagy egyéb tanácsadójának, valamint - hacsak különösen koránál vagy helyzeténél fogva ez nem mutatkozik ellentétesnek a gyermek mindenek felett álló érdekével - szüleinek vagy törvényes képviselőinek jelenlétében bírálja el;

(iv) ne lehessen kényszeríteni arra, hogy maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét; kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mint az ellene valló tanúk;

(v) ha bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánítják, e határozat és az ehhez fűződő bármely intézkedés ellen a törvénynek megfelelően, jogorvoslattal élhessen illetékes, független és pártatlan felsőbb hatóságoknál vagy bíróságnál;

(vi) díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem ért vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelven;

(vii) magánéletét teljes mértékben tartsák tiszteltben az eljárás minden szakaszában.

Az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára és különösen olyan legalacsonyabb életkort állapítsanak meg, amelyen alul a gyermekkel szemben bűncselekmény elkövetésének vétele kizárt; minden lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket e gyermekek ügyének bírói eljárás mellőzésével való kezelésére, annak fenntartásával, hogy az emberi jogokat és a törvényes biztosítékokat teljes mértékben be kell tartani. Rendelkezések egész sorát, így különösen a gondozással, az irányítással és a felügyelettel, a tanácsadással, a próbára bocsátással, a családi elhelyezéssel, általános és szakmai oktatási programokkal és nem intézményes megoldásokkal kapcsolatban rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a gyermekek számára jóllétüknek megfelelő, valamint helyzetükhöz és az elkövetett bűncselekményhez mért elbánást lehessen biztosítani”.

A fiataikorúak ügyeivel foglalkozó bíróságok megszűnése

A bírósági szervezetrendszer átalakításával az eddig fiataikorúak fórumaként eljáró bíróságok ki-zárólagos illetékessége – a gyorsabb ügyintézés érdekében – megszűnt.⁴⁵¹ Az ítélezési idő ennek el-lenére nem csökken, sőt, a fél éves várakozási idő nőhet is.

A fiataikorúak elzárásához fűződik az a szabálysértési törvény változásához kapcsolódó tapasztalat, hogy a rendelkezés eredményeként a szabálysértések elkövetőinek a bűncselekmények elkövetőihez képest kevesebb garanciát biztosít a jogalkotó, és a szabálysértők gyorsabb eljárásban, nagyobb eséllyel kapnak rövid tartamú szabadságvesztés büntetést, mint a bűnelkövetők. Az új szabályozás értelmében a városi bíróságok, illetve a Fővárosi Bíróság jár el szabálysértés esetén a fiataikorúak ügyeiben, aminek következtében az időszerű ítélezés követelménye csorbát szenvedhet.⁴⁵²

Ezentúl a területi illetékesség alapján minden, az Országos Bírói Hivatal által kinevezett bíró el-járhat a fiataikorúak ügyeiben⁴⁵³, ahelyett, hogy a speciális képzésben részt vett bírók döntenének. A törvénymódosítás ezt a döntést azzal magyarázza, hogy korábban a fiataikorúakat érintő ügyek elbírálásában résztvevő bírók sem rendelkeztek olyan különleges tudással, amivel a kerületi bírósá-gok bírái ne rendelkeznenek. Az új szabályozás értelmében a bírónak ezentúl nem kell rendelkez-nie speciális tudással, képzettséggel vagy a kiskorúkra vonatkozó (pl. lélektani) ismeretekkel. Fiataikorúak ügyeiben illetékes bírók véleménye szerint „fiataikorúval szemben az eljárást életkori sajátosságainak figyelembevételével és úgy kell lefolytatni, hogy az elősegítse a törvények iránti tisz-teletét. Ebből következően nemcsak az ítéletnek, de magának az eljárásnak is a fiataikorú nevelé-sét kell szolgálnia.”⁴⁵⁴

A Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének első bekezdése szerint a „bűncselekmény elkövetésé-vel gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek” joga van olyan bánásmód-hoz, amely elősegíti a társadalomba való visszailleszkedését. Ezzel ellentétes a már korábban bemutatott jogszabály, melynek értelmében a szabálysértést elkövetett kiskorúak elzárással büntet-hetők. A szabálysértések idejére kiszabott rövid távú elzárás alatt nem kivitelezhető szakmai vagy pedagógiai program tartása, az elzárás kivonja a tanköteles korú gyerekeket az iskolai oktatásból, nem biztosít számukra alternatívát, hiszen ilyen rövid időre a büntetés-végrehajtásban folyó okta-tási programokhoz nem csatlakozhatnak. Az elzárás kontraproduktív, mert nem segíti az elkövető gyerek visszailleszkedését a társadalomba, hanem épp ellenkezőleg, stigmatizál, az iskolai közegbe való visszatérést ellehetetleníti. Az elzárás emellett hozzájárul a bűnözői és börtönkapcsolatok ki-alakításához, elmélyítéséhez.⁴⁵⁵ Ehelyett sokkal célravezetőbb lenne az alternatív eszközök (mediá-ció, helyreállító technikák stb.) alkalmazása. A büntetőügyi mediáció az öt évnél rövidebb szabadságvesztéssel járó ügyek esetében alkalmazható.

Fiataikorúak esetében a 2007-től érvényes szabályozás ellenére nagyon kis számban alkalmaz-ták a helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségét, volt olyan megye, ahol egyetlen esetben sem kez-

451 2011.évi LXXXIX. törvény, 165. § (2.) bekezdés f.) pont

452 Vaskúti András A fiataikorúak büntető igazságszolgáltatásának aktuális kérdései http://www.okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/OKRISzemle_2011/013_vaskuti.pdf

453 Az Országos Bírói Hivatal elnökének 3/2012. (I. 11.) OBHE számú határozata a fiataikorúak büntetőü-gyében és a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 17. §-ának (5) és (6) bekezdésében meghatározott ügyek-ben ítélező bírák kijelöléséről,

454 http://magyarnarancs.hu/belpol/megszunnek_a_fiataikoruk_ugyeit_targyalo_birosagok_-_egy_bekezdes_tor-lese-76174

455 Vaskúti, 2011

deményezték. Büntetőügyekben a közvetítést jelenleg pártfogó felügyelők végzik, illetve erre a feladatra szerződtetett és kiképzett ügyvédek. Költségvetési problémák miatt egyes megyei szolgálatok komoly humán erőforrás hiánnyal küzdenek, az ügyvédekkel kötött megbízási szerződéseket felmondták, vagy önkéntes munka keretében foglalkoztatják őket.

2012-ben az alapvető jogok biztosa a gyermekbarát igazságszolgáltatás témája köré szervezte éves munkáját – kapcsolódva a Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózatához is. Az ombudsman átfogó vizsgálatot indított a következő kérdésekben: a gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó nemzetközi kötelezettségek hazai végrehajtása; az áldozatvédelem (különös tekintettel a fiatalkorúakra) helyzete; a gyermekvédelmi ellátásban dolgozók gyermekjogi képzése; a gyermeki jogok biztosítása az egyes (polgári-, büntető-, közigazgatási) eljárásokban; az eltűnt gyermekek helyzete; a fiatalkorúak bűnelkövetésének, a bűnmegelőzésnek kérdései; a mediáció, a resztoratív igazságszolgáltatás Magyarországon továbbá helyszíni vizsgálatokat folytatott a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben (Tököl, Kecskemét, Szirmabesenyő, Pécs).⁴⁵⁶

Bogdán Péter rajza

⁴⁵⁶ Az állampolgári jogok biztosának vizsgálatai: AJB 3070/2012, AJB 2617/2012, AJB 2614/2012, AJB 2324/2012, AJB 1140/2012, AJB 2485/2012, AJB 2986/2012, AJB 2323/2012,

32. cikk – Gyermekmunka

„1. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek azt a jogát, hogy védelemben részesüljön a gazdasági kizsákmányolás ellen, és ne legyen kényszeríthető semmiféle kockázattal járó, iskoláztatást veszélyeztető, egészségére, fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésére ártalmas munkára.

2. Az Egyezményben részes államok törvényhozási, közigazgatási, szociális és oktatásügyi intézkedéseket tesznek a jelen cikk végrehajtásának biztosítására. Ebből a célból és figyelembe véve más, nemzetközi okmányok idevágó rendelkezéseit, a részes államok különösen:

a) meghatározzák az alkalmaztatáshoz szükséges legalacsonyabb életkort vagy életkorokat;

b) megfelelően szabályozzák a munkaidőt és az alkalmaztatási feltételeket;

c) megfelelő büntetésekkel vagy más szankciókkal biztosítják a jelen cikk hatékony végrehajtását.”

Magyarországon nincsenek hivatalos adatok arról, hogy hány gyermeket foglalkoztatnak törvénytörő módon, illetve nem megfelelő körülmények között. A közfelfogás szerint nincs gyermekmunka, azonban a jelenség mégsem ismeretlen (kolduló, útkeresztződésben szélvédőt mosó, szórólapot osztogató gyerekek), a bejelentések száma ennek ellenére elenyésző. A gyerekeket érintő, kényszerítő prostitúció kérdésével a gyerekek szexuális kizsákmányolása kapcsán foglalkozunk.

Időszakos foglalkoztatás

A jelenség feltárásának nehézségét jelenti egyrészt, hogy a gyerekeket legtöbbször időszakos jelleggel foglalkoztatják (jellemzően a mezőgazdaságban, kereskedelembe, vendéglátásban és az építőiparban), másrészt a munkaügyi hatóság továbbra sem tagja a gyermekvédelmi jelzőrendszernek, így semmiféle kötelezettsége nincs arra nézve, hogy értesítse az illetékes szerveket, ha gyermeket munkavégzés közben talál, bár a „gyermek legfőbb érdeke” ezt kifejezett törvényi előírás hiányában is megkívánja. A munkaügyi ellenőrzésről szóló törvény⁴⁵⁷ 2010. január elsejétől hatályos módosítása szerint a munkaügyi felügyelők az életkor betartására vonatkozó szabályokat is ellenőrizhetik, de ezen kívül más, fontos garanciális szabályt nem iktattak be. A törvény továbbra is kizárólag a munkáltató számára ír elő kötelezettségeket (gyermek foglalkoztatásától való eltiltás, munkaügyi bírság), arra azonban nincs egzakt jogi szabályozás, hogy ilyen esetekben hogyan kell eljárni a gyerekek (pl. meghallgatása) tekintetében.

Gyerekek jogellenes foglalkoztatására kizárólag a hatósági ellenőrzések során derül fény. Az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Felügyelőség közlése szerint 2006-ban 27, 2007-ben 22, 2008-ban 23, 2009-ben 17, 2010-ben 7, 2011-ben pedig 12 alkalommal lepleztek le olyan eseteket, amelyekben fiatal munkavállalókat foglalkoztattak szabálytalanul, illetve gyerekeket jogellenesen. Egy-egy eset kapcsán az érintett gyerekek száma több száz főt jelenthet, 2009-ben 154, 2010-ben 46, 2011-ben 19 gyerekkorút.

Az ombudsman gyermekjogi projektje keretében vizsgálta a gyermekmunka jelenségét, és úgy találta, hogy bár a Munka Törvénykönyve (a továbbiakban: Mt.)⁴⁵⁸ a 15 évesnél fiatalabbak foglal-

⁴⁵⁷ 1996. évi LXXV. törvény

⁴⁵⁸ 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről

koztatását szigorúan tiltja, a problémával szembesülő gyermekvédelmi szervezetek és a munkaügyi ellenőrző hatóság sem tudja, hogy mi a teendője a gyermekkorúak foglalkoztatásának felderítését illetően. (AJB 4147/2010)

Pozitívumként említendő, hogy az ombudsman vizsgálatának hatására a gyermekvédelmi törvény módosult,⁴⁵⁹ és 2011 januárjától a hivatkozott munkaügyi felügyelőség is tagja lett a gyermekvédelmi jelzőrendszernek.

A kiskorúak illegális foglalkoztatása sokszor a szülő tudtával, kifejezett beleegyezésével, kényszerítésével történik. Gyakran egy egész család megélhetésének jelentős részét képezi az így megszerzett jövedelem. Nem ritka, főleg a gyermekprostitúció és a gyermekkoldulás esetén, hogy a foglalkoztatás háttérében bűnszervezetek állnak. Hatékony megoldást csak felkészültebb, a gyerek-jogok területén jártasabb szakember gárda, és egy hatékonyabb gyermekvédelmi jelzőrendszer jelentene.

A gyermekmunka legalizálása

Aggodalomra adhat okot a gyermekmunka elterjedése tekintetében a köznevelési törvény (2011. évi CXCV.) 2013. január elsejétől hatályos azon rendelkezése, amely a tankötelezettséget az eddigi 18. életév betöltése helyett 16. életév betöltéséhez köti. Az oktatási rendszerből korábban kikerülő korlátozottan cselekvőképes gyermekek, megfelelő végzettség hiányában így nagyobb eséllyel vállalnak el szellemi és testi fejlődésükre, mentális egészségükre veszélyes munkákat. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet célul tűzte ki, hogy 2016-ig felszámolja a gyermekmunka legrosszabb formáit a világon. A foglalkoztatás alsó korhatáráról szóló 138. számú Egyezmény pedig meghatározza, hogy a munkaviszonyba lépés alsó korhatára a tankötelezettség teljesítésénél, de a 15. életév betöltésénél semmiképpen sem lehet alacsonyabb. A Mt. a fiatalok munkaviszonyba lépésének általános alsó korhatárát a 16. életév betöltéséhez köti. Ezen általános szabály alól kivételt képez az általános iskolában, szakiskolában, középiskolában nappali rendszerű képzés keretében tanulmányokat folytató tanuló, aki az iskolai szünet alatt már akkor is létesíthet munkaviszonyt, ha a 15. életévét betöltötte. A 16. éven aluli fiatalok munkaviszonyának létesítéséhez azonban a munkáltatónak minden esetben be kell szereznie a törvényes képviselő (pl. szülő, gyám, gondnok, vagy nevelőintézet vezetője) hozzájárulását. Az Mt. 129/A §-a „Fiatal munkavállalóra vonatkozó eltérő rendelkezések” címmel egy helyen foglalja össze a 18. életévüket be nem töltött munkavállalókra vonatkozó, általánostól eltérő szabályokat. A 2012. július 1-től hatályos Munka Törvénykönyve a 16. éven aluli fiatalok munkaviszonyának létesítéséhez nem köti kógens szabályként a törvényes képviselő nyilatkozatát.

⁴⁵⁹ 2010. évi CLXXI. törvény egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyi és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról

„Két törvénymódosítást is azért fogadtak el szerdán, hogy a Győrbe települt Audi gyárnak ezzel kedvezzenek. A kormány ugyanis az első osztálytól gyakorlatra küldi hozzájuk a szakmunkástanulókat, ezzel együtt kevesebb közismereti órát írna elő számukra. Nemcsak az Audi, de a Siemens is boldog a változtatásoktól, hiszen ezekkel a módosításokkal több százmillió forintot spórol nekik a kormány.

Ez a most elfogadott módosítás tulajdonképpen nem más, mint a gyermekmunka legalizálása. Ugyanis már a 9. osztálytól (15 éves kortól) hivatalosan dolgozhatnak a gyárakban a gyermekek úgy, hogy maga a gyár kizárólag a saját gyártási folyamataikra képezi ki őket. Ez viszont azt jelenti: más munkafolyamatban, teljes mértékben járatlanok maradnak, választott szakmájukon belül. Ezzel együtt, a közismereti órák számát csökkentik, így azok a gyerekek, akiket ez a módosítás érint, analfabétaként kerülnek majd az utcára, programozott robotemberekként. Nem fognak tudni leérettségizni, és saját szakmájuknak is csak egy kis szeletét ismerhetik meg.”⁴⁶⁰

Az új Büntető Törvénykönyv, ami 2013. július elsején lép hatályba, beiktatta a kényszermunka és a gyermekmunka tényállását. A kényszermunkát a hatályos Btk. a személyi szabadság megsértésének tényállásában bünteti, míg a tervezet nem kizárólag az emberkereskedelemmel és a rabságban tartással összefüggésbe hozható munkára kényszerítést szankcionálja. A gyermekmunka szempontjából kiemelt jelentőséggel bír, hogy a kényszermunka minősített esetei között szerepel a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett kényszerítés is, ebben az esetben a büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés. A hatályos Btk. a kiskorúval végeztetett kényszermunkát a kiskorú veszélyeztetése tényállás keretein belül rendeli büntetni. Az új Btk. ezen rendelkezései teljes mértékben eleget tesznek a 182. számú ILO- egyezményben foglalt kötelezettségeknek, és magukban hordozzák a jövőbeni pozitív változások reményét is.

Ajánlás:

- A gyermekvédelmi jelzőrendszer jelzési és együttműködési kötelezettségének felülbírálása, és annak megszegése esetén szankcionálás

460 <http://www.hevesmegyei-hirhatar.hu/hir/legalizaltak-a-gyermekmunkat-magyarorszagon>

33. cikk – A gyerekek és a kábítószerrel való visszaélés

„Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést, ideértve a törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelésügyi intézkedéseket, arra, hogy megvédjék a gyermekeket az erre vonatkozó nemzetközi egyezményekben meghatározott kábító- és pszichotrop szerek tiltott fogyasztásától, és hogy megakadályozzák a gyermekeknek e szerek tiltott előállításában és kereskedelmében való felhasználását”.

Kábítószer, dohányzás, alkohol- és gyógyszerfogyasztás

A drogfogyasztás különféle formáinak mértékével összefüggő kutatások eredményei arra engednek következtetni, hogy a középiskolás korú fiatalok legalább egynegyede már fogyasztott kábítószert. A drog- és az alkoholfogyasztás adatai emelkedő tendenciát mutatnak, egyidejűleg az érintett gyermekek – a kipróbálás idején betöltött – életkorának csökkenését igazolják, a drogokkal való első találkozás az iskolás évekre tevődik.⁴⁶¹

A 2006-ban végzett, az „Iskoláskorú Gyermekek Egészségmagatartása” (Health Behaviour in School-aged Children - HBSC) vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a megkérdezett 9-11. osztályos tanulók 20,3%-a, a 2010-ben végzett felmérés szerint pedig közel egyharmada fogyasztott már életében valamilyen illegális szert.⁴⁶² A kábítószer fogyasztásban a településtípusnak meghatározó szerepe van. Amíg a fővárosi gyerekek inkább kannabiszt és szintetikus szereket használnak, vidéken a gyógyszerhasználat (ritalin, rivotril, depresszió elleni szerek) elterjedtebb, a szerves oldószerek és inhalánsok pedig a kisebb településeken élőkre jellemző. A dizájn drogok (partidrogok: mefedron, GHB stb.) megjelenése a 2000-es évekre tehető, elterjedésük a fiatalabb fogyasztók körének jelentős bővülését hozta magával.⁴⁶³

A HBSC kutatás a dohányzási szokásokat is vizsgálta, megállapításai szerint a 11-18 évesek fele korábban rágyújtott már legalább egyszer, a 11. osztályos tanulók között 76,8%-os a kipróbálók aránya. A fiúk fiatalabb korban kezdenek el dohányozni, mint a lányok, és a tapasztalatok szerint a korai dohányzás növeli a felnőttkori dohányzás esélyét.

Az alkoholfogyasztók száma az általános iskola magasabb évfolyamain szignifikánsan nő, a kipróbálók aránya már az ötödik évfolyamon (11 éves korban) több mint 30%. Az alkohol, és a rendszeres ivás serdülőkorban károsan hat a fejlődésre, a korosztályban vezető halálokként jelenik meg. A fiatalkori bűnelkövetés tekintetében Magyarországon az alkohol nagyobb hatással van az elkövetésre, mint a kábítószer.

Nemzetközi összehasonlításban Magyarország az alkoholfogyasztás terén a középmezőnyben foglal helyet, a fiatalok drogerintettsége alacsonyabb az átlagnál, de növekvő tendenciát mutat.

Az oldószerek használata, belélegzése (szipuzás) a 90-es évekbeli elterjedtség után kevésbé volt látható a vizsgált időszakban, adatok nem állnak rendelkezésre a használat mértékéről, elterjedtségéről.

461 Paksi Borbála (2007): *A magyar társadalom drogerintettsége*. In: Demetrovics Zsolt(szerk): *Az addiktológia alapjai I.* Eötvös Kiadó, Budapest. 256-294 o.

462 Zsörös Emese, Örkényi Ágota, Költő András, Kertész Krisztián, Kökönyi Gyöngyi, Németh Ágnes: *Serdülőkorú fiatalok mentális egészségének alakulása Magyarországon 2002–2010 között: az Iskoláskorú Gyermekek Egészségmagatartása (HBSC) kutatás adatainak trendje*, OGYEI, 2011

463 Szacher Gábor: *Dizájn drogok a toxikológus szemével*, http://www.msotke.hu/downloads/eloadasok/msotke2011/zacher_gabor.pdf

Újabb tragédiát okozott az öngyújtógáz, Csongrád megyében egy 16 éves fiú halt meg a napokban, egy éven belül pedig ez már a negyedik ilyen eset. A töltőgáz veszélyes, közben pedig nem is számít kábítószernek. A szakember szerint ma már ez a fiatal korosztály drogja. A pár száz forintos, bárhol beszerezhető gáz az egyik legnépszerűbb kábítószer az általános iskolások között, és még észrevenni sem könnyű. A gyerekek megveszik az öngyújtótöltő palackot, bemennek a vécébe, szívnak egy kicsit, jön egy egy-két percig tartó eufórikus állapot, és ha nincs szövődmény, nincs szívritmuszavar, két-három perc múlva az állapot rendeződik, és úgy mennek vissza az osztályba, ahogy kijöttek. A tanár semmit nem fog észrevenni, a gáz ugyanis gyorsan elpárolog, nincs jellemző szaga. A szakember szerint ma már ez a fiatal korosztály drogja: ha az ember csak egy kis időt tölt, mondjuk, egy játszótér melletti lakótelepen, jó esély van arra, hogy lát olyan fiatalokat, akik az „egyeurós” boltban megvett butángázos palack gázát szívják.⁴⁶⁴

A gyerekek gyógyszerhasználatáról, függőségéről nincsenek adatok, de a teljes gyógyszerfogyasztás tükrében nyilvánvalóan jelen van a probléma. Nincsenek adatok a nyugtatókat, altatót, antidepresszánt, hiperaktivitást vagy más magatartászavart kezelni hivatott gyógyszerek használatának arányairól, és arról sem, mennyire tájékozottak a szülők a gyógyszerek veszélyeiről.

Megelőzés és beavatkozás

A kábítószer használattal kapcsolatos programok az elrettentést, a tiltást helyezik a középpontba a drogfogyasztás okainak feltárása vagy kezelése helyett, és kevés kivétellel nem hangsúlyozzák a prevenció fontosságát, pedig szakemberek szerint azok a programok sikeresek, amelyek koherens, közösségi támogató programokat, prevenciót, kezelést, ellátást és az ártalomkezelést egyaránt magukban foglalnak.⁴⁶⁵

A legutóbbi drogstratégia tervezete is a kábítószer fogyasztás büntetését, a korábbi büntetés szigorítását hangsúlyozza, és továbbra sem vesz tudomást a legális pszichoaktív szerek (alkohol és gyógyszerek) kockázatairól.⁴⁶⁶

A kábítószerhasználattal összefüggésben említendő csupán az ellátórendszerrel (metadon kezelők, tucscere szolgáltatók, Józan Babák Klubja és Kék pont Egyesület) kapcsolatba kerülő legalább ötven-száz csecsemő születése⁴⁶⁷, akik a szenvedélybeteg édesanyák révén drogfüggőként jönnek a világra, de sem megelőző programok, sem célzott kezelő programok nem segítik a többi, nem ismert érintett elérését. Ezekben az esetekben a szerhasználó (és sokszor fiatalok) nők ellátása (többszörösen veszélyeztetett terhesek, a szerhasználaton kívül dohányoznak és alkoholt is fogyasztanak) mellett gyerekeik is célcsoportjai a szociális és egészségügyi ellátásnak.

Az ombudsman 2011-ben gyermekjogi programja keretében vizsgálta a drog és alkoholfogyasztási szokásokat. Többek között megállapította, hogy kevés az általános mentálhigiénés program az iskolákban, és a pedagógusoknak kevés erőforrása van arra, hogy a drogproblémával kiemelten fog-

464 <http://www.mr1-kossuth.hu/hirek/legfrissebb-hirek/az-iskolakba-is-beszivargott-az-ongyujtogaz.html?send=1>

465 A drogpolitika szenvedélybetegsége Topolánszky Ákos szerint a tények nem támasztják alá a döntéseket. Nép-szabadság, 2012.07.01.

466 <http://www.drogstrategia.hu>

467 Lukács Csaba, 2008

lalkozzanak. Az újonnan megjelenő szerek listára-vételére nincs ún. rapid vagy sürgősségi eljárás, melynek hiányában nem lehetséges az új szerekre gyors reakció a döntéshozatali szinteken. Nem áll kellő számú szakember rendelkezésre a szerhasználó, addikcióval küzdő gyermekek szükségleteinek megfelelő ellátás biztosítására, nem létezik a gyermek és ifjúsági addiktológia intézménye. A drog-rehabilitációs intézetek csak a 16 évesnél idősebb fiatalokat vehetik fel, így a fiatalabbak ellátása megoldatlan, őket detoxikálók, sürgősségi ambulanciák látják el. A gyermek- és ifjúságpszichiátriai intézményrendszer egyenlőtlen eloszlása a rászoruló kiskorúak ellátásának töredékére alkalmas: az országban négy helyen (Budapesten, Debrecenben, Szegeden és Gyulán) működik fekvőbeteg ellátó komplex gyermek és ifjúságpszichiátriai osztály. A gyermekvédelemben a speciális, teljes körű ellátás keretein belül, nyolcfős csoportokban, nemek szerint elkülönítve helyezhetők el a 10-18 éves korú szerhasználó fiatalok disszociális tüneteket mutató társaikkal együtt. A speciális gyermekotthonban maximum 2 évig tart a terápiás időszak.

„Tekintettel arra, hogy új drogstratégia kidolgozására és elfogadására, valamint az azok végrehajtását szolgáló akciótervek kidolgozására mindeztáig nem került sor, nem áll rendelkezésre a szakma számára követendő szakmapolitikai stratégiai döntés. (..) Ennek hiánya a szóban forgó területen teljes szabályozatlanságot eredményez. A keretnormák hiánya a jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményével összefüggő visszasságot idéz elő. (..) A gyermek és ifjúság addiktológia területén túlmenően is szabályozatlan helyzet visszasságot okoz a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével összefüggésben.”⁴⁶⁸

Gubányi Zsófia rajza

468 Az állampolgári jogok biztosának jelentése AJB 1092/2011

34. cikk – A gyermekek szexuális kizsákmányolása

„Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy megvédik a gyermeket a nemi kizsákmányolás és a nemi erőszak minden formájától. Ebből a célból az államok hazai, kétoldalú és többoldalú síkon különösen az alábbiak megakadályozására tesznek intézkedéseket:

- a) a gyermek ösztönzése vagy kényszerítése törvénytelen nemi tevékenységekre;**
- b) a gyermekek kizsákmányolása prostitúció vagy más törvénytelen nemi tevékenység céljára;**
- c) a gyermekek kizsákmányolása pornográf jellegű műsorok vagy anyagok elkészítése céljára.”**

Magyarországon a Gyermekjogi Bizottság ajánlása ellenére nem történt kormányzati szintű erőfeszítés a gyermekek szexuális kizsákmányolása különféle formáinak megelőzésére, leküzdésére, de még a jelenség megismerésére sem.

A fakultatív jegyzőkönyv ratifikálása megtörtént 2009 decemberében,⁴⁶⁹ de a ratifikációt követően nem történt meg a jogszabály megismertetése a laikus és szakmai közvéleménnyel, alkalmazásának elterjesztésére nem voltak kampányok, képzések.

Annak ellenére, hogy a szexuális abúzust a közvélemény és a szakemberek is súlyos, elítélendő dolognak tartják, a kiskorúak kereskedelmi célú szexuális kizsákmányolása esetén gyakran hangzik el az a feltételezés, hogy a gyerekek önkéntesen vállalták pénzkereset céljából, az ő „hibájuk”, ők „provokáltak”, vagy „beleegyezésükkel” történt az aktus. A média rendszeresen beszámol azokról az esetekről, amelyekben kiskorú prostituáltak az „elkövetők”, akik „önként” adták a fejüket „kéjgésre.”⁴⁷⁰

A súlyos problémával kapcsolatban a kormányzat nem foglalt egyértelműen állást, Magyarország belügyminisztere korábban vitatta⁴⁷¹ (majd elismerte⁴⁷²) a gyermekprostitúció létét, nagy botrányt keltő véleménye szerint, „a kiskorú prostituáltak nem fenyegetés és kényszer alatt, hanem önként válnak prostituálttá”.⁴⁷³ A belügyminiszter kijelentésére 2011 februárjában a MONA Női Alapítvány 10 pontos petíciót⁴⁷⁴ indított el a gyerekprostitúció ellen kilencszáz civil aláírásával, melyre a belügyminiszter úgy reagált, hogy a tapasztalat szerint a 18 év alatti prostituáltak már házasságban élnek, ezért az „nem tekinthető gyermekprostitúciónak”⁴⁷⁵.

469 2009. évi CLXI. törvénya gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről, http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0900161.TV

470 <http://www.dehir.hu/debrecen/van-olyan-kiskoru-prosti-akit-mar-haromszor-kaptak-el-iden-a-debreceni-zsaruk/2012/09/06/>

471 Ónody Molnár Dóra: Gyerekprostitúció pedig nincs –mégis sokan megszenvedik. Népszabadság, 2011. január 27.

472 Pintér elismerte: van gyerekprostitúció. 2012.05.22. In: <http://www.hir24.hu/belfold/2012/05/22/pinter-elismerte-van-gyerekprostitucio/>

473 <http://gyerekszemle.postr.hu/magyarorszagon-marpedig-nincs-gyerekprostitucio-vagy-megis>

474 A MONA Alapítvány mint a Magyar Női Érdekvédelem Szövetség egyik tagszervezete - más civil szervezetekkel együtt petíciót bocsátott ki a gyermekprostitúció ellen, a szakmaközi együttműködés kiépítése, a prostitúció és szexuális kizsákmányolás céljából folytatott emberkereskedelem leküzdése és az áldozatok segítése érdekében. <http://www.gopetition.com/petition/42744.html>

475 Ónody Molnár Dóra: Pintér szerint még mindig nincs gyermekprostitúció. Népszabadság. 2011. július 5.

A Büntető törvénykönyv és rendelkezései

A Büntető törvénykönyv a 18 éves kor alatti gyereket megrontás - azaz bűncselekmény - áldozatának tekinti⁴⁷⁶, tehát minden kétséget kizáróan bántalmazásnak számít, ha a gyerekeket prostitúcióra kényszerítik, ugyanakkor a szabálysértési törvény 2010. augusztus 19-től hatályos módosítása alapján a fiatalkorú szabálysértés miatt őrizetbe vehető⁴⁷⁷, a bíróság által – felkínalkozás esetén, vagy ha a türelmi zónán kívül áll - elzárásra ítéhető.⁴⁷⁸ A kiskorú prostituáltak tehát szabálysértést követnek el, a kliens pedig bűncselekményt.⁴⁷⁹ Az új törvény rendészeti kategóriává teszi a gyermekprostitúciót, nem áldozatként, hanem szabálysértőként (bűnelkövetőként) kezeli a szexuális kizsákmányolás sértettjét, annak ellenére, hogy kutatások alátámasztják, a fiatal kor kockázati tényező a prostituálttá válás szempontjából⁴⁸⁰.

Az ombudsman szerint az alkotmányos joggal ellentétes a szabálysértési törvénynek az a rendelkezése, amely nem tekinti gyerekeknek a fiatalkorút, megszünteti a fiatalkorúak elzárásának tilalmát, sőt azt is megengedi, hogy a fiatalkorúra kiszabott pénzbírságot elzárásra változtassák.⁴⁸¹ Még a néhány napos elzárás is súlyosan jogsértő.

Az új Büntető törvénykönyv tervezete szigorításokat tartalmaz, eszerint a jövőben minden 18 év alatti fiatal elleni erőszakot szigorúbban büntetnék.

Magyarország 2010. november 29-én aláírta, de nem ratifikálta az Európa Tanács egyezményét a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni, valamint a szexuális erőszak (bántalmazás) elleni védelméről, az un. Lazarote Egyezményt.⁴⁸²

Látencia

A gyermekprostitúció esetében nagyon magas a látencia, pontos adatok a probléma természetéből fakadóan nem állnak rendelkezésre. Az ismertté vált bűncselekmények a jéghegy csúcsát jelentik, nincs megbízható információ a jelenség kiterjedtségéről.

A rendőrség legtöbb esetben lakossági bejelentés és rendőrségi rutinellenőrzés alapján kezd el nyomozni. A szexuális kizsákmányolás rejtve maradásában közrejátszik azonban, hogy az emberkereskedelem esetén gyakran a gyermekkorú áldozatok családja az elkövető, így nem érkezik feljelentés az ügyben, továbbá, hogy a hatóság szelekciós magatartást tanúsít. A szelekciós magatartás alatt azt a gyakorlatot értjük, amikor a rendőrség eleve olyan ügyekben kezdi el a nyomozást, amelynek felderítési aránya magas, így ha kezdettől felderíthetetlennek ítéli meg az ügyet, az áldozati státuszával amúgy sem tisztában lévő gyermeket lebeszéli a hatósági eljárásról.

476 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 201. §

477 Erről nem létezik statisztika, a gyorsított eljárásban bíróság elé került fiatalokról annyit lehet tudni, hogy kiszámú ilyen eset van- a Belügyminisztérium 2012. áprilisi tájékoztatása szerint. Forrás: Matalin Dóra: Nincs adat az elzárt fiatalokról. Népszabadság, 2012. április 21.

478 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről 27. § , 172. §

479 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 202. §

480 ld. Fehér Lenke: Prostitúció és emberkereskedelem, Kerezi Klára: A védtelen gyermek. (Erőszak és elhanyagolás a családban); Herczog Mária, Neményi Eszter, Rácz Andrea: A gyermekekkel szembeni szexuális visszaélésekről stb.

481 A fiatalok elzárását támadja az ombudsman az Alkotmánybíróság előtt
<http://www.origo.hu/itthon/20120415-ombudsman-alkotmanyellenes-lehet-a-szabalysertesi-torveny-fiatalokat-erintorse.html>

482 <http://novakugyved.hu/blog/r/az-europa-tanacs-egyezménye-a-gyermekek-szexuális-kizsákmányolása-elleni- valamint-a-szexuális-erőszak-bántalmazás-elleni-vedelmerol-lazarote-i-egyezmény>

A szexuálisan kizsákmányolt, áruba bocsátott kiskorúak tényleges számáról nem áll rendelkezésünkre statisztika, azonban az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészeti Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatbázisából ismert a hatóság látókörébe került és regisztrált bűncselekmények száma. 2006 és 2011 között, évente 350 és 660 között ingadozott azoknak a kiskorúaknak a száma, akik erőszakos közöstsülés, szemérem elleni erőszak, üzletszerű kéjelgés elősegítése, kitartottság vagy kerítés okán regisztrált bűncselekmények sértettjei voltak.

A 18 éves kor alatti sértettek száma a regisztrált bűncselekmények között

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
197.§ Erőszakos közöstsülés	79	93	191	95	117	81
198.§ Szemérem elleni erőszak	185	166	190	220	247	194
205.§ Üzletszerű kéjelgés elősegítése	31	35	10	11	11	17
206.§ Kitartottság	37	41	47	66	39	46
207.§ Kerítés	26	19	222	25	12	14
Összesen	358	354	660	417	426	352

Forrás: ENYÜBS

Felismerés, védelem

Az információáramlás a gyermekvédelem intézményei között meglehetősen nehézkes, a bántalmazás felismerésére a családgondozók és a nevelők nincsenek kiképezve, jellemző a szakmai protokollok, standardok, a szakmai konszenzus hiánya, a szakemberek háritása és inkompetenciája. Az ellátórendszer tudomására jutott szexuális bántalmazás, szexuális erőszak vagy visszaélés gyanúja esetén az esetkezelés nem egységes az országban, de gyakran még intézményen belül is eltérő.

Az állampolgári jogok biztosa korábban említett vizsgálata során megállapította, hogy „gyakorlatilag majdnem mindegyik gyermekjóléti szolgálat találkozott már, vagy jelenleg is „szembesül” a gyermekprostitúció jelenségével, vagy legalábbis annak gyanújával. Mivel azonban a jelenség többnyire rejtve marad a szolgálat munkatársai előtt, vagy gyakran megáll a gyanú szintjén, így az esetek száma, a probléma valódi súlya fel sem becsülhető. A problémával a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai (pl. gyermekjóléti szolgálatok, gyermekvédelmi szakellátás, rendőrség) rendszeresen találkoznak, ugyanakkor nem áll rendelkezésre egységes adatbázis és megfelelő eszközrendszer a visszaszorítására. Szükség lenne a testtudatos szexuális oktatás javítására és a gyermekvédelmi jelzőrendszer törvényben lefektetett módon történő kooperatív működtetésére.”⁴⁸³

Az ombudsman álláspontja szerint a gyermekjóléti szolgálatok munkatársai nem rendelkeznek olyan ismeretekkel, szakmai programokkal, amelyet hatékonyan tudnának használni a gyermekprostitúció feltárására és ennek hiányában nem tudnak eredményesen fellépni a prostitúció áldozatainak védelmében sem.

Az ombudsman szintén 2011-ben vizsgálatot rendelt el a szakellátásban élő gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bántalmazás jelenségét kutatva, amelynek során az érintett szaktárcákon

⁴⁸³ Az állampolgári jogok biztosa jelentése az AJB 1472/2011 vizsgálatról

túl, számos gyermekotthontól és a rendőrségtől is tájékoztatást kért. A vizsgálat során hangsúlyozta, hogy szükséges lenne a szexuális bántalmazás WHO által kidolgozott definíciója alapján történő adatgyűjtés és kezelés; a bántalmazás felismeréséhez megfelelő módszertan és képzés bevezetése a gyermekekkel foglalkozó szakemberek számára, valamint a megelőző programokon túl, a gyermekek panasztételi jogának hatékony érvényesítése is.⁴⁸⁴

A gyerekek szexuális kizsákmányolása elleni küzdelem részeként leggyakrabban az emberkereskedelem és a családon belüli erőszak problémájával összevonva, pályázati keretektől, fragmentált módon civil szervezetek indítanak képzéseket szakembereknek (pedagógusoknak, gyermekvédelmi és szociális ellátórendszer tagjainak, gyerekeknek). Az 1991 óta működő ESZTER Alapítvány szexuális erőszakot elszenvedett gyerekek és felnőttek pszichológiai, terápiás segítségét látja el, 2009-től jogsegély szolgáltatást is működtet.⁴⁸⁵

Az áldozattá vált gyerekek csak esetlegesen részesülnek megfelelő és a szükségletüket kielégítő gondozásban a szakellátásba kerülésüket követően. Számos esetben a gyerek iratanyaga egyáltalán nem, vagy hiányos információkat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a gyereket szexuálisan kizsákmányolták-e. Így a szakember, ha rendelkezik is a megfelelő képzettséggel arra, hogy az ilyen jellegű traumán átsegítse a gyermeket, sokszor csak jóval a gyerek bekerülése után szembesül a gyerek valós szükségleteivel. Statisztikákra, célzott kutatásra valamint egységes szakmai protokoll kidolgozására lenne szükség.

484 Az állampolgári jogok biztosának jelentése az AJB 2031/2011 vizsgálatról

485 <http://www.eszteralapitvany.hu/?lang=en>

35. cikk – Az elrablástól, eladástól és emberkereskedelemtől való védelem

„Az Egyezményben részes államok hazai, kétoldalú és többoldalú síkon meghoznak minden alkalmas intézkedést arra, hogy megakadályozzák a gyerekek bármilyen formában történő elrablását, eladását vagy a velük való kereskedelmet.”

A prostitúciót és a szexuális kizsákmányolást illetően Hollandia és Svájc számítanak célországoknak,⁴⁸⁶ de az ország határain belül történő elrablás, eladás, emberkereskedelem is jelen van. Magyarország külföldről várja (el) a segítséget a kiskorúak elleni emberkereskedelem, leginkább a szexuális bűncselekmények megfékezésére, jól példázza ezt a 2011-es svájci eset. Ebben az évben nagyszámú kiskorú magyar prostituált svájci megjelenése kapcsán a magyar kormány számon kérte Svájcot a fiatalok prostitúciójának engedélyezése miatt.

„Svájc 16 éves kortól engedélyezi a prostitúciót, amely sok fiatal magyar nőnek megpecsételi a sorsát. A 18 év alatti, azaz fiatalok prostitúció az Európa Tanács a gyermekek szexuális kihasználása ellen 2010. június 16-án létrejött megállapodását (Lanzarote-i megállapodás) is sérti, amelyhez Svájc is csatlakozott. A svájci jogrendszernek ez a hiányossága különösen nagymértékben érint minket, magyarokat, de terheli egyúttal Svájc polgárait is, hiszen Magyarországról sokan visszaélnék ezzel a helyzettel.”

Magyarország aláírta a hivatkozott Lanzarote-i egyezményt, bár nem ratifikálta⁴⁸⁷, mégis számunkra a magyar kormány a szintén csak aláíró Svájctól azt, hogy az egyezmény ellenére miért kaphatnak engedélyt a 18 éves kor alatti – magyar- kiskorú prostituáltak⁴⁸⁸. Valójában magyar állampolgárok munkavállalási engedélyt csak 18 éves kortól válhatnak ki Svájcban⁴⁸⁹, tehát nem valószínű a magyar kormány korhatárra vonatkozó aggodalma, továbbá visszásnak tűnik a Lanzarote egyezményre történő hivatkozás is, mert annak áldozatvédő hozzáállása ellentétben áll a magyar joggyakorlattal, ahol a magyar kiskorú prostituáltakat áldozatvédő programban nem látják el, hanem elkövetőként kezelik.

2006 és 2012 között a kormányok nem tettek eleget a gyermekkereskedelem megelőzésének és megakadályozásának ügyében, annak ellenére, hogy az emberkereskedelemtől szóló nemzetközi intézmények által kiadott jelentések számon tartják hazánkat, mint a gyermekkereskedelemben kibocsátó szerepet játszó országot⁴⁹⁰. Pozitív lépés, hogy az új Btk. bünteti a kiskorúak szexuális szolgáltatásának vásárlását.

Az ismertté vált bűncselekmények statisztikai adatbázisa szerint a 0-17 éves kor közötti gyerekek sérelmére elkövetett emberkereskedelem 2006 és 2011 között folyamatosan 10 fő alatti számot mutat (2006: 4, 2007:6, 2008:3, 2009: 4, 2010:0, 2011:3 fő)⁴⁹¹. Ebben közrejátszik az emberkeres-

486 Húsz perc szex, húsz euró - magyar prostituáltak Amszterdamban. 2012.11.16. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20121114-egyre-tobben-vannak-hollandiaban-a-magyar-prostitutaltak-akik-emberkereskedelem-aldozatai.html>

487 <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=201&CM=1&DF=&CL=ENG>

488 <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/tarsadalmi-felzarkozasert-felelos-allamtitkarsag/hirek/balog-zoltan-is-tamogatja-a-fiatalok-nok-prostitutiojanak-szigoritasat-celzo-svajci-kezdemenyezest>

489 http://nol.hu/belfold/20120517-szabolcsbol_vizik_a_lanyokat

490 ld. az Egyesült Államok kormánya által évente kiadott, a világ összes országát tartalmazó emberkereskedelmi jelentésben is hivatkoznak Magyarországra kibocsátó szerepére a gyermekkereskedelem területén (TIP report 2006-2012), UNODC report on human trafficking exposes modern form of slavery stb.

491 ENYÜBS 2012

kedelem jogi fogalmának abszurditása⁴⁹², a probléma látenciája⁴⁹³, az áldozatok jogtudatosságának hiánya, az ellátórendszer elégtelensége. A gyermekkereskedelem jelenségével bővebben a jelentés korábbi fejezetei foglalkoznak.

A gyermekkereskedelem fogalmának keretében fontos szót ejteni az eltűnt és elrabolt gyermekekről is. A gyerekek eltűnése általában gondozásból és családból való szökést, családon belülről és kívülről történő elrablást jelent. A szökés leggyakrabban a gyermekotthonokban és kifejezetten a speciális ellátást nyújtó intézményekben jellemző, de a szökés, mint probléma nem a szakellátásba kerülés után jelentkezik általában először, hanem már korábban, a különböző intézményekbe való beutalás okaként is jelen van⁴⁹⁴.

A szökési eseteket az ellátórendszer (rendőrség, gyermekjóléti szolgálat, gyermekvédelem) mint akut eseteket kezeli, a szökést nem tünetként értelmezve, komplexitásában megvizsgálva.

„Az eltűnt gyerekekkel foglalkozó intézmények fogalomhasználata sem egységes, és ez az ellátás szintjén is megmutatkozik, a gyermekkorúság még ma sem rögzült fogalom. A hatóság egy 17 éves fiatalat kevesebb intenzivitással keres, mint egy 12-13 éveset. Szökés esetén esetleges az ellátás, elsősorban a gyerek ügyével találkozó ügyintéző habitusától, szociális kompetenciáitól, fogalomértelmezésétől, előítéleteitől függ. A gondozásból vagy családból történő szökés esetén is eltérő a bánásmód a szakemberek részéről, viszont nem tesznek különbséget a szökések gyakoriságának (első vagy sokadik alkalom) megítélésénél és a hozzá kapcsolódó intézkedések megtétele során. Kevés intézkedés irányul a szökés okainak feltárására, így esélyt sem kap sem a szakember, sem a fiatal az újabb szökések megelőzésére. A kriminalizálódás pedig logikus következménye a folyamatos szökésnek és csellengésnek”⁴⁹⁵.

A Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány keretei között - Európában elsőként - alakult meg 2000-ben az Eltűnt Gyerekek Munkacsoportja, az eltűnt magyar és külföldi gyerekek keresésére. Magyarországon 2008 óta hívható a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány Eltűnt Gyerekek Segélyvonala, de az 1993 óta működő Lelkiségegy-vonalon a kezdetektől futottak be szökéssel, csellengéssel kapcsolatos hívások. A 2008-ban, az EU javaslatára létrehozott harmonizált hívószámok (116 111 a Lelkiségegy-vonal és 116 000 az Eltűnt Gyerekek Vonala) lehetőséget teremtettek arra, hogy prioritásként, elkülönítetten lehessen fogadni az eltűnéssel, szökéssel kapcsolatos hívásokat. A telefonvonalon 2006 óta évente 50-100 kiskorú eltűnését bejelentő hívást regisztrálnak.⁴⁹⁶

A probléma megoldása érdekében elengedhetetlen a szakmaközi együttműködés megerősítése, a prevenció, tudatformáló és információs szakmai akcióterv kidolgozása a prostitúció, szexuális- és munkacélú kizsákmányolás, lopásra kényszerítés megelőzése és mérséklése, valamint a gyermekkorú áldozatok védelmének segítése érdekében. Az emberkereskedelem megelőzése érdekében az elmúlt években csupán néhány, főleg civil szervezet és a rendőrség közreműködésével általában uniós forrásból finanszírozott prevenció program működött esetleges jelleggel, kampányszerűen.

492 a törvény (Btk. 175/B. §) szerint az minősül emberkereskedelemnek, ha az adás-vétel bebizonyítható, holott az adás-vételt kísérő, következmény-jelenség, és inkább a kizsákmányolás a valódi probléma

493 melynek mértékét a szakirodalom 2 és 10 szoros szorzóra becsüli

494 Bede Nóra, Miklósi Balázs, Rakos Eszter: A lemez két oldala - szökési mintázatok elemző vizsgálata. Család Gyermek Ifjúság, 2010/6.

495 Papp Zsuzsanna vezető munkatárs, kuratóriumi elnök (Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány) közlése, 2012-05-02

496 <http://www.kek-vonal.hu/index.php/hu/>

Ajánlás

- Elterelés és alternatív, helyreállító szemléletű igazságszolgáltatási módszerek alkalmazása az elzárás kiváltására a jelenleginél többféle és súlyosabb cselekmény esetén is
- A fiatalkorúak bíróságainak felállítása a táblabíróságok székhelyein, speciálisan képzett bírókkal
- Az eljárások idejének rövidítése
- A kábítószer (alkohol, dohányzás, gyógyszerek, más drogok) használatának megelőzését szolgáló programok megerősítése a kiváltó okok ismeretében és kezelésével
- A kábítószer használat dekriminalizálása, és a szükséges beavatkozások, segítségnyújtás lehetőségeinek kiszélesítése
- A gyerekek szexuális kizsákmányolásának megelőzése és megfelelő kezelése, az áldozatok rehabilitálása érdekében a nemzetközi ajánlások és szakmai, módszertani ismeretek átvétele és alkalmazása, a Lanzarote Egyezmény ratifikálása

Kiss Boglárka rajza

30. cikk - A kisebbségi és őslakos gyermekek

„Azokban az államokban, amelyekben nemzetiségi, vallási és nyelvi kisebbségek, illetőleg őslakosságból származó személyek léteznek, az őslakossághoz vagy az említett kisebbséghez tartozó gyermek nem fosztható meg attól a jogától, hogy saját kulturális életét élje, vallását vallja és gyakorolja, illetőleg csoportjának többi tagjával együtt saját nyelvét használja.”

A roma gyerekek helyzetével a jelentés több cikkében foglalkoztunk.

A roma gyerekek szakellátásban való felülreprezentáltságával, illetve örökbeadásuk és örökbe fogadásuk kérdéseivel korábban, a 21. cikkben, az örökbefogadásról szóló részben részletesen foglalkoztunk. A 24. cikkben azt vizsgáltuk, hogyan sérül a roma gyerekek egészséghez, egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek joga.

A tanulási nehézségekkel küzdő gyerekeknek (fogyatékosoknak) fenntartott iskolákban erőteljesen felülreprezentáltak a roma gyerekek. Továbbtanulni szinte kizárólag szakiskolákban tudnak, de lemorzsolódásuk ott is rendkívül magas. A közvélemény, az iskolafenntartók és pedagógusok, illetve a szülők nagy része is előítéletes, romaellenes, ami akadályozza, ellehetetleníti az integrált oktatás megvalósítását az Egyenlő Bánásmódról szóló jogszabály ellenére, következmények nélkül.

A gyermekszegénységgel összefüggésben leírtuk (27. cikk), hogy a szegénység, a társadalmi kirekesztettség kiemelten magas arányban fordul elő a roma családok, gyermekek körében.

Az oktatásról szóló részben bemutattuk a korábbi és jelenlegi kormány roma gyerekeket érintő oktatáspolitikáját, a szakpolitikait és azok következményeit. A magyar oktatási rendszer problémáit jelzik a nemzetközi és hazai teljesítménymérések eredményei, amelyek szerint a magyar iskolarendszerben a szülők társadalmi státusza jelentősen befolyásolja gyermekeik iskolai teljesítményét.⁴⁹⁷ A diákok egyharmada nem, vagy kevéssé rendelkezik a mindennapi életben használható tudással, és az iskolák közötti teljesítmény-különbségek mértéke nagy, az iskolarendszer tehát nem tud megküzdeni a kezdeti egyenlőtlenségek csökkentésével.

Mint a jelentésből is kitűnik, a roma gyerekek jelentős hányada születése pillanatától, sőt már azt megelőzően is diszkriminációnak van kitéve, gyermekkorukat végigkíséri a lakhatási, oktatási, szabadidős tevékenységüket jellemző szegregáció, az egészségügyi ellátáshoz való korlátozott hozzáférés, a többségi társadalom előítélete, megfélemlítése, kirekesztő magatartása.

A roma kisebbség nagymértékű társadalmi leszakadása a rendszerváltást megelőző és az azt követő gazdasági-társadalmi folyamatok eredményeként alakult ki. Hosszú távú következménye a folyamatnak, hogy a nagy létszámú populációban generációról generációra újratermelődik az iskolázatlanság, a szegénység és a munkanélküliség. A szegénységi kockázat olyan gyermekek körében a legnagyobb, ahol egy szülő, vagy egy kereső szülő él a háztartásban. A magyarországi vizsgálatokban a gyermekek életkörülményeinek fő meghatározója az apa humán tőkéje, vagyis iskolázottsága és munkaerőpiaci helyzete. A munkaerőpiacon a nem romák háromszor annyi eséllyel jutnak munkához, mint a romák.

Magyarország nem tett eleget annak a gyermekjogi bizottsági ajánlásnak, hogy a roma gyerekek megfélemlítése és kirekesztése elleni intézkedéseket javítsa.

Magyarország ugyan úttörő szerepet vállalt az EU RomainTEGRÁCIÓS programjának kidolgozásában, de sajnálatos módon a gyerekek jogaira, jólétére és jóllétére a stratégia szinte kizárólag a jövőbeni munkavállalás és beilleszkedés szempontjából tér ki, önmagukért a gyerekek nem szerepelnek a stratégiában.

497 PISA vizsgálatok, 2010, 2003

Hivatkozások jegyzéke

- „Gyerekmonitor 2009” – 1000 háztartásra kiterjedő, a gyermekes családokra reprezentatív adatfelvétel. („Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottsága, MTA Gyerekszegénység Elleni Program, 2009.) “Amit tehettek, hogy együtt síroak a gyermekemmel” 2012.08.02. http://www.medicalonline.hu/gyogyitas/cikk/_amit_tehetek_hogy_egyutt_sirok_a_gyermekemmel (2012.09.10.)
- „Megvalósíthatatlan és cinikus” - Radó Péter oktatáspolitikai szakértő a köznevelési törvényről, 2012/4 <http://magyarnarancs.hu/belpol/megvalosithatatlan-es-cinikus-78448/?orderdir=novekvo> (2012.12.01)
- 20 ezer gyerek rendszeresen éheznek <http://hirek.msn.mainap.hu/itthon/20-ezer-gyerek-rendszeresen-eheznek-15409/> (2013.02.01.)
- 2003/9/EK irányelv
- 40/33 ENSZ minimumkövetelmény szabályai a fiatakorúak igazságszolgáltatási rendszeréről
- A 2006 és 2009 közti változásokról I. Erdős Zsuzsanna, Gyermekszegénységet, családokat érintő jogszabályváltozások 2005 és 2009 között, In.: Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.): Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. (MTA Budapest 2010.) A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az EU gyermekjogi ütemterve <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0060:hu:NOT>
- A családok védelméről szóló 2011. évi CXXI. törvény család-fogalmának és öröklési szabályának megsemmisítéséről <http://www.mkab.hu/sajto/kozlemenyek/a-csaladok-vedelmerol-szolo-2011-evi-cxxi-torveny-csalad-fogalmanak-es-oroklesi-szabalyanak-megsemmisiteserol>
- A drogpolitika szenvedélybetegsége, Topolánszky Ákos szerint a tények nem támasztják alá a döntéseket. Népszabadság, 2012.07.01.
- A fiatalok elzárását támadja az ombudsman az Alkotmánybíróság előtt <http://www.origo.hu/itthon/20120415-ombudsman-alkotmanyellenes-lehet-a-szabalysertesi-torveny-fiatalokat-erinto-resze.html>
- A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény végrehajtásáról szóló jelentéshez fűzött Fogyatékosügyi Bizottság záróészrevetételei www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/8thSession/CRPD-C-HUN-CO-1_en.doc
- A Fogyatékosügyi Civil CAUCUS Árnyékjelentés és a Kormány Jelentés összehasonlító tanulmánya <http://www.hilscher.hu/hilscher-folyoirat/item/a-fogyatekosuegyi-civil-caucus-arnyekjelentes-es-a-kormany-jelentes-oesszehasonlito-tanulmánya>
- A gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a gyermek jogairól szóló Egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv 12. cikkének 1. bekezdése alapján Magyarország által benyújtott Első Jelentés http://www.kormany.hu/download/3/90/c0000/Gyermekek_eladasarol_szolo_Jelentes.pdf
- A KDNP szerint családban nincs erőszak 2012.09.17. Népszabadság http://nol.hu/belfold/a_kdnp_szerint_csaladban_nincs_eroszak (2012.10.08.)
- A kisebbségi ombudsman véleménye a köznevelési törvény tervezetéről <http://www.kisebbségiombudsman.hu/hir-704-kisebbségi-ombudsman-velemenye.html>
- A La Leche Liga Magyarország és A Szoptatásért Magyar Egyesület sajtóközleménye a 2012-es Szoptatás Világhete (augusztus 1-7) alkalmából http://www.lll.hu/szoptatas_vilaghete-2012
- A Szociális Szakmai Szövetség állásfoglalása a többcélú kistérségi társulások szociális és gyermekjóléti feladatellátásáról (2006) http://www.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/2006_a_tobbcelu_kistersegi_tarsulasok_szocialis_es_gyermekjoleti_feladatellatasarol.pdf
- Akcióban az ifjúságvédelmissekkel: szökött intézetis gyerekek nyomában jártunk, 2012. április 4. http://velvet.hu/sztori/2012/04/04/intezetis_gyerekeket_kerestunk_akcioban/ (2012.11.27.)
- Aki nem jár iskolába 2012.09.06. http://hir6.hu/cikk/68183/aki_nem_jar_iskolaba
- Alkotmányos hátraarc, 2011, Republikon Intézet http://www.republikon.hu/upload/5000175/Ri_pre-ambulum.pdf

- Az Európa Tanács Egyezménye a gyermekek védelméről a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás ellen Lanzarote - 2007.10.25. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_hu.pdf
- Az Európa Tanács iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról <https://wcd.coe.int/wcd/View-Doc.jsp?id=1705197&Site=CM>
- Az iskolákba is beszivárgott az öngyújtógáz <http://www.mr1-kossuth.hu/hirek/legfrissebb-hirek/az-iskolakba-is-beszivargott-az-ongyujtogaz.html?send=1>
- Az iskolákban nem bukott meg az integráció, Népszabadság Online, 2010.09.21 http://nol.hu/belfold/20100921-az_iskolakban_nem_bukott_meg_az_integracio (2012.12.14.)
- Az OÉTI vízfogyasztást népszerűsítő HAPPY programjáról http://www.oeti.hu/download/bovebben_a_happy_programrol.pdf
- Az oktatási rendszer átalakításának jelen állása, és javaslatok a kormány felé 2012.10.12. <http://www.tanszabadsag.hu/blog/az-oktatasi-rendszer-atalakitasanak-jelen-allasa-es-javaslatok-a-kormany-fele/> (2012.11.04.)
- Az ombudsman az Ab-nál támadja meg a köznevelési törvényt http://hvg.hu/itthon/20120727_ombudsman_alkotmanybirosag (2012.10.28.)
- Bánfalvi Csaba: A fogyatékos emberek iskolai integrációjáról, Esély, 2009/2, 3-14. oldal
- Bass László (szerk.): Amit tudunk és amit nem – az értelmi fogyatékos emberek helyzete Magyarországon. (Kézenfogva Alapítvány Budapest, 2008.)
- Bátki Anna (2009): Örökbefogadott gyermekek érzelemregulációs és reprezentációs fejlődése http://phd.sote.hu/mwp/phd_live/vedes/export/batkianna.m.pdf
- Beadvány az Alkotmánybírósághoz: Budapest XIII. kerület Önkormányzatának alkotmányjogi panasa <http://www.tanszabadsag.hu/blog/beadvany-az-alkotmanybirosaghoz-budapest-xiii-kerulet-onkormanyzatának-alkotmanyjogi-panasa/>
- Bede Nóra, Miklósi Balázs, Rakos Eszter: A lemez két oldala - szökési mintázatok elemző vizsgálata. Család Gyermek Ifjúság, 2010/6.
- Bényi Mária: Gyermekbalesetek szociális háttere, Család, gyermek, ifjúság 14. évf. 2005./6. sz. 11-16. oldal
- Beszámoló Az Oktatási Jogok Biztosának éves beszámolója <http://www.oktbiztos.hu/ugyek/indexugyek.htm>
- Bíró Ildikó (1998): A médiaerőszak hatása és megítélése a gyermekek és fiatalok körében. Társki
- Bizonytalanságok a Hoffmann-féle erkölcsan körül, HVG, 2012. február 16. http://hvg.hu/itthon/20120216_erkolcsan_vitak_nat (2012.06.08.)
- Browne, K.D., Hamilton-Giacritsis, C.E., Johnson, R., Chou, S., Ostergren, Leth, I., M Agathonos, H., Anaut, M., Herczog, M., Keller-Hamela, M., Klimackova, A., Stan, V., & Zeytinoglu, S.: A European survey of the number and characteristics of children less than three in residential care at risk of harm. Adoption and Fostering, 2005, 29 (4), 1-12.
- Cazenave P., Sávai R.: Háttér tanulmány a Magyarországon menedékkjogot nem kérő külföldi, kísérő nélküli kiskorúakról, MARIO projekt, 2012.
- Cigány-országértékelő-2012. 2012.szeptember 25. http://nol.hu/velemeney/20120925-cigany-orszagertekelo_2012. (2012.11.30.)
- Civil jelentés a gyerekesélyekről (Ferge Zsuzsa – Darvas Ágnes szerk.) www.gyere.net/downloads/Civil_jelentes_2011.pdf
- Civilek tiltakoznak a 12 éves büntethetőségi korhatár ellen, HVG, 2012.06.25. http://hvg.hu/itthon/20120625_civilek_buntethetoseg (2012.12.01.)
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities: Concluding observations on the initial periodic report of Hungary, adopted by the Committee at its eighth session http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/8thSession/CRPD-C-HUN-CO-1_en.doc
- Committee on the Rights of the Child: Monitoring children's rights <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/>

- Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse CETS No.: 201
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=201&CM=&DF=&CL=ENG>
- Család, gyermek, ifjúság Egyesület: Felnőtté váló szakellátásból kikerülő fiatalok felkészítése az önálló életre <http://www.csagyi.hu/projektek/befejezett/l-ife>
- Család, gyermek, ifjúság Egyesület: Gyerekek elhagyása és annak megelőzése <http://www.csagyi.hu/projektek/befejezett/gyerekek-elhagyasa-es-ennek-megelozese>
- Család, gyermek, ifjúság Egyesület: Gyerekek elhagyása és annak megelőzése, szórólap http://www.csagyi.hu/images/szrlap_web.pdf
- Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelkedően közhasznú Egyesület: Speak up! Projekt: <http://csagyi.hu/projektek/aktualis/speak-up/dokumentumok/item/415-speak-up-modszertani-keret>
- Családi iszonyok (szerk.: Virág György), Complex kiadó, Budapest, 2005
- Családtörténet, családi legendárium, NCSSZI, http://ncsszi.hu/dokumentumtar-1_5/csaladtortenet,-csaladi-legendarium---kepzesi-anyag-3_48
- Danó Anna: A többség abortuszpárti, Népszabadság Online, 2011. március 23.
http://nol.hu/belfold/20110323-a_tobbseg_abortuszparti (2012.09.21.)
- Darók József: Megszoknak vagy megszöknek a külföldi fiatalok a szentesi gyermekotthonban, Délmagyar, 2012.11.05. http://www.delmagyar.hu/szentes_hirek/megszoknak_vagy_megszoknak_a_kulfoldi_fiat-alok_a_szentesi_gyermekotthonban/2305192/ (2012.11.07.)
- Darvas, Tausz: Gyermekszegénység, Demos Magyarország [http://www.biztoskezdet.hu/uploads/attach-ments/gyermekszegenyseg_darvas_tausz.pdf](http://www.biztoskezdet.hu/uploads/attachments/gyermekszegenyseg_darvas_tausz.pdf)
- Demográfiai portré 2009 Jelentés a magyar népesség helyzetéről KSH Népességtudományi Kutató In-tézet, Budapest, 2009
- Demonstráció a kényszerláthatás ellen, Patent, <http://patent.org.hu/hirek/női-jogok/hirek/demonstracio-a-kenyszerlathatas-ellen> (2012.12.18.)
- Dis-Interest of the Child: Roma Children in the Hungarian Child Protection System <http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-romani-children-in-state-care-in-hungary-20-june-2011.pdf>
- Diszkriminálják a gyöngyöspatai roma diákokat, Index, 2012.12.06
http://index.hu/belfold/2012/12/06/diszkriminaljak_a_gyongyospatai_roma_diakokat/ (2012.12.07.)
- Dobszay János: A segínyt ki kell érdemelni a többség szerint, HVG, 2012. 11.
http://hvg.hu/hvgfriss/2012.11/201211_a_kozvelemeney_a_segelyezesrol_felteteles_mo (2012.12.28.)
- Doros Judit: 'A fiam úgy tudja, külföldön dolgozom', Népszabadság, 2011. december 26.
http://nol.hu/belfold/20111223-_a_fiam_ugy_tudja_kulfoldon_dolgozom_ (2012.12.28.)
- Dr. Herczog Mária, Dr. Kovács Zsuzsanna (2004): A gyermekbántalmazás és lehanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése <http://www.ogyei.hu/upload/files/A%20gyermekbantalmazas.pdf>
- Dr. Nyitrai Ágnes, dr. Bakonyi Anna (2008) Biztos Kezdet: Bölcsőde-óvoda közös intézményként tör-ténő működtetése
http://www.biztoskezdet.hu/upload/bolcsode_ovoda_kozos_int_mukodtetese_090225.pdf
- E. története <http://csagyi.hu/jo-gyakorlatok/hazai/item/737-e-tortenete>
- Egyre több a szegény Magyarországon 2012.10.04. portfolio.hu
- Éhenhalt a gyerek: két év felfüggesztett az anyának, HEOL, 2011. július 1. <http://www.heol.hu/heves/kek-hirek-bulvar/ehenhalt-a-gyerek-ket-ev-felfuggesztett-az-anyanak-386593> (2012. 11.17.)
- Elkényszerített gyerek esélyek - A magyar állam nem biztosítja az oktatáshoz való egyenlő hozzáférést, Népszabadság, 2012. október 11. http://nol.hu/belfold/20121011-elkenyszerített_gyerek (2012.09.12.)
- Emberi Jogi Kézikönyv:
<http://www.kormany.hu/download/3/01/90000/Emberi%20Jogi%20Kézikönyv.pdf>
- ENSZ Fogyatékossággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága, Záró észrevételek, Magyarország, CRPD/C/HUN/CO/1, 2012. 09. 29.

- Erdős Zsuzsanna: Tájékoztató a gyermekvédelmi törvény módosításáról, 2012. július - 2012. évi CXVIII törvény egyes szociális tárgyú és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról.
http://www.macsgyoe.hu/downloads/szakmai_anyagok/tajgyvtmod201207.pdf
- ERRC: Life Sentence: Romani Children in State Care in Hungary:
<http://www.errc.org/cms/upload/media/02/8F/m0000028F.pdf>
- Esélyt a hátrányos helyzetű gyerekeknek Alapítvány: Pereljük Gyöngyöspata önkormányzatát a településen lévő szegregált osztályok miatt http://www.cfc.hu/gyongyospata_hu.html
- Eurobarometer: The Rights of the Child, 2008.
- Eurobarometer: The Rights of the Child, 2009.
- Európai Alapítvány az Élet- és Munkakörülmények Javításáért (2013): Szülőtámogatás Európában – Összefoglaló http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef12701_hu.htm
- Európai Roma Jogok Központja (2011): Életfogytiglan – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben
- Farkas Zsuzsanna, kuratóriumi elnök (SZETA Egri Alapítványa): MIÉRT ÍGY? Eger szakmai egyeztetés nélkül döntött a gyerekotthon bezárásáról <http://www.szetaeger.hu/index.php/szakmai-anyagok-tanulmanyok/281-miert-igy-eger-szakmai-egyeztetes-nelkuel-doentoett-a-gyerekotthon-bezarasarol>
- Farkas, I, Sajgo (2001): A lakosság 80%-naka jódelátottsága elégtelen, Van lehetőség a jódpótlásra, Táplálkozás – Allergia-Diéta, 6 (3-4), 34-42.old., Budapest, 2001
- Felfüggesztett börtön a dühöngő miatt, Népszava, 2013. január 26. <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=617165> (2013.01.28.)
- Feloldhatatlan morális dilemma, Magyar Narancs 2010/28. http://magyarnarancs.hu/belpol/feloldhatatlan_moralis_dilemma_-_dr_vaskuti_andras_biro_a_fovaros_i_birosag_tanacselnoke_kriminalisztikai_szakjogasz_az_elte_tiszteletbeli_tanara_a_szabalysertesi_torveny_modositasarol-74164 (2012.12.06.)
- Ferenczi Borbála: Kivel ülünk egy padban? Etnikai különbségek az oktatásban. Educatio Folyóirat 2012/I. szám Magyar kisebbségek az oktatásban
- Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.), Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi jelentése. (MTA Budapest 2010.)
- Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (szerk.), Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2010. évi jelentése. (MTA Budapest 2011.)
http://gyerekmonitor.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=31:gyerekeselyek-magyarorszagon-2010&id=4:jelentések&Itemid=5
- Film a fogyatékosokról http://szocialismunkas.freeblog.hu/categories/Csalad_gyerekek/
- Fischer Gabriella: A fogyatékosokkal kapcsolatos attitűdök vizsgálata, Gyógypedagógiai Szemle, http://prae.hu/prae/gyosze.php?menu_id=102&jid=29&jaid=416
- Fogarasi-Grenczer Andrea, Balázs Péter: A dohányzás és a környezeti dohányfüsttartalom kapcsolata a koraszülésekkel In: Orvosi Hetilap. - 2012. 153. évf. 18. sz., oldal. 690-694.
- Fogyatékos személyek jogai vagy fogyatékos jogok? - A magyar civil Caucus párhuzamos jelentése az ENSZ Egyezményről, 2010
http://www.mdac.info/sites/mdac.info/files/Hungarian_Disability%20Rights%20or%20Disabling%20Rights%20CRPD%20Alternative%20Report.pdf
- Fótiné Németh Margit (szerk.) (2010): Kölcsönhatások – Az iskolai agresszió megelőzésének és kezelésének többszempontú megközelítése <http://www.fppti.hu/data/cms133531/Kolcsonhatasok.pdf>
- Földes Petra, Lannert Judit (szerk.) (2009): On-line kérdőíves kutatás az iskolai erőszak kezeléséről http://koloknet.hu/koloknet_tanulmany.pdf
- Földes Petra: Az iskolai erőszak természete, 2009 09. 22. <http://www.koloknet.hu/?903-az-iskolai-erszak-termesztete> (2012.10.27.)
- Guidelines for Air and Ground Transport of Neonatal and Pediatric Patients 3rd ed. American Academy of Pediatrics Elk Grove Village 2007. (Irányelvek újszülött és gyermek betegek légi és földi szállításához)
- Guidelines for the Alternative Care of Children: <http://www.iss-ssi.org/2009/index.php?id=25>

- Gyerekek elhagyása és ennek megelőzése, Daphne III. <http://www.nottingham.ac.uk/iwho/documents/childabandonment/hungary/brochure.pdf>
- Gyerekesélyek Magyarországon 2010 http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1434&Itemid=239&lang=en
- Gyermekbarát jelzés a televízióban, 2011. december 12. <http://csaladi.hirnok.hu/cikkek/18-egyeb-cikkek-erdekessegek/371-gyermekbarat-jelzes-a-televizioban> (2012.11.10.)
- Gyermekgyógyászat 62. évfolyam 3. szám 2011. május
- Gyermekjogi munkakonferencia meghívó <http://www.gyermek.joghaz.hu/dokumentumok/Gyermekjogi-Munkakonferencia-meghivo.pdf>
- Gyermekjogi projekt 2009 ÁJOB Projektfüzetek 2010/1.
- Gyermekjogi Projekt, 2010, OBH 2096/2008, <http://www.obh.hu/allam/2009/pdf/gyermekjogi.pdf>
- Gyermekjóléti körkép 2011/1 <http://zeggyermek.nyuma.hu/>
- Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program. Rövid program. Budapest 2006. www.gyerekesely.hu
- Gyöngyöspata: nem sokat árul el a rendőrségi statisztika, HVG, 2011. március 23. http://hvg.hu/itthon/20110323_gyongyospata_hajduhadhaz_rendorseg (2011. 11. 27.)
- Gyűlöletbűncselekmény adatbázis <http://athenaintezet.hu/gyuloletbuncselekmeny/>
- Habitat for Humanity Magyarország: Éves jelentés a lakhatási szegénységről – 2011 http://www.habitat.hu/files/Eves_jelentes_a_lakhatasi_szegenysegről_2011_Habitat_for_Humanity_Magyarország.pdf
- Hajdu Gábor, Sáska Géza (szerk.) (2009): Iskolai veszélyek. Az oktatási jogok biztosának vizsgálata http://www.oktbiztos.hu/ugyek/iskolai_agresszio_jelentes.pdf
- Havas Gábor, 2008: Esélyegyenlőség, deszegregáció. In: Fazekas K, Köllő J., Varga J. (szerk.) Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért, 121-139. old <http://mek.oszk.hu/08200/08222/08222.pdf>
- Havas Gábor, Liskó Iлона (2006): Óvodától a szakmáig. Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Kiadó Havas Gábor, Zolnay János: Sziszifusz számvetése, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/sziszifusz-szamvetese> Házirend módosítással az iskolai agresszió ellen, Paks, 2010.
- Helsinki Bizottság: Észrevételek az egyes migrációs tárgyú törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2010. évi törvény tervezetéhez, 2010. augusztus 24. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Szmtv_Harmtv_Met_tervezet_MHB_eszrevetelek_20100824.pdf
- Helsinki Bizottság: Legfelsőbb Bíróság: az oltalmazottak ugyanúgy jogosultak a családegyesítésre, mint a menekültek <http://helsinki.hu/legfelsobb-birosag-az-oltalmazottak-ugyanugy-jogosultak-a-csadegeyesitesre-mint-a-menekultek>
- Herczog Mária, Gyurkó Szilvia: Ártatlanságra ítélve – Gyermekkorú elkövetők az igazságszolgáltatás és a gyermekvédelem határán. In: Kriminológiai Tanulmányok 44. (szerk.: György Virág) OKRI, Budapest, 2007. pp 134-153.
- Herczog Mária: Börtönben lévő szülők gyerekei – egy speciális gyerekcsoport, speciális szükségletekkel, Családi Jog, 2012/1.
- Herczog Mária: Gyerek elkövetők, felnőtt bűnök, Beszélő, 2008, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/gyerek-elkovetok-felnottbunok>
- Herczog Mária: Intézményi erőszak és rendszerabúzus, In: A kriminálpolitikai és a trsadmí bűnmege-lőzés kézikönyve, 2009, 347-361. oldal, http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/tamop_tk_1_alt+gyfk.pdf
- Herczog Mária: Nincsenek csodák! A gyermekkorú elkövetés megelőzéséről és kezeléséről, Fundamen-tum, 2008/2, 80-88. oldal, <http://www.indok.hu/sites/default/files/08-2-06.pdf>
- Hermann Zoltán, Imre Anna, Kádárné Fülöp Judit, Nagy Mária, Sági Matild, Varga Júlia (2009): Pe-dagógusok az oktatás kulcsszereplői. Összefoglaló jelentés az OECD nemzetközi tanárkutatás (TALIS) első eredményeiről
- Hoffmann Rózsával nem tudunk dűlőre jutni, Index, 2013.01.28 http://index.hu/belfold/2013/01/28/hoffmann_rozsaval_nem_tudunk_dulore_jutni/ (2013.01.28)
- Hungarian Helsinki Committee: Stuck in Jail, Immigration detention in Hungary (2010) p. 11, http://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC-immigration-detention_ENG_final.pdf

- Húsz perc szex, húsz euró - magyar prostituáltak Amszterdamban. 2012.11.16.
<http://www.origo.hu/nagyvilag/20121114-egy-re-tobben-vannak-hollandiaban-a-magyar-prostituáltak-akik-emberkereskedelem-aldozatai.html>
- Információk családi napközi működtetőknek http://csana-info.hu/content/index.php?menu_id=4
- Interjú Dr. Vaskuti Andrással <http://www.jogiforum.hu/interju/76>
- Interjú Fodor Ágnessel (Vakok és gyengén látók Közép-Magyarországi regionális egyesülete), 2011
- Jelentés a „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottsága 2011. évi feladatainak végrehajtásáról www.romagov.kormany.hu
- Jobban járhat aki többet lop, Index, 2010.09.04. <http://index.hu/video/?s=tag%3Afiatalkorú> (2012.12.05.)
- Kádár F., Kálmán M., Paksy A., Paksy L.: (Az alapellátásban dolgozó gyermekorvosok és háziorvosok klinikai gyakorlatának összehasonlítása Magyarországon) Comparison the clinical practice of primary care paediatricians and general practitioners in Hungary – 1st Baltic Paediatric – ECPC Congress 19-21 May, 2011 Vilnius
- Kamarás Ferenc: KSH adatok elemzése, <http://csaladhalo.hu/cikk/hatter/abortusz-szamokban-dobbenetes-adatok>
- Katonai képzés a középiskolában <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=540618> (2012-04-18)
- Kereki J. (írta és szerk.)(2011): Regionális helyzetértékelés a kora gyermekkori intézményrendszer hálózatos fejlesztésének megalapozásához. Kutatási zárótanulmány. Educatio Társadalmi Szolgáltató Non-profit Kft, Budapest.
http://www.educatio.hu/download/eselyegyenloseg/regionalis_helyzetertekeles_kezirat.pdf
- Kereki Judit (2010): A fogyatékoság és az ellátáshoz való hozzáférés egyenlőtlenségei a korai életszakaszban. In: Kolosi Tamás-Tóth István György (szerk.): Társadalmi Riport, TÁRKI, Budapest, 348-371 oldal.
- Kertesi Gábor, Kézdi Gábor: Az általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után, Közgazdasági Szemle, 2009 november, 959-1000 old.
http://epa.oszk.hu/00000/00017/00164/pdf/1_kertesi-kezdi.pdf
- Két és fél év javító csokirablásért egy 14 éves fiúnak, MTI, 2012.02.28.
http://www.kisalfold.hu/belfold_hirek/ket_es_fel_ev_javito_csokirablasert_egy_14_eves_fiunak/2266916/ (2012.12.04.)
- Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény Alkalmazásához, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, 2010, Van jogod! Kézikönyv gyerekeknek, Van jogod! Kézikönyv felnőtteknek a gyermeki jogokról, 2010
- Kid.Comm 2 kutatási eredmények – a 8-14 éves gyerekek médiahasználati szokásai, http://mediator-veny.hu/dokumentum/293/KidComm2_tanulmany.pdf
- KIMISZ: Az áldozatsegítő Szolgálat tevékenysége, 2010.
http://www.kimisz.gov.hu/data/cms30169/2010_beszamolo_Aldozatsegito_Szolgalat.pdf
- Korfa Népesedési hírlevél A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet kiadványa demográfiai kérdésekről 2012.március XII. évfolyam 1.szám www.demografia.hu/korfa
- Kormany.hu: A honvédelmi képzésnek helye van az oktatásban <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/a-honvedelmi-kepzesnek-helye-van-az-oktatasban> (2012-04-20)
- Kormany.hu: Áldozatbarát büntető törvénykönyv készül <http://gyerekjog.kormany.hu/aldozatbarat-bunteto-torvenykonyv-keszul>
- Kormany.hu: Csökkent az iskolakerülések száma az iskoláztatási támogatás megvonásának köszönhetően. <http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-eroforras-miniszterium/szocialis-csaladi-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/csokkent-az-iskolakerulesek-szama-az-iskolaztatasi-tamogatás-megvonásának-köszönhetően>
- Kormany.hu: Ismét katonasuli tábor Szolnokon 2012.07.25. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/ismet-katonasuli-tabor-szolnokon> (2012.10.12.)
- Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Külügyminisztérium: Emberi Jogi kézikönyv 2011-2012, <http://www.kormany.hu/download/3/01/90000/Emberi%20Jogi%20Kezikonyv.pdf>

- Közlemény a 2013. évben befogadható szociális és gyermekjóléti kapacitások számáról <http://www.kormany.hu/download/c/45/c0000/2013-ban%20befogadható%20kapacitások.pdf>
- Központi Statisztikai Hivatal (2011): Szociális Statisztikai Évkönyv, 2010
- Központi Statisztikai Hivatal (2012): Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf>
- KSH a 2011. évi Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP)
- KSH Gyorstájékoztató: Több születés és halálozás – Népmozgalom, 2012. január-augusztus: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/nep/nep21208.pdf>
- KSH: 1.1. Népeség, népmozgalom (1949–) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html
- KSH: 2.3. Társadalombiztosítás, szociális ellátás (1960–) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_fsp001.html
- KSH: 2.4.14. Családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok (1998–) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg003b.html
- KSH: 2.9.2. Családok/gyermek támogatása (2000–2011) http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_9_2.html
- KSH: Létminimum, 2011 <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/letmin/letmin11.pdf>
- KSH: Népszámlálás, 2011 – előzetes adatok http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepszelo2011_2.pdf
- KSH: Statisztikai tükör VI. évfolyam, 72. szám, 2012: A társadalmi kirekesztődés nemzetközi összehasonlítására szolgáló indikátorok, 2011 <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/laekindikator/laekindikator11.pdf>
- L. Ritók Nóra: 346. Egy levél a sok közül, HVG.hu, 2013. január 22 <http://nyomorszeleblog.hvg.hu/2013/01/22/346-egy-level-a-sok-kozul/> (2013.02.02.)
- Legalizálták a gyermekmunkát Magyarországon <http://www.hevesmegyei-hirhatar.hu/hir/legalizaltak-a-gyermekmunkat-magyarorszagon>
- M. László Ferenc: Megbotlott az egyházakban a megszorítást tervező kormány, HVG.hu, 2012. június 26 http://hvg.hu/itthon/20120626_egyhaz_kormany_iskolak_vita (2012.11.24.)
- Magyar Helsinki Bizottság (2011): A menedékkérők hozzáférése az ország területéhez és a menedékjogi eljáráshoz a Magyar Köztársaságban Magyar Helsinki Bizottság véleménye a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló elterjesztésről. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/velemeney_helsinki_bizottsag.pdf
- Magyar Helsinki Bizottság: Menedékkérők hozzáférése az ország területéhez és a menedékjogi eljáráshoz a Magyar Köztársaságban (2010) <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/books/hu/Hatatmegfigyelo-program-2008-2009.pdf>
- Magyar Helsinki Bizottság: Szomáliai menekültek családgyejesítése – Példaértékű gyakorlatok az Európai Unióban <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC-Famreun-of-Somalis-2009-HUN-FINAL.pdf>
- Magyar Közlöny 164 szám, 2012 <http://magyarkozlony.hu/pdf/15186>
- Magyar Statisztikai Évkönyv. KSH, 2006. Magyarország 3-4-5. időszakos jelentése a Gyermek Jogairól Szóló Egyezményben elismert jogok érvényesítése érdekében elfogadott intézkedésekről <http://www.kormany.hu/download/8/e6/b0000/Gyermekek%20jogai%2C%20%20JELENTÉS%202012.pdf#!DocumentBrowse>
- Magyarországon márpedig nincs gyerekprostitúció; vagy mégis? <http://gyerekszemle.postr.hu/magyarorszagon-marpedig-nincs-gyerekprostitucio-vagy-megis>
- Makó Attila: Nem mindenhol megfelelő az ivóvíz Magyarországon, Origo http://egeszseg.origo.hu/cikk/0809/918787/20080226_ivoviz_arzen_szennyezés_brom_fluorid_csapviz_keménység_víz_nátrium_fluor_1.htm (2013.01.23.)

- Maradhasson elítélt anyjával a csecsemő – jogszabály-módosítás az ombudsman közbenjárására http://www.obh.hu/allam/aktualis/htm/kozlemeny20120718_2.htm (2012.10.12.)
- Mayer József (szerk.): Frontvonalban. Gyorsjelentés az iskolai agresszió néhány összetevőjéről http://archiv.fppti.hu/tortenet/fpn_2008/frontvonalban.pdf
- Megszűnnek a fiatalkorúak ügyeit tárgyaló bíróságok, Magyar Narancs, 2011/21. http://magyarnarancs.hu/belpol/megszunnek_a_fiatalkoruak_ugyeit_targyalo_birosagok_-_egy_bekezdes_torlese-76174 (2012.10.11.)
- Menekülttáborban élő gyermekek oktatása, Magyar Narancs, 2010/27 http://magyarnarancs.hu/belpol/menekultttaborban_elo_gyermekek_oktatasa_-_isten_hozott_de_miert_ide-74115 (2012.11.17.)
- Migrant Integration Policy Index III, 2011. http://www.mipex.eu/sites/default/files/downloads/migrant_integration_policy_index_mipexiii_2011.pdf
- Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete (2006): Kézikönyv a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók számára a gyermekekkel szembeni rossz bánásmóddal kapcsolatos esetek ellátáshoz és kezeléséhez
- MTA GYEP adatfelvétele 2011
- MTA Gyerekprogram Iroda véleménye az Előterjesztés a kormány részére a „Legyen jobb a gyermekeknek!” 2007–2032 Nemzeti Stratégia végrehajtását szolgáló 3 éves kormányzati cselekvési terv tartalmáról c. anyagról
- MTI: Esélyegyenlőség - Szécsényi Gyerekesély Program http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1475%3Amti-eselyegyenlseg-szeccsenyi-gyerekesely-program&Itemid=1
- MTI: Felfüggesztett börtönt kapott a tanárverő szülő, 2012.05.10. http://www.kisalfold.hu/belfold_hirek/felfuggesztett_bortont_kapott_a_tanarvero_szulo/2278857/ (2012.08.23.)
- Nagy Annamária (Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Közalapítvány): A gyermekjogi képviselői tevékenység szakmai hatásai, 2004-2009. http://www.gyermek.joghaz.hu/dokumentumok/Gyermekjogi_kepviseloi_tevékenység.pdf
- Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI Zrt., 2009
- Nagyon rosszul kezelték a gyermekotthonban molesztált gyerekek ügyét, Index/MTI, 2012. október 25. http://index.hu/belfold/2012/10/25/rosszul_kezeltek_a_gyermekotthonban_molesztalt_gyerekek_ugyet/ (2012.09.26.)
- Négy millióan a létminimum alatt, Népszabadság, 2012.05.25. http://nol.hu/belfold/20120525-ne-gymillioan_a LETminimum_alatt_ (2012.12.19.)
- Negyven gyerekház kap kormányzati támogatást idén <http://www.ovonok.hu/negyven-gyerek haz-kap-kormanyzati-tamogatast-iden.html> (2013.01.30.)
- Nemzet Baleset-megelőzési Stratégia <http://users.atw.hu/balesetmegeloz/download/strategia.pdf>, <http://balesetmegelozes.ogyei.hu>
- Nemzeti Szociális Jelentés, 2012 <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7674&langId=hu>
- Nemzeti-etnikai adatok - Vitaülés a népszámlálások nemzeti-etnikai adatairól <http://fenyeselekegyesulet.wordpress.com/eloadasok/konf2/sahdl/>
- Nemzetközi egyezményeket sért az iskoláztatási támogatásról szóló törvényjavaslat <http://www.mszo.hu/index.php?oldal=archivum.php&id=71>
- Nincs béke Gyöngyöspatán – A roma gyerekek nem jár az uszoda, 2011.11.30. <http://www.stop.hu/belfold/nincs-beke-gyongyospatan-a-roma-gyerekeknek-nem-jar-uszoda/968857/> (2012.10.11.)
- Nyílt levél a nevelőszülőkért, 2012.03.26. http://www.tatabanyainapilap.hu/cikk/Nyilt_level_a_nevel-oszulo kert/94606 (2012.12.07.)
- OBH Gyermekjogi projekt. szerk. Kr. Kovács Orsolya Ágota. OBH Projektfüzetek. 2009/3

- OBH Gyermekjogi projekt. szerk. Kr. Kovács Orsolya Ágota. OBH Projektfüzetek. 2009/3
- Odor Andrea, Összefoglaló az alapellátásban dolgozó házi gyermekorvos/háziorvos és a területi védőnő együttműködésére kiadott „Szakfelügyeleti Ajánlás” megvalósulásának védőnői tapasztalatairól. (Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat, Országos Tisztifőorvosi Hivatal, Védőnői Szakfelügyeleti Osztály, Budapest. 2011.)
- Ónody Molnár Dóra: Gyerekprostitúció pedig nincs –mégis sokan megszenvedik. Népszabadság, 2011. január 27.
- Ónody Molnár Dóra: Pintér szerint még mindig nincs gyermekprostitúció. Népszabadság. 2011. július 5.
- Országos Autizmus Stratégia – Középtávú intézményfejlesztési koncepció a 2008-2013-as időszakra http://www.aosz.hu/index.php/component/docman/doc_download/18-orszagos-autizmus-strategia
- Ön kibírná fogfájással fél évig? 2012.08.02. Népszava <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=573628> (2012.09.13.)
- Örökbefogadáshoz való hozzájárulás szándékával inkubátorokkal rendelkező egészségügyi intézmények címlistája: http://www.tegyesz.hu/file/Szakmai_informaciok/Babamento_inkubatorok_cimlistaja_2011.pdf
- Paksi Borbála (2007): A magyar társadalom drogérzékenysége. In: Demetrovics Zsolt (szerk.): Az addiktológia alapjai I., Eötvös Kiadó, Budapest
- Paksi Borbála (2009): Felmérés a közoktatás rendszerében alkalmazott prevenció/egészségfejlesztő programokról és az agresszióval kapcsolatban megjelenő vélekedésekről, reagálásokról http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/iab_paksi_091124.pdf
- Papházi Tibor (szerk.): Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató, 2009
- Pedofília gyanúja a gyermekotthonban, Tv2 videó http://tv2.hu/neoplayer/tv2/embed/68172_halos_baleset_utan_pedofilia_gyanuja_a_gyermekotthonban.html
- Pénzbüntetés a pofozkodó iskolaigazgatónak, 2012. szeptember 24. http://www.hirado.hu/Hirek/2012/09/24/14/Penzbuntetes_a_pofozkodo_iskolaigazgatonak.aspx (2012.10.23.) Pintér elismerte: van gyerekprostitúció. 2012.05.22. <http://www.hir24.hu/belfold/2012/05/22/pinter-elismerte-van-gyermekprostitucio/>
- Pintér Ferenc: Az állami gondozottak indulótőkéje: Fogd a pénzt, és fuss! http://magyarnarancs.hu/lelek/az_allami_gondozottak_indulotokeje_fogd_a_penzet_es_fuss-59752
- PISA vizsgálatok, 2003 – 2009, Oktatási Hivatal (2010): Összefoglaló jelentés <http://konyvtar.korosy.hu/wp-content/themes/partnerprogram/docs/PISA2009.pdf>
- Pótlék a roma gyermekek nevelőinek <http://www.ovonok.hu/potlek-a-roma-gyermekek-neveloinek.html> (2013.02.01.)
- Pulay Gyula (2009): Az etnikai hovatartozás számbavételi lehetőségei és szükségessége. Esély 2009/4. www.esely.org/kiadvanyok/2009_4/01pulay.pdf
- Rácz Andrea, Hodosán Róza: Gyermekvédelmi szakellátásban élő 16-18 éves, szakmai képzésben részesülők iskolai pályafutásának vizsgálata, Rácz Andrea-Csurgó B.: Gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkező, fogyatékossgal élő fiatal felnőttekkel készült kérdőíves vizsgálat eredményei, Reubeus Egyesület, 2009, http://static.saxon.hu/websys/datafiles/N/24/24428_gyermek_es_ifjusagvedelmi_tanulmanyok_elso_kotet.pdf
- Rémálom a Bánya utcában, Index, 2009. március 19. http://index.hu/belfold/2009/03/19/gyerekei_szeme_lattara_terrorizáltak_a_cigany_not/ (2011.10.08.)
- Sáriné dr. Simkó Ágnes (szerk.) (2013): Mediáció – Közvetítői eljárások, HVG Orac
- Somlyódy Nóra: Diótörés Alapítvány: „A hadak útján”, Magyar Narancs, 2007/17. http://magyarnarancs.hu/lelek/diotores_alapitvany_a_hadak_utjan-67041 (2013.01.04.)
- Somogyvári Zsolt (Peter Cerny Alapítványi Mentőszolgálat: Közép-európai alapítványi koraszülött mentő szolgálat a Közép-Magyarország régióban.) Transport Medicine International – Hungary: A non-governmental organization for neonatal transport in Central Europe in the central region of Hungary

tion on transport medicine newsletter (Transport Dispatch) of American Academy of Pediatrics 2007(Winter):6-10.

- Somogyvári Zsolt, Neonatológiai sürgősségi ellátás (Medicina Budapest 1998.)
- Statisztikai tükör. VI: évfolyam, 23. szám. 2012.április 13. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/ido-szaki/oktat/oktatas1112.pdf>
- Stratégiai javaslat a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek közoktatási befogadásához Kézenfogva Alapítvány (kézirat) (2012.04.30) <http://kezenfogva.hu/node/56>
- Study on Child Poverty and Child Well-Being in the EU – Policy overview and policy impact analysis – A case study: Hungary http://www.tarki.hu/en/research/childpoverty/case_studies/childpoverty_hungary.pdf
- Surányi Éva, Danis Ildikó (szerk.), MTA Közgazdaságtudományi Intézet (2009): Családpolitika más szemmel http://haromkiralyfi.hu/wp-content/uploads/2010/07/csaladpolitika_mas_szemmel.pdf
- Szállító autóval viszik vissza az intézetből szökött gyerekeket Borsod megyében <http://www.boon.hu/hirek/baleset-bunugy/cikk/szallito-autoval-viszik-vissza-az-intezetbol-sz246k246tt-gyerekeket-borsod-megyeben/cn/haon-news-charlotteInform-20090707-1052382646> (2013.01.03.)
- Szexuális erőszak: Minden ötödik gyerek veszélyben van, Népszabadság, 2011. május 23. http://nol.hu/belfold/20110523-evente_tizezer_aldozat (2012.11.01.)
- Szikra Dorottya (2010): Serdülőkori terhességek – egy jövőbeli kutatást megalapozó tanulmány és összefoglalás
- Szociális és Munkaügyi Minisztérium: Egyezmény a Gyermekek Jogairól <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16310&articleID=31433&ctag=articlelist&iid=1>
- Szociális kártya: a tárca nem kifogásolja, az ombudsman látni akarja. 2009.október 20. http://hvg.hu/itthon/20091020_szocialis_kartya_ombudsman (2012.12.18)
- Szociális, Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkárság: Normatív támogatás helyett feladatfinanszírozás <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/szocialis-csaladi-es-ifjusagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/normativ-tamogat-as-helyett-feladatfinansziroz-as-jovore-a-szocialis-intezmenyeknek>
- Tanárverő szülő, Népszabadság, 2009. október 8. http://www.nol.hu/lap/mozaik/20091008-tanarvero_szulo (2011. 10. 05.)
- Tari-Keresztes Noémi: Fiatalok szabadidős aktivitásának magatartástudományi vizsgálata, doktori értekezés http://nrc.hu/kutatas/piackutatasprezentaciok?page=details&oldal=1&news_id=527&arentID=930
- Terhes Brigitta: Mindennapos az erőszak az iskolában, Dehír, 2011. október 13. <http://www.dehir.hu/debrecen/mindennapos-az-eroszak-az-iskolaban/2011/10/13/> (2012.11.18.)
- Tévedés, hogy fokozódik az erőszak? Eduline. 2010.12.23.
- The children's right project of the hungarian parliamentary commissioner for civil rights, 2010
- Új Polgári Törvénykönyv – A Kodifikációs Főbizottság javaslata, 2012 <http://www.kormany.hu/download/0/d7/70000/Új%20Polgári%20Törvénykönyv%20-%20a%20Kodifikációs%20Főbizottság%20Javaslat%20-%20közvetételre.pdf>
- UNICEF (2012): Innocent report card 10 - Measuring child poverty <http://www.unicef.org.uk/Documents/Publications/RC10-measuring-child-poverty.pdf>
- UNICEF: A league table of teenage births in rich nation innocenti report card Florence, 2001 Unicef: Gyerekjogok gyereknyelven <http://unicef.hu/ismerje-meg/mire-forditjuk-az-adomanyokat/gyermekjogok/gyerekjogok-gyereknyelven>
- Utasi Judit: A gyűlöletbűnözés háttere: http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_48_2011/008_6_utasi_115-126.pdf
- Üdvözlendő transzparencia, aggályos pályázatok, 2012. szeptember 13. <http://tasz.hu/hirek/udvozlendo-transzparencia-aggalyos-palyazatok-nfu-ugy-7-resz> (2012.10.19.)
- Van olyan kiskorú prosti akit már háromszor kaptak el idén a debreceni zsaruk <http://www.dehir.hu/debrecen/van-olyan-kiskoru-prosti-akit-mar-haromszor-kaptak-el-iden-a-debreceni-zsaruk/2012/09/06/>
- Váradi Luca: Utánpótlás. Felmérés a tizenévesek előítéletességéről. Magyar Narancs, 2011/35. szám

- Varju Emese Dóra: Veszélyeztetett gyerek a kiserdőben - és a bürokrácia útvesztőiben, Fordulópont, 2009/I., 81-90. oldal
- Vaskuti András (2009): A fiataikorúak büntető igazságszolgáltatásának aktuális kérdései
http://www.okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/OKRISzemle_2011/013_vaskuti.pdf
- Veréssel kikényszerített koldulás, Népszabadság, 2009. november 24.
http://www.nol.hu/lap/mozaik/20091124-veressel_kikenyszerített_koldulas (2011.12.23.)
- Viszi az egyház az állam fiát, bármi áron, Népszabadság Online, 2012. július 2.
http://nol.hu/belfold/20120702-szent_lukacs_mennyei_segitsege (2012.11.24.)
- Zacher Gábor: Dizájner drogok a toxikológus szemével
http://www.msotke.hu/downloads/eloadasok/msotke2011/zacher_gabor.pdf
- Zubor Zalán: „Nehogy a csigolyája eltörjön” - vizsgálják a cigányozó tanár ügyét, HVG, 2013. január 28. http://hvg.hu/itthon/20130125_Vizsgalat_indul_a_ciganyozo_konyari_tanar#utm_source=hirkereso&utm_medium=listing&utm_campaign=hirkereso_2013_1_28 (2013.02.01.)
- Zsiros Emese, Örkényi Ágota, Költő András, Kertész Krisztián, Kökönyei Gyöngyi, Németh Ágnes: Serdülőkorú fiatalok mentális egészségének alakulása Magyarországon 2002–2010 között: az Iskoláskorú Gyermekek Egészségmagatartása (HBSC) kutatás adatainak trendje, OGYEI, 2011

Hivatkozott ombudsmani jelentések

2012

- AJB 4686/2012. A nyári szociális gyermekétkeztetésről
AJB 3070/2012. A gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi követelményeinek hazai érvényesüléséről és a gyermekek médiaszerepeltetéséről
AJB 2986/2012. Mediáció a gyermekvédelemben
AJB 2617/2012. A gyermekek áldozatvédelméről
AJB 2614/2012. A gyermekeket érintő eljárások szakembereinek felkészültségéről
AJB 2485/2012. A gyermekkori és fiatalkori bűnelkövetés megelőzése és kezelése
AJB 2324/2012. Gyermeki jogok a közigazgatási és a tágabb értelemben vett igazságszolgáltatási eljárások során
AJB 2323/2012. A tököli bv-intézetéről
AJB 1140/2012. Az eltűnt gyermekekkel kapcsolatos jogi szabályozásról
AJB 733/2012. Gyermekközpontban lévő kiskorú külföldiekről
AJB 3091/2012. Egy gyermekotthon problémájáról
AJB 1147/2012. Speciális étkezési igényű gyermekek közétkeztetésének helyzetéről.
AJB 3012/2012. A miniszter válaszáról a főtí gyermekotthoni vizsgálat megállapításai ügyében

2011

- AJB 1472/2011. A gyermekprostitúció elleni fellépésről
AJB560/2011. A gyermekek közétkeztetésének újraszabályozásáért
AJB 1092/2011. Az ENSZ kábítószer-ellenes világnapja
AJB 1849/2011. A gyermekvédelmi szakellátás jogszabályi körülményeiről (Kiegészítő jelentés az AJB 849/2010. számú ügghöz)
AJB 2031/2011. Bántalmazott gyermekekről
AJB 316/2011. Cseppekő utcai gyermekotthon vizsgálata
AJB 2293/2011. Az élettársaknak járó családi pótlékról (Kapcsolódó ügy: AJB-244/2010.)
AJB 1298/2011. Gyermekek pszichiátriai ellátása

2010

- AJB 849/2010. A gyermekotthonban nevelkedő kisgyerekek helyzetéről
AJB 2629/2010. A gyámhivatal felelősségéről
AJB 6790/2010. A kötelező iskolaorvosi vizsgálatok problémáiról
AJB 1164/2010. Panaszbeadvány, szolgáltatás autista gyermekdeknek
AJB 172/2010. A gyermek jogai, avagy a nevelés lehetőségei
AJB 358/2010. Autista gyermek továbbtanulása, felvételi kérelem elutasítása (Előzmény: AJB 5705/2009.)
AJB 497/2010. Kísérő nélküli kiskorúak (Előzményi ügyszám: AJB 7120/2009)
AJB 6163/2010. Hiányos intézményrendszer, sérülő gyermeki jogok
AJB 7355/2010. Hatásköri zűrzavar egy fertőzést hordozó óvodás ellátásában
AJB 91/2010. Autista gyermek jogai
AJB 2227/2010. Gyerekekkel szembeni rossz bánásmód
AJB 89/2010. Veszélyeztetett gyerek a Kiserdőben.

2009

- AJB 4883/2009. A minisztériumi fenntartású gyermekotthonokban folytatott vizsgálat OBH 1438/2009. Autista gyermekek és fiatalok oktatásáról
AJB 3046/2009. Veszélyeztetett gyermek

2008

OBH 2096/2008. Gyermekjogok és jogtudatosítás az oktatásban

OBH 1024/2008. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának közleménye a 13 hónapos korában éhen halt gyermek ügyében

OBH 6015/2008. Negyven helyen százan – az ombudsman vizsgálata a miskolci befogadó otthonban

OBH 1588/2008. Panasz – SNI – óvodai ellátás

OBH 6015/2008. Vizsgálat a miskolci befogadó otthonban

2007

OBH 3650/2007. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának közleménye a pénzügyi szociális ellátás iránti kérelmek elbírálása során családtagnak tekintendő gyermekek köréről

OBH 2145/2007. Jelentés a Somogy Megyei Területi Gyermekvédelmi Központban tartózkodó kaposvári Zita Gyermekotthon utóvizsgálatáról

2006

OBH 3379/2006. Elhanyagolás

OBH 2532/2006. Bántalmazás a gyermekotthonban

2005

AJB 1927/2005. Élettársi kapcsolat és családi pótlék

OBH 4387/2005. Gyermekotthon vizsgálata

OBH 4387/2005. Zita Gyermekotthon vizsgálata

Hivatkozott törvények jegyzéke

1952. évi IV. törvény
1978. évi IV. törvény
1991. évi LXIV. törvény
1992. évi LXIII. törvény
1992. évi LXXIX. törvény
1992. évi XXII. törvény
1993. évi LXXIX. törvény
1996. évi LXXV. törvény
1997. évi LXXXIII. törvény
1997. évi XXXI. törvény
1998. évi LXXXIV. törvény
1999. évi LXIX. törvény
1999. évi LXX. törvény
2002. évi LV. törvény
2004. évi CXXXVI. törvény
2005. évi CXXVI. törvény
2006. évi CII. törvény
2007. évi CXXI. törvény
2007. évi I. törvény
2007. évi II. törvény
2007. évi LXXX. törvény
2007. évi XCII. törvény
2008. évi CVII. törvény
2008. évi XXXI. törvény
2009. évi CLXI. törvény
2009. évi CLX. törvény
2009. évi CLXI. törvény
2009. évi CVI. törvény
2009. évi LXXII. törvény
2009. évi LXXIX. törvény
2009. évi XV. törvény
2010. évi CLXXI. törvény
2010. évi CLXXXV. törvény
2010. évi CXXIII. törvény
2010. évi LXVI. törvény
2010. évi XXXIX. törvény
2011. évi CVI. törvény
2011. évi CXC. törvény
2011. évi CXXI. törvény
2011. évi CXI. törvény
2011. évi LXXXIX. törvény
2012. évi C. törvény
2012. évi CXCI. törvény
2012. évi CXVIII. törvény
2012. évi II. törvény
2012. évi LXII. törvény

1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet
1092/2007. (XI. 29.) Korm. határozat
11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet
110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet
1299/2011. (IX. 1.) Korm. határozat
149/1997. (IX.10) Korm. rendelet
16/2008. (IV. 30.) OKM rendelet
217/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet
290/2010. (XII. 21.) Korm. rendelet
301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet
31/2009. (XII.22.) SZMM rendelet
316/2012. (XI.13.) Korm. rendelet
32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet
47/2007. (V. 31.) OGY határozat
49/2004. (V.21.) ESzCsM rendelet
51/1997. (XII.18) NM rendelet
67/2005. (XII.27.) EüM rendelet
8/2000. (V. 24.) OM rendelet
9/2008. OKM rendelet
9/2012. (II. 27.) KIM rendelet